

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
İNSAN HAKLARI HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1982 ANAYASASI ÇERÇEVESİNDE MÜLKİYET
HAKKI

Canan FINDIK

Danışman

Doç. Dr. Şafak EVRAN TOPUZKANAMIŞ

İZMİR – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1982 Anayasası Çerçevesinde Mülkiyet Hakkı” isimli çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

CANAN FINDIK

...../...../2022

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
1982 Anayasası Çerçevesinde Mülkiyet Hakkı
Canan FINDIK

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
İnsan Hakları Hukuku Programı

Mülkiyet kavramı, tarihsel süreç içerisinde devletler, toplumlar ve insanlar açısından son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Hukuk disiplini açısından hem özel hukuk hem de kamu hukuku alanında yer almış, bu kapsamda inceleme ve araştırmalara konu edilmiştir. İnsan hakları hukukunun bir unsuru olarak mülkiyet hakkı, 1982 Anayasası'nın 35.maddesinde ayrıca düzenlenmiştir. Çalışmada, anayasal anlamda mülkiyet hakkının, niteliği, kapsamı ve sınırlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle mülkiyet hakkının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Farklı yaklaşımlarla farklı anlamlar kazanmış ve ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinde düzenlenmiş olan bu hak, Anayasa hukukumuzda da aşamalar kat ederek günümüzdeki anlamına kavuşmuştur.

Anayasal çerçevede mülkiyet hakkının incelenmesi ve yorumlanabilmesi amacıyla Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararlarının değerlendirilmesi önemli bir yere sahiptir. Bireysel başvuru sisteminin kabul edilmesiyle birlikte Mahkeme nezdinde önemli bir içtihat birikimi sağlanmıştır. Zira mülkiyet hakkı Mahkeme'ye en çok başvuru yapılan ikinci hak niteliğine sahiptir. Bu doğrultuda çalışmada mülkiyet hakkı 1982 Anayasası çerçevesinde ve bireysel başvuru kararlarının ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet, Mülkiyet Hakkı, 1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi.

ABSTRACT
Master's Thesis
Right to Property Under the 1982 Constitution of the Republic of Turkey
Canan FINDIK

Dokuz Eylul University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Law
Human Rights Law Program

The right to property has been significantly important for societies, states, and persons throughout history. It has been a subject within the scope of both public law and private law and has been accordingly analyzed and studied. As a part of Human Rights Law, it is regulated under Article 35 of the 1982 Constitution of the Republic of Turkey.

In this study, the scope, the legal nature, and the limits of the right to property are studied and analyzed in the context of Constitutional Law. In this regard, firstly, the historical background and development of the right to property are scrutinized. The right to property, which has been regulated in various national and international legal instruments, has evolved into its current form going through different phases due to different perspectives.

The decisions of the Turkish Constitutional Court about the right to individual application are crucial for the purpose of assessment of the right to property from a constitutional perspective. With the introduction of the right to individual application in Turkish Law, the volume of case law about the right to individual application has increased considerably as the right to property is the second most common right in the applications made to the Turkish Constitutional Court. Keeping this in mind, in this study, the right to property is studied in the light of the relevant articles of the 1982 Constitution of the Republic of Turkey and case law about the right to individual application.

Keywords: Property, Right to Property, 1982 Constitution of the Republic of Turkey, Turkish Constitutional Court.

1982 ANAYASASI ÇERÇEVESİNDE MÜLKİYET HAKKI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1982 ANAYASASI'NDA MÜLKİYET HAKKINA YÖN VEREN TARİHİ ARKA PLAN VE 1982 ANAYASASI'NDA MÜLKİYET HAKKININ KAPSAMI

I. MÜLKİYET HAKKININ İÇERİĞİ VE GELİŞİMİ	3
A. Mülkiyet Kavramı	3
1. Roma Hukukunda Mülkiyet Kavramı	4
2. Özel Hukuk ve Kamu Hukukunda Mülkiyet Hakkı	5
B. Mülkiyet Hakkına İlişkin Yaklaşımlar	8
1. Liberal (Klasik) Yaklaşım	9
2. Marksist Yaklaşım	14
3. Karma (Modern) Yaklaşım	16
C. Uluslararası Hukuk Belgelerinde Mülkiyet Hakkı	17
II. OSMANLI- TÜRK ANAYASALARINDA MÜLKİYET HAKKI	23
A. Kanuni Esasi'ye Doğru Anayasal Metinlerde Mülkiyet Hakkı	23
B. 1876 Kanun-i Esasi	26
C. 1921 Anayasası	28
D. 1924 Anayasası	29
E. 1961 Anayasası	31

III. 1982 ANAYASASI'NDA MÜLKİYET HAKKININ İÇERİĞİ VE SINIRLARI	39
A. 1982 Anayasası'nın Temel Hak ve Özgürlüklere Bakışı	39
B. 1982 Anayasası'nda Mülkiyet Hakkına İlişkin Temel Düzenleme	42
C. 1982 Anayasası'nda Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması ve Durdurulması	45
1. Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılmasının Sebepleri (Sınırlandırma Ölçütleri)	48
a. Meşru Amaç : Kamu Yararı	48
b. Toplum Yararına Aykırı Olmama	49
2. Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılmasının Koşulları	50
a. Kanunilik/Hukuki Dayanağı Olması Koşulu	50
b. Meşru Bir Sınırlandırma Nedeninin Mevcudiyeti: Kamu Yararı	53
c. Hakkın Özüne Dokunmama	54
d. Ölçülülük İlkesine Aykırı Olmama	56
e. Anayasa'nın Sözüne ve Ruhuna Aykırı Olmama	60
f. Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Aykırı Olmama	60
g. Lâik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmama	62
h. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması	63
D. Mülkiyet Hakkıyla İlişkili Diğer Anayasal Düzenlemeler	64

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA MÜLKİYET HAKKI

I. ANAYASA YARGISI	
II. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA MÜLKİYET HAKKI	66
A. Bireysel Başvuru Yoluyla Denetim	66
1. Türkiye'de Bireysel Başvuru Sistemi	66
2. Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü	68
a. Ön İnceleme	68

b. Kabul Edilebilirlik İncelemesi	69
c. Esas İnceleme	70
B. Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Kriterleri Açısından Mülkiyet Hakkının Değerlendirilmesi	72
1. Süre Aşımı	72
2. Zaman Bakımından Yetki	75
3. Kişi Bakımından Yetki	77
4. Yer Bakımından Yetki	79
5. Konu Bakımından Yetki	80
6. Kanun Yollarının Tüketilmesi	84
7. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk	87
8. Önemli Zarar Kriteri (Anayasal ve Kişisel Önemden Yoksunluk)	90
C. Bireysel Başvurunun Esas Yönünden İncelenmesi Açısından Mülkiyet Hakkının Değerlendirilmesi	92
1. Mülkün Varlığı	92
2. Müdahalenin Varlığı ve Türü	94
3. Müdahalenin İhlal Oluşturup Oluşturmadığı	95
a. Kanunilik	96
b. Meşru Amaç	96
c. Ölçülülük	97
D. Mülkiyet Hakkına İlişkin İhlal Kararlarının Değerlendirilmesi	99
1. Kamulaştırma	100
2. Kadastro, Tapu ve İmar Uyuşmazlıkları	107
3. Sosyal Güvenlik Kurumu Alacakları	114
4. Vergi Alacakları	117
5. Fikri Mülkiyet	123
6. Müsadere ve El Koyma	126
7. Mülkiyet Hakkına İlişkin Diğer İhlal Kararları	132
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	144

KISALTMALAR

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Ay.	Anayasa
AYM	Anayasa Mahkemesi
B. No	Başvuru Numarası
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CD	Ceza Dairesi
CGK	Ceza Genel Kurulu
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
çev.	Çeviren
E.	Esas
Ed.	Editör
f.	Fıkra
GK	Genel Kurul
HAGB	Hükmün Açıklanmasının Geriye Bırakılması
HD	Hukuk Dairesi
HGK	Hukuk Genel Kurulu
K.	Karar
m./md.	Madde
para.	Paragraf
s.	Sayfa
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
sk.	Sayıli kanun
ss.	Sayfadan Sayfaya
S.	Sayı
T.	Tarih
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu

Vol. Volume
Y. Yıl
yy. Yüzyıl

GİRİŞ

Mülkiyet kavramı, kutsal, mutlak ve dokunulmaz bir hak olarak kabul edildiği dönemlerden günümüze kadar büyük değişiklikler göstermiştir. Roma Hukuku anlayışından 20. yy. başlarına kadar etkilerini gösteren klasik liberal görüşe göre mülkiyet hakkı, mutlak ve sınırsız bir hak olarak tanımlanırken bugün 1982 Anayasası'nda kabul edilen mülkiyet, hakkın sahibi tarafından sınırsızca kullanılamayan, kamu yararı söz konusu olduğunda kanun ile sınırlanabilen ve malike yetkilerinin yanında ödevler de yükleyen sosyal işlevi de olan bir hak niteliğine kavuşmuştur.

İktisadi, sosyal politika ve felsefi disiplinler gibi birçok alanda farklı yönleriyle incelenmiş ve incelenmekte olan mülkiyet kavramı, hukuk disiplini açısından da önem teşkil etmektedir. Zira kamu ve özel hukuk özelliklerini kendisinde toplayan bir kavram olarak mülkiyet, hukuk alanında oldukça önemli bir yere sahiptir. Temel hak olarak insan hakları hukukunun konusunu oluşturan mülkiyet hakkı, Anayasa ve uluslararası hukuk belgelerinde yer alan düzenlemelerle koruma altına alınmıştır.

Mülkiyet kavramı hakkında ortaya konan fikirler, felsefenin doğduğu topraklar olarak bilinen Antik Yunan'a kadar uzanabilmektedir. Ancak bu çalışmada, mülkiyet hakkı, 1982 Anayasası çerçevesiyle sınırlandırılarak "kamu hukuku" perspektifinden ve "Anayasa Hukuku" temelinde ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, 1982 Anayasası'nın 35.maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkının niteliği, kapsamı ve sınırlandırma rejiminin açıklanabilmesi ve mülkiyet hakkı ile ilişkili diğer anayasal düzenlemelerle birlikte anayasal mülkiyet kavramının incelenip bu çerçevede mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla yapılan bireysel başvuru kararlarında Anayasa Mahkemesi'nin yaklaşımına eğilmektir.

İki ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, mülkiyet hakkının kapsamı ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu bölümde genel anlamda mülkiyet kavramı ve mülkiyet hakkına ilişkin temel yaklaşımlar ele alınmıştır. Mülkiyet hakkının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşüm Liberal(Klasik), Marksist ve Karma (Modern) yaklaşımlar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Uluslararası hukuk belgelerinde ve Türk hukukunda yer alan mülkiyet hakkına ilişkin

düzenlemelere kısaca değinilerek 1982 Anayasası'nda mülkiyet hakkının incelenmesine geçilmiştir.

1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlüklere yaklaşımı, mülkiyet hakkının niteliğinin anlaşılabilmesi açısından önem taşıdığından öncelikle bu konudaki çeşitli görüşler üzerinde durulmuştur. Ayrıca mülkiyet hakkının, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak "Kişinin Hakları ve Ödevleri" bölümünde düzenlenmesinin sebep ve sonuçlarına değinilmiştir. Anayasa'nın 35. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen mülkiyet hakkına ilişkin sınırlandırmalar ve sınırlandırmanın sınırı niteliğine kavuşan 13.maddesi incelenmiştir. Bu kapsamda mülkiyet hakkının sınırlandırılma ölçütleri olan meşru amaç ve toplum yararına aykırı olmama kriterleri ile sınırlandırmanın koşulu olan sekiz temel ilke ayrı başlık altında ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci ve son bölümünde anayasal mülkiyet hakkı bireysel başvuru kararları ışığında incelenmiştir. Bu bölümde bireysel başvuru kararlarının incelenmesinden evvel Anayasa yargısı hakkında fikir olabilmesi amacıyla Türk Anayasa Yargısı sistemine kısaca değinilmiş olup sonrasında mülkiyet hakkına ilişkin bireysel başvuru kararları; kabul edilebilirlik kriterleri ve esas incelemesi açısından ayrı ayrı ele alınmıştır. Son başlıkta ise Mahkeme'ye mülkiyet hakkına ilişkin sıkça yapılan başvuru konuları tasnif edilerek bireysel başvuru neticesinde verilen ihlal kararları değerlendirilmiştir.

2010 Anayasa değişikliğiyle getirilen, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapabilmesi hakkının tanınması ile Anayasa Mahkemesi'nde çok ciddi bir içtihat birikimi oluşmuştur. Özellikle mülkiyet hakkının, adil yargılanma hakkından sonra bireysel başvuruya en çok konu olan ikinci temel hak olması sebebiyle, bu hakkın ihlali iddiasıyla yapılan başvuru sayısı ve bu kapsamda verilen kararlar da gözetildiğinde bu konuda ciddi bir içtihadi birikim sağlandığı görülmektedir. Bu içtihat birikim sayesinde Anayasa Mahkemesi'nin mülkiyet hakkına yaklaşımını, bireysel başvuru kararları ışığında değerlendirebilmek mümkün hale gelmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi kararları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararların bireysel başvuru kararları üzerindeki etkisi elbette yadsınamayacak boyuttadır. Ancak çalışmamızın kapsamını bireysel başvuru kararları oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1982 ANAYASASI'NDA MÜLKİYET HAKKINA YÖN VEREN TARİHİ

ARKA PLAN VE 1982 ANAYASASI'NDA MÜLKİYET HAKKININ

KAPSAMI

I.MÜLKİYET HAKKININ İÇERİĞİ VE GELİŞİMİ

A. Mülkiyet Kavramı

Mülkiyet kavramı, insanın doğasında mevcut hakimiyet-nesne ilişkisi gereği insanın varoluşuyla ortaya çıktığı varsayılan ve geçmişten günümüze kadar tartışılan bir kavram olmuştur. Sosyal, kültürel ekonomik ve siyasi etkilerle bu kavram zaman içerisinde değişim göstermiştir.

Latince 'de mülkiyet kelimesi “dominium” ve “proprietas” kelimeleri ile ifade edilmiştir. Dominium kelimesi hakim olmak, yönetmek gibi anlamlar içermekteyken, proprietas kelimesi ise özel, kendine özgü anlamlarını taşımaktadır. Bu anlamları ile mülkiyetin hem başkalarına hükmetme aracı hem de kişiye özel bir güvence alanı sağlama özelliklerini taşıdığı söylenebilir¹.

Arapça'dan dilimize geçmiş olan mülkiyet kelimesinin kökü olan “mülk” terimi ise Arapça “m-l-k” kökünden türemiş olup bu kökten türeyen malik, meleke, melik, mamelek gibi kelimeler de “güç, hakimiyet, iktidar” anlamlarını taşımaktadır. Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğünde ise mülkiyet “sahiplik” olarak tanımlanmaktadır².

Hukuki bir kavram olarak mülkiyet ise çeşitli tanımlamalar içermekle birlikte ilk olarak hakkın sahibine hakkın konusu olan eşya üzerinde, hukuk düzeninin çizdiği sınırlar içerisinde dilediği gibi tasarruf etme yetkisi veren, ikinci olarak da kişiye kanunların öngördüğü sınırlar içerisinde sahibi olduğu maldan ve malın hukuki ve

¹ Adnan Güriz, **Kapitalist İdeoloji**, 2.Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, (Kapitalist İdeoloji), s.73.

² Güncel Türkçe Sözlük, “Mülkiyet”, <https://sozluk.gov.tr>. (10.01.2022).

doğal ürünlerinden yararlanma ve o mal üzerinde tasarruf etme yetkisi veren egemenlik hakkı olarak tanımlanabilmektedir³.

1. Roma Hukukunda Mülkiyet Kavramı

İnsanlığın ilk döneminde kolektif mülkiyetin kabul edildiği, bütün malların insanlar tarafından ortak olarak kullanıldığı, Romalıların da ilk dönemlerde bireysel mülkiyeti bilmedikleri ve çobanlık dönemi sona erdikten sonra tarımla birlikte bireysel mülkiyete geçtikleri kabul edilmektedir⁴. Roma'nın ilerleyen dönemlerinde ekonominin şekil değiştirmesiyle bir mal üzerindeki tam hukuki egemenlik tanınmış ve bireysel mülkiyet anlayışı gelişmiştir. Buna göre bireysel /özel mülkiyetin kısa bir geçmişi olduğu ifade edilebilir.

Roma Hukuku iki bin yıldan daha uzun bir zaman uygulanan bir hukuk sistemi olarak modern zamanın hukuk sisteminin başlangıcı ve atası kabul edilmektedir. Bununla birlikte günümüzde hala geçerliliğini korumasının nedeni Roma hukukunun gelişen ve değişen zamanın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve sürekli yenilenebilmesidir. Günümüz hukukuna göre Roma hukukunda mülkiyete ilişkin daha az kural konulmuş ise de mülkiyet kavramı ve mülkiyet hakkının sınırlandırma biçimleri, günümüz hukukunun ihtiyaçlarına da cevap verir niteliktedir.

Özel mülkiyet hakkının gittikçe genişleyen ve yaygınlaşan biçimde mutlak bir hak olduğu tezinin kuvvetlenmesinde Roma hukuku önemli bir rol oynamıştır⁵. Modern hukukta mülkiyet anlayışının kökenini teşkil eden klasik ve Iustinianus döneminin mülkiyeti, bir kimsenin bir mal üzerinde sahip olduğu en geniş kapsamlı ayni haktır ve malik, hukuk düzeni ve hukuki muamelelerle sınırlanmış olmadıkça, bu geniş kapsamlı ayni hakkını dilediği gibi kullanır⁶.

Belirtmek gerekir ki mülkiyet hakkına ilişkin ilgili tanım Roma Hukuku'nun kaynaklarında bulunmamaktadır. Bu tanım, yeni hukuk görüşlerince ortaya konmuş

³ Eyüp Sabri Yarmalı ve Alp Selçuk, **Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011, s.505.

⁴ Özlem Söğütü, **Roma Özel Hukuku**, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara ,2020, s.670.

⁵ Adnan Güriz, **Teorik Açından Mülkiyet Sorunu**, 2.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara ,2018 (Mülkiyet Sorunu), s.18.

⁶ Belgin Erdoğan, **Roma Eşya Hukuku**, 5.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s. 36.

ve sonra yeni kanunlara geçmiştir⁷. Ayrıca çağdaş hukuk öğretisinde yerleşmiş hukuk öğretisinde Roma mülkiyeti; mutlak, tekerci, kutsal, dokunulmaz, değişmez ve sınır kabul etmez en kapsamlı bir egemenlik hakkı olarak görülmüş ise⁸ de Roma Hukuku'nda mülkiyetin mutlak değişmez ve sınırsız bir niteliğe sahip olmadığı ve sosyoekonomik nedenler, kamu yararı, komşuluk hukuku, hakkın kötüye kullanılmaması ve dürüstlük ilkeleri gereğince sınırlandırmalara tabi tutulduğu göz ardı edilmemelidir.

2. Özel Hukuk ve Kamu Hukukunda Mülkiyet Hakkı

Yürürlükte bulunan hukuk incelendiğinde mülkiyet hakkına hem özel hukuk hem de kamu hukuku kavramı olarak yer verildiği ve mülkiyet hakkının, mevzuat hükümleri ve öğretide farklı şekillerde tanımlanabildiği görülmektedir.

Özel hukuk alanı incelendiğinde mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemelerin en başında Medeni Kanun'un Mülkiyet başlıklı Birinci Kısımda düzenlenen 683. maddesi yer almaktadır. Medeni Kanun'da mülkiyetin tam bir tanımı verilmemiş⁹ olmakla beraber 683. maddede "mülkiyet hakkının içeriği" başlığı altında "*Bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde, o şey üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir.*" şeklinde ifade edilmiştir. Maddenin devamında ise: "*Malik, malını haksız olarak elinde bulunduran kimseye karşı istihkak davası açabileceği gibi, her türlü haksız elatmanın önlenmesini de dava edebilir.*" hükmü yer almaktadır. Buna göre malike verilen bu iki dava yetkisi, doğrudan doğruya mülkiyet hakkından doğmaktadır ve varlıklarını mülkiyet hakkına ayrılmaz biçimde bağlı olarak sürdürürler¹⁰. Bu düzenlemelere göre medeni hukukta,

⁷ Bülent Tahiroğlu, **Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları**, 3.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.160 ; Paul Koschaker ve Kudret Ayiter, **Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Hukukunun Ana Hatları**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi YayınlarıNo:414, Sevinç Matbaası, Ankara,1977, s. 114.

⁸ Özcan Karadeniz- Çelebican, "Çağdaş Mülkiyet Anlayışı Dolayısıyla Roma Mülkiyetinin Yeniden Değerlendirilmesi Zorunluluğu", **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt: 13, Sayı. 3-4, Prof. Dr. Hikmet Belbez'in Hatırasına Armağan, Ankara, 1987,s.179.

⁹ Erdoğan, s.37.

¹⁰ M.Kemal Oğuzman ve diğerleri, **Eşya Hukuku**,17. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2014, s.274; Yargıtay HGK,E. 2010 / 4-4 , K. 2010 / 56, T.03.02.2010 kararında ise mülkiyet hakkına şu şekilde yer verilmiştir: "Mülkiyet hakkı, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 683 ila 778. maddeleri arasında düzenlenmiş olup, açık bir tanımı yapılmış değildir. Mülkiyetin unsurlarını belirten TMK'nın 683.maddesidikkate alındığında; mülkiyetin sağladığı aktif yetkiler o şeyde hukuk düzeninin sınırları içinde dilediği gibi tasarruf etme hakkıdır. Bu tasarruf, malın fiilen kullanılması,

mutlak tasarruf serbestisi fikrinden ayrılarak hukuk düzeninin çizdiği sınırlar içinde malda tasarruf edilebileceği belirtilmiştir¹¹.

Serozan'a göre mülkiyet, malik olan kimseye eşya üzerinde dolaysız, teklici, mutlak bir egemenlik hakkı sağlamaktadır ve malik olan kimsenin o şeyde dilediği gibi tasarruf etme hakkı vardır¹². Akipek ise mülkiyet hakkının, şahıslara her türlü eşyaları temellük etme onlar üzerinde herkese karşı dermeyeran edebilecek bir hakimiyet kurma yetkisi verdiği kanaatindedir¹³. Mülkiyetin malike yetkilerle birlikte ödevler de yükleyen bir hukuki kurum olduğunu belirten Zevkliler'e göre; kişi ile mülkiyet konusu şey arasında mülkiyet ilişkisi kurulur kurulmaz, malik bu statüye girer ve o andan sonra mülkiyetten doğan yetkileri kullanabilme ve mülkiyetten doğan ödevleri yerine getirmekle yükümlü olma durumundadır¹⁴. Eren'e göre mülkiyet; birey yararı ile toplum yararı unsurlarından oluşan bir bütün niteliğindedir ve mülkiyet hakkı, hukuk düzeninin çizdiği sınırlar içinde kişiyle eşya arasında doğrudan doğruya mevcut olan hakimiyet ilişkisinin diğer kişilere karşı korunmasıdır¹⁵.

Mülkiyet hakkı medeni hukukta aynı bir hak olarak nitelendirilirken, Anayasa Hukukunda bir insan hakkı olarak görülmekte ve temel bir hak olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca kamu hukuku açısından mülkiyet kavramı özel hukuktaki tanımının ötesinde daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir¹⁶. Anayasal mülkiyet hakkı, taşınır veya taşınmazlar üzerindeki hâkimiyetten çok daha fazlasını ifade eden, tüm

semerelerin toplanması, malda değişiklik yapılması, malın tahrip ve tağyir edilmesi gibi fiili tasarrufları içine aldığı kadar, malı başkasına devretme, üzerinde hak tesis etme gibi hukuki tasarrufları da içine alır. Mülkiyeti koruyucu yetkiler ise, malikin, malını haksız olarak elinde bulunduran kimseye karşı istihkak davası açabileceği gibi, her türlü haksız elatmanın önlenmesini de dava edebilir. Maddede belirtilen iki dava doğrudan doğruya mülkiyet hakkına ait yetkililerdir. Bu talepler mülkiyet hakkından kaynaklanır ve varlıklarını mülkiyet hakkına ayrılmaz bir biçimde bağlı olarak sürdürürler."

¹¹ Oğuzman ve diğerleri, s. 273.

¹² Rona Serozan, **Eşya Hukuku**, 3.Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2014, s. 204.

¹³ Jale G. Akipek, "Mülkiyet Kavramı Üzerinde Bir İnceleme", **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1,1969, s.1.

¹⁴ Aydın Zevkliler, **Mülkiyetin Yapısı ve Mülkiyetten Doğan Ödevler**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 417, Prof. Dr. Bülent N. Esen'e Armağan, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s.585.

¹⁵ Fikret Eren, **Mülkiyet Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara,2011, s.4.

¹⁶ Osman Bayrak, B. No: 2013/3803, 25/2/2015,para.49. : "Anayasa'nın 35. maddesinde yer verilen mülkiyet kavramı, kapsam itibariyle 4721 sayılı Kanun'da yer alan mülkiyet kavramı ile sınırlı olmamakla birlikte, trafik siciline tescilli araç mülkiyetinin Anayasa'nın 35. maddesindeki güvence kapsamına girdiğinde kuşku yoktur." ; Hüseyin Remzi Polge , B. No: 2013/2166, 25/6/2015,para.31.: "Anayasa ve Sözleşmenin ortak koruma alanındaki mülkiyet hakkı özel hukukta veya idari yargıda kabul edilen mülkiyet hakkı kavramlarından farklı bir anlam ve kapsama sahip olup, bu alanlarda kabul edilen mülkiyet hakkı, yasal düzenlemeler ile yargı içtihatlarından bağımsız olarak özerk bir yorum ile ele alınmalıdır."

malvarlığı değerlerini kapsayan ve temel haklar arasında yer alan bir insan hakkıdır. Anayasa’da mülkiyet hakkı Kişinin Hakları ve Ödevleri bölümünde 35.maddede düzenlenmiştir. Maddede mülkiyet hakkı şu şekilde ifade edilmiştir¹⁷:

Madde 35: Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

Anayasal mülkiyet kavramının en önemli niteliği mülkiyetin bir “temel hak” oluşudur. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi kararlarında da mülkiyet hakkının çeşitli tanımları yapılmıştır. Kararda, malike haklarla birlikte aynı zamanda bazı ödevler de yükleyen mülkiyet hakkı şu şekilde tanımlanır¹⁸:

Anayasa’nın 35. maddesinde bir temel hak olarak güvence altına alınmış olan mülkiyet hakkı kişiye başkasının hakkına zarar vermemek ve yasaların koyduğu sınırlamalara uymak koşuluyla, sahibi olduğu şeyi dilediği gibi kullanma, ürünlerinden yararlanma ve tasarruf etme (başkasına devretme, biçimini değiştirme, harcama ve tüketme hatta yok etme) olanağı veren bir haktır.

Güncel tarihli bireysel başvuru kararında “meşru beklenti” kavramına yer verilerek mülkiyet hakkının kapsamı şu şekilde belirlenmiştir¹⁹ :

*Anayasa ve AİHS’nin ortak koruma alanında yer alan mülkiyet hakkı, mevcut mal, mülk ve varlıkları koruyan bir güvencedir. Bir kişinin hâlihazırda sahibi olmadığı bir mülkün, bu mülkte gelecekteki değer artışını da içerecek şekilde mülkiyetini kazanma hakkı, kişinin bu konudaki menfaati ne kadar güçlü olursa olsun Anayasa ve Sözleşme’yle korunan mülkiyet kavramı içerisinde değildir. Gelecekte elde edileceği iddia edilen bir kazanç, kazanılmadığı veya bu kazanç yönelik icrası mümkün bir iddia mevcut olmadığı sürece mülk olarak değerlendirilemez. Yukarıdaki hususun istisnası olarak belli durumlarda, bir “ekonomik değer” veya icrası mümkün bir “alacak” iddiasını elde etmeye yönelik “meşru bir beklenti”... mülkiyet hakkı güvencesinden yararlanabilir. **Meşru beklenti, makul bir şekilde ortaya konmuş icra edilebilir bir iddianın doğurduğu, ulusal mevzuatta belirli bir kanun hükmüne veya başarılı olma şansının yüksek olduğunu gösteren yerleşik ve istikrarlı bir yargı içtihadına dayanan, yeterli somutluğa sahip nitelikteki bir beklentidir.** Temelsiz bir hak kazanma beklentisi veya sadece ulusal hukukta mülkiyet hakkı kapsamında savunulabilir bir iddianın varlığı meşru beklentinin kabulü için yeterli değildir.*

Günümüzde mülkiyet hakkı, toplumun sosyal, ekonomik ve hukuksal yaşantısı içinde kamu ve özel hukuk karakterlerini kendinde toplayan, sınırlandırılabilen, malike toplum yararına bazı ödevler ve görevler yükleyen temel bir hak olarak kabul

¹⁷ Anayasa metni için bkz: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa>, (10.01.2022).

¹⁸ AYM, E.1988/34, K.1989/26, T. 21/06/1989.

¹⁹ Kemal Yeler ve Ali Arslan Çelebi, B. No: 2012/636, 15/4/2014, para.36-37.

edilmektedir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi tarafından hakkın toplumsal yönüne dikkat çekilen kararlar da mevcuttur²⁰.

Öğretide kamu hukuku açısından mülkiyete yaklaşım şu şekildedir: Örücü; mülkiyeti malikle sahip olunmaya elverişli şey arasındaki ilişki olarak tanımlamıştır. Örücü'ye göre eskiden malikle mal arası iki taraflı bir ilişki olan mülkiyet, sosyal fonksiyonun kabulüyle birlikte malik, toplum ve mülkiyete konu olan şey arası üçlü bir ilişki şekline dönüşmüştür²¹. Özbudun ise mülkiyet hakkını, niteliği açısından sosyal bir hak olmayıp kişiyi devlet karşısında koruyan ve devlete müdahale etmeme yükümlülüğü veren bir kişi hakkı olarak tanımlamış ve mülkiyet hakkının koruduğu değerler açısından sosyal hak kavramıyla ilgisinin olmadığını vurgulamıştır²².

Medeni Kanun ve Anayasa dışında birçok kanunda mülkiyet hakkı ile ilişkili düzenlemeler yer almaktadır. Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, İmar Kanunu, Kamulaştırma Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Sınai Mülkiyet Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıkları Hakkında Kanun, Maden Kanunu, İcra ve İflas Kanunu, Gümrük Kanunu, vergi kanunları, orman, kıyı ve mera kanunu gibi birçok kanunda yer alan hükümler nezdinde mülkiyet hakkının varlığı gündeme gelecektir.

B. Mülkiyet Hakkına İlişkin Yaklaşımlar

Tarihsel sürecin incelendiğinde toplumsal, dini ve iktisadi değişim ve dönüşümlerin, mülkiyet kavramından ayrı olmadığı, hatta bunların birbirleriyle neden-sonuç ilişkisi içinde sürekli etkileşim halinde olduğu görülmektedir²³. Bununla beraber mülkiyetin hangi sınırlar içerisinde kullanılacağı, özellikle üretim araçlarının ve malların mülkiyetinin kime ait olacağı sorunu ilkçağdan günümüze kadar tartışma konusu olmuştur.

²⁰AYM, E.1990/7, K.1990/11, T.21/06/1990 : "...Mülkiyet hakkı, bireyin dilediği biçimde kullanabileceği bir hak, sınırsız bir özgürlük olma niteliğini günümüzde yitirmiş, mülkiyet anlayışı, bu hakkın, bir bakıma sosyal yapıda bir hak olduğu yolunda gelişmiş, birçok hak gibi bu hakkın da kamu yararı amacıyla sınırlanabileceği ilkesi benimsenmiştir..."

²¹ Esin Örücü, **Taşınmaz Mülkiyetine Bir Kamu Hukuku Yaklaşımı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2132, İstanbul,1976,(Kamu Hukuku Yaklaşımı), s.13 (İlgili kitabın 1961 Anayasası çerçevesinde ele alındığı dikkate alınmalıdır.)

²² Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**,13.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara ,2012, s.138.

²³ Ramazan Kılıç ve Mine Demirçelik, "Mülkiyet Kavramının Tarihsel Gelişimi Sürecinde Ortaçağ ve Reform Hareketi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, 2015, s.181.

Mülkiyet hakkına genellikle üç temel yaklaşım söz konusudur. Bunlar Liberal yaklaşım, Marksist yaklaşım ve Modern yaklaşımdır. Bu üç temel yaklaşımın ortak özelliği tarihsel süreç içerisinde pek çok devletin temel ideolojisi olarak uygulanmaları ve günümüzde hâlen tartışılıp, uygulanmaya devam etmeleri olup yaklaşımların temel ayrışma noktası ise, kullanma, yararlanma ve tasarruf etme yetkilerinin, nasıl ve ne şekilde kullanılacağı hususu olmuştur²⁴.

Bulut'a göre²⁵; bu üç yaklaşımın siyasal açıdan önemi, her birinin farklı bir siyasal anlayışla örtüşmektedir: Özel mülkiyeti mutlak ve dokunulmaz bir hak olarak gören yaklaşım jandarma devlete; kolektif mülkiyeti kabul eden yaklaşım sosyalist devlete; özel mülkiyeti kabul etmekle birlikte, bu hakkın kullanılmasını kamu yararıyla sınırlayan anlayış ise sosyal devlete tekabül etmektedir.

Yargıtay Genel Kurulunun bir kararında mülkiyetin önemi şu sözlerle vurgulanmıştır²⁶:

Mülkiyet, yürürlükteki hukuk düzeninin olduğu kadar, hukuk felsefesinin, sosyoloji ve iktisat bilimlerinin ve nihayet politik faaliyetlerin en canlı konularından birini teşkil etmektedir. Hemen hemen bütün tarih çağlarında, fertler, kavimler, zümreler ve hatta milletler arasındaki mücadelelerin belli başlı sebeplerinden biri de mülkiyet olmuştur. Bu mücadelelerin zaman zaman en korkunç ve kanlı safhalara vardığı sık sık görülmüştür ve görülmektedir. Bugün, içinde yaşadığımız dünyayı biri kapitalist, diğeri sosyalist iki kampa bölen felsefi, hukuki, iktisadi ve siyasi ayrılığın temelinde mülkiyet probleminin yattığını söylemek, abartılı olmayacaktır.

1. Liberal (Klasik) Yaklaşım

Liberal kelimesi “hürriyet ve serbestlikle ilgili” anlamını taşımaktadır. Liberalizm diğer ideolojilerden, mümkün olduğu kadar az tahdit ve sınırlamalara konu olma durumu olarak anlaşılmış insan özgürlüğüne çok daha büyük politik önem ve değer vermesiyle ayırt edilebilen bir siyasi ideolojidir²⁷.

Liberal yaklaşımda mülkiyet hakkı, mutlak ve sınırsız bir hak olarak tanımlanmaktadır. Malik ile mülkiyet konusu eşya arasındaki ilişki özgürlükçü bir

²⁴ Niyazi Öktem ve Ahmet Ulvi Türkbağ, **Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet**, Der Yayınları, İstanbul, 1999, s. 253'ten aktaran; M. Akif Etgü, **Kamu Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mülkiyet Hakkına Bakışı**, 1. Baskı, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, (Mülkiyet Hakkı), s. 63.

²⁵ Nihat Bulut, “Mülkiyet Konusundaki Temel Yaklaşımlar ve Türk Anayasasında Mülkiyet Hakkı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:3-4, 2006, s.15

²⁶ Yargıtay HGK,E. 2010 / 4-4,K. 2010 / 56 T. 03.02.2010.

²⁷ David Conway,“Klasik Liberalizm”, çev. Atilla Yayla, **Liberal Düşünce**, Yıl:16, Sayı:64, 2011, s.85.

şekilde yorumlanmakta ve mülk üzerindeki hâkimiyet sınırsız kabul edilmektedir. Klasik mülkiyet anlayışı olarak da isimlendirilen Liberal yaklaşım, 18.yy. ortalarından itibaren gelişmeye başlayan kapitalist ekonomi ve endüstri devrimine uygun bir anlayıştır²⁸.

Çağdaş özel hukuk öğretisinde yerleşmiş olan görüşe göre Roma hukuku mülkiyet anlayışının, mutlak ve sınırsız kabul edilmiş olması sebebiyle liberal mülkiyet anlayışının temelleri Roma Hukuku'na dayanmaktadır²⁹. Bu görüşe göre; Roma hukukunda, mülkiyet hakkı malike üç önemli yetkiyi sağlamaktaydı. Bunlar; kullanma (usus), yararlanma (fructus), tasarruf etme (abusus) olarak isimlendirilmekteydi.³⁰ Bu yetkilerle mülkiyet “mutlak” bir hak niteliğini taşımakta ve kullanma, yararlanma, tasarruf yönünden malikin yetkileri hemen hemen sınırsız sayılmaktaydı. Ancak bu görüşün aksine sınırsız ve mutlak bir hakimiyet tanıyan Roma mülkiyeti anlayışı ilerleyen dönemlerde değişmiş ve hakkın kullanımında bazı sınırlamalar da yapılmıştır.

Zamanla Roma Hukukunda mülkiyete, ahlaki yükümlülükler, dinsel hukuk, kamu hukuku ve özel hukuk gereği birçok sınırlama getirildiği görülmektedir³¹. Roma’da mülkiyet, kısıtlanmaz, katı ve değişmez mutlak bir egemenlik hakkı olmayıp sosyo-ekonomik nedenlerle eski tarihlerden beri varlığı saptanan “ kamu yararı” düşüncesiyle çeşitli biçimlerde kısıtlanmıştır³². Ana prensip, mülkiyet hakkının istenildiği gibi kullanılması olmakla beraber, hakkın kötüye kullanılmaması gerektiği ana fikrinin emarelerini de Roma Hukukunda bulmak mümkündür³³. Mülkiyet hakkına getirilen bu sınırlamalar günümüz hukukuna yansımıştır. Buna rağmen bu sınırlamaların önem taşımadığı ve mülkiyetin mutlak ve sınırsız hak olma özelliğini kaybetmediğini ileri süren görüşe göre Roma Hukukunda, mülkiyeti anlayışı sınırsız kabul edilmiştir³⁴.

Liberal mülkiyet anlayışına temel olan 17.yüzyıl düşünürü John Locke’un fikirleridir. Locke, Roma Hukukuna ilham veren mülkiyet görüşünden ayrılarak

²⁸ Eren F., s.8.

²⁹ Karadeniz- Çelebican, s. 161.

³⁰ Tahiroğlu, s.163.

³¹ Söğütü, s.679.

³² Karadeniz- Çelebican,s.166.

³³ Erdoğan, s.49.

³⁴ Detaylı bilgi için bkz. Tahiroğlu, s.151.

insanın belli bir şeye emek verilmesinin mülkiyet hakkını ortaya çıkardığını belirtmiştir³⁵.

Locke “yaşam, özgürlük ve mülkiyet”³⁶ haklarını başlıca tabii(doğal) haklar olarak tanımlamış ise de mülkiyet hakkına ayrı bir önem vermiştir. “Mülkiyetin korunması devletin amacıdır” cümlesi de bu durumu açıklamaya yetmektedir³⁷.

Locke mülkiyete ilişkin düşüncelerine “Hükümet Üzerine İkinci Deneme” isimli yapıtında “Mülkiyet” başlıklı bölümünde yer vermiştir. Locke bu eserinde ortaklaşa mülkiyete ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır :

Yeryüzü ve yeryüzündeki her şey, insana varlığını desteklemek ve rahatlığını sağlamak için verilmiştir. Bütün meyveler ve beslenen hayvanlar, doğa tarafından kendiliğinden üretildiği için insanoğluna ortak olarak aittirler. Hiçimse bunların herhangi biri üzerinde insanlığın geri kalanını dışlayan biçimde özel bir egemenliğe sahip değildir³⁸.

Eserinde de belirttiği üzere Locke dünyanın insanlara ortaklaşa verildiği görüşündedir. Doğa durumunun ilk hali olan pozitif komünizm durumunda, özel mülkiyet değil ortaklaşa mülkiyet söz konusudur³⁹. Doğa durumunun ilk halinde mevcut olan bu ortak mülkiyetin insanın varlığını sürdürmesine katkı sağlayabilmesi için özel mülkiyete dönüştürülmesi gerekmektedir. Eserde yer alan “Tanrı’nın insanoğluna ortaklaşa verdiği dünyanın, çeşitli kısımları üzerinde ,herhangi bir açık anlaşma olmaksızın, insanın nasıl mülkiyet hakkına sahip olabileceğini göstermeye çalışacağım⁴⁰” ifadesiyle ortak mülkiyetin özel mülkiyete dönüşeceğine işaret eder.

Bunun meşru şekilde nasıl olacağının temeli ise eserin devamında yer alır:

Dünya ve tüm yaratılmış şeyler herkes için ortak olsa da her insanın kendi bedeninde bir mülkü vardır. İnsan bedeninin emeği ve elinin işi tam anlamıyla kendisindir diyebiliriz. O halde, insan, doğanın kendisine sağladığı ve bıraktığı şeylere, emeğini karıştırarak ve kendine ait olan şeyleri katarak onu kendi mülkiyeti haline getirmiştir. Bu şey, doğanın onu yerleştirdiği ortak durumdan insanın kendisi tarafından emek eklenerek çıkarıldığından, diğer insanların müşterek hakkı dışlanmış olmaktadır. Bu emek, emekçinin tartışılmaz mülkiyetidir. En azından başkaları için de ortaklaşa biçimde, yeterli ve aynı

³⁵ Adnan Güriz, **Hukuk Felsefesi**, 9.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara ,2011, (Hukuk Felsefesi), s.187

³⁶ Mehmet Tevfik Özcan, “John Locke’ un Birey Anlayışının Felsefi Temelleri”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:52, Sayı:1-4, 1987, ss.581,585.

³⁷ Locke’un konu hakkında görüşleri için bakınız; Güriz, Hukuk Felsefesi, s.187; Güriz, Kapitalist İdeoloji, s.73.

³⁸ John Locke, **Two Treatises of Government**, The Works of John Locke,(Prepared by Rod Hay for the Mc Master University Archive of the History of Economic Thought), Vol:V,London,1823,s.115.

³⁹ Fahri Bakırcı, **John Locke ’da Mülkiyet Anlayışı**, 1.Baskı, Babil Yayıncılık,Ankara,2004,s.166.

⁴⁰ Locke, s.115.

*derecede iyi şeylerin kalması durumunda, bir kez emeğini katmış olduğu şeye emekçi dışında hiç kimsenin sahip olma hakkı olamayacaktır*⁴¹.

Buna göre toplum sözleşmesinden önce doğa durumunda da var olan ve emek aracılığıyla ortak olandan çıkarılarak özel olana dönüşen özel mülkiyet için birtakım sınırlar da mevcuttur. Bir kişi ancak ortak olandan geriye başkaları için de yeterli ve aynı derecede iyi şeylerin kalması durumunda bir şeyi sahiplenebilir. Ayrıca kişi edindiği şeyleri bozulmadan önce kullanılmalıdır. Kişi kendisi tüketerek, başkasına vererek ya da tüketeceği başka bir şeyle mübadele ederek kullandığında insanoğlunun ortak stokunu heba etmemiş sayılacaktır⁴². Bu durumu Locke, “ *meşru mülkiyetin sınırının aşılması, mülkiyetin büyüklüğünde değil, bu mülkiyet içinde herhangi bir şeyin yararsızca telef olmasında yatmaktadır*⁴³.” ifadesiyle eserinde açıklamıştır. Ancak bu sınırlandırmalar insanların, paranın kullanımına zımni ve gönüllü bir onay vermeleri ile aşılmıştır. Bu onay ile yeryüzünün eşitsiz paylaşımına da onay verilmiş ve yeterlilik sınırı ve çürüme sınırı aşılarak kullanabileceklerinden fazlasını biriktirmeleri artık olanaklı hale gelmiştir⁴⁴.

Doğa durumunda yaşayan insanlar bir sözleşme ile hem bir toplum düzeni içinde yaşamak hem de temel olarak mülkiyetlerinin korunması amacıyla tüm haklarını bir egemene devredip devlet düzeni içinde yaşamak üzere anlaşmışlardır. Çünkü doğa durumunda mülkiyetin korunması bakımından eksiklik vardır. Bir “doğal hak” olan mülkiyet hakkının korunması, devletin bu hakka müdahale etmemesini gerektirmektedir. Bununla birlikte devlet, özel mülkiyete dokunmamalı ve mülkiyetten doğan yetkileri sınırlandırıp sonlandırmamalıdır.

Locke’un savunduğu mülkiyet anlayışı toprağa dayalı feodal mülkiyet değil, insan emeğinin açıklıkla görüldüğü, iktisadi liberalizm koşullarında oluşan burjuva ticari ve sınai mülkiyettir⁴⁵. Mülkiyet hakkına yapılan bir müdahalenin ölümle cezalandırılmasının yasal olduğu düşüncesine sahiptir. Mülkiyeti kişiliğin bir parçası olarak kabul etmektedir.

Şenel’e göre Locke, mülkiyet konusuna büyük önem vermekle birlikte mülkiyete ilişkin düşüncelerini kesin ve tutarlı bir duruma getirmiş değildir; mülkiyet

⁴¹ Locke, s.116.

⁴² Bakırcı, s.255.

⁴³ Locke, s.125.

⁴⁴ Bakırcı, s.259.

⁴⁵ Özcan, s.586.

konusunda bir yandan kapitalizmin yararına işleyecek düşünceleri öte yandan Karl Marx tarafından geliştirilecek olan emek-değer kuramına değer alınabilecek görüşleri savunmuştur⁴⁶.

Locke'un mülkiyet hakkındaki görüşlerine, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde rastlamak mümkündür. 1789 Bildirisinin, 2. maddesinde “*her siyasi topluluğun amacı, insanın doğal ve zamanaşımına uğramaz haklarının korunmasıdır. Bu haklar özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir*” şeklinde iken; 17. maddesinde⁴⁷, mülkiyetin dokunulmaz ve kutsal bir hak olduğu belirtilmiştir

18. yüzyıla gelindiğinde Adam Smith de John Locke gibi doğal düzenin toplumun iyiliğini sağladığını ve devletin asıl görevinin mülkiyet hakkının güvence altına alınması olduğunu ileri sürmüştür. Smith, iktisadi faaliyetlerin serbestleşmesi gerektiğini, en özgür düzenin doğa düzeni olduğunu ve bu nedenle insanların kendi çıkarları peşinde koşmasıyla toplum çıkarının arttığını ve devletin iç ve dış güvenlik görevleri dışında hiçbir şeye karışmaması gerektiğini savunmuştur⁴⁸. Bunun yanında kapitalist teorinin kurucusu ve ilk sözcüsü sayılan Adam Smith “kapitalizm” kelimesini hiç kullanmamıştır⁴⁹.

Adam Smith mülkiyete ilişkin görüşlerini “Ulusların Zenginliği” isimli ünlü eserinde “*insanın kendi emeği ile elde ettiği mülk, tüm diğer mülkün temeli olduğu gibi en kutsal ve dokunulmaz olanıdır*” şeklinde ifade etmiştir⁵⁰. Smith, özel mülkiyetin korunması konusunda hükümet ve yasamanın işlevine de değinmiştir. Smith, kanun ve hükümetin, her koşulda zenginin yoksulu ezmesine ve mevcut eşitsizliğin korunarak yoksulun başkaldırma yollarının tıkanmasına yol açtığını ancak tersi durumda yoksulların mevcut düzeni kendi lehlerine döndürebilmelerinin mümkün olduğunu belirtmiştir⁵¹. Yine aynı eserinde bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket

⁴⁶ Alaettin Şenel, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, 4.Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995, s.347.

⁴⁷ Madde metninin tamamı şu şekildedir: “ Mülkiyet dokunulmaz ve kutsal bir hak olduğu için, yasaların belirlediği kamusal gereklilik açıkça doğmadıkça ve meşru bir tazminat ödenmedikçe kimse bu haktan yoksun bırakılamaz.” https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_ve_e_Yurtta%C5%9F_Haklar%C4%B1_Bildirisi, (10.01.2022).

⁴⁸ Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1,2001,s.220.

⁴⁹ Güriz, Kapitalist İdeoloji, s.115.

⁵⁰ Adam Smith, **Ulusların Zenginliği**, çev. Metin Saltoğlu, Palme Yayınevi, Ankara, 2011,(Ulusların Zenginliği), ss. 111,165

⁵¹ İlknur Türe ve Fatih Türe, “Liberalizm, Mülkiyet Hakları ve Hukuk Devleti Üzerine”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 1, Mart 2014, s.363.

etmesi halinde sanki görünmez bir el varmışçasına toplumsal çıkarın da en üst noktaya varacağını savunmuştur⁵².

Öğrencisinin aktardığı ders notları ve diğer el yazmalarının derlemesi ile oluşan “*Hukuk Üzerine*” adlı eserde belirtildiği üzere Smith’e göre yönetim ve mülkiyet sıkı bir şekilde birbirine bağlıdır ve servet eşitsizliğinin başlamasıyla yönetim ortaya çıkmıştır. Bu düşüncesini “*büyükbaş ve küçükbaş hayvan sürülerinin paylaşılması ilk kez servet eşitsizliğini meydana getirerek anladığımız şekliyle yönetimin ortaya çıkmasının ilk sebebi olmuştur*” şeklinde ifade etmiştir⁵³. Ayrıca Smith’e göre yönetimin gerçek varoluş nedeni, zenginliğin korunması ve zenginleri fakirlere karşı savunmaktır. Hükümetlerin ya da siyasal yapıların oluşması mülkiyetin ortaya çıkması ile gerçekleşmiş ve mülkiyet her zaman yönetim biçimine göre çeşitlilik göstermiştir⁵⁴.

2. Marksist Yaklaşım

Marksizm, Karl Marx (1813-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895)’in öğreti ve fikirleri ile şekillenen sisteme verilen isimdir. Marksizm, 19. yüzyılı, kapitalist toplum olarak nitelendirmiş ve işçilerin durumlarının düzeltilmesini amaçlamıştır. Temel düşüncesi liberal ve kapitalist sistemin eleştirisini yapmak olmakla birlikte mülkiyet ve sözleşmenin üretim ilişkileriyle bağlantısına ilişkin değerlendirmeleri Marx ve Engels’in eserlerinde bulmak mümkündür.

Marx ve Engels’in kaleme almış olduğu “Komünist Manifesto” isimli 1 Şubat 1848’de yayımlanan yazı, komünizmin ilk bildirgesi niteliğindedir. Bildiride burjuvazinin eleştirisi yapılır ve burjuva düzenini ve üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılarak sınıfsız bir toplum düzenine geçilmesi gerektiğini ifade eder. İlk kısım Marx’ın tarihsel materyalizm görüşünü ortaya koyar⁵⁵:

Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihidir. Özgür insanlarla köleler, patrisyenlerle plebler, baronlar ve serfler, lonca mensubu yurttaşlarla kalfalar, kısacası ezenlerle ezilenler arasında her zaman çelişki vardı, bunlar birbirlerine karşı kâh gizli kâh açık kesintisiz bir mücadele

⁵² Çetin, s.230.

⁵³ Adam Smith, **Hukuk Üzerine Adalet, Kamu Düzeni, Devletin Gelirleri ve Silahlı Güçler**, çev. Ahmet Celiloğlu, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018,(Hukuk Üzerine), s 55.

⁵⁴ Smith, **Hukuk Üzerine**, s. 48

⁵⁵ Karl Marx ve Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018,s.52-59.

yürüttüler, her defasında tüm toplumun devrimci bir dönüşümüyle veya mücadele eden sınıfların beraberce çöküşüyle sonuçlanan bir mücadeleydi bu... Feodal toplumun çöküşünden doğan modern burjuva toplumu sınıf çelişkilerini ortadan kaldırmış değildir. Yalnızca yeni sınıflar, yeni baskı koşulları, yeni mücadele biçimleri koymuştur eskilerinin yerine... Ancak bizim çağımız, burjuva çağı, sınıf çelişkilerini basitleştirmesiyle temayüz eder. Tüm toplum gitgide iki büyük düşman kampa, birbirinin tam karşısına dikilen iki büyük sınıfa ayrılmaktadır: burjuvazi ve proletarya...Burjuvazinin feodalizmi yere sererken kullandığı araçlar, şimdi bizzat burjuvaziye dönüyor...Fakat burjuvazi sadece kendi ölümünü getirecek olan silahları hazırlamakla kalmadı; o silahları kullanacak adamları da yarattı – modern işçiler, proleterler.

Marksizm'e göre özel mülkiyet, kâr edinme ve maddi çıkarlar üzerine kurulu ve sermaye birikimine dönük işleyen kapitalist sistem, doğası gereği adaletsiz ve haksız bir düzendir⁵⁶. Sorunun kaynağı özel mülkiyettir ve ancak özel mülkiyetin kaldırılması yoluyla çözüme ulaşılabacaktır. Mülkiyetin kaldırılmasının yöntemi de ancak, sosyalist ve komünist toplum aşamaları ile gerçekleşecektir⁵⁷. Sosyalist devrimin gerçekleşmesi bir zorunluluktur ve bir gelişim sürecinin doğal sonudur. Kapitalizm kendi gelişim süreci içerisinde kendi nihai yıkımını hazırlamaktadır . Kapitalist toplumu, sosyalist toplum ve en son aşamada komünist toplum takip edecektir⁵⁸.Sosyalist dönemde tüketim mallarının dağıtımı “herkese çalışmasına göre” ilkesine uygun şekilde yapılacak olup daha sonra diğer malların toplumsallaştırılması yoluna gidilecektir. Sonrasında ancak devletin de aşamalı şekilde kendiliğinden son bulmuş olması halinde sosyal eşitsizlik sona erecektir. Marksist teoriye göre devletin çeşitli sınıflar arasında bir denge organı ödevinin yerine getirmesi geçici nitelik taşır ve devlet aslında daima bir sınıfın menfaatlerinin temsilcisi olmuştur⁵⁹.

Bir anlamda Marksist sistemin amacı mülkiyetin birikmesini ve devrini önlemektir. Marksist sistem kişi-eşya ilişkisini, liberal sistemin tam aksi yönünde değiştirerek eşyanın mülkiyetini fertten almış ve devlete tanımıştır⁶⁰. Hürriyeti kollektif topluluğa izafe ederek kollektif mülkiyete gitmekle insanın, insanı sömürmesine mâni olunacağı iddia edilmiş ve kollektif mülkiyet devletin, her şeyin

⁵⁶ Atilla Sandıklı, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Bilgesam Yayınları, 2012, s. 148.

⁵⁷ M.Akif Etgü, “Marxist Mülkiyet Yaklaşımı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı:3-4,2008,(Marksist Mülkiyet Yaklaşımı),s.133.

⁵⁸ Etgü, Marxist Mülkiyet Yaklaşımı, s.117.

⁵⁹ Adnan Güriz, **Sosyal Demokrasi İdeolojisi**, 2.Baskı, Phoenix Yayınları, ,Ankara, 2011,(**Sosyal Demokrasi İdeolojisi**), s.58.

⁶⁰ Eren F., s.9.

maliki, müşterek mülkiyetin sâhibi olması olarak tanımlanmıştır⁶¹. Mülkiyet ancak devlete ait olmakla birlikte özel kişilerin mülkiyeti özellikle de üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakları son bulmuş olacaktır. Üretim araçlarındaki mülkiyetin kolektifliği neticede sınıfların ortadan kalkmasına yol açacaktır⁶².

3. Karma (Modern) Yaklaşım

Liberal anlayışın kabul etmiş olduğu mutlak mülkiyet anlatışı ve akit serbestisi ilkesi, zamanla toplumda eşitsizliklerin ortaya çıkmasına ve toplumun büyük kısmını oluşturan işçi sınıfının aleyhine işleyen bir düzen oluşmasına neden olmuştur. Bu sebeple Batı toplumunun sanayileşmeyi büyük ölçüde gerçekleştirdiği fakat ağır sosyal sorunlar yarattığı gelir ve servet eşitsizliklerinin arttığı sınıf çatışmalarını yoğunlaştırdığı gerçeği karşısında Batı toplumları liberal felsefede esinlenen “jandarma devlet” anlayışını terk ederek gerekli sosyal tedbirler almaya başlamıştır⁶³.

Sınıfsal mücadeleler, teknik gelişmeler ve ekonomik değişimler sonucunda sosyal devlet anlayışı ortaya çıkmıştır 19.yüzyıl kapitalizminin daha iyimser olabileceği yönünde atılan adımlarla kapitalizmin yoksullar üzerindeki kötü sonuçları yumuşatılmaya ve liberalizmin eksik yönleri kapatılmaya çalışılmıştır. Birçok ülkede oy hakkı zenginlerden işçi sınıfına kadar genişletilmiştir. İşsizlere ödemeler yapılması, herkese temel eğitim sağlanması, çocuk işçiliğinin yasaklanması gibi adımlarla işçilerin hayat standardı iyileştirilmiştir.

Sosyal devletin mülkiyet anlayışının temelinde ise karma yaklaşım olarak adlandırılan yaklaşım vardır. Sosyal mülkiyet anlayışı olarak da adlandırılan karma yaklaşıma göre mülkiyete devletin müdahale etmemesi yönündeki negatif hak anlayışı eksiktir ve insanların mutluluğu yakalayabilmeleri, insanlık onuruna yaraşır şekilde yaşayabilmeleri için devletin pozitif müdahalesi gerekli, doğru ve yerindedir⁶⁴.

Devlet, mutlak eşitliği değil, fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmalıdır. Bu girişimlerle devlet harcamaları ve devletin iktisadi hayattaki varlığı artacağı için temel hak ve özgürlüklerin sınırlanabileceği de kabul edilmektedir.

⁶¹ Orhan Çağır, “Marksizm ve Hürriyet”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 48, Sayı 1-4, 1983, ss.196,207.

⁶² Etgü, Marksist Mülkiyet Yaklaşımı, s.124.

⁶³ Özbudun, s.137.

⁶⁴ Etgü, Mülkiyet Hakkı, s.112.

Mülkiyet hakkı, liberal yaklaşımda olduğu gibi özel mülkiyete dayanmakta ancak malike sınırsız ve mutlak bir hak tanımamaktadır. Mülkiyet hakkı artık, sosyal bir karakter taşımaktadır⁶⁵.

Sosyal mülkiyet anlayışında mülkiyet hakkının iki temel yönü bulunmaktadır. Bunlar mülkiyetin kişiye sağladığı haklar diğeri ise kişiye yüklediği ödevlerdir. Hakkın ödev yönü; bir yandan devlete mülkiyet hakkını kamu yararı amacıyla sınırlandırma hakkı sağlar, diğer yandan ise malike hakkını toplum yararına uygun olarak ve başkasına zarar vermeksizin kullanma yükümlülüğü yükler⁶⁶.

Sosyal devlet anlayışı, sosyalist devletin aksine üretim araçları üzerinde özel mülkiyet hakkını ve özel teşebbüs hürriyetini tanımaktadır. Serbest rekabet ve piyasa ekonomisi kuralları geçerli olduğundan sosyal devlet, serbest rekabetçi kapitalist ekonomik sistemin, çağımızın şartlarına ve gereklerine uyarlanmış bir şekli olarak da düşünülebilir⁶⁷.

C. Uluslararası Hukuk Belgelerinde Mülkiyet Hakkı

İnsan haklarının siyasi-ahlaki bir iddia olmanın ötesine geçip hukuk aracılığıyla güvence altına alınan haklara dönüşmesi Avrupa'nın modern tarihinde, özellikle Fransa ve İngiltere'de toplumsal ve siyasi mücadelelerin sonunda yönetenlerden koparılan kısmi tavizler şeklinde ve çoğu zaman arkalarında insan hakları bulunmaksızın gerçekleşmiştir⁶⁸. Bu dönüşümün başında ise insan haklarına ilişkin ilk belge ve adım olarak kabul edilen 1215 yılında imzalanmış bir İngiliz belgesi olan Magna Carta yer almaktadır. Bu belge ile ilk kez Kral'ın yetkileri kısıtlanmıştır. Aynı zamanda bütün hür kişilerin hak ve hürriyetleri tanınarak hukukun üstünlüğü fikri benimsenmiştir. İngiliz Orta Çağ hukukunun büyük bir bölümünde bu hak ve hürriyetler etkili olmuştur.

⁶⁵ Etgü, Mülkiyet Hakkı, s.107.

⁶⁶ Suat Şimşek, "Mülkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz -I", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:91, 2010, s.187.

⁶⁷ Özbudun, s.138.

⁶⁸ Mustafa Erdoğan, **Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar**, 2.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019, s.105.

Magna Carta'nın mal ve mülkün korunmasıyla ilgili olarak 39. maddesi şu şekildedir⁶⁹:

Eşitlerinin kanuni bir hükmü veya bir memleket kanunu olmadan hiçbir hür kişi tevkif veya hapsedilemeyecek, haklarından ve mallarından mahrum bırakılamayacak, kanun dışı edilemeyecek, sürülemeyecek, herhangi başka bir şekilde kötü muameleye maruz bırakılamayacaktır. Hiçbir hür kişiye zor kullanmayacağız ve başkalarının zor kullanmasını istemeyeceğiz.

Fermanda büyük önem verilen konulardan biri vergilerin düzenlenmesidir. Kanunsuz vergi olmaz ilkesinin izleri ilk olarak bu fermanda görülmektedir. Bu konuda, 12. madde, üç özel durum dışında ve bunlarda bile makul olmak şartıyla, vergi toplanabilmesi için genel onaylama şartını düzenlemiştir⁷⁰.

Batı'da geçimlik ekonominin egemen olduğu feodal dönemde topluluk olarak tasarruf edilen topraklar, farklı dönemlerde ve farklı yollarla da olsa liberal haklarla ve üretim ilişkileriyle donatılmış özel mülkiyet biçimine dönüşmüştür⁷¹.

İngiltere'de 18. yüzyılda dokuma sektöründe ortaya çıkan ve daha sonra diğer sektörlere yayılmış Sanayi Devrimi, Batı insanının hayat tarzını ve İngiliz ekonomisini köklü şekilde etkilemiştir. Sanayi Devrimi İngiltere'de burjuva sınıfının zenginleşmesine ve miras ve özel mülkiyet yoluyla sermaye birikimine olanak sağlamıştır İngiliz burjuvazisi aynı zamanda ekonomik menfaatlerden yararlandığı gibi siyasi yönetimde de söz sahibi olmuştur⁷². Diğer yandan İngiltere'de tarımsal kapitalizm, çitleme ve ıslah hareketleri devlet destekli olarak mutlak özel mülkiyete geçiş sonucunu doğurmuş; ortak toprakların geleneksel kullanım haklarından sıyrılarak mülkiyet ilişkilerinin de yeniden biçimlenmesine yol açmıştır⁷³.

Yeniçağ Batı toplumlarında görülen feodal düzende, feodal beylerin malikânesinde yapılan üretimin kısır bir döngüye dönüşmesi, üretimin arttırılamayışı ile zamanla ihtiyaçları karşılanamayan bir "tarımsal kökenli proletarya" oluşması,

⁶⁹ Ersan İlal, "Magna Carta", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 34, Sayı: 1-4, 1969, s. 220.

⁷⁰ İlal, s. 228; Magna Carta'nın 12. Maddesi şu şekildedir: "Kendimiz için kurtuluş akçesi, büyük oğlumuzun şövalye olması ve "yalnızca bir kere" büyük kızımızın evlenmesi sebepleriyle toplananlar dışında krallığımızda genel onaylama olmadan hiçbir vergi veya yardım toplanamayacaktır. Bu sebeplerle de ancak makul bir yardım toplanabilir. Londra şehrinden istenecek yardımlarda da benzer şekilde hareket edilecektir"

⁷¹ Meryem Çakır Kantarcıoğlu, "Ortak Toprakların Özel Mülkiyete Dönüşmesi Mi? İngiliz Çitleme Hareketleri ile 1858 Arazi Kanunnamesine Dair Bir Karşılaştırma", **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt:13, Sayı:30, 2018, s.134.

⁷² Güriz, Mülkiyet Sorunu, s.173.

⁷³ Kantarcıoğlu, s.105.

Haçlı Seferlerinin ülkelerarası ve denizaşırı ticaretinin ve üretim teknolojisinde yeni gelişmeleri başlatması, yeni ticaret ve sanayi etkinlikleri ve savaş tekniklerinin etkisi ile feodal düzenden kapitalist düzene geçiş yaşanmıştır⁷⁴.

Haçlı Seferleri'nin başlattığı büyük ticaret ve sanayi sayesinde zenginleşen bir burjuva sınıfı doğmuş ve bu sınıf artık kırım kenti yönetmesini kabul etmeyerek, feodal beyin egemenliğine boyun eğmek istememiş ve kentlerini kendileri yönetmeye başlamıştır⁷⁵.

Burjuvazinin güçlendiği bu dönemde, Locke, aristokrasinin metafizik, dogmatik, skolastik düşüncesine saldırıp, burjuvazinin dünya görüşünün felsefi temellerini oluşturmuş ve burjuvazinin siyasal görüşlerini sistemleştirmiştir⁷⁶. Eşitlik, yaşam hakkı, düşünce özgürlüğü, mülkiyet hakkı örgütlenme özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, seyahat ve yerleşme özgürlüğü, özel yaşama saygı gibi klasik haklar güvence altına alınarak, siyasal iktidarın sınırlandırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu klasik haklar Batı toplumunda burjuvazinin monarşiye karşı verilen mücadelesi sonucu kazanılmıştır⁷⁷. İngiltere burjuva devrimini tarihte ilk kez ve aşamalı olarak gerçekleştiren toplum olmuştur.

1714 Fransa'sında ise başlayan hızlı ekonomik gelişmeler Fransız burjuvazisini ekonomik anlamda güçlendirse burjuva sınıfı siyasi açıdan etkili olamamıştır. Bu sebeple siyasal iktidarın her zaman için ekonomiyi altüst etme ihtimaline karşılık mülkiyet hakkı güvence altında olmayan burjuva sınıfının siyasal iktidarı da ele geçirmek istemesi kaçınılmaz olmuştur⁷⁸. Bununla birlikte ülkede yaşanan ekonomik, sosyal eşitsizlikler, aydın ve düşünürlerin fikirleri de devrim sürecinin başlamasında etkili olmuştur.

⁷⁴ Şenel, s.277.

⁷⁵ Şenel, s.279.

⁷⁶ Şenel, s.335.

⁷⁷ Muzaffer Sencer, "İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2, 1990, s.18: "Tarihsel süreç içerisinde benimsenen hak belgelerinin tanıdığı ve klasik haklar olarak bilinen kişi hak ve özgürlükleri, başlangıçta çok sınırlı ve ayrıcalıklı bir kesim tarafından kullanılabilirken giderek öteki kesimlere yaygınlaşmıştır. Kazanılan kişi haklarına siyasi haklar eşlik etmiş ve geniş halk kesimlerinde desteklenen toplumsal hareketlere yine aşamalı şekilde genel oy gerçekleşmiştir. Ancak burjuva devrimlerinin siyasal toplumsal ve ekonomik ideolojisi olan liberalizm hak ve özgürlükleri, kişi hakları ve giderek siyasal haklarla sınırlamış ve bu hakların gerçekten kullanılmasına olanak verecek toplumsal ve ekonomik haklara kapalı olmakla kalmayarak ısrarla karşı çıkmıştır"

⁷⁸ Niyazi Öktem, "Fransız Devrimi'nin Felsefesi ve Türkiye", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:53, Sayı: 1-4,1990,s.268.

Fransız Devrimi'nin sonucunda 26 Ağustos 1789 günü “Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi”, Meclis tarafından kabul edilmiştir. Burjuva ideolojisini ortaya koyan haklar bildirisinde John Locke'un fikirlerinin yansımaları görülmektedir. Ayrıca 17.yy. İngiliz ve 18.yy. Amerikan Devrimlerinden de büyük ölçüde etkilenilmiştir⁷⁹. Bildiride insanların hür ve eşit doğduğu ve eşit yaşamaları gerektiği, hürriyet, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme hakkı olduğu, egemenlik esasının ulusa dayalı olduğu ve mutlak egemenliğin bir kişi ya da grubun elinde bulunamayacağı gibi birçok ilke yer almaktadır.

Mülkiyet hakkı ile ilgili düzenleme içeren belgeler içinde, konuyu en ayrıntılı bir şekilde ele alan 1789 tarihli “Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” olduğu gibi bu metinde mülkiyet hakkı aynı zamanda devletin “varlık nedeni ve amacı” olarak gösterilmiştir⁸⁰. Fransa'da İngiltere örneğinden farklı olarak mülkiyetin tekelliği, mutlaklığı ve özel mülkiyetin anlam kazanması, Fransız Devrimi sonucunda feodal düzen mülkiyet anlayışının değişmesi ile sağlanmıştır.

Bildirinin 17. maddesinde “*Mülkiyet dokunulmaz ve kutsal bir hak olduğu için, yasaların belirlediği kamusal gereklilik açıkça doğmadıkça ve meşru bir tazminat ödenmedikçe kimse bu haktan yoksun bırakılamaz*”⁸¹ şeklinde mülkiyetin mutlak ve tabii bir hak olduğu ifade edilmiştir. Bildirinin 4. maddesinde yer alan “*Özgürlük başkalarına zarar vermeden istediğini yapabilmektir. Her bir insanın doğal haklarını kullanması da toplumun diğer üyelerinin de aynı hakları kullanmasını garanti altına alacak sınırlar içindedir. Bu sınırlar da sadece yasalarla belirlenebilir*” ifadesiyle de mülkiyet hakkının sınırı, kanunla ve başkalarının haklarıyla çizilmiştir. Mülkiyetin tabiattan gelme ve mutlak bir hak olduğu görüşüne 1804 Fransız Medeni Kanun'unda da yer verilmiştir.

18.yüzyıl Fransız düşünürleri mülkiyeti doğal veya kanuni bir hak olarak kabul etseler de kamu mülkiyetinin özel mülkiyetin üstünde olduğunu ve onu sınırladığını çoğu zaman ifade etmişlerdir⁸².

⁷⁹ Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku**, 5.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, (İnsan Hakları Hukuku) s.74.

⁸⁰ Adil Şahin, “Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda ve Türk Anayasa Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması Sorunu”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı:53-54, 2009, s.88.

⁸¹ Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin metni için bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_ve_Yurtta%C5%9F_Haklar%C4%B1_Bildirisi, (10.01.2022).

⁸² Güriz, Mülkiyet Sorunu, s.193.

İkinci Dünya Savaşı sonrasına gelindiğinde ise insan haklarına ilişkin temel belgelerde mülkiyet hakkı, tanınmış ve içeriği belirginleştirilmiştir⁸³. Bu belgelerden biri de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na kabul edilen "1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirisi"dir. Bildiri, birey ve toplumun isteklerini kişi haklarıyla sosyal ve ekonomik hakları dengeleyen ve bütünlük içinde ele almıştır⁸⁴. Devletleri hukuken bağlayıcı olmasa dahi bildirge, insan hakları alanında temel oluşturan, yol gösteren ve dönüm noktası sayılan bir kaynak niteliğindedir.

1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nde mülkiyet hakkına açıkça yer verilmiştir. Diğer haklar gibi sınırlandırılabilen bir hak olarak düzenlenmiş ve hakkın sınırının kanunla belirleneceği belirtilmiştir. Bildirinin 17.maddesine göre "*Herkesin tek başına ve başkalarıyla ortaklaşa mal ve mülk edinme hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılamaz.*"⁸⁵. Hakların sınırlandırılmasına ilişkin olarak 29. madde ise, "*Herkes, haklarını ve özgürlüklerini kullanırken, ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması, demokratik bir toplumda ahlakın, kamu düzeninin ve genel refahın haklı gereklerinin karşılanması amacıyla yasayla belirlenmiş sınırlamalarla bağlı olabilir.*" şeklindedir⁸⁶.

1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nden sonra insan hakları alanında ortaya konmuş iki önemli belge, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16.12.1966 tarihli kararı ile kabul edilen ve hukuksal bağlayıcılık taşıyan "Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" ile "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme" olmuştur. İkiz sözleşmeler olarak bilinen bu sözleşmeler yeterli sayıda devletin onaylaması ile 1976 yılında yürürlüğe girebilmiştir⁸⁷. Türkiye ise 2003 yılında iki sözleşmeyi onaylamıştır. Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nden büyük ölçüde esinlenilerek hazırlanmış olmasına karşın her iki sözleşmede de mülkiyet hakkına yer verilmediği görülmektedir.

Mülkiyet hakkı,3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde düzenleme bulmuş ve zaman içerisinde Avrupa İnsan Hakları

⁸³ Şahin, s.89.

⁸⁴ Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, s. 91.

⁸⁵ Rona Aybay, **Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi**, 1.Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 113, 2006, s.17.

⁸⁶ Aybay, s.21.

⁸⁷ Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, s.94.

Mahkemesi içtihatları ile şekillenerek günümüzdeki anlamına kavuşmuştur. Sözleşmenin ilk metninde mülkiyet hakkı temel bir hak olarak insan hakları içinde yer almazken 18 Mart 1954 tarihinde yürürlüğe giren ek protokolün birinci maddesinde (P1-m.1) mülkiyet hakkına yer verilmiştir. Protokolün 1. maddesinde mülkiyet hakkı şu şekilde düzenlenmiştir:

*Madde 1 - Mülkiyetin korunması*⁸⁸

Her gerçek ya da tüzel kişi, mülkiyetinden/ mamelekenden müdahale edilmeksizin yararlanma hakkına sahiptir. Hiç kimse, kamu yararı uyarınca ve yasanın ve uluslararası hukuk genel ilkelerinin öngördüğü koşullara tabi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılması hali hariç, mülkiyetinden yoksun bırakılmayacaktır.

Ancak yukarıdaki hükümler hiçbir biçimde, bir Devletin, mülkiyetin genel yarara uygun olarak kullanılmasını denetim altına almak ya da vergilerin yahut diğer katkıların/yükümlülüklerin yahut para cezalarının ödenmesini temin etmek üzere gerekli gördüğü nitelikteki yasaları yürürlüğe koyması yetkisine halel getirmeyecektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarına göre bu madde normatif olarak dört kuralı düzenlemektedir. Bunlardan ilki mülkiyete saygı, ikincisi mülkiyetten yoksun bırakma ve bunun şartları (kamu yararı ve kanunilik şartı) üçüncüsü de taraf devletlere tanınan mülkiyetten yararlanma hakkını genel yarara uygun şekilde düzenleme yetkisidir⁸⁹. Dördüncü kural ise bu ilkelerinin birbirinden kopuk ve ilgisiz olmamasıdır.

Birinci fıkranın ilk cümlesinde ifadesini bulan birinci kurala göre mal ve mülkün dokunulmazlığı asıl, sınırlandırılması ise istisnadır. Bu istisnalar ise diğer iki kuralın içeriğinde yer almaktadır⁹⁰. Maddede üç temel sınırlandırma sebebi düzenlenmiştir⁹¹: kamu yararı veya genel çıkar, vergilerin veya diğer katkıların ve para cezalarının ödenmesi, suç aletlerinin müsaderesidir. Mülkiyet hakkının sınırlandırılmasının şartları ise: sınırlamanın; yasal, uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun ve orantısal olması ile makul bir karşılık verilerek yapılmasıdır⁹².

⁸⁸ Türkçe Metin için bkz; H. Burak Gemalmaz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı**, 1. baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s.8.

⁸⁹ Gemalmaz, s.22.

⁹⁰ Ertü, Mülkiyet Hakkı, s.219.

⁹¹ Suat Şimşek, "Mülkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz -II", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:92, 2011, s.312.

⁹² Ertü, Mülkiyet Hakkı, s.225.

Diğer temel hak ve özgürlükler açısından öngörülen sınırlama şartları mülkiyet hakkı açısından da geçerlidir.

AİHM kararlarında mülkiyet hakkı çok geniş olarak yorumlanmış ve ekonomik değeri olabilen tüm varlıkları “mülk” kavramı içinde ele alınmıştır. Temelleri Roma Hukuku'na kadar uzanan ulusal yasalardaki mülkiyet tanımları bir yana bırakılarak parasal değeri olabilen, nesnel ya da soyut, hemen hemen her konu mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilmiştir⁹³.

Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı AİHM'e başvuru yolunun açık olması ve Anayasa Mahkemesi'ne yapılacak bireysel başvuru konusu hakların tespiti açısından AİHM kararlarının incelenmesi ve bu kararların Anayasa Mahkemesi içtihadı ile uyum içerisinde olması önem taşımaktadır.

II. OSMANLI- TÜRK ANAYASALARINDA MÜLKİYET HAKKI

A. Kanuni Esasi'ye Doğru Anayasal Metinlerde Mülkiyet Hakkı

Osmanlı-Türk anayasacılık hareketlerinin başında Sened-i İttifak gelmektedir. Sened-i İttifak, 29 Eylül 1808 tarihinde Osmanlı Sadrazamı olan Alemdar Mustafa Paşa'nın çağrısı üzerine Rumeli ve Anadolu âyanları ile daha önce hazırladıkları metni Padişah'a kabul ettirmeleriyle sonuçlanan anayasal bazı vasıflar içeren bir antlaşmadır. Sened-i İttifak, Batı Anayasacılığının önemli belgesi kabul edilen Magna Carta'ya benzetilmektedir⁹⁴.

Bu anlaşma ile ilk kez Padişah'ın yetkilerinin sınırlandırıldığı kabul edilmektedir. Ancak aslında merkezi otoriteyi sınırlandırma amacından çok sürekli

⁹³ Güney Dinç, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:124, Ankara, 2007, s. 8.

⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz: Sina Akşin, “Sened-i İttifak ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:16, Sayı:27,1992.; Aksi yönde görüş için bkz: Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukuku'na Giriş**, Cem Yayınevi, 7.Baskı,İstanbul,1993,s.82: “1215 ile 1808 yılları arasındaki korkunç zaman farkını görmemek bir yana, her iki toplumdaki gelişmelerin tersliğinin de farkında değil bu görüş: Öteki Avrupa ülkelerinden farklı olarak, İngiltere'de, başlarda, ülkeye yerleşebilmek için, Norman krallar da feodalitenin gelişmesine çalışmışlar. Osmanlı Toplumunda ise gelişim, tersine, güçlü merkezîyetçilikten feodaliteye doğru çözülme şeklinde oluşmuş. Böyle bir çözülmenin ifadesi olan bir belge nasıl ileri bir nitelik taşıır? Senedi İttifak, aslında sonradan türeyen ayan ve derebeylerin zorbalığını meşrulaştırmaya çalışan ve bir yazarın haklı olarak dediği gibi - bir “Utanç Belgesi”dir. Bir süre sonra, padişah da kendini güçlü hissettiği bir anda bu belgeyi yırtmış atmıştır.”

iltizam sahibi olan ayanların, yönettikleri topraklarda “feodal bir düzen” kurma çabasını” yansıtmaktadır⁹⁵.

Soysal, İttifakta yer alan hükümleri şu şekilde özetlemiştir⁹⁶:

Padişah, can ve mal güvenliğine saygılı, zulümsüz, sağlam, hazineli, yiyicilikten uzak, vergi adaleti olan bir yönetim vadetmekte, ayanlar ise devletin işlerinde Padişah’a sadık kalacaklarına, sadrazamın şeriata uygun emirlerini Padişah emri sayacaklarına, vergi ve asker toplamada düşmana karşı koymada, asker ocaklarındaki isyanları bastırmada yardımcı olacaklarına, fesat ve haset erbabının kışkırtmalarında uzak duracaklarına söz vermektedir.

Sened-i İttifak; giriş, 7 şart ve bir ekten oluşmaktadır. İttifakın beşinci şartında mülkiyet hakkına ilişkin düzenleme yer aldığı düşünülebilir. Şartta, ayanlar ve devlet görevlilerinin karşılıklı olarak birbirlerine güven duymalarının önemi vurgulanır. Sened-i ittifaka aykırı bir hareketi ortaya çıkmadıkça ne devletten ne ayanlardan bunlardan birine bir kötülük gelmeyecek, geldiği takdirde öbürleri birleşip bunu önleyeceklerdir⁹⁷. Bunun dışında hiçbir ayanın da kendilerine ait yerin sınırları dışında hiçbir yere el koyamayacağı belirtilmiştir.

Yedinci maddede ise vergiye ilişkin hüküm yer alır. Bu şart ile vergilerin halkın ödeyebileceği oranda olması, ağır vergilerin vükela ile ayanın görüşmeleri sonucu hafifletilmesi ve ayanın halka zulmedenleri devlete bildirmesi kararlaştırılmıştır.

Sened-i İttifak metni incelendiğinde mülkiyete ilişkin olarak hukuka aykırı ve keyfi el atmaların önüne geçilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Bir başka deyişle, Sened-i İttifak’ta mülkiyet hakkı pozitif bir hak olarak ifade edilmemiş ve bir hak olarak tanınmamışken mülkiyetin dolaylı yoldan korunması öngörülmüştür⁹⁸.

Anayasal gelişmenin ilk adımlarından olan ve Tanzimat hareketinin başlangıcı kabul edilen 1839 tarihli Tanzimat Fermanı’nın esasları II. Mahmut tarafından tasarlanmış ve ölümünden sonra oğlu Abdülmecit tarafından asıl metne dönüştürülmüştür.

Tanzimat Fermanı modern anlamda bir anayasal niteliğe sahip olmamakla birlikte, devletin teşkilat yapısı ve temel hak ve hürriyetler alanında içerdiği düzenlemelerle Osmanlı döneminin önemli anayasal belgesi kabul edilmektedir⁹⁹.

⁹⁵ Abdurrahman Eren, **Anayasa Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara, 2020, s.159.

⁹⁶ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasa’nın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, 11.Baskı, İstanbul, 1997, (Anayasa’nın Anlamı), s.19.

⁹⁷ Akşin, s.116.

⁹⁸ Şahin, s.94.

⁹⁹ Eren A., s.161.

Tanzimat Fermanı ile padişah Abdülmecit, padişahlara tanınan mutlak bir hak olan örfi ceza verme yetkisinden vazgeçmekle birlikte, cezaların şeriata ve kanuna uygun olarak mahkemelerce verileceğini ve istediği konuda buyruk çıkarma hakkını sınırlandırmayı kabul etmektedir¹⁰⁰.

Fermanda, devletin bütün uyrukları için düzenlemeler yapılarak herkesin canı, malı, mülkü ve namusu ve ırzının güvenlik altına alınacağı, vergi toplama yöntemleri askerlik işlerinin düzeltileceği belirtilmiş ve ceza hukukuna dair çeşitli ilkeler konulmuştur. Herkesin malı ve mülkünün güvence altına alınması vaat edilmiş ve Tanzimat Fermanı ile mahkeme kararı olmaksızın ve ayırım yapılmaksızın hiç kimsenin malının müsadere (devlet hizmetinde bulunmuş kişilerin ölünce mallarına el konulması) edilemeyeceği esası kabul edilmiştir. Buna göre kim olursa olsun vefat edenlerin terekelerinin artık müsadere edilmeyip mirasçılar arasında bölüşüleceği ve devletin mirastan 1/40 oranında resmi kısmet alacağını hükme bağlanmış ve müsadere yerine miras vergisi usulü kabul edilmiştir¹⁰¹. Müsaderenin kaldırılması ile mülkiyet ve miras hakları güvence altına alınmıştır.

Yine mülkiyet hakkı ile ilgili olarak fermanda yer alan “ her ferdin emlak ve kudretine göre bir vergi-i münasib tayin olunarak kimseden ziyadesi alınamaz” ifadesi, mali güce göre vergilendirme ilkesinin kabulü anlamına gelmektedir¹⁰².

Anayasal metinler içerisinde hukuksal açıdan Tanzimat Fermanı’nın tamamlayıcısı niteliğinde olan ve 1876 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ise Osmanlı Devleti’nde yaşayan gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında eşitliğin sağlanması ve gayrimüslimlere tanınan hakların açıkça belirtilmesi amacıyla oluşturulan bir fermanıdır.

Tanzimat Fermanı ile getirilen “can, mal, ırz ve namusa dokunulmaması”, “yargılamasız ceza olmaz” ilkelerinin yanı sıra “müsadere yasağı” açıkça belirtilmekte ve “eziyet ve işkencenin önleneyeğine” ilişkin hükümlerle birlikte Islahat Fermanı’nın Tanzimat Fermanından daha fazla güvence sağladığı düşünülebilir¹⁰³.

¹⁰⁰ Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, **Türk Hukuk Tarihi**, 15.Baskı, Ankara, 2011, s.332.

¹⁰¹ Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007, s.153.

¹⁰² Belkıs Konan, “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devleti’ne Bakış”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15,Sayı:4, 2011,(Osmanlı Devleti’ne Bakış),s.276.

¹⁰³Eren A, s.162; Konan, Osmanlı Devleti’ne Bakış, s.276.

Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında vergi eşitliğinin sağlanması yani cizyenin kaldırılması, yabancıların Osmanlı Devleti'nde taşınmaz mal edinebilmeleri gibi mülkiyete ilişkin vaatler bu fermanla yer almıştır¹⁰⁴. 1858 Arazi yasasıyla 17. yüzyıldan beri beyler, ayanlar veya güçlü çiftçiler tarafından gasp edilmiş olan topraklar üzerindeki mülkiyet hakkı güvenceye bağlanmış, miri toprakların özel mülkiyete dönüştürülmesi süreci kolaylaştırılmıştır¹⁰⁵. Yabancılar tanınan ekonomik hak ve kolaylıkların önü açılmış ve bu konuda daha sonra başka güvenceler de getirilmiş ve 1867'de yabancılar kentler ve kentler dışında taşınmaz edinme hakkı hükme bağlanmıştır¹⁰⁶.

B. 1876 Kanun-i Esasi

Tanzimat ve Islahat Fermanlarını içeren Tanzimat döneminde yapılan reformlarla modern devlete ait bazı ilke ve kurumlar kabul edilmekle birlikte meşruti rejime geçme yönünde bir irade oluşmamıştır¹⁰⁷. Tanzimat adı verilen yenilik hareketleri, Batı'nın anayasal gelişmelerini takip eden Genç Osmanlılar tarafından, Osmanlı Devleti'nde meşruti monarşiye geçilmesini ve padişahın yetkilerinin kurulacak bir meclisle sınırlandırılmasını gerekli görmüştür¹⁰⁸. Bu akımın etkisiyle Kanun-i Esasi metni, II. Abdülhamit tarafından kurulan, Mithat Paşa'nın başkanlığında otuz kişilik bir kurul (Cemiyet-i Mahsusa) tarafından hazırlanmış ve Padişah tarafından onaylanarak 23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Osmanlı Devleti'nde meşruti (anayasal) yönetime bu şekilde “ferman biçiminde”¹⁰⁹ bir anayasa ile geçilmiştir.

Kanun-i Esasi'nin yapım yöntemi, içeriği, asli kurucu iktidar olan Padişah iradesi ile kabul edilmiş olması ile tam bir anayasadır ve bu anayasa ile devletin ana

¹⁰⁴ Üçok ve diğerleri, s.335.

¹⁰⁵ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, 2. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 1995, s.22.

¹⁰⁶ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, 33.Baskı, İstanbul, 2020,(Anayasal Gelişmeler), s.96; Belkıs Konan, **Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara ,2006, ss.102-105.

¹⁰⁷ Eren A, s.165.

¹⁰⁸ Özbudun, s.26.

¹⁰⁹ Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, 13.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara ,2019, s.40;Adil Bucaktepe, “Birinci ve İkinci Meşrutiyet Anayasalarında Öngörülen Devlet Modelleri Hakkında Bir Değerlendirme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:42, 2014, s.47.

teşkilat yapısı kurallara bağlanmış, egemenlik yetkilerinin kullanımı sınırlandırılmış, temel hak ve hürriyetler güvence altına alınmıştır¹¹⁰.

Kanun-i Esasi, 119 madde ve 13 bölümden oluşmaktadır ve içeriğinde birçok hak ve özgürlüğe yer verilmektedir. Bunlar, kişi özgürlüğü, kişi güvenliği, cezaların kanuniliği, din özgürlüğü, mezheplerin ayrıcalıkları, basın özgürlüğü, şirket kurma hakkı, dilekçe hakkı, eğitim özgürlüğü, eşitlik, devlet memuru olma hakkı, vergilerin mali güce göre belirlenmesi, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, tabii hakim ilkesi, angarya yasağı, müsadere yasağı, vergilerin kanuna dayanması, işkence ve eziyet yasağıdır¹¹¹.

Mülkiyet hakkı, Kanun-i Esasi'nin 21. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre¹¹² *“Herkes usulen mutasarrıf olduğu mal ve mülkten emindir. Menafîi umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanunu mucibince değer bahası peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda olan mülk alınamaz.”*

İlgili madde hükmüne göre mal ve mülk güvenliği anayasallaşmış ve kamu yararı gerektirmedikçe ve parası peşin ödenmedikçe kimsenin mülkünün elinden alınmaması ilkesi benimsenmiştir¹¹³. Ayrıca ilk defa Anayasa hukukunda kamulaştırma tasarrufuna yer verilmiştir¹¹⁴. İlgili maddede “menafî-i umumiye'nin” (kamu yararının) nasıl takdir edileceği tespit edilmemiş olup yalnızca kamulaştırılacak taşınmazın değerinin peşin verilmesi ilkesi ile mülkiyet hakkı korunmak istenmiştir¹¹⁵.

Mülkiyet hakkı ile ilgili olarak bir başka husus vergiye ilişkin düzenlemeler, 20. ve 25. maddelerde ele alınmıştır. İlgili maddelerde verginin herkesin mali gücü oranında alınacağı¹¹⁶ ve bir kanuna dayanmadıkça vergi ve resim adı altında hiç

¹¹⁰ Eren A., s.168; Tanilli,s.169: “1876' da ilk anayasa yapılır. Kamu özgürlükleri de ilk kez, geniş bir liste halinde, fakat «klasik bir çerçeve içinde» bu anayasada yer alır.”

¹¹¹ Bucaktepe, s.52.

¹¹² Kanun-i Esasi'nin metni için bkz:<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, (10.01.2022).

¹¹³ Tanör, Anayasal Gelişmeler, s.146.

¹¹⁴ Bülent Tanör ve Taner Beygo, **Türk Anayasası ve AYM Kararları**, İstanbul,1966, s. 9'dan aktaran M. Ali Uçar, **Mülkiyet Hakkının Anayasal Gelişimi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s.5.

¹¹⁵ Uçar, s.5.

¹¹⁶ Kanun-i Esasi, madde 20: “Tekalifi mukarrere nizamâtı mahsusasına tevfikân kaffei tebaa beyninde herkesin kudreti nisbetince tarh ve tevzi olunur.”

kimseden bir akçe dahi alınmayacağı¹¹⁷ belirtilmiştir. Böylece vergide adalet ve verginin kanuniliği ilkeleri anayasal ilkeler haline gelmiştir¹¹⁸

Kanun-i Esasi'nin 24. maddesinde müsadere yasağı “*müsadere ve angarya ve cerime memnudur. Fakat muharebe esnasında usulen tâyin olunacak tekalif ve ahval bundan müstesnadır*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu maddeyle savaş hali istisna tutularak müsadere yasaklanmıştır.

Temel hak ve hürriyetlerin içeriği ve düzenlenişi bakımından Kanun-i Esasi'nin liberal anayasal geleneğe uygun olduğu görülmekte ve liberalizmde önemli sayılan mülkiyet hakkı, serbest teşebbüs hürriyeti, kişi hürriyeti, konut dokunulmazlığı ve eşitlik hakkı güvence altına alınmaktadır¹¹⁹.

C. 1921 Anayasası

20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-i Esasiye Kanunu ,Kurtuluş Savaşı devam ederken, egemenlik yetkisini kullanma hakkına sahip olan Büyük Millet Meclisi tarafından kurucu iktidar yetkisine dayanarak kabul edilmiştir¹²⁰.

Yalnızca 23 maddeden oluşan 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 1876 Kanun-u Esasisi'yi yürürlükten kaldırmamıştır. 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile çatışmayan Kanun-u Esasinin hükümleri geçerliliklerini korumaya devam etmiştir.

1921 tarihli Teşkilat-i Esasiye Kanunu kişi hak ve özgürlükleri ile yargılama gibi temel anayasa konuları düzenlenmemiştir¹²¹.Bu hususlarda Kanun-u Esasinin hükümleri geçerli kabul edilmiştir. Bu sebeple mülkiyet hakkı ile ilgili olarak çalışmada 1876 Kanun-i Esasi'de belirtilen hükümlere atıf yapılması ile yetinilecektir.

¹¹⁷ Kanun-i Esasi, madde 25: “Bir kanuna müstenit olmadıkça vergi ve rüsumat namı ile ve namı aherle hiç kimseden bir akçe alınamaz.”

¹¹⁸ Ertü, Mülkiyet Hakkı, s.145.

¹¹⁹ Eren A., s.174.

¹²⁰ Eren A.,182.

¹²¹Tanör, Anayasal Gelişmeler,s.253. ; Tanilli,s.170: “1921 Anayasası kamu özgürlüklerinden bahsetmez. O günkü gündemin başında “bağımsızlık” gelmektedir. Bireyden önce, tüm milletin emperyalizm karşısındaki haklarıdır bahis konusu olan daha çok.”

D. 1924 Anayasası

20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan, Saltanat ve hilafet kaldırıldıktan ve Cumhuriyet ilan edildikten sonra hazırlanmıştır¹²². 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1876 Kanun-u Esasi ve 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanununu yürürlükten kaldırmış ve böylelikle 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu döneminde yaşanan “iki anayasalı dönem” son bulmuştur¹²³.

1924 Anayasası klasik anayasa anlayışına ve sistematığına uygun olarak yapılandırılmıştır¹²⁴. 1921 Anayasası’nın aksine bu anayasada, devletin kuruluşu ve temel hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinde yer alan insanın doğal haklarına benzer hükümlere 68 ila 88. maddeler arasında yer verilerek, dar anlamda “kamu hürriyetleri” soyut bir şekilde düzenlenmiştir¹²⁵.

Hak ve hürriyetlerin felsefi kökeni ve sınırlandırılması konusunda tabii hak anlayışı, liberal ve bireyci bir yaklaşım söz konusudur¹²⁶. Anayasa’nın “Türklerin kamu hakları” başlıklı Beşinci bölümünde hak ve hürriyetlere yer verilmiş ve bölümün ilk maddesi olan 68.maddesinde hürriyetin tanımı yapılarak hürriyetin sınırı, başkalarının hürriyetinin sınırı olarak belirtilmiştir.1924 Anayasası’nda hürriyetçi anlayışa rağmen hürriyetler geniş ve ayrıntılı şekilde düzenlenmemiş, çoğu zaman sadece isminin sayılması ve sınırların kanunlarla çizileceğinin belirtilmesi ile yetinilmiştir¹²⁷.

1876 Kanun-i Esasi’de olduğu gibi 1924 Anayasası’nda da temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması için bir rejim belirlenmemiş, bazı hakların sadece isminin sayılması ile bazılarının ise sınırlarının kanunla çizileceğinin belirtilmesi ile yetinilmiştir¹²⁸.

Kanunun 70.maddesinde çeşitli hak ve hürriyetler sayılarak bunların Türklerin tabii hakları olduğu ifade edilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarından farklı olarak genel

¹²² Eren A., s.203.

¹²³ Tanör, Anayasal Gelişmeler,s.268.

¹²⁴ Tanör, Anayasal Gelişmeler,s.294.

¹²⁵ Durmuş Tezcan ve diğerleri, **İnsan Hakları El Kitabı**, 9.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.46.

¹²⁶ Tanör, Anayasal Gelişmeler, s.308;Örücü,Kamu Hukuku Yaklaşımı, s.23.

¹²⁷ Özbudun, s.33.

¹²⁸ Eren A.,210.

sınırlandırma sebepleri 1924 Anayasası'nda bulunmamaktadır. Bu yönüyle 1924 Anayasası'nın klasik, liberal ve bireyci yönü daha iyi anlaşılmaktadır¹²⁹.

Kanunun 71.maddesinde¹³⁰ can, mal, ırz ve konut dokunulmazlığı düzenlenmiştir. Bu haklara hiçbir türlü dokunulamayacağı belirtilmiştir. Hiçbir sınırlama öngörmeyen bu hükümle mülkiyet hakkının güvencesi sağlanmaktadır.

Kamulaştırmaya ilişkin 74.maddede ise *“Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz”* şeklinde iki şart kabul edilerek kamulaştırma hakkı sınırlandırılmıştır. 1937 yılında 3115 sayılı Kanunla Anayasa'nın 74. maddesi değiştirilmiştir. Maddeye *“Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanların kamulaştırma karşılığı ve bu karşılıkların ödeneşi özel kanunlarla gösterilir.”* hükmünün eklenmesiyle özel mülkiyetin güvencesi sarsılmış olduğundan Anayasa'nın mülkiyet hakkına yaklaşımında, liberal çizgiden sosyal devlet çizgisine doğru bir kayma yaşandığı belirtilmiştir¹³¹.

Kanunun 79. maddesinde *“Bağışların, çalışmaların, mülk edinme ve hak ve mal kullanmanın, toplanmaların, derneklerin ve ortaklıkların serbestlik sınırı kanunlarla çizilir”* şeklinde ifade edilerek sınırlandırmanın sınırı kanunla belirlenmiştir.

Yine mülkiyet hakkı ile ilgili olarak Kanunun 84. maddesinde verginin tanımı yapılmıştır. Buna göre vergi, devletin genel giderleri için, halkın pay vermesi demektir. Ardından verginin ancak kanunla salınabileceği ve alınabileceği belirtilmiştir. Ancak verginin mali güce ve vatandaşlar için eşit olacağı yönünde özel bir düzenleme yapılmaması nedeniyle vergi düzenlemesi Kanun-u Esasi'nin gerisinde kalmıştır¹³².

Mülkiyet hakkının güvencesi, Anayasa'nın 71. maddesinde *“Cana, mala, ırza, konuta hiçbir türlü dokunulamaz.”* şeklinde düzenlenmiştir. Buna rağmen temel hak ve hürriyetlerin korunması açısından 1924 Anayasası'nda yargısal güvenceler getirilmediğinden mülkiyet hakkına müdahale niteliğinde sayılabilecek bir kanun Meclis çoğunluğu ile kabul edilebilecektir. Dolayısıyla 1924 Anayasası'nda bir

¹²⁹ Tanör, Anayasal Gelişmeler, s.309.

¹³⁰ 1924 Anayasası, m.71: “Can, mal, ırz, mesken her türlü taarruzdan masundur.” <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, (10.01.2022).

¹³¹ Ertü, Mülkiyet Hakkı, s.152.

¹³² Ertü, Mülkiyet Hakkı, s.152.

anayasa yargısının mevcut olmaması ile Anayasaya aykırı kanunların Meclis çoğunluğuyla çıkarılması mümkün olmuştur¹³³. Bu sebeple temel hak ve hürriyetler gerçek bir güvenceden yoksun kalmıştır.

1924 Anayasası'nın, temel hakları yalnızca ilke olarak belirten ve düzenlemeleri konusunda yasa koyucuya geniş takdir yetkisi tanıyan sistemi, uygulamada yasalarla özgürlüklerin ortadan kaldırılmasına varacak ölçüde sınırlama yapılmasına imkan yaratmıştır¹³⁴.

E. 1961 Anayasası

II. Dünya Savaşı'ndan sonra insan hakları hem ulusal hem de uluslararası hukukun meşruiyet kaynağı haline gelmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'ne üye olması sebebiyle 1961 Anayasası¹³⁵ ile insan hakları alanındaki gelişmelere uyum sağlamaya çalışmıştır¹³⁶. 1961 Anayasası'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında “insan haklarına dayanan devlet” niteliği ilk kez yer almıştır.

1961 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetlere 1924 Anayasası'na nazaran daha geniş ve ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceği kabul edilmiştir. 1924 Anayasası'ndan farklı olarak 1961 Anayasası'nda kanunların Anayasa uygunluğunun

¹³³ Özbudun, s.35.; Tanilli,s.170: “1924 Anayasası'yla, kamu özgürlükleri, “Türklerin hukuku ammesi” başlığı altında yeniden kabul edilir. Ne var ki, iki şey eksiktir: Anayasanın tanıdığı hak ve özgürlüklere, 1789 modeli klasik çerçeve egemendir. 1924 Anayasa koyucusu, sosyal içerikli özgürlük anlayışına, o zamanın anayasalarına yeni yeni girmeye başlayan -örneğin Weimar Anayasası- iktisadi ve sosyal haklar akımına yabancı kalmıştı. Belki toplumda eksikliği de henüz duyulmadığından böyleydi bu. Ama asıl önemlisi, özgürlüklerin güvencelerden, özellikle yargısal güvencelerden yoksun olmasıdır bu Anayasada. 1924 Anayasası yıkılıncaya kadar, özgürlükler sisteminde bu iki eksiklik sürecektir. 1961 Anayasası da getireceği özgürlükler sisteminde en başta bu iki eksikliği giderecektir”

¹³⁴ Meltem Dikmen Caniklioğlu, “Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Mahmut Tevfik Bırsel Armağanı, İzmir,2001, s.481.

¹³⁵ Tanör, Anayasal Gelişmeler,ss.364,373: “1961 Anayasası, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ve bunu besleyen koşulların ürünüdür ve bir askeri rejim ortamında hazırlanmıştır. Kurucu Meclis Anayasa yapma görevini sonuçlandırmış ve Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan taslak 27 Mayıs 1961 tarihinde kabul edilmiştir” ; “O tarihe kadar ki Osmanlı – Türk Anayasaları içerisinde en uzun Anayasa olma özelliğine sahip olan 1961 Anayasa'sı, başlangıç bölümü, 157 madde ve 22 geçici maddeden oluşmaktadır.1961 Anayasası'nın genel esaslar bölümünde Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına ve başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmiştir.”

¹³⁶ Eren A., s.221.

yargısal denetimi sistemi kabul edilmiştir ve 1961 Anayasası ile kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi ile temel hak ve hürriyetler daha güvenceli bir konuma gelmiştir¹³⁷.

Temel Haklar ve Ödevler başlığı verilen II. kısım dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde genel hükümler, ikinci bölümde kişinin hakları ve ödevleri, üçüncü bölümde sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler, dördüncü bölümde ise siyasi haklar ve ödevler düzenlenmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra insan hakları belgelerinde ve anayasalarda yer bulan sosyal haklar ilk kez 1961 Anayasası'nda ayrı bir kategori olarak yer almıştır¹³⁸.

1876 Kanun-i Esasi ve 1924 Anayasası'nda klasik anlamda ele alınan mülkiyet hakkı, 1961 Anayasası'nda modern mülkiyet anlayışına uygun olarak toplumsal bir niteliği olduğu gerekçesi ile üçüncü bölümde "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlığı altında düzenlenmiştir. İlgili madde şu şekildedir¹³⁹:

Madde 36: Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

Mülkiyet hakkı; mülkiyete ait genel kural (m.36), toprak mülkiyeti (m.37) ve kamulaştırma (m.38) olarak başlıklara ayrılmıştır. Madde 36'ya göre mülkiyet hakkı, kanunla ve kamu yararı amacı ile sınırlanabilecektir ve bu hakkın kullanılması toplum yararına aykırı olamayacaktır. Bu düzenlemelerle birlikte mülkiyet hakkı klasik görüşten ayrılarak mutlak ve tabii bir hak olma özelliğini yitirmiştir. Artık malike toplum yararına birtakım ödevler yükleyen bir sosyal hak niteliğindedir. 1924 Anayasası'nda yer alan ve tabii hukuk doktrinine dayanan mülkiyet kavramı ile "mülkiyetin kullanılmasını toplum yararına aykırı olmamaya" bağlayan 1961

¹³⁷ Özbudun, s.44; Eren A., ss.213,218: "1961 Anayasası, yapım yöntemi olarak demokratik olmasa da getirdiği kurum ve kurullar liberal sisteme uygundur ve Osmanlı-Türk Anayasaları içinde liberal anayasal sistemini kurumsallaştıran anayasa olma özelliğine sahiptir. Kuvvetler ayrılığı, demokrasi, hukuk devleti, sosyal devlet ilkeleri, Anayasa yargısı, temel hakların güvence sisteminin kurulması Anayasa'nın başlıca liberal özellikleridir."

¹³⁸ Eren A., s.221.

¹³⁹ 1961 Anayasası metni için bkz: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (10.01.2022).

Anayasası'nın mülkiyet anlayışı arasında önemli bir farklılık bulunduğu görülmektedir¹⁴⁰.

Anayasa Mahkemesi kararlarında da bu husus net olarak ifade edilmiştir¹⁴¹:

Mülkiyet hakkı geçen yüz yılın ferdietçi doktrinlerinin etkisi altında malikin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, kutsal ve doğal haklardan sayılırken günümüzde bu görüş değişmiş ve mülkiyet hakkı, malikine toplum yararına bazı ödevler ve görevler yükleyen sosyal bir hak olarak görülmeye başlanmıştır. Türk Anayasa koyucusu da mülkiyet hakkını bu anlayış açısından ele almış ve Anayasa'nın Temel Haklar ve Ödevler kısmının sosyal haklar ve ödevler bölümünde yer verdiği 36'ncı maddesinde, herkesin mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğunu belirttikten sonra ikinci ve üçüncü fıkralarında mülkiyet hakkının kamu yararı amacıyla sınırlanabileceğini ve mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağını açıklamıştır. Şu halde kanun koyucu toplum yararı gördüğü hallerde mülkiyet hakkını sınırlayabilir, yeter ki bu sınırlamalar hakkın özüne dokunmasın.

Mülkiyet hakkının artık bir sosyal hak niteliğine kavuştuğu Mahkeme'nin çeşitli kararlarında vurgulanmıştır¹⁴²:

Mülkiyet hakkı eski anlamında ferdin dediği şekilde kullanabileceği bir hak ve sınırsız bir hürriyet olmak niteliğini çoktan yitirmiş, Mülkiyet anlayışı, bu hakkın, bir bakıma, sosyal yapıda bir hak olduğu yolunda gelişmiş, birçok haklar gibi bu hakkın da kamu yararı amacıyla sınırlanabileceği ilkesi kabul edilmiştir. Mülkiyet hakkının Anayasamızın (Temel haklar ve ödevler) kısmının (Sosyal ve İktisadi haklar ve ödevler) bölümünde yer alması ve 36. maddenin ikinci ve ondan sonraki fıkrasıyla 37. maddenin ikinci fıkrasına bu hakkın sınırlanabileceğini gösteren, hükümler konulması bu anlayışın ifadesidir.

Ayrıca 1961 Anayasası metninin gerekçesinde de ;

...İkinci fıkranın ikinci cümlesi hükmü ise, 19'uncu yüzyılın ikinci yansından ve bilhassa 20. yüzyılın başlarından bu yana bütün medeni memleketlerde hâkim olan ve bugün genel olarak kabul edilen bir temayülün mahsulüdür. Artık mülkiyet hakkının, Roma Hukukundaki anlamında, ferdin toplum menfaatini dahi hesaba katmaksızın istediği gibi kullanabileceği bir hak, hudutsuz bir niteliğini taşımadığı ifade edilmiştir¹⁴³.

¹⁴⁰ Özücü, Kamu Hukuku Yaklaşımı, s.23.; Tanilli, s.175: "Böylece, mülkiyet ve miras hakları, artık, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin dediği gibi, "dokunulmaz" ve "kutsal" değil. Nitekim, 36. madde, bu hakların "kamu yararı amacıyla" sınırlanabileceğini, mülkiyet hakkının "toplum yararına aykırı kullanılamayacağını" açıkça söylüyor"

¹⁴¹ AYM, E.1964/13, K.1964/43, T.02/06/1964.

¹⁴² AYM, E.1966/3, K.1966/23, T.28/04/1966.

¹⁴³ AYM, E.1976/38, K.1976/46, T.12/10/1976 ; İbrahim Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, 4.Baskı, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.257.

Daha önceki dönemlerde kanunlar mülkiyet hakkını güvence altına almak için çıkarılırken ve mülkiyet hakkına müdahale edilmesini engellemek amaçlanırken, artık kişiler bu hakkı istediği gibi kullanma hakkını kaybetmişlerdir¹⁴⁴.

Mülkiyet hakkının ancak kamu yararı amacıyla sınırlanabileceği düzenlenmiştir. Kamu yararı kavramına ilişkin birtakım kriterler, 1961 Anayasası dönemi Anayasa Mahkemesi tarafından belirlenmiştir. Kararlardan örnek verilecek olursa:

... sözü geçen kanun hükümlerinin hem halkımızın geleneklerini yersiz olarak zorlaması, hem insan tabiatına uygun olmaması, hem de kabul edildiği zamandaki şartların bugün için tamamıyla yok olmuş bulunması sebepleri ile uygulama kabiliyetini yitirdiğinden sık sık söz edilmekte...hem vatandaşlar arasında eşit uygulama yeri kalmayan, hem de yürürlükte olduğu halde, yere, zamana ve kişiye göre uygulanan böyle bir kanunun, bütün yurttaşların ve idarecilerin kalplerinde sarsılmaz bir surette yerleşmesi zorunlu bulunan fikrini zedelediği de, üzerinde önemle durulması gerekli bir gerçektir. Bu yönden de söz konusu kanunun yürürlükte kalmasında kamu yararı değil, kamu zararı olduğu düşünülmelidir¹⁴⁵.

...6570 sayılı kanunun 2 nci ve 3 üncü maddelerinde ön görülen sınırlamalar, yukarıda belirtildiği gibi, adalete ve eşitliğe aykırı durumlar doğurduğu ve bu yüzden gayrimenkul sahibi yurttaşlar arasında huzursuzluk yarattığı ve huzursuzluk, diğer yurttaşlar üzerinde de etkilerini göstermekten geri kalmadığı cihetle, bunların artık kamu yararını sağladıkları kabul edilemez¹⁴⁶.

...Devletin, başkasının taşınmaz malına el atabilmesi, ancak kamulaştırma yolu ile ve o malın gerçek karşılığını ödeyerek olabileceğinden (Anayasa Madde 38); bunun dışında bir davranışla Devletin kamu yararı düşüncesi ile dahî olsa, başkasının taşınmaz malını gerçek değerinden az bir değerle kimi yurttaşlara vermesi, Anayasa'ya uygun ve Anayasa'nın 36. maddesinin ikinci fıkrası kapsamına giren bir durum sayılamaz¹⁴⁷.

... dâva konusu yasaklayıcı hüküm, maddeye, kamulaştırmalarda suiistimal ve spekülasyona ve gayrimenkul değerlerinin bu yollardan yükseltilmesine yer bırakmamak, gerçek değerini biçilmesini sağlayarak idareyi kanunun öngördüğü gerçek karşılık üstünde malî bir yüküm altında kalmaktan korkmak ve bu yönden kamulaştırmanın amacına ulaşmasını güçleştirecek veya aksatacak durumları önlemek düşüncesiyle konulmuştur. Görülüyor ki, iptali istenilen hüküm, kamulaştırma işlemine bağlı ve onun belli bir safhasından sonrasına ilişkin olup, kamulaştırmanın kanuna ve kamu yararına uygun olarak amacına ulaşması ile ilgili ve bu konuda gerekli ve yararlı bir nitelik taşımaktadır¹⁴⁸.

...Devletin, yalnızca ülkede disiplini sağlamakla görevli bulunduğu çağlardaki kamu hizmeti ve kamu yararı kavramları ile bugün devletin birçok iktisadi

¹⁴⁴ Etgü, Mülkiyet Hakkı, s.157.

¹⁴⁵ AYM, E.1963/156, K.1966/34, T.20/09/1966.

¹⁴⁶ AYM, E.1963/3, K.1963/67, T.26/03/1963.

¹⁴⁷ AYM, E.1967/47, K.1969/9, T.30/01/1969.

¹⁴⁸ AYM, E.1963/144, K.1967/6, T.14/02/1967.

görevleri de bulunduğu çağdaki kamu hizmeti ve kamu yararı kavramları birbirinin benzeri olamaz. Yurdun birtakım yerlerinde turistik bölgelerle sanayi bölgelerinin düzenli biçimde kurulması ve böylelikle kalkınma plâni ereklerinin gerçekleştirilmek istenmesi, birer kamu işi niteliğindedir. Bu kamu işlerinin görülebilmesi için zorunlu bulunan taşınmazların kamulaştırılmasında çağdaş anlayışa göre kamu yararı var sayılmak gerekir. Bu nedenlerle tartışma konusu kuraldaki kamulaştırmanın kamu yaran düşüncesine dayanmaması bakımından Anayasa'nın 38. maddesinin birinci fıkrasına aykırı bulunduğu savı doğru değildir¹⁴⁹.

Mülkiyet hakkının kullanımının sınırını da “toplum yararına aykırı kullanamama” (Anayasa m.36/3) kriteri belirlemektedir. Bu düzenleme ile hem malike bir ödev yüklenmiş hem de gerek kanun koyucu ve yürütme gerekse de yargı yerlerine, malikin mülkiyet hakkını toplum yararına kullanmasını sağlamak görevi yüklenmiştir¹⁵⁰. Bu husus, Mahkeme kararlarında şu şekilde belirtilmiştir:

Genel olarak bireyler, mallarını istedikleri biçimde kullanabilirler ve onlardan istedikleri nitelikte ve oradan da yarar sağlayabilirler. Fakat devlet toplum yararına aykırı olabilecek nitelikteki kullanım biçimlerini önleyici sınırları koyabileceklerdir¹⁵¹.

Kaldı ki, mülkiyet hakkı, sosyal nitelikte bir haktır ve onun toplum yararına aykırı bir varlığı bugün için olamaz. Böyle sosyal nitelikte bir hak açısından, toplum yararının korunması amacını, bireye hak tanıma düşüncesine üstün tutulmak gerekir¹⁵².

...işverenin, ekonomik ve sosyal zihniyet içinde işini geliştirmek ve daha verimli kılmak için iş koşullarında ve bunların uygulanması biçim ve usullerinde değişiklik yapmak ereği ile kanun sınırları içinde lokavt hakkını kullanması, mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı kullanılması niteliğini taşımaz¹⁵³.

Bununla birlikte Anayasa'nın 11. maddesi uyarınca temel hak ve hürriyetlerin, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceği belirtildiğinden “mülkiyet hakkının özüne dokunmama” sınırı da Anayasa Mahkemesi kararlarında sıkça yer almıştır. Her ne kadar Mahkemece hakkın özünün ne olduğu konusunda bir tanım yapılmasa da genel olarak kamu yararına ve diğer ilkelere göre

¹⁴⁹ AYM, E.1967/41, K.1969/57, T.25/10/1969.

¹⁵⁰ Özücü, Kamu Hukuku Yaklaşımı, s.308.

¹⁵¹ AYM, E.1976/38, K.1976/46, T.12/10/1976.

¹⁵² AYM, E.1967/10, K.1967/49, T.28/12/1967.

¹⁵³ AYM, E.1963/336, K.1967/29, T. 27/09/1967.

değerlendirilme yapılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, 26/03/1963 tarihli kararında¹⁵⁴ adaletsizlik ve aşırı sınırlandırmaya sebep olunması ile hakkın özünün zedelendiği sonucuna varılmıştır:

Öteki sektörlerde sınırlamalar kaldırıldığı ve iktisadi şartlar büsbütün değiştiği halde 6570 sayılı kanunla konulan kira rejiminin devam ettirilmesi, adaletsiz ve mülkün gelirinden sahibinin yararlanmasını önleyen aşırı bir sınırlama halini almıştır. Böyle bir sınırlamanın mülkiyet hakkının özünü zedelediği aşikârdır.

Mahkeme, 28/12/1967 tarihli bir başka kararında şu şekilde açıklamıştır¹⁵⁵:

Mülkiyet hakları mülkiyetleri icabı olarak eşya ile kişiler arasındaki münasebettir; maddî değeri haiz muayyen objelere sahip olabilmelidir. Bir şeyin muayyen bir şahsa tabiiyet ve ihtisası, hukukî manasını bu sahip olabilmeye bulur. Gene bu sahip olabilmeye yetkisindendir ki şey üzerinde hakimiyet ve onun istimali hakları doğar. Bu sahip olabilmeye, hukukî münasebet olarak, mülkiyetin özünü teşkil eder. Bundan dolayıdır ki mülkiyetin müessese olarak bertaraf edilip, onun yerine bir malsızlık rejiminin yahut Devlet Mülkiyetinin veya kollektif mülkiyetin ikamesi, mülkiyetin özüne dokunmak olduğu kadar, muayyen şeylerde mülkiyetin tazminatsız ref'i ve nez'i özüne dokunmak olur ve 36. maddeye aykırı ve münafidir.

Hakkın özüne dokunmama kuralının Anayasa Mahkemesince kullanılan tek bir kriteri olmamakla beraber yalnız mülkiyet hakkı söz konusu edildiğinde bile çok çeşitli şekillerde formüle edilmiş gerekçelerle ya öze dokunulduğu kabul edilmiş ya da öze dokunulmadığına karar verilmiştir¹⁵⁶.

1961 Anayasası'nın 37. maddesinde; devletin, toprağın verimli işletilmesini gerçekleştirmeye yarayacak ve topraksız olan ya da yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gerekli önlemleri alacağını, çeşitli tarım bölgelerine göre toprağın genişliğini kısıtlayabileceği; Anayasa'nın 38. maddesinde de, kamu yararının gerektirdiği durumlarda gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla¹⁵⁷ özel mülkiyet

¹⁵⁴ AYM, E.1963/3, K.1963/67, T. 26/03/1963.

¹⁵⁵ AYM, E.1967/10, K.1967/49, T.28/12/1967.

¹⁵⁶ Esin Özü, "1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesine Göre Hakkın Özü Kavramı ve Mülkiyet Hakkının Özü", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt :41, Sayı: 3-4, İstanbul, 1975,(Mülkiyet Hakkının Özü), s. 156.

¹⁵⁷ AYM, E.1967/47, K.1969/9, T. 30/01/1969: "... bir an için, devletin bu payların ucuz para ile öbür paydaşlara verilmesi sonucunda onların, kolayca mal sahibi veya başka deyimle konut sahibi olmalarını sağlamak istediği ve böylece Anayasa'nın kendisine yüklediği bir ödevi yerine getirmiş olacağı düşünülse bile, Devletin, başkasının taşınmaz malına el atabilmesi, ancak kamulaştırma yolu ile ve o malın gerçek karşılığını ödeyerek olabileceğinden bunun dışında bir davranışla Devletin kamu yararı düşüncesi ile dahi olsa, başkasının taşınmaz malını gerçek değerinden az bir değerle kimi yurttaşlara vermesi, Anayasa'ya uygun ve Anayasa'nın 36. maddesinin ikinci fıkrası kapsamına giren bir durum sayılamaz. Bu nedenlerle Anayasa'ya aykırı bulunan itiraz konusu hükmün, iptali gereklidir."

altındaki taşınmaz malların tümünün ya da bir bölümünün kamulaştırılabileceğini ve bunlar üzerinde yönetsel (idari) irtifaklar kurulabileceğini belirten düzenlemeler yer almıştır¹⁵⁸.

Kamulaştırmaya ilişkin 38. maddenin özgün hali : “Devlet ve kamu tüzel kişileri, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların, kanunda gösterilen esas ve usullere göre, tamamını veya bir kısmını kamulaştırmaya veya bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir.” iken 1971 de getirilen düzenleme ile kamulaştırma bedelinin ödeme miktarı konusunda “gerçek değer” yerine “vergi değeri” ölçütü getirilmiştir. Daha sonra bu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından 1976 yılında iptal edilmiştir¹⁵⁹.

1961 Anayasası’nda devletleştirme(m.39) ve tarımın ve çiftçinin korunması (m.52) maddeleri de mülkiyet hakkı ile ilgilidir. Bunun yanında 1961 Anayasası’nda devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesinin ilkelerini belirleyen genel bir hüküm yer almıştır. "İktisadi ve sosyal hayatın düzeni" başlığını taşıyan 41'inci madde, iktisadi ve sosyal hayatın "adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre" düzenleneceğini belirtmekte ve yatırımları "toplum yararının gerektirdiği önceliklere" yöneltmeyi devletin ödevi olarak göstermekteydi.

Vergi Ödevi başlığını taşıyan 61. maddede “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür” şeklinde belirtilerek mali güce göre vergilendirme ilkesinin; ikinci fıkrasında “Vergi, resim ve harçlar ve

¹⁵⁸ Zevkliler, s.563 ; AYM, E.1969/69, K.1970/18, T.07/04/1970 tarihli kararında kamulaştırmaya ilişkin olarak: “..Yapılacak tesisat ile malikin kullanma ve yararlanma haklarının engelleneceği anlaşılan durumlarda ise, taşınmazın tümünün ya da bir bölümünün kamulaştırılması veya taşınmaz üzerinde idarî irtifak kurulması yoluna başvurulmak gerekir ki bu halde de itiraz konusu 14. madde değil, kamulaştırmaya ilişkin yasa hükümleri uygulanabilir ve gerçek karşılığın ödenmesi ilkesi de yine bu halde öne sürülebilir... Burada telgraf ve telefon gibi toplumu ilgilendiren bir haberleşme tesisinin gerçekleştirilmesi hedef tutulduğuna göre, mülkiyet hakkına konulan kayıtlamanın kamu yararına dayandığı ve bu kayıtlamanın, maddedeki koşullar karşısında, mülkiyet hakkının özüne dokunan bir yanı bulunmadığı meydandadır...”

¹⁵⁹ AYM, E.1976/38, K.1976/46, T.12/10/1976: “... Mülkiyet hakkının doğal bir sonucu olarak, bu bedelin, taşınmaz mal değerinin tam karşılığı olması gerekir. Bir yanda devlet veya kamu kuruluşu, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde, bireylerin rızasına bakmaksızın onların mülkiyetindeki taşınmazları alma hakkını kullanacak, öte yanda bireyler kamulaştırılan taşınmazlarının tam karşılıklarını, mülkiyet hakkının gereği olarak, devletten istemek hak ve yetkisini ellerinde tutacaklardır...”; Kamulaştırmaya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Uçar, ss.16-41

benzeri malî yükümler ancak kanunla konulur” belirtilmek suretiyle de verginin kanuniliği ilkesinin benimsendiği görülmektedir.

Anayasa’nın 53. maddesinde yer alan hükümle “devletin iktisadî ve sosyal ödevlerinin sınırı” çizilmiştir. İlgili maddeye göre devlet, iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadi gelişme ile mali kaynaklarının yeterliği ölçüsünde yerine getirecektir. Bu konuya ilişkin 1961 Anayasa Mahkemesi’nin şu kararını belirtmekte fayda vardır¹⁶⁰:

*Anayasa'nın 48 inci maddesi gereğince, sosyal güvenlik aynı zamanda herkes için bir haktır. Anayasa koyucusu bu hükümle, bütün yurttaşların bu güvenlikten yararlanmalarını sağlamak istemiş fakat bunun gerçekleşmesinin, zamana ve bazı koşullara bağlı olduğunu gözönünde tutarak 53'üncü maddede, devletin, bu bölümde belirtilen ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak ekonomik gelişme ile malî kaynaklarının yeterliği ölçüsünde yerine getireceğini açıklamıştır. Bu hüküm uyarınca, kanun koyucu sosyal güvenlik alanında bazı hakları vermemeye veya sadece bir kısmını vermeğe yetkilidir. **Fakat ekonomik gelişme ile malî kaynakları yeterli görerek bir hakkı sağlayınca herkesi bunun kapsamına alması zorunludur. Belli suçları işlemiş olmak gibi kişisel durumlar bakımından ilgililer arasında bir ayırım yapamaz ve verdiği bir hakkı, özellikle kazanıldıktan sonra, bazı kişilerden geri alamaz. Böyle bir ayırım veya geri alma, Anayasa'nın 48 inci maddesinin hem amacına hem de bu maddedeki "Herkes" kaydı anlamına aykırıdır. Aksi düşünülecek olursa, kanun koyucunun bütün sosyal ve ekonomik haklar için aynı şeyi yapabileceğini de kabul etmek gerekir ki bu halde yalnız sosyal güvenliğin değil Anayasa'nın kurduğu, sosyal devlet düzeninin de zedelenmesine yol açılmış olur.***

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi tarafından,1974 tarihli kararın gerekçesinde 53. maddeye atıf yapılarak yüksek öğretimin paralı olmasına ilişkin kanun hükmün anayasaya aykırı olmadığına karar verilmiştir¹⁶¹.

Öğrenimin sağlanması Devletin sosyal bir ödevidir. Anayasa'nın 53. maddesi, Devleti, böyle bir ödevi ancak iktisadî gelişme ve malî kaynaklarının yeterliği

¹⁶⁰ AYM, E.1963/138, K.1964/71, 11/12/1964.

¹⁶¹ AYM, E.1973/32, K.1974/11, 26/03/1974 ; Zülfiye Yılmaz, “Olumlu Edim Gerektiren Sosyal Hakların Sınırı: Karşılaştırmalı Hukuk Perspektifinden 1961 ve 1982 Anayasaları Dönemi Uygulamaları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:72, Sayı:1, 2014,s.716: “... her ne kadar 1961 Anayasası’nda sosyal devlet ve sosyal haklara yer verilirken, sosyal adalet ve klasik hürriyetlerin gerçekleştirilmesinin garantisi olarak sosyal hakların gerçekleştirilmesi hedeflenmişse de, olumlu edim gerektiren haklar bakımından Mahkeme, mali kaynaklar ölçüsüne bağlı kalmıştır. Yasama ve yürütmeye düzenlemeler konusunda takdir yetkisi tanıma yoluna giden Mahkeme, çoğu kararında da devletin ödevlerinin sınırlarını denetlemekten kaçınmıştır. Temel hak ve özgürlükler alanında, yargısal aktivizm örnekleri gösteren Anayasa Mahkemesi’nin sosyal haklara bakışı, yasa koyucunun teorideki özgürlükçü bakış açısıyla kural olarak uyumaktadır. Fakat devletin pozitif yükümlülüklerinin somut uygulaması söz konusu olduğunda, anayasanın öngördüğü sınırların; yani mali kaynaklar ölçüsünün, Mahkemenin uyguladığı otosansürle birleşmesi sonucunda, sosyal haklar alanında hak temelli bir bakış açısından çok, devletin ödevleri temelli bir bakış açısının anayasal yargı pratiğimize daha o günlerden yerleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.”

ölçüsünde yerine getirmekle yükümlü tutmuş; daha ilerisini beklememiş ve istememiştir. Böyle olması da doğal ve olağandır. Çünkü iktisadî gelişme seviyesine ve malî kaynakların yeterliğine dayanan iktisadî ve sosyal ödevleri bu koşullar var olmadıkça, gerçekleştirilemezler. Ülkedeki nüfus patlayışı ve buna ayak uyduramayan iktisadî gelişme oran ve kapsamı bir yandan yüksek öğrenim isteklileri sayısını artırırken öte yandan yüksek öğrenim kurumlarının ihtiyacı gereği gibi karşılayacak aşama ve niteliğe ulaştırılması olanağını vermemektedir. Bugün içinde bulunulan durum "parasız yüksek öğrenim yönteminin artık yürüyemeyeceğini ve ihtiyaçla ihtiyacı karşılama olanakları arasındaki uyumsuzluğun giderek daha da artacağını ortaya koymuştur. Onun için böyle bir durumda yüksek öğrenimden doğrudan doğruya yararlananlardan para alınmasının Anayasa'ya aykırı olmamakla birlikte işin gereklerine de uygun düştüğü ortadadır.

Anayasa'da yapılan 1971 tarihli değişiklik ile kanun hükmünde kararname ile "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlığı altında sayılan hakların yürütme organınca düzenleme konusu yapılabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu yetkinin verilmesi ile mülkiyet hakkına yapılabilecek müdahalenin yönü ve boyutu bakımından, önceden bilinebilmesi mümkün olmayan bir durum ortaya çıkmış ve hakkın kötüye kullanımına da açık kapı bırakılmıştır¹⁶².

III. 1982 ANAYASASI'NDA MÜLKİYET HAKKININ İÇERİĞİ VE SINIRLARI

A. 1982 Anayasası'nın Temel Hak ve Özgürlüklere Bakışı

1982 Anayasası¹⁶³ "Başlangıç" ve 7 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda "Genel Esaslar", ikinci kısımda "Temel Hak ve Ödevler", üçüncü kısımda "Cumhuriyetin Temel Organları", dördüncü kısımda "Mali ve Ekonomik Hükümler" ve diğer kısımlarda yer alan çeşitli hükümlerle beraber 177 maddeden oluşmaktadır. Hemen her ihtimal ve ayrıntı düşünülerek hazırlanmış kazuistik bir anayasadır.

1982 Anayasası da 1961 Anayasası gibi katı bir anayasa olmakla beraber yasak maddelerin sayısı daha fazladır. İlk hali itibariyle katı nitelikte bir anayasa iken sonradan yapılan Anayasa değişiklikleri ile bu niteliğin değiştirilmesi amaçlanmıştır.

¹⁶² Şahin, s.98.

¹⁶³ 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980'de TSK'nın yönetime el koymasından sonra, askeri yönetimin emriyle Danışma Meclisi tarafından hazırlanmıştır. Danışma Meclisi'nin kendi üyelerinden 15 kişilik bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun oluşturduğu taslak 23 Eylül 1982 tarihinde Danışma Meclisi tarafından ve 18 Ekim 1982 tarihinde generallerin oluşturduğu Millî Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilerek yayınlanmıştır. 7 Kasım 1982 Pazar günü yapılan halkoylaması sonucu %91,3 oranında kabul oyu ile kabul edilmiştir.

Şöyleki; 1982 Anayasası'nın ilk halinde, asli kurucu iktidarın otoriter anlayışının yansıması olarak temel hak ve özgürlükler, devletin önünde bir engel olarak görülmüştür¹⁶⁴. Soysal'a göre 1982 Anayasası'nda otorite, devlet ve toplumun huzuru ön planda olup bunlar bireysel özgürlüklerin önüne geçmiştir¹⁶⁵. Bununla birlikte 1982

¹⁶⁴ Şafak Evran Topuzkanamış, "1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, 2019, s.1769.; Soysal, Anayasa'nın Anlamı, s.127: "Özgürlüğü ikinci plana iten ve otoriteye yani devlet gücüne ön sırayı veren 1982 Anayasası, bireyle toplum arasında kesinlikle toplumu insanla devlet arasında da kesinlikle devleti tercih eden bir anayasadır. Nitekim Anayasa'nın Başlangıcında devletten "Kutsal Türk Devleti" olarak söz edilmektedir. İnsan hakları ise ancak devletten yana ortaya çıkan bu temel tercihten sonra yine de uyulması ve saygı gösterilmesi gerekli değerler bütünü olarak vardır"; Bülent Tanör, "Türkiye'de Yeni Anayasal Düzen", **İktisat Dergisi**, Sayı: 242, 1985, (Anayasal Düzen), s.22: "Yeni Anayasanın temel hak ve hürriyetlerle ilgili bölümü, kişiyi siyasal otoriteye karşı koruyan liberal anayasacılık anlayışına karşı duyulan bir tepkiyle, devleti toplum ve kişiye karşı koruma güdüsüyle düzenlenmiş görünmektedir"

¹⁶⁵ Mümtaz Soysal, "İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği", **Anayasa Yargısı**, Cilt:3, 1987, s.46. ve bkz. s.48: "1961 Anayasası, kendinden önceki döneme tepki olarak ve yine o dönemin tepkisini belki de abartarak, özgürlük kavramına, hak kavramına, özellikle bireyin topluma karşı, devlete karşı korunmasına ağırlık vermiş olan bir Anayasadır. Bunu yaparken hem temel haklarda buna ağırlık vermektedir, hem de gerek devletin tanımlanmasında gerek Anayasanın başka yerlerinde. Başlangıcında ve başka maddelerinde, insan haklarından söz ederek, arada eğer bir açıklık varsa, insan haklarıyla Anayasadaki temel haklar arasında bir açıklık varsa, o açıklığın da vurgulanmasına önem vermektedir. "Devlet insan haklarına dayanır" demesi devlete bir çeşit yol göstericilik anlamını taşımaktaydı: Devlet, kendi varlığını, varoluş nedenini insan haklarının gerçekleştirilmesine dayandırmaktadır. Devlet bunun için vardır, kendi şemsiyesi altında yaşayan bütün insanların, insan hakları denen o yüce ölçülere erişebilmesi için vardır. Tabii her şeyden önce onların yaşamları için vardır. Ondan sonra da onların kişiliklerini geliştirmeleri için vardır ve onlara bu bakımdan birtakım olanaklar sağlamak için vardır... 1982 Anayasası'nın birtakım maddelerde kendisini gösteren, hatta Başlangıç kısmında sık sık vurgulanan iş şudur : Anayasa kendisi birtakım haklar ve özgürlükler düzeni kurmuştur; sınırlılığı ölçüsünde, düzenlendiği ölçüde, kendisinin bir haklar ve özgürlükler düzeni vardır ve devlet buna dayanır, bu haklar ve özgürlükler düzenine dayanır. Bunların gerçekleştirilmesi için vardır. Uzaklardaki bir ideal için değil, kendisinin saptamış olduğu bir haklar ve özgürlükler düzeni için vardır. Vatandaşlar bu Anayasadaki haklar ve özgürlüklerin gerçekleşmesi için de kendi maddî manevî varlıklarını geliştirirler. Vatandaşlar bu Anayasanın koyduğu ideallere doğru götürülürler. Bunu yaparken Türkiye Devleti, dayanağı insan hakları olmamakla birlikte, yani kendi Anayasasındaki pozitif hukukun ötesinde bir ideali olmamakla birlikte, insan haklarına da saygılıdır: yani, onları ihlal etmemeye çalışır, onlarla karşılaştığı zaman selâm verir anlamında saygılıdır. İnsan haklarıyla devlet arasında saygıya dayalı bir ilişki vardır. Fakat, amaca dayalı, temele dayalı bir ilişki yoktur. "Bir diğer görüş için bkz, 1982 Anayasası'nı hazırlayan Anayasa Komisyonu başkanı Orhan Aldıkaçtı'nın açıklaması, s.53: "Şimdi şahsen, kişisel dünya görüşüm bakımından beni asıl üzen tenkit, devletin ferdin önüne çıkartıldığıdır: yahut devletin ferdin üstüne çıkartıldığı görüşüdür. Anayasamızda hiçbir şekilde böyle bir düşüncüyü böyle bir dünya görüşünü gerçekleştirmek yolunu seçmedik, düşünmedik dahi. Kendilerine şunu hatırlatmak isterim ki, gerçekte 12 Eylül'den evvel devlet otoritesi zayıflamıştı: devlet gücünü yitirmişti. Biz, bir devletin haiz olması gereken otoriteyi, bir devletin haiz olması gereken gücü yeniden tesis etmek istedik. Yoksa, devlete birtakım yetkiler vererek ferdin üzerine çıkartmak istemedik. Yoksa şahsen biz tabii hukuk okuluna inanan, bütün karşı tenkitlere rağmen, tabii haklar kavramına inanan bir düşüncedeyiz ve bunu da Anayasanın 5 inci maddesinde gayet açık bir şekilde "Devletin temel amaç ve görevleri" kısmında belirttik. Anlatmak istedik ki, devlet belki de suni bir yaratıktır, suni olarak fertler tarafından yaratılmış bir güçtür, bir organdır, otoritedir, ne dersiniz deyin ve bu devletin görevleri vardır. Bu devletin görevleri arasında neler vardır; kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak. Devlet ferdin hizmetindedir. Burada kişinin temel hak ve hürriyetlerini devletten de öne koyuyoruz, devletin bu temel üzerinde, kişinin var

Anayasası'nın ilk halinde ödev ve sorumluluk kavramlarına vurgu yapılmış ve haklar konusunda sınırlama ve yasaklamalara ağırlık verilmiştir¹⁶⁶. Hak ve hürriyetlerin genel rejimi bakımından 1982 Anayasası, bir "genel sınırlama maddesi" getirerek, istisnasız bütün hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını aynı zamanda özel maddelerindeki özel sınırlama sebepleriyle de sınırlandırılmasını amaçlamıştır¹⁶⁷.

1961 Anayasası'nda yer alan "*Türkiye Cumhuriyeti, 'insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan', millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.*" maddesi; "*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, 'insan haklarına saygılı', Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.*" olarak değiştirilmiştir. 1982 Anayasası'nda "insan haklarına dayanan" yerine "insan haklarına saygılı" ifadesinin kullanılmasından kaynaklanan bu kavram değişikliği nedeniyle, 1961 Anayasası ile arasında insan haklarına yaklaşım açısından temel bir farklılık olup olmadığı hususu öğretide tartışma konusu olmuştur¹⁶⁸. Soysal'a göre, 1982 Anayasası'ndaki bu kavram değişikliği, anayasaların bütünü ele alındığı zaman, aslında temel ve büyük bir yaklaşım farkına işaret etmektedir. Özbudun'a göre ise bu iki kavram arasında bir anlatım farkının ötesinde temel bir anlam ve yaklaşım farkı olduğunu savunmak güçtür¹⁶⁹. Bu konuda Gözler¹⁷⁰ de iki ifade arasında hukuki sonuçları bakımından bir fark olduğu kanaatinde değildir. Nitekim 2001 yılında yapılan değişiklikle Anayasa'nın 14. maddesine "insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet" kavramı eklenmiş ve böylelikle "insan haklarına dayanan" kavramı 1982 Anayasası'nda da yer almıştır.

olduğunu kabul ettiğimiz hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmek için, sosyal devlet niteliğine büründüğünü söylüyoruz"

¹⁶⁶ Soysal, Anayasa'nın Anlamı, s.128.

¹⁶⁷ Tanör, Anayasal Düzen, s.22: "Böylece Türk Anayasası, düşünce hürriyetinden bilim ve sanat hürriyetine, dilekçe verme hakkından savunma hakkına kadar, nitelikleri gereği sınırlandırılmaları düşünülemeyecek olan hak ve hürriyetleri bile içerikleri bakımından sınırlandıran ilk ve tek Batı demokrasisi Anayasası olmaktadır. İkincisi, bütün hürriyetler hem bu genel maddedeki sınırlama sebepleriyle, hem de özel maddelerindeki özel sınırlama sebepleriyle sınırlandırılacaklardır. Böylece hürriyetlerin etrafında ikinci bir "şal" daha örülmüştür (md. 1 3/1). Bütün hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasını önleme amacıyla konan özel ve uzun bir madde de (md. 1/4) üçüncü "emniyet kayışı" görevini görmektedir."

¹⁶⁸ Murat Yanık, "1982 Anayasası'nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslararası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı: 1-2, 2008, s.1135.

¹⁶⁹ Özbudun, s.107.

¹⁷⁰ Kemal Gözler, **İnsan Hakları Hukuku**, 1.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2017, s.286.

Anayasa’da 1995 ve 2001 yılında yapılan değişiklikler, Anayasa’nın otoriter niteliğinin kırılması açısından etkili olmuştur. Özellikle 2001 Anayasa değişiklikleri ile temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve kötüye kullanılmaması konusunda yapılan değişikliklerle temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan 1982 Anayasası’nın mülkiyet hakkına yaklaşımı da temel hak ve özgürlüklere yaklaşımından farklı olmayacaktır.

B. 1982 Anayasası’nda Mülkiyet Hakkına İlişkin Temel Düzenleme

1982 Anayasası’nda mülkiyet hakkı, “Temel Hak ve Hürriyetler başlığını taşıyan ikinci kısmının, “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı ikinci bölümünde (m.35) yer almaktadır.

Madde 35: Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

1961 Anayasası’ndan farklı olarak mülkiyet hakkı, “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” başlığı altında değil “ “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlığı altında düzenlenmiştir. Bunun sebebi iki Anayasa arasında düşünce farklılığı olmasından kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar Danışma Meclisince hazırlanan madde gerekçesinde¹⁷¹ mülkiyet hakkı “Kişinin Hakları ve Ödevleri” bölümünde değil, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” arasında düzenlenmiş olsa da daha sonra yapılan tartışmalar ve değerlendirmeler neticesinde mülkiyet hakkının “kişi hakkı” olduğu sonucuna varılmıştır.

¹⁷¹Danışma Meclisi’nin kabul ettiği metnin gerekçesi şu şekildedir: “Mülkiyet hakkı Devletten önce de var olan bir gerçek olması itibarıyla ekonomik ve sosyal haklar arasında değil de kişinin temel hakları arasında düzenlenmesi düşünülebilirse de Komisyon şimdiki düzenlemenin yerinde olduğu sonucuna varmıştır. Mülkiyetin Anayasa güvencesi altına alınması, yine Anayasanın komünizmi, faşizmi ve din temeline dayanan Devlet kurmayı yasaklayan hükümleriyle birlikte karşılaştırılınca, mülkiyetin bu şekildeki himayesinin bir ölçüde ekonomik sistem tercihi bakımından da bir gösterge teşkil etmektedir. Kısaca, özel mülkiyetin özellikle üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin yok edilmesi, inkâr edilmesi de önlenmiştir... Kişinin, şahsiyetini geliştirebilmesinde, mülkiyetin Anayasaca güvence altına alınmasının azımsanmayacak rolü vardır. Çünkü klasikleşmiş bir kabule göre, insan şahsiyetinin bir parçası “ekonomik şahsiyet” olarak adlandırılmaktadır... Mülkiyetin korunması, hürriyeti de güvence altına alır...”; Anayasa Mahkemesi, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2021, https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekceli_anayasa_2021.pdf, (10.01.2022), s.204.

Özbudun’a göre mülkiyet hakkının “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlığı altında düzenlenmesi hukuk sistematığı açısından isabetlidir¹⁷². Mülkiyet, mahiyeti bakımından sosyal bir hak olmayıp bir kişi hakkıdır. Soysal¹⁷³ da Anayasa’nın bu konudaki yaklaşımını evrensel metinlere uygun bularak mülkiyet hakkının yer değiştirmesinin bir bakıma Anayasadaki sosyal devlet ilkesinin zayıfladığını gösteren belirtilerden biri olarak sayılabileceğini ifade etmiştir.

Mülkiyet hakkının iki Anayasadaki formülasyonu Türkiye’nin liberalizm serüvenini de ortaya koymaktadır¹⁷⁴. 1982 Anayasası’nın madde gerekçesinde belirtilen “*Mülkiyetin korunması, hürriyeti de güvence altına alır*” ifadesinde liberal mülkiyet anlayışının izleri görülmektedir. Bunun yanında madde gerekçesinde mülkiyet hakkının çeşitli durumlarda kısıtlanabileceği ve kamu yararına aykırı olarak kullanılamayacağını da belirtilmektedir. Bu sebeple madde gerekçesinin sosyal mülkiyet anlayışına daha uygun olduğunu söylemek de mümkündür. Zira 1982 Anayasası’nda mülkiyet hakkı kişinin hakları ve ödevleri arasında yer alsa da hakkın sosyal yönü hem madde metninde yer alan “*hakkın kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı*” ifadesiyle hem de Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulanmıştır.

1961 Anayasası’nın mülkiyet hükmü ile 1982 Anayasası’nın mülkiyet hükmü aynı metne sahip olmasına rağmen düzenleme yerleri bakımından farklı olmasının uygulamada iki sonuç ortaya çıkardığı söylenebilir. İlk olarak normal dönemlerde sosyal ve ekonomik hakların, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenmesi mümkün iken¹⁷⁵ kişi hakları yönünden olağanüstü hal dışında¹⁷⁶ düzenleme yapılması mümkün değildir. Buna göre 1982 Anayasası ile mülkiyet hakkı ancak kanunla

¹⁷² Özbudun, s.138.

¹⁷³ Soysal, Anayasa’nın Anlamı, s.153.

¹⁷⁴ Topuzkanamış, s.1784.

¹⁷⁵ 1982 Anayasası m.104/f.17: “Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez.”; <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>, (11.10.2021).

¹⁷⁶ Anayasa’nın 119.maddesinin 6.fıkrasına göre olağanüstü hallerde, Anayasa’nın ikinci kısmında yer alan temel hak ve hürriyetlerin tamamı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenebilmektedir. Maddeye göre “Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104. maddenin on yedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.”

düzenlenebilecek ve sınırlandırılabilir¹⁷⁷. Böylelikle mülkiyet hakkının ikinci kuşak haklardan birinci kuşak haklara geçirilmesiyle temel hakları düzenleme, sınırlama yetkisi ve teknikleri açısından daha güvenceli bir rejime geçilmiştir¹⁷⁸.

İkinci sonuç ise “mali kaynak yetersizliği” argümanının kişi hakları bakımından öne sürülemeyecek olmasıdır. Anayasa’nın 65. maddesinde devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları belirtilmiştir. Bu maddeye göre: “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.” Dolayısıyla 1982 Anayasası ile kişi hakkı olarak düzenlenen mülkiyet hakkına ilişkin görevlerin yerine getirilmesinde mali kaynakların yetersizliği ileri sürülemeyecektir.

Her ne kadar Anayasa’da mülkiyet hakkı, kişinin hakları ve ödevleri bölümünde düzenlenmiş ise de mülkiyet hakkının sosyal yönü de ihmal edilmiş değildir. 1982 Anayasası’nda mülkiyet hakkının mutlak ve sınırsız olmadığı ve haklarla birlikte ödevler de yüklediği kabul edilmektedir. Anayasa’nın 35. maddesinde mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı düzenlenmiştir. Bundan dolayı malik, sahip olduğu şeyi kamu ve toplum yararına uygun kullanmakla ve kanunun koyduğu sınırlamalara uymakla yükümlü kılınmıştır.

Anayasa’nın “temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder” hükmünü içeren 12. maddesi, temel hak ve özgürlüklerin kişiye haklar kadar sorumluluk ve ödevler de yüklediğine işaret eder. Ayrıca Anayasa’nın 2. maddesinde belirtildiği üzere “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” Bu hükümden de anlaşılacağı üzere 1982 Anayasası’nın benimsediği sosyal devlet anlayışına göre , bireysel menfaat ile toplum yararının karşılaştığı durumlarda, toplum yararı üstün tutulacaktır.

¹⁷⁷AYM, E.2000/35, K.2001/90, T. 24/05/2001: “... dava konusu kurallar Anayasa'nın 91. Maddesinin birinci fıkrasında belirtilen kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenmesi olanaklı bulunmayan ikinci kısım ikinci bölümünde yer alan mülkiyet hakkıyla ilgilidir. Bu nedenlerle, itiraz konusu 595 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 4., 13., 14., 15. ve 25. maddeleri Anayasa'nın 91. maddesinin birinci fıkrasına aykırıdır. İptali gerekir.”

¹⁷⁸ Kabaoğlu, s.257.

Temel hak ve hürriyetlerin korunması başlıklı Anayasa'nın 40. maddesine göre:

XV. Temel hak ve hürriyetlerin korunması

Madde 40 : Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Kişinin, Resmî görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

Anayasa'da belirtilen bu düzenlemeler Anayasa'nın 35. maddesinde düzenlenmiş temel hak olan mülkiyet hakkının anayasal güvencesini oluşturmaktadır.

Klasik hak sınıflandırmasında mülkiyet hakkı bir negatif statü hakkı olarak kabul edilmektedir. Negatif statü, bireyin devlet olmaksızın bireysel sorunlarını çözebilmesi ve toplumsal yaşamını düzenleyebilmesi için devletin müdahalelerinden bağımsız olmayı ifade eder¹⁷⁹. Bu nedenle devletin, kişilerin ve kurumların malvarlığında bulunan değerlere saygı göstermesi, işlem ya da eylemleri ile bu değerlere zarar vermemesi ve malikin mülkiyet hakkından kaynaklanan yetkilerine müdahale etmemesi gerekmektedir¹⁸⁰.

C. 1982 Anayasası'nda Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması ve Durdurulması

Anayasa'nın 35. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında mülkiyet hakkının sınırı belirlenmiştir. Maddenin ikinci fıkrasına göre mülkiyet hakkı ancak kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlanabilecektir. Burada malike mülkiyet ile ilgili negatif bazı sınırlamaların getirilebileceği öngörülmüş bulunmaktadır¹⁸¹. Maddenin üçüncü fıkrası ise bu hakkın kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağını belirtir. Bu fıkra ile maliklere mülkiyet hakkını, toplum yararına uygun şekilde kullanmak, mülkiyetten

¹⁷⁹ Bahar Konuk Sommer, **Bir Temel Hak Garantisi Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s.23.

¹⁸⁰ Suat Şimşek, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarına Göre Mülkiyet Hakkının Korunması Açısından Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:84, 2012, s.2

¹⁸¹ Adnan Güriz, **Hukuk Başlangıcı**, 19. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019, (Hukuk Başlangıcı) s.178.

toplum yararına uygun biçimde faydalanmak hususunda pozitif bir ödev yüklenmektedir¹⁸².

Mülkiyet hakkının hukuka uygun sınırlandırılmasında ilk husus sınırlandırmanın kanunla yapılacak olmasıdır. Söz konusu sınırlandırma kanun ile yapılmışsa, sınırlandırmanın, sınırlandırma sebeplerine/ sınırlandırma ölçütlerine uygun olup olmadığı değerlendirilmektedir.

Anayasa’da 2001 yılında yapılan değişiklik ile Anayasa’nın 13. maddesinde sayılan genel sınırlama sebepleri kaldırılmış ve 13. maddede temel hak ve hürriyetlerin, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa’nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği kabul edilmiştir.

II. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

Madde 13: Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Buna göre 13. madde sınırlandırmanın sınırı niteliğine kavuşmuştur. Mülkiyet hakkı artık 35. maddede sayılan sebeplerle ve 13. maddede belirtilen sınırlamanın sınırı çerçevesinde sınırlandırılabilir.

Bununla birlikte Anayasa’da olağanüstü durumlarda temel hak ve hürriyetlerin kullanımının durdurulması da düzenlenmiştir.

IV. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması

Madde 15 : Savaş, seferberlik (...) ¹⁸³veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptamuncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

¹⁸² Güriz, Hukuk Başlangıcı, s.178.

¹⁸³ 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 16. maddesiyle, bu fıkrada yer alan “, sıkıyönetim” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

Anayasa Mahkemesi kararında belirtildiği üzere¹⁸⁴ Anayasa'nın 15. maddesine göre yapılacak inceleme birtakım ölçütlerle sınırlı olacaktır:

...savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hâllerde temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulabilmesi ve bunlar için Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilmesi mümkündür. Ancak Anayasa'nın 15. maddesi, bu hususta kamu otoritelerine sınırsız bir yetki tanımamaktadır. Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen güvencelere aykırı tedbirlerin Anayasa'nın 15. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan hak ve özgürlüklere dokunmaması, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle aykırı bulunmaması ve durumun gerektirdiği ölçüde olması gerekir.

Mülkiyet hakkı ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi tarafından “İsmail Şahan” başvurusunda¹⁸⁵; “Mülkiyet hakkı savaş, seferberlik ve olağanüstü hâl gibi olağanüstü yönetim usullerinin benimsendiği dönemlerde Anayasa'nın 15. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan dokunulması yasaklanan çekirdek haklar arasında değildir. Dolayısıyla bu hak yönünden olağanüstü hâllerde Anayasa'daki güvencelere aykırı tedbirler alınması mümkündür” şeklinde ifade edilerek milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla ve durumun gerektirdiği ölçüde, savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerde tedbir alınabileceği belirtilmiştir.

Anayasa'nın 90. maddesinde “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004- 5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” ifadesi ile mülkiyet hakkının uluslararası normlarla korunması amaçlanmıştır.

¹⁸⁴ Aydın Yavuz ve diğerleri [GK], B. No: 2016/22169, 20/6/2017, para.186.

¹⁸⁵ İsmail Şahan, B. No: 2016/54509, 28/11/2019, para.139; İlgili kararın devamında ise para.140-142: “Bu kapsamda elkoyma tedbirinin kaldırılmasına yönelik kararın yerine getirilmediği tespit edilerek müdahalenin ölçüsüz olduğu sonucuna varılmıştır. Olağanüstü dönemde söz konusu tedbire yönelik itiraz süreçlerini düzenleyen ilgili kanun hükümlerini kaldıran veya değiştiren herhangi bir düzenleme yapılmadığı anlaşıldığından müdahalenin durumun gerektirdiği ölçüde olduğu söylenemez. Bu itibarla olağanüstü hâl döneminde temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasını ve sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasa'nın 15. maddesinin, başvurunun mülkiyet hakkına yönelik Anayasa'nın 13. ve 35. maddelerinde belirtilen güvencelere aykırı bu müdahaleyi meşru kılmadığı değerlendirilmiştir. Açıklanan gerekçelerle -Anayasa'nın 15. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde de- başvurunun Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.” ifade edilmiştir.

1. Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılmasının Sebepleri (Sınırlandırma Ölçütleri)

a. Meşru Amaç : Kamu Yararı

Kamu yararı, Anayasada ve diğer kanunlarda tanımlanmamış bir kavramdır. Kavramın içeriği, mahkeme kararları ve öğretiyle oluşturulmuştur. Kamu yararı kavramının soyut olması, normatif bir tanım bulunmaması ve maddenin lafzından bu kavramının sınırlarının belirlenememesi sebebiyle yorumlanmasında sorunlar oluşabilmektedir.

Örücü'ye göre¹⁸⁶ kamu yararı, teknik ve dar anlamda bir idare hukuk kavramı olarak geniş anlamda ise anayasanın ideolojik ilkelerini yansıtan bir kavram olarak bir düzenleme ve sınırlama ölçüsü, ölçütü ve amacıdır. Akıllıoğlu¹⁸⁷ ise kamu yararını, dar anlamda kullanılırsa mülkiyet hakkının sınırlanmasında ve müdahalelerde bir ölçü; geniş anlamda ise bütün toplumsal değerleri içeren bir nitelik ve kapsam ifade ettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte kamu yararı, Ayaydın¹⁸⁸ tarafından toplumun genelinin menfaatlerine uygun olan ve bu nedenle de öncelikli olarak korunmasında veya tercih edilmesinde zorunluluk bulunan üstün yarar olarak ifade edilmiştir. Kalabalık¹⁸⁹ ise kamu yararı kavramının sınırlarının belirlenmesinin güç olması ve ayrıca gelişen toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen niteliği sebebiyle her durumda geçerli sayılabilecek bir tanımının yapılmasının mümkün olmadığı kanaatindedir.

Anayasa'nın 13. ve 35. maddeleri gereğince mülkiyet hakkı ancak kamu yararı amacıyla sınırlandırılabilir. Anayasa Mahkemesi kamu yararını, devlet organlarının takdir yetkisini de beraberinde getiren bir kavram olarak tanımlamış ve objektif bir tanıma uygun olmayan bu ölçütün her somut olay temelinde ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Örücü, Kamu Hukuku Yaklaşımı, s.66.

¹⁸⁷ Tekin Akıllıoğlu, "Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler" , **İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 1988, s.14.

¹⁸⁸ Cem Ayaydın, "İdari Yargının Sahip Olduğu İşlevler ve Tabi Olduğu Sınırlamalar Hakkında Bazı Tespitler ve Değerlendirmeler", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 69, Sayı:1-2, İstanbul, 2011, s.566.

¹⁸⁹ Halil Kalabalık, **İdare Hukuku Dersleri**, Cilt:2, 5. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021, (İdare Hukuku Dersleri), s.409.

¹⁹⁰ Nusrat Külâh, B. No: 2013/6151, 21/4/2016; Yunis Ağlar, B. No: 2013/1239, 20/3/2014.

Bu bakımdan Mahkeme kararları, kamu yararı kavramının yorumlanması ve içeriğinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında¹⁹¹ kamu yararı, *“bireysel çıkardan farklı ve onun üstünde ortak bir yarar”* olarak ifade edilmiştir. Güncel tarihli bir kararda¹⁹² kamu yararı, *“mülkiyet hakkı yönünden bir sınırlama nedeni olmanın yanında, anayasa hukukunda kanun koyucuyu sınırlayan ve kanun yapımında göz önünde bulundurulması gereken bir ölçüt”* olarak tanımlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, 17.06.1992 tarihli ve E. 1992/22, K. 1992/40 sayılı kararında, kamu yararı kavramının, mülkiyet hakkını mutlak bir hak olmaktan çıkararak kimi durumlarda taşınmaz ile sahibi arasındaki ilişkinin sona ermesine neden olduğunu, kamu yararının gerektirdiği durumların belirlenmesinin kanun koyucunun takdirinde olduğunu ve kanun koyucunun anayasal ilkelere uygun düzenlemeler yapmak zorunda olduğunu belirtmiştir.

b. Toplum Yararına Aykırı Olmama

Anayasa'nın 35. maddesinin son (üçüncü) fıkrasında mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı belirtilmiştir. Kamu yararı kavramı gibi toplum yararı kavramının da normatif bir tanımı bulunmamaktadır.

Güriz'e¹⁹³ göre bu ilke, maliklere mülkiyet hakkını toplum yararına uygun kullanmak hususunda pozitif bir ödev yüklerken aynı zamanda toplum yararına aykırı kullanmamak şeklinde bir emir de içermektedir. Bulut¹⁹⁴ ise bu emrin de bir sınırlama olduğunu ve yasa koyucunun bu konudaki düzenlemeleri, yani malike yükleyeceği yükümlülüklerin onun bu hakkı kullanmadaki sınırını oluşturacağını ifade eder.

Anayasa Mahkemesi kararlarında üçüncü fıkranın, mülkiyetin kullanımının kontrolü ya da düzenlenmesine ilişkin olduğu ve bu kural ile devlete mülkiyet hakkının kullanımının kontrolü ve kullanımının toplum yararına uygun olarak düzenleyebilme yetkisi verildiği belirtilmiştir¹⁹⁵.

¹⁹¹ AYM, E.1999/46, K.2000/25, T.20/09/2000.

¹⁹² AYM, E.2014/177, K.2015/49, T.14/05/2015.

¹⁹³ Güriz, Hukuk Başlangıcı, s.178.

¹⁹⁴ Bulut, s.24.

¹⁹⁵ Necmiye Çiftçi ve diğerleri, B. No: 2013/1301, 30/12/2014, para.48. ; “Anayasa’da ve Sözleşme’de yer alan ve yukarıda yer verilen üçüncü kurallar devlete mülkiyetin kullanımı veya

Anayasa Mahkemesi E.1990/10, K.1990/14, 21/06/1990 tarihli kararında, “...yasayla yapılan kısıtlamanın topluma sağlayacağı yarar, kişilerin uğrayacağı zarara göre ağır bastığından, burada kamu yararının varlığını kabul etmek gerekir. Sosyal nitelik taşıyan mülkiyet hakkının toplum ve toplum yararı ile doğrudan ve yakından ilgili olması karşısında bu konuda da bireyle toplum yararının karşılaştığı durumlarda toplum yararının üstün tutulması doğaldır.” ifadesi yer almaktadır. Buna göre 1982 Anayasası’nın benimsediği sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak bireysel menfaat ile toplum yararının karşı karşıya gelmesi haline, toplum yararının üstün tutulduğu açıktır.

2. Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılmasının Koşulları

a. Kanunilik/Hukuki Dayanağı Olması Koşulu

Anayasa’nın 35. ve 13. maddelerinde mülkiyet hakkına ilişkin sınırlandırmaların yalnızca kanunla yapılabileceği belirtilmiştir. Kanunilik unsuru hukuk devletinin vazgeçilmez bir unsurudur. Kanunilik ilkesi kanunla sınırlama ölçütü ile birlikte kanunla düzenlemeyi de içermektedir¹⁹⁶.

Hak ve özgürlüklerin kanunla sınırlanması kuralı anayasa hukukunda önemli bir yere sahiptir. Hak ya da özgürlüğe bir müdahale söz konusu olduğunda öncelikle tespit edilmesi gereken, müdahaleye yetki veren bir kanun hükmünün, yani müdahalenin hukuki bir temelini mevcut olup olmadığıdır¹⁹⁷.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararlarında temel hak ve hürriyetlere ilişkin müdahalelerde öncelikle kanunilik incelemesi yapmaktadır. Daha sonra müdahalenin kanuni dayanağı var ise meşru amaç ve ölçülülük unsurlarını açısından ihlal iddiasını değerlendirir.

mülkiyetten yararlanma hakkını kontrol etme ve bu konuda düzenleme yetkisi vermektedir. Mülkiyeti sınırlamaya göre daha geniş takdir yetkisi veren düzenleme yetkisinin kullanımında da yasallık, meşruluk ve ölçülülük ilkelerinin gereklerinin karşılanması kural olarak aranmaktadır” ; Recep Tarhan ve Afife Tarhan, B. No: 2014/1546, 2/2/2017.

¹⁹⁶ Eren A, s.544.

¹⁹⁷ Sevim Akat Eşki, B. No: 2013/2187, 19/12/2013, para.38:“...yapılan bir müdahalenin yasallık şartını sağladığının kabulü için, müdahalenin kanuni bir dayanağının bulunması zorunludur.”

Anayasa Mahkemesi kanunilik unsuruna sahip olmayan bir müdahalede diğer ölçütlere bakılmaksızın ilgili temel hak ve özgürlüğün ihlali sonucuna varılacağını belirtmiştir¹⁹⁸. Ayrıca Mahkemece kanunilik unsurunun incelenmesinde kanunun maddi içeriğe sahip olması da önem arz etmektedir. Kanunun şeklen var olması yeterli değildir¹⁹⁹. Kanunun varlığı kadar kanunun metni ve uygulanmasının da kişilerin davranışlarının sonucunu öngörebileceği kadar hukuki belirliliğe sahip olması gerekmektedir²⁰⁰. Kanun, bireyin davranışını belirleyebilmesi için, kolaylıkla ulaşabileceği, profesyonel bir yardım alarak da olsa anlayabileceği, açık, net ve belirgin nitelikte olmalıdır²⁰¹.

Mahkeme, çeşitli kararlarında, Yüksek Mahkeme kararları arasında yeknesaklık bulunmaması, uzun süre giderilemeyen içtihat farklılığı sebebiyle hukuki belirliliğin, öngörülebilirliğin, kamu düzeninin ve kanunilik ilkesinin zarar görebileceğini belirtmiştir²⁰².

¹⁹⁸ Youtube Llc Corporation Service Company ve diğerleri [GK], B. No: 2014/4705, 29/5/2014, para.55: "...Kanunilik unsuruna sahip olmayan bir müdahalenin, öze dokunmama, demokratik toplum düzeninde gereklilik ve ölçülülük gibi diğer güvencelere uygun olup olmadığı incelenmeden, bir anayasal hakkı veya özgürlüğü ihlal ettiği sonucuna ulaşılacaktır..."; Türkiye İş Bankası A.Ş. [GK], B. No: 2014/6192, 12/11/2014, para.44.: "...Mülkiyet hakkına yönelik müdahalelerde ilk incelenmesi gereken ölçüt hukuka dayalı olma ölçütüdür. Bu ölçütün sağlanmadığı tespit edildiğinde diğer ölçütler bakımından inceleme yapılmaksızın mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna varılacaktır. Müdahalenin hukuka dayalı olması, iç hukukta müdahaleye ilişkin yeterince ulaşılabilir ve öngörülebilir kuralların bulunmasını gerektirmektedir."

¹⁹⁹ Halime Sare Aysal [GK], B. No: 2013/1789, 11/11/2015, para.62.: "... Bununla birlikte temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin kanunların şeklen var olması yeterli değildir. Kanunilik ölçütü aynı zamanda maddi bir içeriği de gerektirmekte olup bu noktada kanunun niteliği önem kazanmaktadır. Kanunla sınırlama ölçütü, sınırlamanın erişilebilirliğini, öngörülebilirliğini ve kesinliğini ifade etmekte; böylece uygulayıcının keyfi davranışlarının önüne geçtiği gibi kişinin hukuku bilmesine de yardımcı olmakta, bu yönüyle hukuk güvenliği teminatı sağlamaktadır."

²⁰⁰ Necmiye Çiftçi ve diğerleri, B. No: 2013/1301, 30/12/2014, para.55.: "...Kanunun varlığı kadar kanun metninin ve uygulamasının da bireylerin davranışlarının sonucunu önceden öngörebilecekleri kadar hukuki belirlilik taşıması gerekir. Bir diğer ifadeyle kanunun kalitesi de kanunilik koşulunun sağlanıp sağlanmadığının tespitinde önem arz etmektedir."; AYM, E.2013/39, K.2013/65, T.22/05/2013: "Belirlilik ilkesi ise yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olmasını, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir. Bu bakımdan, kanunun metni, bireylerin, gerektiğinde hukuki yardım almak suretiyle, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını belli bir açıklık ve kesinlikte öngörebilmelerine imkân verecek düzeyde kaleme alınmış olmalıdır. Dolayısıyla, uygulanması öncesinde kanunun, muhtemel etki ve sonuçlarının yeterli derecede öngörülebilir olması gereklidir."

²⁰¹ Youtube Llc Corporation Service Company ve diğerleri [GK], B. No: 2014/4705, 29/5/2014, para.56.

²⁰² Ford Motor Company, B. No: 2014/13518, 26/10/2017, para.69-70. : "... Aynı kanun hükmüne ilişkin iki farklı yorumun yürürlükte bulunması ve bu yorumlardan birine geçerlilik sağlayacak şekilde içtihadın birleştirilememesi hukuk kurallarının, muhataplarının davranışlarına yön verme kapasitesini ve dolayısıyla öngörülebilirliğini zayıflatmaktadır... Farklı içtihatların bulunması ve Kanun'un yürürlüğe girmesinin üzerinden uzun süre geçmesine rağmen ilgili hükmün yorumunda

Ford Motor Company, B. No: 2014/13518, 26/10/2017 tarihli kararında, mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin kanunilik unsurunu taşınamaması sebebiyle hakkın ihlal edildiğine karar verilmiştir. Mahkeme, aynı hukuki olayla ilgili içtihat farklılığının hukuki belirsizliğe sebep olduğu yönündeki başvurusu “mülkiyet hakkı bakımından” incelemiştir. Bu nedenle sadece hukuki belirlilik ve öngörülebilirliğin bulunmadığının tespiti ile yetinilmiştir. Kararın karşı oy²⁰³ gerekçesinde ise “adil yargılanma hakkının” ihlal edildiğine dikkat çekilmiştir. Kaldı ki AİHM’in “*Hayati Çelebi ve diğerleri/Türkiye*” kararında olduğu gibi, adil yargılanma hakkı yönünden değerlendirme yapılsa idi içtihatların birleştirilmesine ilişkin bir mekanizmanın bulunup bulunmadığı ve varsa işletilip işletilmediğini de değerlendirmek gerekecekti²⁰⁴. Zira Mahkeme tarafından “*Türkan Bal*” başvurusunda²⁰⁵, Yargıtay dairelerinin ilamlarında yeterli gerekçeyle desteklenmeyen farklılıkların bulunmasının, başvurunun Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ihlal ettiğine karar verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin kanun hükmünde kararnameler ile mülkiyet hakkına ilişkin düzenleme ve sınırlama yapılamayacağı yönünde kararları mevcuttur²⁰⁶.

yeknesaklığın sağlanamaması nedeniyle hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri zedelenmiştir. Bu durumda vergilendirme suretiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin belirlilik ve öngörülebilirlik kriterlerini taşıyan bir kanuna dayanmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Mehmet Arif Madenci, B. No: 2014/13916, 12/1/2017, para.84: “ Kanun hükmünün yargı organlarınca farklı biçimlerde yorumlanabilmesi ve kurala ilişkin farklı içtihatların varlığı, tek başına kuralın belirsiz ve öngörülemez olduğu yargısına ulaşmayı haklı kılmaz. Bununla birlikte birden fazla içtihadın varlığı hukuk kurallarının temel bir özelliği olan bireyin davranışını yönlendirebilme gücünü zayıflatır. Bu durumda bireylerin davranışlarını hangi içtihadı göre yönlendirecekleri belirsizleşeceğinden öngörülebilirlik ortadan kalkar”.

²⁰³ Ford Motor Company, B. No: 2014/13518, 26/10/2017 kararının, M. Emin Kuz’un karşı oy gerekçesinde içtihat farklılığını giderecek bir mekanizma bulunmasına rağmen içtihatları birleştirme mekanizmasının işletilmemesi ve hukuki belirsizlik nedeniyle müdahalenin kanunilik unsurunu taşımadığı gerekçesiyle mülkiyet hakkının ihlaline karar verilmesinin isabetli olmadığı ve ihlal kararının içtihatı farklılığın giderilmemesi sonucuna yol açacağı bu sebeple adil yargılanma hakkının ihlal edildiği belirtilmiştir.

²⁰⁴ Yunus Emre Yılmazoğlu, “İçtihat Farklılıklarının Temel Hak ve Özgürlükler Yönünden Değerlendirilmesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı:13, 2019, s.595.

²⁰⁵ Türkan Bal [GK], B. No: 2013/6932, 6/1/2015, para.64. : “ Ancak, uygulamadaki birlikteliği sağlamaları beklenen yüksek mahkemeler içinde yer alan dairelerin benzer davalarda tatmin edici bir gerekçe göstermeksizin farklı sonuçlara ulaşmaları, bir kararın belirli bir daireye düştüğü takdirde onanacağı, başka bir daire tarafından ele alındığı takdirde bozulacağı gibi ihtimale dayalı ve birbirine zıt sonuçları ortaya çıkartır. Bu ise hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine ters düşecektir. Ayrıca, böyle bir algının toplumda yerleşmesi halinde, bireylerin yargı sistemine ve mahkeme kararlarına duymaları beklenen güven zarar görebilir... başvurunun Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.”

²⁰⁶ AYM, E.2000/35, K.2001/90, T. 24/05/2001: “...dava konusu kurallar Anayasa’nın 91. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenmesi olanaklı bulunmayan

Mülkiyet hakkına ilişkin sınırlamalarda kanunilik koşulunun istisnası ise Anayasa'nın 119. maddesinin 6.fıkrasında düzenlenen Cumhurbaşkanlığı olağanüstü hal kararnameleleridir²⁰⁷.

b. Meşru Bir Sınırlandırma Nedeninin Mevcudiyeti: Kamu Yararı

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının kanunla yapılması güvencesinin yeterli olabilmesi için kanun koyucunun keyfi davranmaması, yani sınırlandırmayı haklı kılacak bir sebep olmaksızın hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmaması gereklidir²⁰⁸.

1982 Anayasası'nın ilk metnine göre temel hak ve özgürlükler hem 13. maddenin ilk fıkrasında sayılan tüm hak ve özgürlükler için geçerli genel sınırlama sebepleriyle²⁰⁹ hem de Anayasa'nın temel hak ve özgürlüğün düzenlediği ilgili maddesindeki ve sadece o hak ve özgürlük için geçerli "özel sebeplerle" sınırlandırılabilmekteydi. Anayasa'da yapılan 2001 değişikliği ile 13. maddede köklü bir değişiklik ile genel sınırlama sebeplerinin tümü kaldırılmıştır. Bunun yerine her temel hak ve hürriyetin, sadece Anayasa'nın ilgili maddesinde belirtilen sebeplerle sınırlandırılabilirdi hükmü kabul edilmiştir.

Anayasa'nın 13. maddesinde yapılan değişiklik ile AİHS'de hakların güvencesi olarak belirtilen “demokratik toplum ölçütü”nün yanı sıra “laik cumhuriyet” ve “ölçülülük” ve “hakkın özü” ölçütünün yer almasıyla “gelişkin ya da pekiştirilmiş

ikinci kısım ikinci bölümünde yer alan mülkiyet hakkıyla ilgilidir. Bu nedenlerle, itiraz konusu 595 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 4., 13., 14., 15. ve 25. maddeleri Anayasa'nın 91. maddesinin birinci fıkrasına aykırıdır. İptali gerekir.” ; AYM, E.2013/147, K.2014/75, T.09/04/2014: “... itiraz konusu kuraldaki düzenleme, mülkiyet hakkının konusunu oluşturan marka hakkıyla ilgili olduğundan kural, Anayasa'nın 91. maddesinin birinci fıkrasına aykırıdır. İptali gerekir.”

²⁰⁷ Anayasa'nın 119.maddesinin 6.fıkrasına göre “Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104'üncü maddenin on yedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.”

²⁰⁸ Gözler, s.229.

²⁰⁹ 1982 Anayasası, m.13 (2001 Öncesi): “Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğinin, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir”.

güvenceler halkası” olduğu düşünülebilecektir²¹⁰. Yüzbaşıoğlu’na göre²¹¹ anayasanın ilk metnindeki anlayıştan farklı olarak, özgürlüğün kural sınırlamanın istisna olması görüşüyle artık 13. madde temel hak ve özgürlükler için genel sınırlandırma maddesi niteliğinden ayrılarak genel koruma maddesine dönüşmüştür. Öğretideki çoğu görüşe göre, Anayasa’nın 13. maddesinde görülen şartlar “sınırlamanın sınırları” niteliğindedir²¹². Kanun koyucunun, hak ve hürriyetleri sınırlandırırken bu şartlarla sınırlı olacağını ifade etmektedir.

Özel sınırlama nedeni, her hak ve hürriyetin ilgili maddesinde düzenlenmiştir. Mülkiyet hakkının özel sınırlandırma nedeni ise Anayasa’nın 35. maddesinde belirtilen “kamu yararı” kavramıdır. Bu sebeple mülkiyet hakkı ancak kamu yararı sebebiyle sınırlandırılabilir. Yasama organının kamu yararı dışında kalan bir sebeple örneğin siyasal bir sebeple veya belli bir grup kişiye veya işletmelere zarar vermek için mülkiyet hakkını sınırlandırması Anayasa’ya aykırı olacaktır²¹³.

c. Hakkın Özüne Dokunmama

Hakkın özüne dokunma yasağı temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında bir ölçüt olarak 1961 Anayasası’nın 11. maddesi ile belirtilmiştir. 1982 Anayasası’nın ilk halinde ise “hakkın özüne dokunmama” kavramına yer verilmemiştir. Bunun yerine “demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olma” kriteri getirilmiş²¹⁴ ancak 2001 tarihli Anayasa değişikliği “hakkın özü” kavramı Anayasa’nın 13.

²¹⁰ Topuzkanamış, s.1781.

²¹¹ Necmi Yüzbaşıoğlu, “2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Anayasa ve Uyum Yasaları**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları No. 50, Ankara, 2003, s. 30.

²¹² H. Tahsin Fendoğlu, “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (Ay. md.13.)”, **Anayasa Yargısı**, Cilt:18, Sayı:1, 2002, s.132.

²¹³ Gözler, s.232.

²¹⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt:8, 19.08.1982, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c008/dm_02008130.pdf, (10.01.2022), s.139, (Anayasa komisyonu başkan vekili Feyyaz Gölcüklü’nün ifadesi) : “... yanlış sonuçlara götürebilecek bir uygulamayı önlemek için, demokratik toplum gereklerine uygun olma ve amacına uygun kullanılma şartıyla... bu kriteri getirdik. Bu kriter “özüne dokunmama” kriterinden daha fazla münakaşaya sebep olacak değildir...Çünkü, demokratik toplum, yaşatmak istediğimiz toplumdur; bu toplumun gereklerine aykırı olmayan sınırlama da meşru sınırlama olacaktır... medenî ve siyasî haklar konusunda, Birleşmiş Milletler Uluslararası Andlaşmanın kabul ettiği kriter budur. Bağlı bulunduğumuz Avrupa topluluğunda, Avrupa Konseyinde İnsan Hakları Sözleşmesinin kabul etmiş olduğu kriter budur.”

maddesine eklenmiştir²¹⁵. Maddeye göre temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilecektir.

Hakkın özü kavramı niteliği itibariyle belirsiz ve soyut niteliktedir. Bu sebeple kavramın içeriği öğreti ve içtihatlarla gelişmiştir. Özbudun²¹⁶ bu kavramı; hak ve hürriyetin vazgeçilmez unsuru, dokunulduğu takdirde söz konusu hak veya hürriyeti anlamsız kılan asli çekirdeği olarak tanımlamıştır. Sağlam'a²¹⁷ göre temel hakların özü konusunda ortaya atılan kuramların incelenmesi sonucunda içeriğe ilişkin bir genelleme yapmak son derece güç olup bu güçlük, her temel hakkın kendine özgü bağımsız bir norm alanına sahip oluşunun doğal bir sonucudur ve özün içeriğinin tespiti, her bir temel hakkın norm alanı üzerinde yapılacak inceleme ile mümkündür. Örücü²¹⁸ ise mülkiyet hakkının özü ile ilgili olarak “şeyle malik arasındaki ilişkiyi kesen, ortadan kaldıran ya da mülkiyet hakkından doğan yetkilerin kullanılmasını kamu yararı ya da diğer herhangi bir nedenin gerçekten haklı kılamayacağı bir biçimde engelleyen her müdahalenin hakkın özüne dokunduğu” görüşündedir.

1961 Anayasası döneminde verilmiş kararlarda hakkın özü kavramına sıkça yer verilmiştir²¹⁹. Bu dönemde verilmiş kararların yansımalarını, çeşitli değişikliklerle 1982 Anayasası döneminde verilen güncel Anayasa Mahkemesi kararlarında da görmek mümkündür. 1982 Anayasa Mahkemesi'ne göre “*Dokunulamayacak öz, her temel hak ve özgürlük açısından farklılık göstermekle birlikte kanunla getirilen*

²¹⁵ 1982 Anayasası, m.13 (f.2) (2001 Öncesi): ...Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörülükleri amaç dışında kullanılamaz.

²¹⁶ Özbudun, s.115.

²¹⁷ Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:506, Ankara,1982, s.165.

²¹⁸ Örüçü, Mülkiyet Hakkının Özü, s.159.

²¹⁹ AYM, E.1962/208, K.1963/1, T.04/01/1963: “...herhangi bir konuda yapılmak istenen toplantı veya gösteriyi açıkça yasaklayıcı veya örtülü bir şekilde yapılamaz hale koyucu veya ciddi surette güçleştirici ve amacına ulaşmasını önleyici ve etkisini ortadan kaldıracı nitelikte olmadıklarından hürriyetin özüne dokunulmadığı meydandadır.”; AYM, E.1963/17, K.1963/84,T. 08/04/1963: “bir hak ve hürriyetin gayesine uygun şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz duruma düşüren kayıtlara tabi tutulması halindedir ki o hak ve hürriyetin özüne dokunulmuş olması söz konusu edilebilir.” ; AYM, E.1967/10, K.1967/49, T.28/12/1967: “mülkiyetin müessese olarak bertaraf edilip, onun yerine bir malsızlık rejiminin yahut Devlet Mülkiyetinin veyahut kollektif mülkiyetin ikamesi, mülkiyetin özüne dokunmak olduğu kadar, muayyen şeylerde mülkiyetin tazminatsız ref'i ve nez'i özüne dokunmak olur... şey ile sahip arasındaki ihtisası büsbütün ortadan kaldırmak, sahibinin şeyden Adalet ölçülerinde istifadesini engellemek dahi Anayasa Mahkememizce hakkın özünü zedeliyen bir tutum olarak kabul ve ilân edilmiştir.”

sınırlamanın hakkın özüne dokunmadığının kabulü için temel hakların kullanılmasını ciddi surette güçleştirip amacına ulaşmasına engel olmaması ve etkisini ortadan kaldıracı bir nitelik taşımaması gerekir”²²⁰.

Anayasa Mahkemesi, bir sınırlamanın, demokratik toplum düzeninin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun olup olmadığının denetlenmesi için öncelikle ilgili düzenlemenin hakkın özüne dokunmaması gerektiğini belirtmektedir. Bir başka deyişle Anayasa Mahkemesi’ne göre öze dokunur nitelikteki bir sınırlama, demokratik toplum düzeninin gereklerine ve ölçülülük ilkesine evleviyetle aykırıdır. Bu nedenle diğer ilkeler bakımından ayrıca bir inceleme yapılması gerekmeyecektir²²¹.

d. Ölçülülük İlkesine Aykırı Olmama

Anayasa’nın 13. maddesi, sınırlamaların ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağını açıkça belirtmektedir. Ölçülülük ilkesi, hukuk devletinin somutlaşmış bir ifadesi olarak temel hakların sınırlanması konusundaki ilkelerin başında gelmektedir²²².

Sağlam’a göre bir sınırlamanın ölçülülük ilkesine uygun olabilmesi için;²²³

- a) Başvurulan aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olması
- b) Aynı aracın, sınırlama amacı açısından gerekli (zorunlu) olması
- c) Aracın ve amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmaması gereklidir.

Ölçülülük ilkesi, sınırlama amacına ulaşmak için gereken ölçünün aşılmasını sağlayarak, özgürlüklerin gereğinden fazla ve keyfi olarak sınırlandırmasını

²²⁰ AYM, E.2016/165, K.2017/76, T.15/03/2017, para.12 ; AYM, E.2019/50, K.2019/96, T. 25/12/2019, para.17: “Bu bağlamda yaşlılık aylığının geçici olarak kesilmesinin mülkiyet hakkından yararlanma imkânını ciddi surette güçleştirip amacına ulaşmasına engel olduğundan veya bu hakkın etkisini ortadan kaldıracı bir nitelik taşıdığından söz edilemeyeceğinden sınırlamanın hakkın özüne dokunduğu söylenemez.” ; Mehmet Ali Aydın [GK], B. No: 2013/9343, 4/6/2015, para.55.: “Anayasal açıdan dokunulamayacak öz, her temel hak ve özgürlük açısından farklılık gösterir. Bununla birlikte kanunla getirilen sınırlamanın hakkın özüne dokunmadığının kabulü için temel hakların kullanılmasını ciddi surette güçleştirip, amacına ulaşmasına engel olmaması ve etkisini ortadan kaldıracı bir nitelik taşımaması gerekir.”

²²¹ AYM, E.2016/165, K.2017/76, 15/03/2017.

²²² Sağlam, s.112.

²²³ Gözler,370.

engeller ve hakkın özünden ya da demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama noktasından önceki sınırlama alanının denetlenmesini sağlar²²⁴.

Anayasa yargısı uygulamalarında ölçülülük ilkesi “hakkın özüne dokunma yasağı” ilkesinden sonra ve “demokratik toplum düzeninin gerekleri” ölçütlerinden önce gündeme gelmektedir. Mahkeme ancak hakkın özüne dokunulmaksızın hayata geçirilmiş bir düzenlemeyi veya müdahaleyi, ölçülülük ilkesinin elverişlilik, gereklilik ve orantılılık unsurları açısından denetime tabi tutmaktadır.

1961 Anayasası’nda ölçülülük ilkesine yer verilmemiş olmasına rağmen dönemin Anayasa Mahkemesi’nin, adını açıkça belirtmeyerek ölçülülük ilkesine nadiren de olsa değindiği görülmektedir²²⁵.

Anayasa Mahkemesi’nin ölçülülük ilkesiyle ilgili bir dogmatik başlangıcı ve 1982 Anayasası rejiminde geçerli sayılan temel hakların yargısal dogmatiklerinin temellerinin atıldığı, 1986 yılında Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ile ilgili kararında tespit edilebilir²²⁶. Kararda ölçülülük ilkesi adı geçmemekle beraber ilkenin unsurları belirlenmiştir. Karara göre²²⁷:

...özgürlüklerin yalnızca ne ölçüde kısıtlandığı değil, kısıtlamanın koşulları, nedeni, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları, hep demokratik toplum düzeni kavramı içerisinde değerlendirilmelidir. Özgürlükler, ancak; istisnaî olarak ve demokratik toplum düzeninin sürekliliği için zorunlu olduğu ölçüde sınırlandırılabilirler. Demokratik hukuk devletinde, güdülen amaç ne olursa olsun, özgürlük kısıtlamalarının bu rejimlere özgü olmayan yöntemlerle yapılmaması ve belli bir özgürlüğün kullanılmasını ortadan kaldıracak düzeye vardırılmamasıdır.

²²⁴ Yüksel Metin, “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı 1, Yıl 2017, s.4.

²²⁵ AYM, E.1970/22, K.1971/20, T.18/02/1971: “her suçun cezası ile varsa emniyet tedbirinin önceden belli olması ve bunların işlenen suçların ağırlığı ve suçun teşkil edeceği tehlikenin büyüklüğü ile orantılı bulunması esaslarına uygunluk sağlanmış olur”; AYM, E.1970/48, K.1972/3, T.09/02/1972; “Demek ki yasa kuralı ile varılmak istenilen erek değil, onun tam tersi gerçekleşecektir; bu da kuralın konuluşunda kamu yararını korumaya elverişlilik olmadığını göstermektedir.” AYM, E.1970/42, K.1971/30, T.09/03/1971; “Kanunilik eşitlik ve şahsılık ilkelerinin izlediği süreç, ulaştığı evre ve düzey, emniyet tedbirleri bakımından öncelikle göz önünde bulundurulur ve geçerlidir. Ancak cezalar, eylemin ağırlığı ve suçlunun sorum derecesi ile orantılı olarak tertip edilir ve uygulanır”.

²²⁶ Christian Rumpf, “Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt:10, Ankara, 1993, s.37.

²²⁷ AYM, E.1985/8, K.1986/27, T.26/11/1986.

1982 Anayasası dönemi Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi kararlarında sıklıkla ölçülülük ilkesine yer verildiği görülmektedir²²⁸. Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında ölçülülük ilkesi; “amaç ve araç arasında makul bir ilişkinin bulunması”, “yapılan sınırlamayla sağladığı yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gerekliliği” olarak tanımlanmıştır²²⁹.

Bireysel başvuru kararında ise ölçülülük ilkesi şu şekilde tanımlanmıştır²³⁰:

Ölçülülük ilkesi, “elverişlilik”, “gereklilik” ve “orantılılık” olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. “Elverişlilik”, öngörülen müdahalenin, ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını, “gereklilik”, ulaşılmak istenen amaç bakımından müdahalenin zorunlu olmasını, yani aynı amaca daha hafif bir müdahale ile ulaşılmamasının mümkün olmamasını, “orantılılık” ise bireyin hakkına yapılan müdahale ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

Mülkiyet hakkı ile ilgili kararlarında, Anayasa Mahkemesi'nin ölçülülük ilkesini değerlendirilirken bazı hususların ön plana çıktığı görülmektedir. Mahkeme tarafından genellikle; kamu yararı ile birey yararı arasında adil bir dengenin kurulmaması²³¹, kişiye yüklenen külfetin ağırlığının fazla olması²³², kişilerin zararının giderilmemesi, tazminat ödenmemesi²³³, mülkiyet hakkını sınırlandıran bir tedbirin

²²⁸ AYM, E.1986/17, K.1987/11, T. 22/05/1987: “Makul, kabul edilebilir sınırların aşılması aykırılığı oluşturur. Böyle bir ortamda seçme ve seçilme hakkının zarar göreceği açıktır. Makul ölçülerin aşılması bir iptal nedenidir... Yapılan sınırlamayla sağladığı yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gerekir. Amaçla araç arasındaki makul ölçüyü aşmış görülen yeni sınırlamanın uygun olmadığı ortadadır.” AYM, E.2012/100, K.2013/84, T. 04/07/2013: “Ölçülülük ilkesi, amaç ve araç arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereğini ifade eder. Ölçülülük, aynı zamanda yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olmasını, amaç ve aracın ölçülü bir oranı kapsamasını ve sınırlayıcı önlemin zorunluluk taşımasını da içerir... tutuklama tedbirinin demokratik toplumda gerekli olması yeterli olmayıp ölçülü de olması gerekir.” AYM, E.2013/95, K.2014/176, T.13/11/2014; “Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan ölçülülük ilkesi, amaç ve araç arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereğini ifade eder. Ölçülülük, aynı zamanda yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olmasını, amaç ve aracın ölçülü bir oranı kapsamasını ve sınırlayıcı önlemin demokratik toplum düzeni bakımından zorunluluk taşımasını da içeren bir ilkedir”.

²²⁹ AYM, E.2007/4, K.2007/81, T. 18/10/2007.

²³⁰ Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013, para.38.

²³¹ Arif Güven, B. No: 2014/13966, 15/2/2017, para.58: “Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan ölçülülük ilkesi gereği kişilerin mülkiyet haklarının sınırlandırılması hâlinde elde edilmek istenen kamu yararı ile bireyin hakları arasında adil bir dengenin kurulması gerekmektedir. Bu adil denge, başvurunun şahsi olarak aşırı bir yüke katlandığının tespit edilmesi durumunda bozulmuş olacaktır.”

²³² Sabahat Günindi, B. No: 2018/15204, 9/6/2021, para.61: “...Müdahalenin ölçülülüğünü değerlendirirken Anayasa Mahkemesi; bir taraftan ulaşılmak istenen meşru amacın önemini ve diğer taraftan müdahalenin niteliğini, başvurunun ve kamu otoritelerinin davranışlarını da göz önünde tutarak başvurucuya yüklenen külfeti dikkate alacaktır.”

²³³ Hüseyin Akbulut ve Yusuf Akbulut, B. No: 2014/7643, 6/4/2017, para.32: “Ormanların korunmasındaki kamu yararı amacı ile başvuru sahiplerinin mülkiyet hakkı arasında makul denge,

gerek kapsamı gerekse de süresi itibarıyla orantılı olarak uygulanmaması²³⁴, mülkiyet hakkının korunmasında usule ilişkin güvencelerin yerine getirilmemesi²³⁵ ve kişiler üzerinde aşırı bir yük oluşturmaları²³⁶ gibi kriterlere dayanılarak müdahalenin ölçüsüz olduğuna kanaat getirilmektedir.

başvuruculara tazminat ödenmesi veya başvurucuların zararının başka yollarla telafi edilmesi şartıyla sağlanabilir.”; Cevat Aydın, B. No: 2014/13886, 4/10/2017, para.48. “... mülkten yoksun bırakılmalarda malike tazminat ödenmesi, müdahaleyle malike yüklenen aşırı külfetin telafi edilmesini temin eden temel bir araçtır. Anayasa'nın 46. maddesi uyarınca kamulaştırma yoluyla malikin mülkiyet hakkının sona erdirildiği hâllerde malike ödenmesi gereken tazminat taşınmazın gerçek bedelidir. Bu itibarla taşınmazın gerçek bedelinin ödenmediği durumlarda somut olayın koşulları da gözetilerek müdahalenin orantılı olmadığı sonucuna ulaşılabilir.”; AYM, E.2014/177, K.2015/49, T. 14/05/2015: “...anılan yatırımlar sonucu taşınmazların değerinde oluşan azalma nedeniyle, taşınmazda meydana gelen değer artışları da dikkate alınmak suretiyle taşınmaz maliklerine uygun bir tazminatın ödenmesi mülkiyet hakkının gereğidir. Malikin tazminat imkânından mahrum bırakılması, kamu yararı ile bireysel yarar arasında kurulması gereken adil dengenin malik aleyhine ölçüsüz bir şekilde bozulmasına yol açabilir”. Ayşe Öztürk, B. No: 2013/6670, 10/6/2015, para.110.: “...mülkiyeti başvurucuya ait binanın, kamu yararı amacıyla tahliye edilmek istenmesine rağmen binanın değerinin ödenmemesi veya zararı telafi edici öneriler sunulmaması, kamu yararı ile başvurucunun çıkarları arasındaki dengeyi başvuru aleyhine orantısız şekilde bozmuştur.”

²³⁴ Hesna Funda Baltalı ve Baltalı Gıda Hayvancılık San. ve Tic. Ltd. Şti. [GK], B. No: 2014/17196, 25/10/2018, para.73.: “...Diğer taraftan mülkiyet hakkını sınırlandıran bir tedbirin uygulanmasının ölçülü olabilmesi için gerek kapsamı gerekse de süresi itibarıyla orantılı olarak uygulanması gerekir. Bireylerin mülkiyet haklarıyla ilgili olarak bu ve benzeri tedbirlerin uygulanmasının zarara yol açması kaçınılmazdır. Ancak bu zararın kaçınılmaz olandan ağır veya aşırı sonuçlara da yol açmaması veya böyle bir zararın oluşması durumunda kamu makamlarınca uygun yöntem ve vasıtalarla makul sürede gideriminin sağlanması gerekmektedir. Buna göre mülkiyet hakkına müdahale teşkil eden tedbirler uygulanması ve bu tedbirlerin belirli bir süre de devam etmesi ancak bireye şahsi olarak aşırı bir külfet yüklediği takdirde ölçülü görülebilir. Diğer bir deyişle mülkiyet hakkına müdahale teşkil eden tedbirlerin söz konusu olduğu durumlarda tedbiri uygulayan kamu makamlarının ivedi olarak ve özenli bir biçimde davranma yükümlülükleri bulunmaktadır. Aksi hâlde yani tedbirin makul olmayan bir süre devam etmesi, mülkiyet hakkının tanındığı yetkilerin kullanılmasının belirsiz olacak şekilde ötelenmesi suretiyle mülk sahibine orantısız bir külfet yüklemiş olur.”

²³⁵ İlhan Begeç, B. No: 2018/23068, 26/5/2021, para.76.: “...idari ve yargısal sürecin bütününe bakıldığında mülkiyet hakkının korunmasında usule ilişkin güvencelerin somut olayda yerine getirilmediği, başvurunun bu güvencelerden yararlandırılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sebeple başvurunun mülkiyet hakkı ile müdahalenin dayandığı kamu yararı arasında olması gereken adil denge başvuru aleyhine bozulmuş olup mülkiyet hakkına yapılan müdahale ölçüsüzdür.”

²³⁶ Mukadder Sağlam ve diğerleri, B. No: 2013/2511, 22/1/2015 ; AYM, E.2017/89, K.2018/5, T.18/01/2018: “...Taşınmazın değerinde meydana gelen artış ile idareye devredilen kısmının değeri arasında açık bir dengesizliğin bulunması durumunda malike yüklenen külfetin aşırı ve orantısız olduğundan söz edilebilir... imar uygulaması sonucu taşınmazın, bedelsiz olarak Hazineye devredilecek kısmına yönelik herhangi bir üst sınır getirilmemesi malikin Hazineye devretmekle topluma terk ettiği ekonomik değer ile imar uygulamasının, taşınmazın geride kalan kısmına sağladığı ekonomik katkı arasında makul bir orantısallığın bulunup bulunmadığına yönelik bir değerlendirme yapılmasına olanak vermemektedir. Bu da malike aşırı bir külfet yüklemekte ve kamu yararı ile malikin mülkiyet hakkı arasında gözetilmesi gereken adil dengeyi malik aleyhine bozmaktadır.”

e. Anayasa'nın Sözüne ve Ruhuna Aykırı Olmama

Anayasa'nın sözü Anayasa'nın metni ve genel kurallardır. Mülkiyet hakkı sınırlandırılırken Anayasa'da yer alan genel kurallara ve ek güvencelere uygun davranılmalıdır.

Anayasa'nın ruhu kavramı ise bir bütün olarak Anayasa'yı ve ondan çıkan temel anlamı ifade etmektedir²³⁷. Anayasa Mahkemesi kararında²³⁸;

Mülkiyet hakkının, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun biçimde sınırlandırılması, bu kapsamda, Anayasa'nın bütünü dikkate alınmak suretiyle bu hak için öngörülen ek güvencelere riayet edilmesi ve kamu yararı dışında amaçlarla sınırlandırılmaması, ayrıca hakkın özüne dokunulmadan ve ölçülülük ilkesine riayet edilerek sınırlandırılması gerekmektedir.

ifadesi ile Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun biçimde sınırlandırmanın içeriğine ve anlamına işaret edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, E.1993/8, K.1993/31, T. 22/09/1993 kararında “*aksine bir durumda, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun düşmeyen bir sınırlamayla, anayasal güvence altındaki mülkiyet hakkının özüne dokunulmuş olur*” ifadesi ile Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygunluk ile hakkın özüne dokunamama ilkelerinin birbiriyle bağını ortaya koymuştur.

f. Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Aykırı Olmama

1961 Anayasası'nda temel hak ve özgürlüklerin sınırlaması ile ilgili olarak yer alan “hakkın özüne dokunma ilkesi” 1982 Anayasası'nın 13. maddesinin ilk şeklinde kabul edilmemiş onun yerine “demokratik toplumun gereklerine aykırı olmama” ilkesi benimsenmiştir²³⁹. Anayasa'nın 13. maddesinde 2001 yılında yapılan değişiklik sonrası da bu ilke korunmuştur.

²³⁷Özbudun, s.114.

²³⁸Yasemin Mutlu, B. No: 2013/1426, 25/3/2014,para.54.

²³⁹Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli),s.67: “Danışma Meclisinin Kabul Ettiği Metnin Gerekçesi, 13.Madde : Maddenin ikinci fıkrasında, hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında daima gözetilmesi gereken ölçü; yani sınırlamaların sınırı öngörülmüştür. Diğer bir deyimle hak ve hürriyetlere getirilecek sınırlamalar yahut bunlar konusunda öngörülmüş sınırlayıcı tedbirler demokratik rejim anlayışına aykırı olmamalı; genellikle kabul gören demokratik rejim anlayışı ile uzlaşabilir olmalıdır. Getirilen bu kıstas, 1961 Anayasasının kabul ettiği “özel dokunmama” kıstasından daha belirgin, uygulaması daha kolay olan bir kıstastır. Esasen uluslararası sözleşme veya bildirilerde bu kıstası kabul etmişlerdir.”

Demokratik toplum düzeninin gerekleri ölçütü uluslararası insan hakları belgelerinde sıklıkla kullanılan bir ölçüttür. AİHS'in 8-11. maddelerinde, İnsan hakları Evrensel Bildirgesi'nin 29/2. maddesinde, Ekonomik Sosyal ve kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 4. maddesinde, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 18, 21 ve 22. maddelerinde, sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması gerektiği kabul edilmektedir²⁴⁰.

Anayasa Mahkemesi, "demokrasi" kavramını içtihatlarında tanımlamıştır. Mahkeme 06.10.1986 sayılı bir kararında²⁴¹ "hürriyetçi demokrasi" kavramını kullanırken, 26.11.1986 tarihli kararında²⁴² "klasik demokrasi" rejiminin özelliklerini belirtmiş ve 14.05.2015 tarihli güncel kararında ise²⁴³ "çağdaş demokrasi" rejimini esas alarak demokratik toplum düzenini tanımlamıştır.

Anayasa Mahkemesi, "demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama" kavramı ile "ölçülülük" kavramlarının arasında sıkı bir ilişki olduğunu, demokratik toplum düzeninin gereği olarak sınırlandırmaların zorunlu veya istisnai tedbir niteliğinde olmaları ve zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacın karşılanması amacına yönelik olması gerektiğini belirtmiştir²⁴⁴. Mahkeme tarafından hakkın özüne dokunmama ve ölçülülük ilkelerine aykırı sınırlandırmalar doğrudan demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı bulunmaktadır²⁴⁵.

Mahkeme'nin 12.12.2019 tarihli kararında bu ölçütle ilgili olarak mülkiyet hakkı kapsamında bir değerlendirme yapılmıştır²⁴⁶:

Demokratik toplum mülkiyet hakkının tüm bireyler açısından mümkün olan en geniş şekilde güvence altına alındığı bir düzeni gerektirir. Demokrasilerde

²⁴⁰ Eren A. ,s.568.

²⁴¹ AYM, E.1985/21, K.1986/23, T. 06/10/1986: "...Burada sözü edilen demokratik toplum düzeniyle hiç kuşkusuz Anayasamızda gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenen hukuk düzeninin kastedildiğinde duraksamaya yer yoktur."

²⁴² AYM, E.1985/8, K.1986/27, T.26/11/1986; "...Özgürlüklerin sınırlandırılmasında uyulması gereken bir başka ilke de sınırlandırmaların demokratik toplum düzeni gereklerine aykırı olamayacağıdır...Klasik demokrasiler temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Kişinin sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulup tümüyle kullanılamaz hale getiren kısıtlamalar, demokratik toplum düzeni gerekleriyle uyum içinde sayılmaz."

²⁴³ AYM, E.1999/33, K.1999/51, T.29/12/1999; AYM, E.2014/177, K.2015/49, T.14/05/2015: "...Çağdaş demokrasiler, temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Bu nedenle, temel hak ve özgürlükler, istisnai olarak ve özüne dokunmamak koşuluyla demokratik toplum düzeninin gerekleri için zorunlu olduğu ölçüde ve ancak kanunla sınırlandırılabilirler."

²⁴⁴ AYM, E.2016/133, K.2017/155, T. 15/11/2017.

²⁴⁵ AYM, E.2009/59, K.2011/69, T. 28/04/2011.

²⁴⁶ AYM, E.2016/36, K.2016/187, T. 14/12/2016.

devlete düşen görev, bireyin mülkiyet hakkına sahip olmasını sağlamak, özellikle de bu imkânı ortadan kaldırmaya yönelik tutumlardan kaçınmak ve bu yönde gelebilecek olumsuz müdahaleleri engellemektir. Mülkiyet hakkına demokratik toplum düzeni yönünden zorunlu olmadıkça Devletin müdahale etmemesi gerekir. Mülkiyet hakkı meşru amaçlarla sınırlandırılabilir ise de sınırlama kişilerin bu hakkını yok edecek veya kullanılamaz hale getirecek şekilde yapılmamalıdır.

g. Lâik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmama

Anayasa’da yapılan 2001 yılı değişikliği ile 13. maddeye eklenen “laik cumhuriyetin gereklerine aykırı olmama” ifadesi sınırlandırmanın sınırını oluşturan kavramlardan biridir.

Gözler’e göre temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ile laikliğin gerekleri arasında bir ilgi kurmak imkansızdır. Bu şart çağdaş demokrasilerde görülmeyen bizim sistemimize de 2001 yılında girmiş alışılmadık bir şarttır²⁴⁷. Eren, laik Cumhuriyetin gereklerinin belirlenirken hangi laiklik anlayışının geçerli olacağını cumhuriyetçi ve liberal öğreti arasındaki laiklik anlayışları ile açıklanabileceğini belirtmiştir²⁴⁸. Anayasa Mahkemesi’nin çeşitli kararlarında laikliğin tanımı yapılmış²⁴⁹ ve laiklik ilkesinin gerekleri belirlenmiştir²⁵⁰.

Mahkeme, 2010 Anayasa Değişikliği sonrası değişim göstererek son dönem kararlarında önceki katı laiklik yorumunu reddettiğini açıkça ortaya koymuştur²⁵¹.

²⁴⁷Gözler, s.401.

²⁴⁸ Eren A., s.585.

²⁴⁹AYM, E.2008/16, K.2008/116, T.05/06/2008: “...Anayasa Mahkemesi’nin birçok kararında ayrıntılı olarak açıklanan laiklik ilkesi düşünsel temellerini Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma dönemlerinden alır. Çağdaş demokrasilerin ortak değeri olan bu ilkeye göre, siyasal ve hukuksal yapı, dogmalardan arındırılarak akılcılığı ve bilimsel yöntemleri esas alan katılımcı demokratik süreçlerin ürünü olan ulusal tercihlere dayanır.”

²⁵⁰AYM, E.1995/17, K.1995/16, T.21/06/1995: “...Yaygın, fakat yeterli olmayan tanımına göre lâiklik; din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Anayasa Mahkemesi’nin bu konudaki yerleşmiş kararlarında da:

- a- Dinin devlet işlerinde etkili ve egemen olmaması,
- b- Aralarında ayırım gözetilmeksizin bütün dinlerin anayasal güvence altına alınması,
- c- Dinin bireyin manevî yaşamını aşarak, toplumsal yaşamı etkileyen eylem ve davranışlara ilişkin bölümlerinde ; kamu düzeni, güvenliği ve yararını korumak amacıyla sınırlamalar yapılması ve dinin kötüye kullanılmasının ve sömürülmesinin yasaklanması,
- d- Kamu düzeninin ve haklarının koruyucusu sıfatıyla devlete, dinsel hak ve özgürlükler konusunda denetim yetkisi tanınması, laiklik ilkesinin gereği olarak benimsenmiştir.”

²⁵¹ Eren A., s.586; AYM, E.2012/65, K.2012/128,T. 20/09/2012: “...laiklik, devletin dini inançlar karşısındaki konumunu belirleyen siyasal bir ilke olarak düzenlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, laiklik, bireyin ya da toplumun değil, devletin bir niteliğidir. .Laikliğin tarihsel gelişimi incelendiğinde, din olgusuna yönelik yaklaşım farklılıklarına bağlı olarak, kavramın iki farklı yorumu ve uygulamasının bulunduğu görülmektedir. Bunlardan, katı laiklik anlayışına göre din, bireyin sadece vicdanında yer bulan, bunun dışına çıkarak toplumsal ve kamusal alana kesinlikle yansımaması gereken bir olgudur.

Anayasa, ancak kişiye tanıdığı din ve vicdan özgürlüklerine bir sınırlama yapıldığı zaman bu sınırlamanın laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı düşecek biçimde ise Anayasaya aykırılık söz konusu olacaktır²⁵². Bu sebeple söz konusu şart mülkiyet hakkı bakımından ancak dinin gereklerine göre sınırlandırma yapılması veya dini inançlar karşısında devletin tarafsız davranmaması neticesinde inceleme konusu yapılabilecektir.

h. Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması

Anayasa'nın 14. maddesi, "kötüye kullanmama yasağı" olarak isimlendirilmektedir. 2001 değişikliği ile Anayasa'nın 14. maddesi değiştirilerek AİHS'nin 17. maddesi ile uyumlu hale getirilmiş, bu değişiklikle hak ve özgürlüklerin eylem ve yorum yoluyla kötüye kullanılmasının önlenmesi amaçlanmıştır²⁵³.

III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması

MADDE 14 : (Değişik: 3/10/2001-4709/3 md.) Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbir, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbir, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

İlgili maddede temel hak ve hürriyetlere yönelik kullanım, sınırlama ve yorum yasağı öngören düzenlemenin, mülkiyet hakkının korunmasına yönelik güvence

Laikliğin daha esnek ya da özgürlükçü yorumu ise dinin bireysel boyutunun yanında aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğu tespitinden yola çıkmaktadır. Bu laiklik anlayışı, dini sadece bireyin iç dünyasına hapsetmemekte, onu bireysel ve kolektif kimliğin önemli bir unsuru olarak görmekte, toplumsal görünürlüğüne imkân tanımaktadır. Laik bir siyasal sistemde, dini konulardaki bireysel tercihler ve bunların şekillendirdiği yaşam tarzı devletin müdahalesi dışında ancak, koruması altındadır. Bu anlamda laiklik ilkesi din ve vicdan özgürlüğünün güvencesidir...Laiklik, devletin din ve inançlar karşısında tarafsızlığını sağlayan, devletin din ve inançlar karşısındaki hukuki konumunu, görev ve yetkileri ile sınırlarını belirleyen anayasal bir ilkedir. Laik devlet, resmî bir dine sahip olmayan, din ve inançlar karşısında eşit mesafede duran, bireylerin dini inançlarını barış içerisinde serbestçe öğrenebilecekleri ve yaşayabilecekleri bir hukuki düzeni tesis eden, din ve vicdan hürriyetini güvence altına alan devlettir. Devletle dinin ayrılığı, din ve vicdan hürriyetinin bir gereği olmanın yanında, dinin siyasi müdahalelerden korunması ve bağımsızlığını sürdürmesi için de gereklidir."

²⁵²Yılmaz Aliefendioğlu, "2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt:19, 2002, s.161.

²⁵³Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli),s.76.

oluşturma niteliği, sınırlandırma niteliğinden daha üstündür. Zira ilgili hüküm bireyler tarafından kötüye kullanılması yasağı ile ilgili bir hüküm olmayıp yasama ve yargı organlarına hitap etmektedir²⁵⁴.

D. Mülkiyet Hakkıyla İlişkili Diğer Anayasal Düzenlemeler

Anayasal mülkiyet hakkı rejimine dair temel hüküm olan Anayasa'nın 35. maddesi dışında birçok maddede mülkiyet hakkı ile ilişkili düzenlemeler mevcuttur. 1982 Anayasası'nda mülkiyet hakkıyla doğrudan bağlantılı ve özellikle bireysel başvurulara sıkça konu olan kamulaştırmaya dair 46. madde, müsadereye dair 28/f.8. madde, 30. madde ve 38/f.9. madde, konut dokunulmazlığı ve el koyma tedbirine dair 21. madde, kıyılardan yararlanmaya dair 43. madde, toprak mülkiyetine dair 44. madde, devletleştirme ve özelleştirmeye dair 47. madde, sosyal güvenlikle ilgili olarak 60 ve 61. madde, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına dair 63. madde, vergi ödevini düzenleyen 73. madde, doğal servet ve kaynakların aranması ve işletilmesine dair 168. madde, ormanların korunması ve geliştirilmesi konusunda 169/f.2. madde, mülkiyet hakkı ile ilişkili düzenlemeleri ihtiva etmektedir.

²⁵⁴ Gözler,s.320.

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA MÜLKİYET HAKKI

Anayasal anlamda mülkiyet hakkının korunması Anayasa Yargısı ile mümkün olabilmektedir. Türkiye’de 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile bireylere, Anayasa ve AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yapabilmesi hakkı tanınmıştır. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuruları incelemeye başladığı 2012 yılından günümüze değin Anayasa Mahkemesi nezdinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’yle uyumlu bir içtihat gelişmiştir. Başvuruya konu haklar arasında adil yargılanma hakkından sonra en çok başvuru yapılan ikinci temel hak niteliğine sahip mülkiyet hakkı kapsamında, bireysel başvuru kararları neticesinde büyük ölçüde görüş birliği ve içtihadî birikim sağlanmıştır.

1. ANAYASA YARGISI

Türkiye’nin anayasal sisteminde, anayasal yargının kurumsallaşması, işlerlik kazanması ve anayasal denetimin sağlanması 1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi’nin kurulması ile gerçekleşmiştir. 1982 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi bir anayasal organ olarak varlığını devam ettirmiş ve son haline 21.01.2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişiklikleri²⁵⁵ ile kavuşmuştur.

Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve bazı parlamento kararlarının anayasaya uygunluğunun denetlenmesi anlamına gelen anayasa yargısında görevli olan tek mahkemedir. Anayasa’nın 146-153 maddeleri arasında Anayasa Mahkemesi’ne ilişkin hükümler yer almaktadır.

Anayasa Mahkemesi’nin görev ve yetkileri 148. madde ile düzenlenmiştir. Maddeye göre:

²⁵⁵ 21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişiklikleri 16/4/2017 tarihinde halkoylamasına sunulmuş, buna ilişkin 27/4/2017 tarihli ve 663 sayılı Yüksek Seçim Kurulu Kararı 27/4/2017 tarihli ve 30050 Mükerrer sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Anayasa Mahkemesi'nin çalışma ve yargılama usulü ise Anayasa'nın 149. maddesi ve 30.03.2011 tarihli 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Mahkemenin iç düzeni ve işleyişi, yargılama usul ve esasları ile çalışanların özlük haklarına ilişkin hükümler ise 12.07.2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan 28351 sayılı Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde yer almaktadır.

Anayasa ve ilgili mevzuat uyarınca Anayasa Mahkemesi, somut veya soyut norm denetimi yoluyla anayasal denetim yapma, bireysel başvuruları incelemek ve karara bağlamak, Yüce Divan sıfatıyla bazı üst düzey kamu görevlilerini yargılamak, siyasi partilerin mali denetimini yapmak, siyasi partilerin kapatılması istemiyle açılan davaları karara bağlamak, bazı parlamento kararlarını denetlemek ve Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başkan seçmek görevlerine haizdir.

Dolayısıyla kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi ve devletin anayasal düzeninin korunması işlevleri yanında temel hak ve özgürlüklerin korunması da Anayasa Mahkemelerinin görevleri arasındadır. Temel hak ve özgürlüklerin anayasa yargısı tarafından korunması ise “bireysel başvuru yolu” ile sağlanmaktadır.

II. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA MÜLKİYET HAKKI

A. Bireysel Başvuru Yoluyla Denetim

1. Türkiye’de Bireysel Başvuru Sistemi

Türkiye’de 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile bireylere, Anayasa ve AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yapabilme hakkı tanınmıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından 23 Eylül 2012

tarihinden itibaren hak merkezli bir yaklaşımla bireysel başvurular karara bağlanmaktadır.

Anayasa’da belirtilen temel hak ve özgürlüklerin daha etkin şekilde korunması ve en önemlisi AİHM’e yapılan başvuru sayısını azaltmak amacıyla Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolu açılmıştır²⁵⁶.

Bir hakkın, bireysel başvuru konusu edilebilmesi için ilgili hak hem Anayasa hem de AİHS’de yer almalıdır. Ayrıca bireysel başvurunun esastan incelenip sonuçlanması için söz konusu hakkın bir kamu gücü tarafından ihlal edilmiş olması ve bu nedenle olağan kanun yollarının tüketilmiş olması gereklidir²⁵⁷.

Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar 30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Bu kanunun bireysel başvuru hakkı ile ilgili olan 45.-51.hükümleri ise 23.09.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun 45./f.3 maddesine göre yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa’nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamayacaktır.

6216 sayılı kanuna göre bireysel başvuruda bulunacak kişinin güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan doğruya etkilenmiş olması şarttır²⁵⁸. Ayrıca kanunun 46. maddesi²⁵⁹ ile kamu tüzel kişileri tarafından bireysel başvuru yapılması

²⁵⁶ Ece Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:95, 2011,s.15. ; 05/04/2010 tarihli 2 / 656 Esas Numaralı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi, ss.10,13 : “Öte yandan ülkemiz aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne her yıl binlerce başvuru yapılmaktadır. Bu başvuruların iç hukuk yollarında çözüme bağlanması amacıyla bireysel başvuru yolunun getirilmesi öngörülmektedir. Bu hak doğrultusunda yapılacak insan hakları ihlal başvurularının da incelenmesi ve karara bağlanması, Anayasa Mahkemesi’nce gerçekleştirilebilir. Mevcut görevlerinin yanında, bireysel başvuruyla ilgili görevini de yerine getirebilmesi için Mahkeme’nin yapısında değişiklik yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir...bireysel başvuru müessesesinin getirilmesiyle, hak ihlallerine maruz kaldığını iddia edenlerin önemli bir bölümünün bireysel başvuru aşamasında, başka bir ifadeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmeden önce, tatmin edilebilmesinin mümkün olabileceği ve böylece Türkiye aleyhine açılacak dava ve verilecek ihlal kararlarında azalma olacağı değerlendirilmektedir.”

²⁵⁷ Anayasa m.148/f.3: (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.”

²⁵⁸ 6216 sayılı Kanun m.46/f.1 : “Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.”

²⁵⁹ 6216 sayılı Kanun m.46 /f.2 Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir. f.3: Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz.

yasaklanmıştır. Özel hukuk tüzel kişileri ise sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilecektir. Yabancılar, “yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla” ilgili olarak bireysel başvuruda bulunamayacaklardır.

Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir²⁶⁰.

2. Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü

Mahkeme nezdinde bireysel başvurular üç aşamada incelenmektedir. Birinci aşama Bireysel Başvuru Bürosu tarafından yapılan ve şartları taşımaması durumunda idari ret kararı verilen ön inceleme aşamasıdır. İkinci aşama Komisyonlarca yapılan ve şartları taşıması halinde kabul edilebilirlik kararı, taşımaması halinde kabul edilemezlik kararı verilen kabul edilebilirlik aşamasıdır. Üçüncü aşama ise Anayasa Mahkemesi’nin Bölümleri tarafından yapılan esas incelemesi sonucunda hakkın ihlal edildiğine veya ihlal edilmediğine karar verilen aşamadır²⁶¹.

a. Ön İnceleme

Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvuruların ön incelemesi, Bireysel Başvuru Bürosu’nca yapılan hazırlık incelemesi niteliğindeki ilk aşamadır. Bireysel Başvuru Bürosu tarafından incelenmesi gereken ve aykırılık tespit edildiğindeyse başvurunun idari yönden reddini gerektiren “başvuruda şekil kurallarına uyulması” (6216 sk m. 48/f.1, İçtüzük m. 66/f.1) ve “başvuru süresine riayet” (6216 sk. m. 47/f.5) edilmesidir. Büroda yapılan inceleme sonucunda bu iki koşulun karşılanmadığının tespit edildiği dosyalar, Komisyonlar Baş raportörünce “idari ret kararı” ile sonuçlandırılmaktadır.

²⁶⁰ 6216 sayılı Kanun m.47 /f.5: Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvuru kişinin mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.

²⁶¹ Ayhan Döner, Yeşim Çelik, “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruyu İnceleme Aşamaları, Ortaya Çıkan Sorunlar ve Sonuçları”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1,2016, s.276.

İlgili karar başvurucuya tebliğ edilir. Bu ret kararına karşı tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Mahkeme'ye itiraz edilebilmektedir. İtiraz, Komisyonlar tarafından incelenir. Komisyon tarafından verilen karar, kesin niteliktedir. (İçtüzük m. 66/f.3)

b. Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için ilk olarak başvurunun 6216 sayılı Kanun'un 45 ila 47'nci maddelerinde öngörülen şartları taşıması gerekmektedir.

6216 sayılı Kanun'a göre Mahkeme tarafından Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun bulunan başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verilebilir. (m.48/f.2) Başvuruların kabul edilebilirlik yönünden incelemesi komisyonlar tarafından yapılmaktadır. Komisyon tarafından yapılan incelemede başvurunun kabul edilemez olduğuna dair kararın oybirliği ile alınması gereklidir. Mahkeme'nin kabul edilemezlik kararlarına itiraz imkanı olmadığından bu kararlar kesindir(m.48/f.4) ve başvurucuya yapılacak işlem bulunmadığı konusunda cevap yazısı tebliğ edilir²⁶².

Komisyonlar, bir başvurunun Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığının, başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti ve başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi veya alınacak kararın Mahkeme tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması durumunda kabul edilebilirlik hususu karara bağlamaksızın başvuruyu ilgili Bölüme göndermektedir²⁶³.

Kanun ve İçtüzükte bireysel başvuruların kabul edilebilirlik koşulları arasında bir sıralamadan söz edilmemekle birlikte, Mahkeme tarafından başvurunun kabul edilebilirlik kriterlerine uygunluk incelemesi söz konusu kriterler arasında bir hiyerarşi gözetilerek yapılmaktadır. Başvurunun bütün kabul edilemezlik kriterleri yönünden

²⁶² Hüseyin Ekinci, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi", **Anayasa Yargısı**, Cilt:30, 2013, s.169.

²⁶³ 28351 sayılı Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m.33/f.3 metni için bkz: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/ictuzuk/>, (05.08.2021).

ayrı ayrı incelemesi yapılmamaktadır. Ayrıca başvuru hakkında düşme kararı verilmesini gerektirecek bir durum ortaya çıktığı durumda diğer yönlerle ilişkin inceleme yapılmaksızın başvurunun düşme kararı ile sonuçlandırılması gerekecektir²⁶⁴.

Komisyonlar ve belli durumlarda da Bölümler nezdinde yapılan kabul edilebilirlik incelemesinde sırasıyla; başvurunun mükerrer olup olmadığı, Mahkemenin kişi, yer, zaman, konu yetkisine ilişkin kriterlerin sağlanıp sağlanmadığı (6216 sk. m.45/f.1, 46/f.1), başvuru yollarının usulüne uygun tüketilip tüketilmediği (6216 sk. m.45/f.2), başvuruda bir ihlalin olmadığının açık olması, kanıtlanamamış bulunması, karmaşık ve zorlama bir nitelik taşıması ya da temyiz mercii şikâyeti mahiyeti nedeniyle açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığı (6216 sk. m.48/f.2) bakımından incelenir²⁶⁵. Bir başvurunun bu koşulların tümünü sağladığı tespit ediliyor ise, hakkın kötüye kullanılması teşkil etmemesi, (6216 sk. m. 51) ve ayrıca başvurunun anayasal açıdan önem taşıması ve önemli bir zararın bulunması (6216 sk. m.48/f.2) kriterleri bakımından kabul edilebilirlik incelemesi yapılacaktır.

c. Esas İnceleme

Bir başvurunun oybirliği ile kabul edilebilir olduğuna karar verilmiş ise başvurunun esastan incelenmesi safhasına geçilir. Başvurunun esasının incelemesi, Bölümler tarafından yapılır.

Bireysel başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmiş ise, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığı'na gönderilmektedir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü durumlarda otuz günlük süre içinde görüşünü yazılı olarak Mahkeme' ye bildirmektedir. (6216 sk. m.49/f.2) Aksi takdirde Mahkeme dosyadaki bilgi ve belgelere göre kararını vermektedir. Mahkeme, içtihadın olduğu alanlarda veya ivedilikle karar verilmesi gereken durumlarda Adalet Bakanlığı'nın cevabını beklemeksizin başvurunun kabul edilebilirliği ve esası hakkında karar verebilir. (İç Tüzük m.71/f.2) Adalet Bakanlığının cevabı başvurucuya tebliğ edilmektedir.

²⁶⁴ 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m.50/f.5; Davadan feragat hâlinde, düşme kararı verilir.

²⁶⁵ Ekinci, s.172.

Başvurucu, tebliğ tarihinden itibaren karşı beyanlarını, on beş gün içinde Mahkemeye sunmalıdır. (İç Tüzük m.71/f.3)

6216 sayılı Kanunun m.49/f.6'na göre bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümler tarafından kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlar konusunda inceleme yapılamayacaktır.

Bireysel başvuruların incelenmesinde komisyon ve bölümler her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilmektedir. Bununla birlikte başvuruya ilgili bilgi, belge ve deliller ilgililerden istenebilir. (6216 sk m.49/f.3) Mahkeme tarafından inceleme dosya üzerinden yapılmakta fakat lüzum halinde duruşma yapılmasına da karar verilebilmektedir. (6216 sk m.49/f.4)

Esas inceleme aşamasında, bölümler tarafından başvurunun temel haklarının korunması için zorunlu görülen tedbirlere re'sen veya başvurunun talebi üzerine karar verilebilir. Tedbire karar verilmesi durumunda esas hakkındaki kararın en geç altı ay içerisinde verilmesi gereklidir. Aksi durumda tedbir kararı kendiliğinden kalkacaktır. (6216 sk m.49/f.5)

Esas incelemesi sonucunda başvurunun hakkının ihlal edildiğine veya ihlal edilmediğine karar verilmektedir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenler de belirtilir. Ancak Anayasa Mahkemesi tarafından yerindelik denetimi yapılamayacak , idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemeyecektir. (6216 sk m.50/f.1)

Bölüm tarafından ihlal kararı verilmesi neticesinde, ihlalin giderilmesi için çeşitli yollar mevcuttur. Eğer tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanıyorsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilmektedir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmuyor ise başvurunun lehine tazminata hükmedilebilir ya da genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir²⁶⁶.

²⁶⁶ İç Tüzük m.79/f.1c: "Tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi hâlinde, Bölüm bu konuyu kendisi karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilir."

B. Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Kriterleri Açısından Mülkiyet Hakkının Değerlendirilmesi

1. Süre Aşımı

Bireysel başvurunun kabul edilebilirlik şartlarından biri başvuru süresidir. Süre, başvurunun her aşamasında dikkate alınması gereken bir husustur. Buna ilişkin olarak 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin beşinci fıkrasında: *“Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler..”* ifadesi yer almaktadır.

Bireysel başvuru yoluna başvuracak olan kişiler, dava ve başvurularını takip etmek için gerekli özeni gösterme yükümlüğü altındadır. Bu kapsamda ilk derece mahkemesine fiilen ulaşan nihai kararın gerekçesini öğrenme konusunda sorumluluk başvurucuya aittir. Başvurucuların veya vekillerinin yerel mahkemeye ulaşan kararın bir örneğini alma konusunda özen gösterdiğini kanıtlaması gerekmektedir²⁶⁷.

Anayasa Mahkemesi, ihlalin öğrenildiği tarihi somut olaya göre belirlemektedir. Örneğin, mülkiyet hakkının, yargı kararının uygulanmaması nedeniyle ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bir başvuruda; Anayasa Mahkemesi, başvuru tarafından, kararın içeriğinin en geç “tarafına takipsizlik kararının tebliğ edildiği tarih” olan ...tarihinde öğrenildiğini kabul ederek otuz günlük sürenin geçmesi sebebiyle başvurunun *süre aşımı* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir²⁶⁸. Yine Anayasa Mahkemesi bir kararında “nihai kararın, dosya masraf iadesine ilişkin ödemenin yapıldığı “reddiyat makbuzunun düzenlendiği”... tarihinde başvuru vekili tarafından öğrenildiğinin kabul edilmesi gerekeceğini belirtmiştir²⁶⁹.

Anayasa Mahkemesi'ne göre; ceza yargılaması neticesinde verilen nihai kararın tebliğ edilmemesi halinde bu kararın yerel mahkemeye ulaşmasından sonra “makul bir süre içinde” bireysel başvuru yapmak isteyen kişinin karara erişmesi

²⁶⁷ A.C. ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016, para.29.

²⁶⁸ Aydan Tümer, B. No: 2018/29908, 15/6/2021.

²⁶⁹ Mühittin Hüseyinoğlu, B. No: 2016/4970, 16/1/2020.

beklenecektir. Bu doğrultuda yerel mahkemeye ulaşan ve artık erişilebilir olan nihai kararın “en geç üç ay içinde” ilgililer tarafından bilinebileceği ve gerekçesinin öğrenilebileceği kabul edilmektedir. Aksi tespit olunmadığı sürece 6216 sayılı Kanun'da öngörülen otuz günlük başvuru süresi bu tarihten itibaren başlayacaktır²⁷⁰. Örneğin; kaçak olduğu gerekçesiyle otomobilin müsaderesine karar verilmesi ve buna bağlı olarak mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda²⁷¹ Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ilamının en geç Mahkeme Kalemi tarafından “kararın kesinleştirme işlemlerinin yapıldığı” tarihte mahkemeye ulaştığını ve başvuru sahibinin ve müdafinin “nihai kararın içeriğine erişme imkanını” en geç bu tarihte elde ettiğini kabul etmiştir. İlgili tarihten itibaren özen yükümlüğü kapsamında, üç aylık süre ve otuz günlük bireysel başvuru süresi sonuna kadar bireysel başvuruda bulunulması gerekecektir.

Anayasa Mahkemesi, ihtiyati haczin uzun sürmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası ile yapılan bir başvuruda, “ihtiyati haczin kaldırılması kararının tebliğinden” itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerektiğini kabul etmiştir. İlgili başvuruda²⁷² başvuru sahipleri; onama kararından sonra bireysel başvuruda bulunmuşlardır. Mahkeme tarafından, başvuru sahipleri yönünden artık kaldırılmış bir ihtiyati haciz kararı sonrasında “nihai kararın beklenmesini gerektirir bir neden kalmadığından” ihtiyati haczin kaldırılmasına ilişkin ek kararın başvuru sahipleri vekiline tebliğ edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerektiği kabul edilmiştir. Bu süre geçtikten sonra bireysel başvuruda bulunulması sebebiyle başvuru hakkında süre aşımı nedeniyle kabul edilemez kararı verilmiştir.

Aynı taleple, aynı konuda ikinci kez dava açılması bireysel başvuru süresini yeniden başlatmamaktadır. Bu konuda Anayasa Mahkemesi “*başvurucunun 2011 yılında açtığı davanın reddedilmesinden sonra aynı taleple ikinci kez yargı yoluna gitmiş olmasının idari ve yargısal yolları canlandırmaya yönelik olduğu kabul edilmelidir. 6216 sayılı Kanun ve İçtüzük’ ün hükümleri, daha önce tamamlanmış olan*

²⁷⁰ A.C. ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1827,25/2/2016,para.30.; Fatma Gökot, B. No: 2013/5697, 21/4/2016,para.51.

²⁷¹ Şahin Mehmet Çelik, B. No: 2015/12343, 25/1/2018.

²⁷² Kenan Arslan ve Yusuf Sönmez, B. No: 2017/30700, 18/11/2020.

bir sürece yönelik yeni bir başvuru hakkı imkânı tanımamaktadır” şeklinde karar vermiştir²⁷³.

Yargıtay’ın kısmi bozma/onama kararlarında ise yerel mahkeme kararlarının her bir hüküm fıkrası için bireysel başvuru süresi ayrı olarak işlemeye başlamaktadır. Anayasa Mahkemesi tarafından ilgili hüküm fıkrasının kesinleşmesinden otuz gün geçtikten sonra yapılan başvurular hakkında süre aşımı nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir²⁷⁴.

Karar düzeltme yolu kapalı olan kararların, onama kararı tarihi itibarıyla kesinleşmesi sebebiyle bu kararlar için karar düzeltme yoluna başvurulması bireysel başvuru süresi üzerinde etki yaratmayacaktır. Başka bir deyişle karar düzeltme yolu kapalı olan kararlar için otuz günlük başvuru süresi onama kararının öğrenildiği tarihten başlayacaktır²⁷⁵.

Başvurucunun başvuru formunda değinmediği şikâyetler açısından otuz günlük süre koşulu işlemeye devam edecektir. Anayasa Mahkemesi tarafından başvuru formunda yer almamakla birlikte otuz günlük başvuru süresinin dolması akabinde sunulan dilekçedeki mülkiyet hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddialar bakımından , otuz günlük başvuru süresi geçtikten sonra ileri sürüldüğünden kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir²⁷⁶.

²⁷³ Mustafa Oğuz, B. No: 2017/36715, 11/3/2020,para.23.; Aynı yönde bkz: Cem Koyunoğlu ve diğerleri, B. No: 2017/39706, 28/11/2019; Turhan Kanaoğlu, B. No: 2016/11436, 21/3/2019.

²⁷⁴ Betül Mişokka, B. No: 2014/866, 16/2/2017,para.32.: “Mahkeme kararının bozulan kısmı, vekâlet ücretine ilişkin hüküm fıkrası olup bu kısım yönünden kesinleşmenin söz konusu olmadığı ve yargılamanın devam ettiği hususunda tartışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, tazminat isteminin reddi yolunda kurulan hüküm fıkrası Daire tarafından onandığından ve buna karşı yapılan karar düzeltme başvurusu da reddedildiğinden Mahkeme kararının, tazminat istemine ilişkin hüküm fıkrası yönünden kararın düzeltilmesi isteminin reddedildiği ... tarihinde kesinleştiği görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu kararın tebliği veya öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerekmektedir.”

²⁷⁵ Erendiz Önal, B. No: 2014/1133, 30/6/2014, para.33: “Başvurucu, onama kararının öğrenildiği 10/6/2013 tarihinden itibaren otuz günlük başvuru süresi içinde bireysel başvuruda bulunması gerekirken, bu sürenin geçmesinden sonra... başvuruda bulunmuştur.”

²⁷⁶ Seyithan Akkuş, B. No: 2013/4267, 24/2/2016,para.33,34: Her ne kadar başvuru; başvuru formunda mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüş ise de hayvanlarının telef olduğuna, kardeşinin konutuna saldırıda bulunulduğuna ve kardeşinin konutunun hasar gördüğüne dair vakianın olgusal temellerine işaret dahi etmediği, 14/7/1993 tarihli olaydan hiç bahsetmediği ve süresi içinde dile getirilmeyen bu iddiaların haklı bir mazeret nedeniyle ileri süremediğine dair herhangi bir beyanda da bulunmadığı tespit edildiğinden başvuru hakkının mülkiyet hakkı kapsamında incelenmesi mümkün değildir. Açıklanan nedenlerle anılan ihlal iddiaları otuz günlük başvuru süresi geçtikten sonra ileri sürüldüğünden başvurunun bu kısmının diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin süre aşımı nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir; Sait Dil, B. No: 2013/4254, 23/3/2016.

2. Zaman Bakımından Yetki

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un, geçici m.1/f.8'e göre Mahkeme, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları incelemektedir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre²⁷⁷:

Hukukun genel ilkelerinden birisi hukuk güvenliği prensibidir. Bu ilke, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmelerini, devletin de hukuki düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar. Kanunlar, ilke olarak yürürlük tarihlerinden sonraki olay, işlem ve eylemlere uygulanmak üzere çıkarılır. Bu nedenle, bireysel başvurular bakımından Anayasa Mahkemesi'nin zaman bakımından yetkisi için kesin bir tarihin belirlenmesi ve Mahkemenin yetkisinin geriye yürür şekilde uygulanmaması hukuk güvenliği ilkesinin bir gereğidir.

Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisine ilişkin düzenleme, kamu düzenine ilişkindir. Bu nedenle bireysel başvuruların incelenmesinin her aşamasında re'sen dikkate alınmalıdır²⁷⁸.

Anayasa Mahkemesi bir kararında²⁷⁹ başvurucuların, 1968 yılında yapılan kadastro işlemi ile ellerinden çıkan taşınmazla hukuki ilişkilerinin, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruları incelemeye başladığı 23/9/2012 tarihinden 41 yıl önce kesildiğini belirterek bu taşınmaza bağlı bedel talebi haklarının da 12/1/1963 tarihinde sona erdiğini dolayısıyla başvurunun, Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisinin dışında olduğunu belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi, başka bir başvuruda²⁸⁰ ; önalım bedelinin değer kaybına uğratılması şikayetini içeren tapu iptali ve tescili davasının, zaman bakımından yetkinin başladığı 23/9/2012 tarihinden önce “kesinleşmesi” sebebiyle başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı vermiştir.

²⁷⁷ Zafer Öztürk, B. No: 2012/51, 25/12/2012, para.18.

²⁷⁸ Ahmet Melih Acar, B. No: 2012/329, 12/2/2013, para.15.

²⁷⁹ Yosif Lindiridi ve Manol Lindiridi, B. No: 2013/2058, 25/6/2015, aynı yönde bkz: Agavni Mari Hazaryan ve diğerleri, B. No: 2014/4715, 15/6/2016; Akın Öztığ ve diğerleri, B. No: 2016/14924, 28/11/2019 ; Ahmet İhsan Tabanlıoğlu ve diğerleri, B. No: 2016/12007, 22/1/2019; Leyla Daimagüler ve diğerleri, B. No: 2012/1143, 17/7/2014.

²⁸⁰ Oktay Ulaş, B. No: 2017/17782, 3/12/2020.

Aynı şekilde kamulaştırma bedelinin tespiti, kamulaştırma bedelinin arttırılması veya kamulaştırmaz olarak el atıldığı iddiasıyla açılan tazminat istemli davalarda da kararın kesinleştiği tarih, Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisi açısından belirleyici olmaktadır²⁸¹.

Kamulaştırılan taşınmaza ilişkin kamu yararının ortadan kalkmasına rağmen taşınmazın eski malike iade edilmemesi nedeniyle yapılan başka bir başvuruya²⁸² konu olayda, başvuru tarafından 26/12/1995 tarihinde açılan davanın reddedilmesinden sonra aynı taleple ikinci kez taşınmazın iadesi veya bedel tazmini davasıyla yargı yoluna gidilmiştir. Derece mahkemelerince söz konusu sürecin kesinleştiği gözetilerek dava reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi başvuru yapanların bu davranışının, “*idari ve yargısal yolları canlandırmaya yönelik*” olduğunu ifade ederek; verilen ret kararı üzerine yapılan bireysel başvurunun, Anayasa Mahkemesi'nin zaman bakımından yetkisi kapsamında olmadığını kabul etmiştir.

Mahkeme, ihtiyati tedbir kararının uzun süredir devam etmesi nedeniyle yapılan başvuruda²⁸³, tedbir kararının yerel mahkemenin ara kararı ile kaldırılmış olması dolayısıyla ihlal iddiasına konu tedbir kararının en son ara karar tarihinde hüküm ve sonuçlarını doğurduğunu kabul etmiştir. Bu nedenle başvuru yapanın şikayetine konu olan süreç, Anayasa Mahkemesi'nin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23/9/2012 tarihinden önce gerçekleşmiş ve sona ermiştir.

Daha önce başvuru yapılan ve reddedilen adli yollara, 23/9/2012 tarihinden sonra başvuru yapılması sonucu verilen ret kararı üzerine yapılan bireysel başvurular, Anayasa Mahkemesi'nin zaman bakımından yetkisi dışındadır²⁸⁴.

²⁸¹ Elif Burcu Çakır ve diğerleri, B. No: 2014/4556, 11/5/2017; Halil Erdoğan, B. No: 2014/7059, 7/6/2017; Abdulsalam Tunç, B. No: 2013/6986, 5.11.2014; Mürvet Karayılan ve diğerleri, B. No: 2013/9792, 11/3/2015.

²⁸² Hacı İbrahim Pala ve diğerleri, B. No: 2017/31345, 11/3/2020 ; aynı yönde bkz: Ç.t.v.s.t.A.Ş., B. No: 2017/34853, 10/3/2020.

²⁸³ Muhammet Ali Yılmaz ve diğerleri, B. No: 2014/8403, 10/10/2019.

²⁸⁴ Rauf Zülfükar, B. No: 2014/1068, 23/2/2017, para.29 ; Hüseyin Udum, B. No: 2014/14551, 21/6/2017, para.43.; Agavni Mari Hazaryan ve diğerleri, B. No: 2014/4715, 15/6/2016, para.119.; Haralambos Sakati ve diğerleri, B. No: 2015/15815, 4/4/2019, para.60.; İbrahim Oğuz Yapar, B. No: 2012/829, 5/3/2013, para.32.

3. Kişi Bakımından Yetki

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45. maddesinin ilk fıkrasına göre : “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir.*”

Kanunun 46. maddesi ise;

Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir. Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.

Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz. şeklindedir.

İlgili maddelere göre bireysel başvuru ehliyeti olmayan kişiler tarafından yapılan başvurular ile başvuru yapanın “mağdur statüsü”nün bulunmadığı başvurular ve kamu gücünü kullanan organların işlem ve eylemlerine karşı yapılmayan başvurular kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle Mahkeme tarafından kabul edilemez bulunacaktır.

Bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yoldur. Bu nedenle kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukuki niteliğine aykırı olacaktır²⁸⁵. Kamu tüzel kişileri tarafından yapılan başvurular hakkında başvuru ehliyeti bulunmadığından kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir.

Bir başvurunun kabul edilebilir bulunması, başvuru yapanın ihlalden doğrudan etkilenmesine yani mağdur olduğunu göstermesine veya mağdur olduğu hususunda

²⁸⁵ Büğdüz Köyü Muhtarlığı, B. No: 2012/22, 25/12/2012, para.28 ; Aynı yönde bkz: Çavuş Köyü Muhtarlığı, B. No: 2013/4291, 9/9/2015: “...kamu tüzel kişiliğini haiz mahallî idare birimi olan başvuru yapanın, bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığı anlaşıldığından başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.”; İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, B. No: 2013/1430, 21/11/2013: “...Anılan Anayasa ve Kanun hükümleri dikkate alındığında, kuruluş, görev ve yetkileri kanunla düzenlenen, kamu gücü ayrıcalık ve yükümlülükleri ile donatılan ve kamu tüzel kişiliğini haiz üniversitelerin bireysel başvuru ehliyeti bulunmamaktadır... başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir...”

Mahkemeyi ikna etmesine bağlıdır²⁸⁶. Başvurucunun, mağdur olduğunun zannı veya şüphesi de mağdur sıfatının kabulü bakımından yeterli olmayacaktır.

Bununla birlikte kişi bakımından yetki kriterini karşılayan başvurularda, doğrudan mağdur sıfatını taşıyan başvuru sahipleriyle birlikte doğrudan “*mağdur ile arasında kişisel ve özel bir bağ bulunan*”, dolayısıyla da Anayasa ve Sözleşme'nin ihlalinin olumsuz olarak etkilenmiş veya ihlalin sona ermesinden “*meşru ve kişisel bir menfaati bulunan*” dolaylı mağdur sıfatını taşıyan başvuru sahiplerinin bulunduğunu görmek mümkündür²⁸⁷.

Anayasa Mahkemesi, mağdurun bizzat başvuru yapmasının mümkün olmadığı ve mağdur ile yakın akrabalık ilişkisinin bulunduğu kimi durumlarda -özellikle yaşam hakkının söz konusu olduğu- başvuru sahiplerinin ihlalden doğrudan etkilenmemiş olmalarına rağmen ihlalden dolaylı olarak etkilenmeleri nedeniyle bu etkiye dayanarak kendi adlarına başvuru yapabileceklerine de karar vermiştir²⁸⁸. Mülkiyet hakkı ile ilgili olarak bir kararında Mahkeme, murisleri adına “*manevi zararların*” hiç tazmin edilmemiş olması nedeniyle mirasçılar tarafından yapılan başvuruyu, doğrudan veya dolaylı mağdur sıfatını taşımadıkları gerekçesiyle kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur²⁸⁹.

Anayasa Mahkemesi tarafından mülkiyet hakkına ilişkin başvurularda; başvuru sahiplerinin “*mağdurluk statülerine sahip olmaması*”, “*mağdurluk statüsünü kaybetmeleri*” veya “*mağduriyetin giderilmesi*” sebepleriyle kişi bakımından yetkisizlik ile kabul edilemez bulunan birçok karar mevcuttur²⁹⁰.

²⁸⁶ Onur Doğanay, B. No: 2013/1977, 9/1/2014, para.45.

²⁸⁷ Gürkan Kaçar ve diğerleri, B. No: 2014/11855, 13/9/2017, para.56.; Engin Gök ve diğerleri, B. No: 2013/3955, 14/4/2016, para.47.

²⁸⁸ Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17/9/2013.

²⁸⁹ Ali Emre ve diğerleri, B. No: 2015/3958, 23/1/2019, para.34.: “...istenen manevi tazminat köyden göç edilmesine ilişkin olaylar nedeniyle göçün yaşandığı 1994 yılında otuzlu yaşlarında olan mirasçılarının değil murisin çektiği ileri sürülen ruhsal elem ve üzüntülerin giderimini amaçlamakta olup bu yönüyle mirasçıları doğrudan etkilediği ileri sürülemeyeceğinden, murisin de hayatta iken manevi tazminat yönünde iradesini ortaya koymadığı görüldüğünden başvuru sahiplerinin manevi tazminat istemi yönünden doğrudan veya dolaylı mağdur sıfatını taşımadıkları sonucuna varılmıştır.”

²⁹⁰ Çölbeyi Lojistik Nakliyat Gümrükleme Denizcilik İnşaat Turizm Sanayii ve Ticaret Limited Şirketi, B. No: 2014/12354, 9/11/2017, para.39: “...Başvurucudan haksız yere tahsil edilen motorlu taşıtlar vergisinin yine başvuru sahibinin başka bir vergi borcundan mahsup edilmiş olması nedeniyle başvuru sahibinin buna ilişkin mağduriyeti giderilmiştir...”; Mustafa Kaya, B. No: 2014/10939, 14/9/2017, para.32.: “...özlük haklarına dair açılan davanın başvuru sahibi lehine sonuçlanıp yargı kararı uyarınca ödeme yapıldığı anlaşıldığından mülkiyet hakkı ihlali iddiası yönünden başvuru sahibinin mağdur sıfatı bulunmamaktadır.”; Mustafa Karaca, B. No: 2014/11657, 22/6/2017, para.71.: “...başvurucunun sorumlu olacağı karar ve ilam harcının, Mahkeme kararında

Mahkeme, terör olaylarından doğan maddi zararların eksik tazmin edilmesi sebebiyle mülkiyet hakkının ihlali iddialarına ilişkin olarak vermiş olduğu kararlarda; zarar tespit komisyonu tarafından yapılan sulh teklifinin avukatları aracılığıyla başvuruçular tarafından kabul edilmiş olması, sulhnamenin başvuruçular adına avukatları tarafından imzalanmış olması, maddi mağduriyetlerin açıkça orantısız olmayacak şekilde giderilmesi ve alacağın tümüyle davalı idareden tahsil edilmiş olması gerekçeleriyle mülkiyet hakkına ilişkin mağduriyetin giderildiği ve bu hak yönünden mağdurluk statüsünün de aynı tarihte sona erdiğini kabul ederek başvuruyu maddi tazminata ilişkin kısmı için kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır²⁹¹.

4. Yer Bakımından Yetki

Anayasa'nın 148. maddesi ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi uyarınca işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle bireysel başvuruda bulunulan kamu gücü faaliyeti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ait veya onun adına kullanılmış olmalıdır. Bu anlamda, ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kamu gücü kullanan organlarına

hissesi oranında açıkça somutlaştırılmamasının başvuru yönünden bir mağduriyete yol açmadığı..."; Abdülkerim Çakmak ve diğerleri, B. No: 2014/1964, 23/2/2017, para.63.: "...başvuruçuların ileri sürdüğü ihlal iddiasına konu müdahalenin yeterli ölçüde tazminat ödenmek suretiyle giderildiği, yeni olgular içermeyen somut başvuru açısından başvuruçuların mağdur sıfatının bulunmadığı..."; Vahap Akay ve Ruhsar Akay, B. No: 2013/7963, 20/4/2016, para.59; Arman Mazman, B. No: 2013/1752, 26/6/2014, para.45.: "...başvurucunun idareyle anlaşma sağlayarak ve 5/6/2013 tarihli ibranameyi imzalayarak alacağının tamamını faiz ve yargılama giderleriyle birlikte tahsil ettiği ve tazminatın ödenmemesinden kaynaklanan maddi mağduriyetin tamamen giderildiği açıktır..."; Hatice Can, B. No: 2013/9782, 17/7/2014, para.31.: "...bu ihlal sebebiyle talep edilen tazminat tutarının tamamının başvuruçuya ödenmesine karar verildiği görülmekle, mahkeme kararının geç icra edilmesiyle ortaya çıkan ihlalin gideriminin sağlanması ve bundan dolayı ihlalin güncelliğini yitirmesi nedenleriyle bireysel başvuru tarihi itibarıyla başvuruçunun mağdur statüsünün bulunmadığı sonucuna varmak gerekmiştir..."; SantaFarma İlaç Sanayi A.Ş., B. No: 2013/5554, 6/2/2014, para.35.: "...başvuruçu şirketin işçilerine ödediği ücretlerden kesinti yapmak suretiyle ödediği gelir vergisinin Anayasa Mahkemesi kararı gerekçe gösterilerek fazla ödendiği ileri sürülmek suretiyle yapılan başvuruda, özel hukuk tüzel kişisi olan şirketin güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenmediği gibi tüzel kişiliğe ait bir hak da ihlal edilmiş olmadığından..."

²⁹¹ Ali Serindağ ve diğerleri, B. No: 2016/7060, 10/6/2020; Aynı yönde bkz; Abdullah Yavuz, B. No: 2016/59096, 7/11/2019; Ömer Fettahoğlu, B. No: 2016/6803, 28/11/2019; Zeliha İçyer ve diğerleri, B. No: 2015/4688, 12/9/2019; Ali Sevim ve diğerleri, B. No: 2015/3364, 17/7/2019; Ali Ekber Emre, B. No: 2015/3427, 17/7/2019; Cengiz Karakoç ve diğerleri, B. No: 2015/5840, 8/5/2019; Seydağa Tekin, B. No: 2015/3968, 21/2/2019; Saycan Çorak, B. No: 2015/3430, 21/2/2019; Cemal Atas, B. No: 2015/5117, 19/2/2019; Aziz Gülşen, B. No: 2014/20070, 23/3/2017; Celal Pörklü, B. No: 2014/16542, 8/3/2017; Salih Alkan, B. No: 2013/4747, 31/3/2016; Faris Aslan, B. No: 2014/1026, 20/5/2015.

atfedilebilir şekilde gerçekleşmiş temel hak ve özgürlük ihlalleri bireysel başvuru konusu olabilecektir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi'nin, yabancı devletlerin ya da uluslararası veya uluslararası örgütlerin işlemleri aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleme yetkisi bulunmamaktadır²⁹².

5. Konu Bakımından Yetki

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasına göre kamu gücü tarafından müdahale edildiği iddia edilen hakkın, Anayasa'da güvence altına alınmış olması ve aynı zamanda AİHS'de veya Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerde yer alması gereklidir.

6216 sayılı Kanun'un m.45/f.1'na göre : *“Herkes, Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Sözleşme ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki haklardan herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurabilir.*

Maddenin üçüncü fıkrası ise : *“Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa’nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz”* şeklindedir.

Mülkiyet hakkı hem Anayasa hem de Sözleşmenin ek protokolü ile düzenleme bulmuş bir haktır. Bireysel başvuruların değerlendirilmesinde Anayasa Mahkemesi, başvuru kişinin *“menfaatinin”* Anayasa m.35’de düzenlenen mülkiyet hakkı kapsamında yer alıp almadığı hususlarını incelemektedir. Başvurucunun, ihlal iddiasına temel alınan hakkın kapsamına giren korunmaya değer bir menfaati bulunmalıdır.

Anayasa'nın 35. maddesi ile düzenlenen mülkiyet hakkı, kişiye -başkasının hakkına zarar vermemek ve yasaların koyduğu sınırlamalara uymak koşuluyla- sahibi olduğu şeyi dilediği gibi kullanma ve tasarruf etme, onun ürünlerinden yararlanma olanağı verir²⁹³. Başvurucular, bu haktan yararlanmak adına ancak kendi mülkleriyle ilgili ihlal iddiasında bulunabilirler.

²⁹² Ali Kemal Renklioğlu, B. No: 2012/171, 12/2/2013, para.17.

²⁹³ Nazmiye Akman, B. No: 2013/1012, 16/4/2013, para.17 ; AYM, E.2011/58, K.2012/70, T.17/05/2012.

Anayasa'nın 35.maddesi sadece sahip olunan bir mülke ve varlıklara koruma sağlamaktadır. Bir kişinin hâlihazırda sahibi olmadığı bir mülkün, bu mülkte gelecekteki değer artışını da içerecek şekilde mülkiyetini kazanma hakkı, kişinin bu konudaki menfaati ne kadar güçlü olursa olsun Anayasa ve Sözleşme'yle korunan mülkiyet kavramı içerisinde değildir²⁹⁴. Gelecekte elde edileceği iddia edilen bir kazanç, kazanılmadığı veya bu kazanca yönelik icrası mümkün bir iddia mevcut olmadığı sürece mülk olarak değerlendirilemeyecektir. Bu hususun istisnasını Mahkeme bir kararında şu şekilde belirtmiştir²⁹⁵:

...belli durumlarda, bir “ekonomik değer” veya icrası mümkün bir “alacak” iddiasını elde etmeye yönelik “meşru bir beklenti”, Anayasa'nın ve Sözleşme'nin ortak koruma alanında yer alan mülkiyet hakkı güvencesinden yararlanabilir. Meşru beklenti, makul bir şekilde ortaya konmuş icra edilebilir bir iddianın doğurduğu, ulusal mevzuatta belirli bir kanun hükmüne veya başarılı olma şansının yüksek olduğunu gösteren yerleşik ve istikrarlı bir yargı içtihadına dayanan, yeterli somutluğa sahip nitelikteki bir beklentidir. Temelsiz bir hak kazanma beklentisi veya sadece ulusal hukukta mülkiyet hakkı kapsamında savunulabilir bir iddianın varlığı meşru beklentinin kabulü için yeterli değildir.

Anayasa Mahkemesi, mülkiyet hakkının kapsamında yer alan bir menfaatin var olup olmadığının tespitinde “meşru beklenti” kriterini esas almaktadır. Mahkeme tarafından meşru beklenti kavramı dar yorumlanarak ; taşınmaz satış vaadi sözleşmesine dayanılarak satış yapılması²⁹⁶, taşınmazların fiili kullanıcısı olduğunun kanıtlanamaması²⁹⁷, tapulama öncesinde geçerli tapu veya benzeri bir kayıtların bulunmaması²⁹⁸, yerel mahkeme kararının hukuka aykırı olduğunun

²⁹⁴ Murat İslamoğlu, B. No: 2013/614, 25/6/2014, para.32.

²⁹⁵ Kemal Yeler ve Ali Arslan Çelebi, B. No: 2012/636, 15/4/2014, para.37.

²⁹⁶ Kemal Yeler ve Ali Arslan Çelebi, B. No: 2012/636, 15/4/2014: “...Başvurucular, satış vaadi sözleşmesine dayanarak... daha önce Hazine adına tescil edilmiş bir taşınmaz parçasında mülkiyet iddiasında bulunmuşlar, kadastro çalışması sonrasında taşınmazın sınırları netleştirilerek başvuruolarının dayandığı belge uygulanamayan kayıtlar arasına alınmıştır... mülkiyet hakkına konu olabilecek bir “ekonomik değeri” veya en azından bu şekildeki bir değeri elde etme yönünde “meşru beklentisi” bulunmayan başvuruolarının Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı kapsamına giren korunmaya değer bir menfaati bulunmadığı anlaşılmıştır...”; Ahmet Sağlam, B. No: 2013/3351, 18/9/2013.

²⁹⁷ Cüneyt Ali Turgut, B. No: 2013/8332, 10/3/2016, para.52.: “... başvuruolarunun, fiili kullanım durumu dikkate alınarak taşınmazın beyanlar hanesine fiilen kullanıcı olduğunun kaydedilmesine ilişkin olarak Anayasa'nın 35. maddesi kapsamına giren korunmaya değer bir menfaatinin bulunmadığı anlaşıldığından...”; Cafer Arslan, B. No: 2014/18133, 9/3/2017; Emin Sönmez ve diğerleri, B. No: 2017/27310, 16/9/2020.

²⁹⁸ Alibahadır Peker ve diğerleri, B. No: 2017/31698, 14/10/2020, para.45: “...1939 yılında kesinleşen orman tahdidine göre orman olduğu belirlenen uyumsuzluk konusu taşınmaz bölümüne yönelik olarak tapulama öncesinde başvuruolarının murislerinin geçerli tapu veya benzeri bir kayıtlarının bulunmadığı anlaşılmaktadır.”; Adem Tezel ve diğerleri, B. No: 2017/17830, 14/10/2020; Şemsettin Köseoğlu ve Zafer Köseoğlu, B. No: 2016/73175, 29/9/2020

ispatlanamaması²⁹⁹, özlük hakları bakımından mevcut bir mülkün varlığının ispat edilememesi³⁰⁰, yargı makamları önünde iddianın ispat edilememesi³⁰¹, başvurunun meşru beklentisi olduğunu gösteren bir kanun hükmü veya yerleşik yargı içtihadı gibi somut bir temele dayanılmaması³⁰², iskân hakkının verilmesinin taşınmaz mülkiyetini elde etmeyi sağlamaması³⁰³ gibi durumlarda meşru beklentinin varlığı kabul

²⁹⁹ Erol Cumbul ve Ünal Cumbul, B. No: 2018/19078, 13/4/2021, para.38.: "...yargı makamları önünde bağışlanı geri alma hakkına ilişkin olarak verilen kararın hukuka aykırı olduğunu ortaya koyamayan başvurucular, iddialarına dayanak olacak belirli bir kanun hükmü ya da istikrarlı bir içtihat da sunamamıştır. Aksine yerel mahkemenin tesis ettiği karar içeriğinin Yargıtay içtihatlarıyla uyumlu olduğu görülmektedir Dolayısıyla başvurucuların meşru beklenti olarak nitelendirmeye yetecek somutlukta bir mülkün varlığını ispat yükümlülüğünü yerine getirdiğinden söz edilemeyeceğinden Anayasa'nın 35. maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkına ilişkin korumadan yararlandırılmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır."; Celal Balabanlı, B. No: 2017/24339, 3/11/2020; Hamdi Uluçay, B. No: 2017/36300, 29/9/2020, para.39.: "...yargılama aşamasında başvuru lehine delilleri de dikkate almak suretiyle taşınmaz üzerindeki faaliyetin niteliği ve taşınmazın hâlihazır durumunu esas alarak başvuru lehine kazanma koşullarının oluşmadığına kanaat getirmiştir. Bu itibarla Mahkemenin başvurunun lehine olan delillere hangi nedenle itibar etmediği açık olup derece mahkemelerinin kararlarının keyfi veya öngörülemez olduğu söylenemez."; Ersin Aka, B. No: 2015/9439, 9/6/2020.

³⁰⁰ Hilmi Kahya, B. No: 2018/7543, 18/5/2021, para.40.: "...başvurucunun önceki kadro ve pozisyonunda almakta olduğu maaş ve ödemelerin aynı şekilde yapılmaya devam edileceğine dair bir kanun hükmü veya yönetmelik düzenlemesi bulunmadığı gibi yerleşik bir yargı içtihadı da ortaya konulmamıştır. Bu durumda, başvurunun Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı kapsamına giren bir ekonomik değeri veya en azından böyle bir değeri elde etme yönünde meşru beklentisi bulunmadığı anlaşılmaktadır..."; Hasan Dengiz, B. No: 2016/4091, 26/2/2020

³⁰¹ Diana Kutlar, B. No: 2017/33788, 10/2/2021, para.50.: "yargı makamları önünde iddiasını ispat edemeyen, belirli bir kanun hükmüne ya da istikrarlı bir içtihadı dayandıran başvurunun Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı kapsamına giren bir ekonomik değerin veya en azından böyle bir değeri elde etme yönünde meşru beklentisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır"; Kadriye Sever, B. No: 2018/24071, 10/2/2021; Erdem Caner Bener [GK], B. No: 2018/13422, 22/1/2021; Nihattin Çifci, B. No: 2019/33259, 31/12/2020; Ulaş Yılmaz (2), B. No: 2019/35669, 9/9/2020; Fedayim Patlar ve diğerleri, B. No: 2018/35798, 14/10/2020; Mehmet Şerif Çelik, B. No: 2018/14651, 21/10/2020; Sinan Albayrak, B. No: 2018/3133, 4/5/2020.

³⁰² Abdurrahman Fırat ve Mehmet Arif Fırat, B. No: 2017/33534, 15/12/2020, para.44.: "başvurucuların Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı kapsamında bir mülkünün veya somut ve yeterli bir hukuki temele dayalı olarak mülkiyeti elde etme yönünde meşru bir beklentisinin bulunduğunu kanıtlayamadıkları sonucuna ulaşılmıştır..."; Azize Arı, B. No: 2016/724, 16/1/2020, para.52.: "başvurucunun meşru bir beklentisi olduğunu gösteren bir kanun hükmü veya yerleşik yargı içtihadı gibi somut bir temele dayanmadığı görülmektedir. Başvuru ayrıca iddialarını destekler nitelikte aksi kanıtlanmadıkça doğru sayılan bir delil (prima facie evidence) de sunmamıştır"; Ali Sakarya, B. No: 2014/1346, 26/10/2016, para.43.: "...eksik ödeme yapılmak suretiyle ayrımcılık yasağı bağlamında mülkiyet hakkının ihlal edildiğinden de yakınmış ise de bir mülkiyet hakkının mevcut olmadığı sonucuna ulaşıldığından mülkiyet hakkının ayrımcılık yasağıyla bağlantılı olarak incelenebilmesi mümkün değildir"; Nursen Emre, B. No: 2017/40382, 30/9/2020; Mehmet Şentürk [GK], B. No: 2014/13478, 25/7/2017; Mustafa Özyurt, B. No: 2014/2250, 17/5/2016.

³⁰³ İhsan Vurucuoğlu, B. No: 2013/539, 16/5/2013, para.36.: "...başvurucunun dedesine Safranbolu ilçesinde verilen iskân hakkı, başvurunun taşınmazın mülkiyetini kazanmasını sağlamadığı ve başvuru lehine Anayasa'nın 35. maddesi kapsamına giren korunmaya değer bir menfaat doğurmadığı anlaşılmaktadır..."

edilmemiştir. Bu başvuruların ilgili kısmı için, konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin delillerin değerlendirilmesi ve hukuk kurallarının yorumlanmasına yönelik şikâyetler bakımından görevi, bireysel başvurunun ikincil doğası gereği sınırlıdır. Derece mahkemeleri önünde hukukun ne şekilde yorumlanacağına ve uygulanacağına dair bir uyuşmazlık olduğunda ve bu bağlamda başvuru tarafından ileri sürülen iddiaların derece mahkemelerince kesin olarak reddedildiği durumlarda; açık bir keyfilik olmadığı veya bariz bir takdir hatası içermediği sürece meşru bir beklentinin bulunduğu sonucuna varılamayacaktır³⁰⁴.

Anayasa Mahkemesi'nin bir başka kararında³⁰⁵, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin 3. fıkrası uyarınca Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin bireysel başvurunun konusu olamayacağı gerekçesi ile başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

³⁰⁴ Yusuf Dilekçi, B. No: 2014/12026, 21/9/2017, para.46-49: "...başvurucu mülkiyet iddiasını; bağımsız bölümün inşa edildiği taşınmazın arsa sahipleri ile arasında düzenlenen arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesine dayandırmaktadır. Gerçekten de kimi durumlarda sözleşmeye dayalı edim ve alacaklar da mülkiyet hakkının konusunu teşkil edebilir. Dolayısıyla başvurunun arsa payı karşılığı inşaat yapım sözleşmesi çerçevesinde söz konusu bağımsız bölümün mülkiyetini edinme hususunda meşru bir beklentisi olup olmadığı da değerlendirilmelidir. Başvurucunun mülkiyet hakkı kapsamında meşru bir beklentisi olduğu sonucuna varabilmek için ise başvuru tarafından bu beklentinin, bir kanun hükmüne veya yerleşik yargısal içtihatlarla ve uygulamalara dayandığının gösterilmesi beklenir... derece mahkemelerinin de tespit ettiği üzere başvuru, taşınmaz üzerinde inşa etmekle yükümlü olduğu binayı anahtar teslim olarak arsa sahiplerine teslim etmek karşılığında üç bağımsız bölümün de mülkiyetini kazanabilecektir. Derece mahkemeleri, binanın bu şekilde teslim edildiğinden söz edilebilmesi için iskân ruhsatının alınması gerektiğini, her ne kadar başvuru iskân ruhsatını ancak arsa sahiplerinin alabileceğini iddia etmekte ise de sözleşmeye göre bu yükümlülüğün başvurucuya düştüğünü tespit etmişlerdir. Nitekim başvuru da bu tespitin doğru olmadığını ispatlayamamıştır... derece mahkemelerince başvurunun sözleşmede yer alan kendisine düşen edim yükümlülüğünü yerine getirmediğinden uyuşmazlık konusu bağımsız bölümün mülkiyetini kazanamadığı kabul edilmiştir. Arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesine ilişkin belirli, ulaşılabilir ve öngörülebilir nitelikteki kanun hükümleri ile yargısal içtihatlarla ve bu çerçevede özellikle taraflar arasındaki sözleşme hükümlerine dayalı olduğu dikkate alındığında, derece mahkemelerinin kararlarının keyfi olduğu veya bariz takdir hatası içerdiği de söylenemez."

³⁰⁵ Öztürk Yazıcı, B. No: 2014/4549, 22/2/2017, para.16: "Başvurucu mülkiyet hakkının ve diğer anayasal haklarının ihlal edildiği iddiasını, Disiplin Kurulu tarafından verilen "seyircisiz oynama" cezası kararı ile bu cezanın onanması hakkındaki Tahkim Kurulu kararının haksız olduğu ve bu kurullarca uygulanan hukuk kurallarının yanlış yorumlandığına dayandırmaktadır. Diğer bir deyişle, başvurunun ihlal iddiaları, futbol disiplin kurallarının uygulanması ile ilgili disiplin ve tahkim kurulu kararlarına ilişkindir. Ancak 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca bu konuda bireysel başvuruda bulunulamaz."

6. Kanun Yollarının Tüketilmesi

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrası şöyledir:

“İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.”

Bireysel başvurunun ikincil niteliğı gereğı asıl olan hak ve özgürlöklere kamu otoritelerince sayğı gösterilmesi ve olası bir ihlal durumunda bunun idari veya yargısal olağan yollarla giderilmesidir. Bu nedenle bireysel başvuru yoluna ancak kanunda öngörölen olağan yollar tüketilmesine rağmen ihlalin kaldırılmaması halinde başvurulabilmektedir.

Tüketilmesi gereken başvuru yolları ulaşılabilir ve ihlali telafi etme konusunda etkili olmalıdır. Dolayısıyla mevzuatta başvuru yollarına yer verilmesi tek başına yeterli olmamakta uygulamada da etkili olduklarının gösterilmesi ya da en azından etkili olmadıklarının kanıtlanmamış olması gereklidir³⁰⁶.

Bununla birlikte başvuru, bireysel başvuru konusu şikayetini öncelikle yetkili idari veya yargısal mercilere usulüne uygun şekilde iletmeli, bilgi ve delilleri zamanında sunmalı, dava ve başvurusunu takip etme konusunda gerekli özeni göstermelidir³⁰⁷. Örneğın, Anayasa Mahkemesi “*usul hükümleri nedeniyle*” reddedilen yerel mahkeme kararlarından sonra yapılan bireysel başvurular hakkında, başvuru yolunun usulüne uygun olarak tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermektedir³⁰⁸.

³⁰⁶ Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2013, para.29.

³⁰⁷ İsmail Buğra İşlek, B. No: 2013/1177, 26/3/2013, para.17.

³⁰⁸ Embiya Usta, B. No: 2018/29381, 15/6/2021, para.50.-51.:“...Başvurucunun mülkiyet hakkının ihlaliyle ilgili iddialarını usulüne uygun olarak zamanında yargı yoluna iletmediğı ve bunun bir sonucu olarak davanın esası yönünden bir inceleme yapılmadan usul hükümleri nedeniyle reddedildiğı görölmektedir...”; Ali Rıza Akıncı ve diğlerleri, B. No: 2018/22268, 15/6/2021; Ayşe Türk ve diğlerleri, B. No: 2018/1906, 21/4/2021; Peter John Dessent, B. No: 2016/13120, 1/7/2020, para.48.-49.:“... Başvurucunun ihlal iddiasına esas aldığı yargılama masraflarına dair talebini usulüne uygun olarak yargı yoluna iletmediğı ve bunun bir sonucu olarak davanın esası yönünden bir inceleme yapılmadan usul hükümleri nedeniyle reddedildiğı görölmektedir. Bu hâle göre başvuru yolunun usulüne uygun olarak tüketildiğinden söz edilemez.”

Mahkeme tarafından, etkin ve erişilebilir bir çözüm imkânı sunan hukuk yollarına hiç başvurulmaması³⁰⁹, kanun yoluna başvurulmaması³¹⁰ veya kanun yoluna, bireysel başvuru sahibinin değil, sadece karşı tarafın başvurusu³¹¹ ve başvuru tarihleri itibarıyla yargılamaların devam etmesi³¹² durumlarında, hukuk sisteminde mevcut yargısal yolları tüketmeksizin bireysel başvuruda bulunulduğuna karar verilmektedir.

Bununla birlikte yargılamanın hiçbir aşamasında ileri sürülmeyen iddialar bakımından da Anayasa Mahkemesi, başvuru yolunun tüketilmediğini kabul etmektedir³¹³. Başvurucunun, iddialarını yargılama konusu yapmadığı bir davadan sonra mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönündeki şikâyetlerini Anayasa Mahkemesi'ne

³⁰⁹Mustafa Gönülal, B. No: 2018/22450, 7/4/2021, para.33.: “Başvurucu söz konusu işleme karşı iptal davası açmamıştır...” Ayfer Atalay, B. No: 2017/34828, 3/6/2020: “...başvurucu yukarıda açıklandığı üzere mülkiyet hakkı kapsamındaki iddialarını 7091 sayılı Kanun'un (670 sayılı KHK) 5. maddesinin (4) numaralı fıkrasına göre ilgili idare, akabinde görevli ve yetkili mahkeme nezdinde dile getirebileceği anlaşılmaktadır...”

³¹⁰Marmara Mühendislik Müt. San. Tic. Ltd. Şti., B. No: 2018/30350, 15/6/2021: “...Başvurucu, ticari işlerde tarafların sözleşmeyle faiz oranını serbestçe belirleyebileceğini belirterek derece mahkemelerince hükmedilen faizin adil olmadığını iddia etmiş ise de Mahkemenin 18/10/2016 tarihli kararına karşı temyiz kanun yoluna başvurmamış olduğu anlaşılmıştır...”; Metin Bayram, B. No: 2018/21996, 25/2/2021.

³¹¹Ali Kara, B. No: 2018/3740, 9/6/2021, para.24.: “...Bu karara karşı yalnızca İdare tarafından temyiz kanun yoluna başvurulmuştur. Yargıtay Dairesince ilk derece mahkemesi kararı onanmış ve onama ilamına karşı da sadece İdarenin karar düzeltme isteminde bulunduğu anlaşılmıştır. Yargıtay Dairesi İdarenin karar düzeltme isteminin reddine karar vermiş ve karar kesinleşmiştir. Dolayısıyla başvurunun bedelin düşük belirlendiğine ilişkin şikâyetlerini olağan kanun yollarında ileri sürmediği göz önünde bulundurulduğunda hukuk sisteminde mevcut yargısal yolları tüketmeksizin bireysel başvuruda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır...”

³¹²Hüseyin Bozkurt ve diğerleri, B. No: 2019/2450, 16/12/2020, para.16.: “...Başvurucuların belirtilen şikâyetleri yönünden başvuru tarihleri itibarıyla yargılamaların devam ettiği tespit edildiğinden...”; Işın Yüksel, B. No: 2019/16305, 4/5/2020; İbrahim Okur, B. No: 2016/50394, 27/2/2020.

³¹³Asiye Elboğa ve diğerleri, B. No: 2018/4431, 9/6/2021; Hasan Uçar, B. No: 2018/1901, 26/5/2021, para.39.,40.: “...kamulaştırma işlemlerinin tebliğ edilmediğine ve kamulaştırma bedelinin ödenmediğine ilişkin şikâyetlerin yargı mercileri önünde ileri sürülmediği anlaşılmıştır. Bir başka deyişle başvuru, bu davada sadece taşınmazın kamulaştırılmasından sonra yapılan işlemlerden yakınmaktadır. Sonuç olarak başvurunun kamulaştırma işleminin usulüne uygun yapılmadığına ve kamulaştırma bedelinin ödenmediğine ilişkin şikâyetlerini yargı mercileri önünde ileri sürmediği, dolayısıyla başvuru yollarını usulünce tüketmediği sonucuna varılmıştır.”; Nedret Başaran, B. No: 2017/30316, 2/12/2020, para.24.: “...başvurucunun uzunca bir süre önce imar planında kamuya tahsis edilmesine rağmen taşınmazının kamulaştırılmadığı ya da bu süre içinde meydana gelen zararının karşılanmadığı yönündeki iddialarını yargılama konusu yapmadığı bir davadan sonra mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönündeki şikâyetlerini Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği anlaşılmaktadır...”; Mehmet Keçeci, B. No: 2018/24673, 21/10/2020, para.35.: “...Somut olayda başvurunun hukuk sisteminde mevcut idari ve yargısal yolları tüketmeksizin, İnfaz Hâkimliğine yaptığı başvurusunda da anılan iddiasını dile getirmediği bireysel başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır...” ;Kamber Usta, B. No: 2016/5766, 9/7/2020, para.24.: “...başvurucu, evinde gerçekleştirilen operasyon sonucu meydana gelen zararın tazmini iddiasını dava dilekçesinde ileri sürmediği dikkate alındığında iddiasını ileri sürebileceği olağan kanun yolunu tüketmeksizin bireysel başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır...” ;Ayhan Tanrıvermiş, B. No: 2015/18565, 17/6/2020, para.26.: “başvurucunun mülkiyet hakkı yönünden ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü iddiaları yetkili makamlara iletmediği, bu iddialarına ilişkin bilgi ve belge sunmadığı ve böylece başvuru yollarını usulüne uygun tüketmediği anlaşılmaktadır.”

taşıması, bireysel başvuru yolunun ikincilliği ilkesi gereği başvuru yollarının usulünce tüketilmediği anlamına gelmektedir.

İç hukuk yollarının tüketilmemesi ve başvuru yolunun hukuk yollarına müracaat ettiğine dair herhangi bir bilgi veya belgeyi bireysel başvuru dosyasına sunması durumunda da başvuru yollarının tüketilmediği kabul edilmektedir³¹⁴.

12/6/1979 tarihli ve 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun'un 24. maddesinde; farklı yargı kollarındaki yargı mercilerinden en az ikisi tarafından görevle ilgili olmaksızın kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş, aynı konu ve sebebe ilişkin, taraflardan en az biri aynı olan kararlar arasındaki hüküm uyuşmazlığının Uyuşmazlık Mahkemesince giderilebileceği belirtilmiştir. Buna göre yargı yolu farklı mahkeme kararları arasında ortaya çıkan hüküm uyuşmazlığına ilişkin olarak etkili bir çözüm yolu olan Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başvuru yolu bulunmasına rağmen bu yol tüketilmeden yapılan başvurular hakkında başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir³¹⁵.

Anayasa Mahkemesi ceza soruşturması kapsamında mal varlığı hakkında uygulanan el koyma tedbiri nedeniyle mülkiyet hakkının ihlali nedeniyle yapılan başvurularda Ceza Muhakemesi Kanunu m.141 uyarınca³¹⁶ öngörülen tazminat istemli

³¹⁴ Murat Beydili [GK], B. No: 2019/14642, 17/6/2021, para.41.,42.: "...idare mahkemesinde tam yargı davası açılması da mümkündür. Buna göre başvuru yolunun idare aleyhine tam yargı davası açarak zararının giderilmesini isteme hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu yolun başvuru yolunun terör nedeniyle uğradığını iddia ettiği zararının giderilmesi istemiyle idareye karşı açabileceği etkili ve erişilebilir bir yol olduğunu belirtmek gerekir. Sonuç olarak başvuru yolunun bahsedilen hukuk yollarına müracaat ettiğine dair herhangi bir bilgi veya belgeyi bireysel başvuru dosyasına sunmadığı görülmüştür. Bu bağlamda mülkiyet hakkının ihlali iddiası kapsamında uğranılan maddi zararların giderilmesi şikâyeti yönünden başvuru yollarının usulünce tüketildiği söylenemez..."; Gülen Yem Hammaddeleri Gıda Tarım Hayvancılık San. ve Tic. Ltd. Şti. ; Ahmet Korkmaz, B. No: 2017/14888, 15/9/2020, para.21.: "...Öte yandan başvuru Ahmet Korkmaz'ın elkoyma tedbirine itiraz ettiğine dair soyut beyanının aksini ispatlar delil sunmadığına da dikkat çekmek gerekir."; Zülküf Türkmen, B. No: 2019/480, 13/10/2020, para.19.: "...Somut olayda da başvuru yolunun maden arama ve işletme ruhsatına sahip olduğu yerde sit alanı ilan edildiği, başvuru yolunun anılan idari işlemin iptali talebiyle dava açtığı görülmüş fakat idari işlemde kaynaklanan zararın tazmini istemiyle dava açıldığına ilişkin bilgi veya belgenin sunulmadığı tespit edilmiştir. "Nazlı Sabırlı ve diğerleri, B. No: 2017/29503, 21/7/2020;

³¹⁵ Erol Güler, B. No: 2013/8173, 14/4/2016, para.36. : "...başvuru yolunun ihlal iddiası ile ilgili olarak etkili bir giderim yolu olan Uyuşmazlık Mahkemesine başvurmadan bireysel başvuru yoluyla ihlal iddialarını Anayasa Mahkemesinin gündemine getirmesi mümkün değildir." ; Mehmet Erdoğan, B. No: 2018/15596, 30/6/2021; Ahmet Oflas, B. No: 2018/14172, 30/6/2021.

³¹⁶ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanun'un 141. maddesi (j)bendi : "Eşyasına veya diğer malvarlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı halde el konulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen kişiler, maddî ve manevî her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler."

hukuk yolunun tüketilmesi şartını aramaktadır³¹⁷. İlgili madde ile hem soruşturma hem de kovuşturma sırasında, kanunda belirtilen durumlarda, uğranılan maddi ve manevi her türlü zarar için kişilere tazminat hakkı tanınmıştır. Örneğin; mahkumiyetin yeniden yargılama sonucu ortadan kalkmış olmasına rağmen ödenen adli para cezasının faizsiz şekilde kişiye iadesi nedeniyle yapılan başvuru hakkında; CMK m.141’ de belirtilen ilgili tazminat davası yoluna başvurulmaksızın bireysel başvuruda bulunulması sebebiyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir³¹⁸.

7. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un m.48/f.2 uyarınca açıkça dayanaktan yoksun başvurular hakkında Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilemezlik kararı verilebilecektir.

Yukarıda incelenen kabul edilemezlik nedenleri, usule ilişkin nedenlerdir. Esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleri ise a) Bir ihlalin olmadığının açık olduğu şikayetler b) Kanıtlanmamış şikayetler c) Karmaşık ve zorlama şikayetler d) Kanun yolu şikayeti başlıklarına ayrılabilir³¹⁹. Bu kapsamdaki şikayetler Mahkeme tarafından açıkça dayanaktan yoksun bulunmaktadır.

³¹⁷ Mehmet Ali Aslan, B. No: 2013/2429, 30/3/2016, para.32: “... başvurucunun, aracı hakkında verilen el koyma tedbirinin koşulları oluşmadığı hâlde uygulandığı şikâyetine ilişkin olarak zararlarının tazmini bakımından daha etkin bir yol olan 5271 sayılı Kanun’un 141. maddesine dayanarak tazminat talebinde bulunma imkânı olmasına rağmen bu yola başvurmadağı, kolluk görevlilerinin sorumlu olduğu gerekçesiyle İçişleri Bakanlığı aleyhine İdare Mahkemesinde dava açma yolunu tercih ettiğı görülmektedir. Dolayısıyla başvuru tarafından mülkiyet hakkının ihlal edildiğı iddiası ile ilgili olarak tam yargı davası açma yoluna gidilmekle birlikte somut başvuru açısından daha etkili giderim yolu olan 5271 sayılı Kanun’un 141. maddesine dayanarak tazminat davası açma imkânı kullanılmaksızın bireysel başvuruda bulunulduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak ihlale neden olduğu ileri sürülen söz konusu iddiaya ilişkin olarak başvuru yolları usulünce tüketilmemiştir...”; Şeyda Eromi, B. No: 2018/28351, 8/6/2021; Şükrü Durmuş, B. No: 2017/18047, 24/3/2021; Ömer Ak, B. No: 2017/30340, 4/11/2020; Hasan Fuat Seçkiner, B. No: 2017/14468, 29/9/2020.

³¹⁸ Sedat Vardarlı, B. No: 2016/75770, 12/6/2019, para.33.: “...Nitekim Yargıtay 12. Ceza Dairesi de yargılamanın yenilenmesi üzerine ortadan kaldırılan hükümler kapsamında alıkonulan mal varlığı değerleri yönünden 5271 sayılı Kanun’un 141. ve devamı maddeleri hükümlerine göre mülk sahibinin zararının tazmin edilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Başvurucunun şikâyetine benzer bir davada da Yargıtay Dairesi karşılıksız çek keşide etme suçundan mahkûm edilen sanığın yargılamanın yenilenmesi üzerine beraat ettiğı olayda sanığa ödediğı paranın kanuni faiziyle birlikte iade edilerek zararının tazmin edilebileceğini belirtmiştir... Başvurucu ise bu yola başvurmadağı gibi söz konusu yolun etkin olmadığını da ortaya koyamamıştır...”

³¹⁹ Salim Küçük, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Açıkça Dayanaktan Yoksunluk”, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul**

Anayasa Mahkemesi tarafından açıkça dayanaktan yoksunluk kavramı şu şekilde ifade edilmiştir³²⁰:

Bir anayasal hakkın ihlali iddiası içermeyen, yalnızca derece mahkemelerinin kararlarının yeniden incelenmesi talep edilen başvuruların açıkça dayanaktan yoksun ve Anayasa ve Kanun tarafından Mahkemenin yetkisi kapsamı dışında bırakılan hususlara ilişkin olduğu açıktır. Bu kapsamda, bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz. Anayasada yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ya da açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz. Bu çerçevede, derece mahkemelerinin delilleri takdirinde açıkça keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesi'nin bu takdire müdahalesi söz konusu olamaz.

Mahkeme, başka bir kararında³²¹ başvurucu tarafından ihlal iddialarının kanıtlanamaması, iddialarının sadece kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olması, temel haklara yönelik bir müdahalenin bulunmaması veya müdahalenin meşruluğunun açık olduğu başvurular ile karmaşık veya zorlama şikayetler içeren başvuruların açıkça dayanaktan yoksun bulunduğunu ifade etmiştir.

Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasında da ,“*kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara*” ilişkin şikayetlerin bireysel başvuruda incelenemeyeceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda; hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, dava konusu maddi olay ve olguların kanıtlanması, delillerin değerlendirilmesi, yargılama sonucunun adil olup olmaması konuları bireysel başvuru konusu olamayacaktır³²².

Edilebilirlik Kriterleri, (Ed. Hüseyin Turan, Recep Kaplan),Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015, s.188.

³²⁰ Necati Gündüz ve Recep Gündüz, B. No: 2012/1027, 12/2/2013.

³²¹ Hikmet Balabanoğlu, B. No: 2012/1334, 17/9/2013,para.24.

³²² Orhan Durak, B. No: 2017/37525, 19/10/2021, para.31.

Mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bir başvuru hakkında; bir ihlalin olmadığının açık olması³²³, şikayetin kanıtlanamamış olması³²⁴ veya karmaşık ve zorlama olması³²⁵ sebepleriyle, Mahkeme tarafından açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilmektedir.

Mahkeme, açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunan kararlarda, “derece mahkemelerinin kararlarında bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik oluşturan bir hususun bulunmaması” hususunu da irdelemektedir³²⁶. Anayasa

³²³ Eke Metal Group A.Ş., B. No: 2018/24331, 13/4/2021, para.20.: “...Sonuç olarak müdahalenin meşru amacının dayandığı kamu yararı ile başvurunun mülkiyet hakkının korunması arasındaki adil dengenin bozulmadığı kanaatine varılmıştır.”; Bafra Un Yem Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., B. No: 2018/23263, 13/4/2021; Hasan Mutlu, B. No: 2018/22691, 30/6/2021, para.39.: “...sonuç olarak somut başvuruya konu olayda kamulaştırma yoluyla başvurunun mülkiyet hakkına yapılan müdahaleyle başvurucuya yüklenen külfetin taşınmazın gerçek bedelinin ödenmesi suretiyle telafi edildiği ve bu suretle kamu yararı ile başvurunun mülkiyet hakkı arasında makul ve hakkaniyete uygun bir dengenin kurulduğu anlaşılmıştır. Bu durumda bedel tespiti boyutuyla mülkiyet hakkına yönelik bir ihlalin bulunmadığının açık olduğu sonucuna ulaşılmıştır...”; Mehmet Keçeci, B. No: 2018/24673, 21/10/2020, para.31.: “...başvurunun mülkiyet hakkına yapılan müdahale ile ilgili olarak İnfaz Hâkimliğince yapılan değerlendirmenin ilgili ve yeterli olduğu, başvurucuya katlanılamaz bir yük yüklenmediği, müdahalenin niteliği ve müdahale ile öngörülen meşru amaç göz önüne alındığında demokratik bir toplumda gerekli ve ölçülü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.”; Ahmet Acar ve diğerleri, B. No: 2018/22894, 15/6/2021; Emre Karakurum ve diğerleri, B. No: 2017/23503, 14/10/2020; Ayla Doğuoğlu, B. No: 2017/25596, 14/10/2020.

³²⁴ Mapfre Sigorta A.Ş., B. No: 2018/5832, 8/6/2021, para.55.: “... Davanın görev yönünden reddi sonrası yabancı tahkim yargılamasına başvurabilecek durumda olan başvurunun bu yöntemi izleyerek zaman aşımı nedeniyle talep hakkının kalmadığını ispat edebileceği hâlde bu yola başvurmadığı görülmüştür. Bu nedenle en başından beri sözleşmedeki tahkim şartı nedeniyle görevsizlik kararı verilebileceğini öngörebilecek durumda bulunan başvurunun görevsizlik kararının uzun süre sonra verilmesi nedeniyle alacağının tahsilinin imkânsız hâle geldiğini yeterince ortaya koyamadığı anlaşılmıştır”; Dicle Enerji Yatırım Sanayi ve Ticaret A.Ş., B. No: 2018/13737, 16/6/2021, para.46.: “...derece mahkemelerinin değerlendirmelerinin ve ulaştığı sonucun keyfi ve temelsiz olmadığı anlaşılmıştır. Bu durumda başvurunun kendisine tanınan usule ilişkin tüm imkânlardan yararlandığı hâlde kamu makamlarınca mülkiyet hakkına müdahale edildiğini ispatlayamadığı kanaatine varılmıştır...”; Sadi Can, B. No: 2018/1163, 18/5/2021, para.29.: “...Ancak tapu kaydı ve mirasçılık belgeleri sunulmadığından ve tespit edilemediğinden başvurunun hisse miktarı, dolayısıyla lehine hükmedilen tazminat miktarı belirlenememiştir. Bu durumda başvuru lehine hükmedilen tazminatın enflasyon karşısında değer kaybına uğrayıp uğramadığına ilişkin bir tespit yapmak da mümkün olmamıştır. Dolayısıyla değer kaybına yönelik söz konusu iddiaların temellendirilmemiş şikâyet kapsamında kabul edilmesi gerekir...”

³²⁵ E.S.K., B. No: 2017/20801, 19/11/2020, para.159.,160.: “...başvurucu, söz konusu ihlal iddialarını somut olgularla yeterince açıklamadan ve Anayasa maddeleri ile ilişkilendirmeden soyut olarak ileri sürmüştür. Ayrıca başvuru söz konusu kısıtlamaların kendisi hakkında ne şekilde uygulandığını ve anılan hususlara dair varsa başvuru yollarını tüketip tüketmediğini sistemli, anlaşılabilir seviyede ve denetime elverişli olacak şekilde açıklamamıştır. Başvurucu söz konusu iddialarını sistemli ve oldukça karmaşık şekilde dile getirmiştir. Dolayısıyla somut olayda başvuru, ihlal iddiasına ilişkin delillerini sunma ve temel hak ve özgürlüğünün ihlal edildiğine ilişkin açıklamalarda bulunma yönündeki yükümlülüğünü yerine getirmemiştir. Sonuç olarak başvuru tarafından bu kısımda ileri sürülen iddiaların oldukça karmaşık olarak soyut şekilde dile getirildiği ve şikâyetlerin temellendirilemediği sonucuna ulaşılmıştır...”

³²⁶ Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. (2), B. No: 2018/14110, 9/6/2021, para.54.: “Başvurunun bu sorumluluğuna uygun hareket etmediği yolunda idarece yapılan ve derece mahkemelerince hukuka uygun bulunan tespitlerde bariz takdir hatası veya keyfilik tespit edilememiştir...” ; Birsen

Mahkemesi'nin bireysel başvuru incelemelerindeki rolü, derece mahkemelerin yerini almak değildir. Anayasa ve Sözleşme ile ortak koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklere müdahale oluşturmayan, bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik içermeyen kararlar Anayasa Mahkemesi'nin incelemesinin dışındadır.

8. Önemli Zarar Kriteri (Anayasal ve Kişisel Önemden Yoksunluk)

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un m.48/f.2 uyarınca “*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir*” Buna göre anayasal açıdan önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığının anlaşıldığı başvurular esas yönünden incelenmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi'nin bir genel kurul kararında, ilgili kanun maddesinde belirtilen kriterlerin niteliğine dikkat çekilmiştir³²⁷:

Anılan hükümle anayasal ve kişisel önemden yoksun başvuruların esastan incelenmemesine imkân tanıyan ek bir kabul edilebilirlik kriteri getirilmiştir. Dolayısıyla diğer tüm kabul edilebilirlik kriterlerini taşısa hatta esas hakkında incelemeye geçildiğinde ihlal kararı verilebilecek nitelikte olsa bile kanunda belirtilen nitelikteki bir başvuru kabul edilemez bulunabilecektir.

Kararın devamında kanun metninde yer alan ifadeler açıklanmıştır. Kararda belirtildiği üzere “*anayasal önem*” olarak isimlendirilebilecek ilk kriter “başvurunun Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıması” dır. İkinci kriter ise “*kişisel önem*” olarak ifade edilebilecek “başvurucunun önemli bir zarara uğramaması”dır. Madde metninde iki koşul arasında “ve” bağlacının bulunması nedeniyle iki kriter birlikte değerlendirilmelidir. “Anayasal önem” ve “kişisel önem” kriterlerinin ne ifade

Tütüncüler, B. No: 2018/5586, 9/6/2021, para.48.:“... Derece mahkemelerinin gerekçelerinin hukuka aykırı olduğu iddiası ise delillerin değerlendirilmesi ve hukuk kurallarının yorumlanmasına ilişkin olup mahkeme kararlarında bariz takdir hatası veya açık bir keyfilik oluşturan bir hususun bulunmadığı anlaşılmaktadır...”; Asime Çiğdem Yaşar, B. No: 2018/2500, 7/4/2021, para.51.:“...Bununla birlikte taşınmazın 1998 tarihli nâzım imar planından bu yana okul alanında kaldığını, taşınmaz üzerinde fiilen anaokulu bulunduğunu ve eğitim alanı ihtiyacının devam ettiğini gerekçe gösterdikleri dikkate alındığında derece mahkemelerinin kararlarında açık bir keyfilik olduğu veya bariz bir takdir hatası içerdikleri söylenemez...”

³²⁷ K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, para.55-60.

ettiği ve uygulanmasına yönelik ilkeler Mahkeme kararlarıyla belirlenecektir. Bu konuda Mahkeme'nin değerlendirmesinde, anayasal önem ve kişisel önemin varlığının ispatı konusunda başvurucunun göstereceği özen etkili olacaktır.

Anayasa Mahkemesi, lehe vekalet ücreti hükmedilmemesi sebebiyle mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiği ileri sürülen birçok başvuruda³²⁸ *“Takdir edilmeyen vekâlet ücreti nedeniyle başvuruçuların içinde bulunduğu kişisel koşullara göre kendilerine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendileri için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamalarının olmadığı da gözetildiğinde önemli bir zarar olduğu kanaatine ulaşılmadığı”* yönünde karar vermiştir. Bu konudaki başvurular, Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanması açısından önem taşıması ve başvuruçuların da önemli bir zarara uğramaması sebebiyle anayasal ve kişisel önemden yoksun bulunmuştur.

Mahkeme şikayete konu eşya bedelinin başvuruçu açısından önemli bir zarar oluşturup oluşturmadığı hususunu değerlendirmektedir. Örneğin, Mahkeme'nin *“Martin Murphy O'connor”*³²⁹ ve *“Seyfeddin Bahar”*³³⁰ kararlarında , eşya bedelinin başvuruçu için önemli bir zarar doğurmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mahkeme tarafından, şikayet konusu edilen miktarın başvuruçunun ekonomik durumuna ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne kadar önemli olduğu hususlarında herhangi bir bilgi ve belge sunulmaması karşısında şikayete konu bedelin

³²⁸ Daygınat Magomedzhamilov ve diğerleri, B. No: 2015/516, 20/3/2019; G.I. ve diğerleri, B. No: 2017/5849, 24/3/2021; Abdulaziz Cedan ve diğerleri, B. No: 2016/32270, 7/4/2021; Martısong Martouh ve diğerleri, B. No: 2017/22784, 31/12/2020; Mehmet Kocaağa, B. No: 2017/21161, 30/6/2020, para.28,30.: “... başvuruçunun mülkiyet hakkının ihlal edildiğine dair şikâyeti, kendisini temsil eden avukat tarafından Mahkemeye vekâletname ibraz edilmesine rağmen beraat ettiği ceza davasında Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi'ne göre lehine hükmedilmesi gereken vekâlet ücretine hükmedilmemesine ilişkindir. Lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesinin başvuruçunun içinde bulunduğu kişisel koşullara göre kendisine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının olmadığı da gözetildiğinde önemli bir zarar olduğu kanaatine ulaşılammıştır...”

³²⁹ Martin Murphy O'connor, B. No: 2018/30784, 9/6/2021, para.28.: “Başvuruçu, bir adet kılıcın ve bir adet kının müzeye teslim edilmesine karar verilmesinden şikâyetçidir. Bununla birlikte başvuruçu maliki olduğu söz konusu eşyanın maddi değerine ilişkin herhangi bir açıklama yapmamıştır. Başvuruçu ayrıca söz konusu eşyanın elinden çıkmasının mali durumuna ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir bilgi ve belge sunmamıştır. Ayrıca müzeye teslimine karar verilen eşyanın 14/10/2012 tarihli bir müzayede de 300 TL fiyatla satıldığına ilişkin bilirkişi raporu da dikkate alındığında şikâyeteye konu eşya bedelinin başvuruçu açısından önemli bir zarar oluşturduğu kanaatine ulaşılammıştır...”

³³⁰ Seyfeddin Bahar, B. No: 2014/10204, 5/4/2017, para.33.: “...Başvuruçu, sekreter altlığına el konulmasının ekonomik anlamda oluşturduğu etkilere yönelik bir açıklamada bulunmamakta; bundan ziyade...kişisel gelişimini sürdürmesini engellediğinden söz etmektedir...başvuruçunun sekreter altlığına el konulmasının kendisi açısından önemli bir zarar doğurmadığı sonucuna ulaşılmaktadır...”

önemine ilişkin iddianın somutlaştırılmadığı gerekçesiyle başvurular, anayasal ve kişisel önemden yoksun bulunmaktadır³³¹.

C. Bireysel Başvurunun Esas Yönünden İncelenmesi Açısından Mülkiyet Hakkının Değerlendirilmesi

Kabul edilebilirlik kriterleri bakımından uygun bulunan başvurular esas yönünden incelenir. AİHM kararları ile belirlenen yöntem ile Anayasa Mahkemesi tarafından öncelikle mülkün ve müdahalenin varlığını tespit edildikten sonra müdahalenin ihlal oluşturup oluşturmadığı incelenmesi yapılır. Müdahalenin ihlal oluşturup oluşturmadığının tespiti ise önce kanunilik sonra meşru amaç ve son olarak sınırlamanın sınırını oluşturan ölçütlere (hakkın özü, ölçülülük ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama) ve ilkelere göre yapılmaktadır³³².

1. Mülkün Varlığı

Anayasa'nın 35. maddesinin birinci fıkrasında "*Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.*" şeklinde ifade edilerek mülkiyet hakkı güvenceye bağlanmıştır. Anayasa'nın anılan maddesiyle güvenceye bağlanan mülkiyet hakkı, ekonomik değer

³³¹ Nazım Candan, B. No: 2018/3326, 10/3/2021, para.28.: "aleyhine hükmedilen 2.319,91 TL yargılama giderinden şikâyetçidir. Anılan miktarın başvurusunun mali durumuna ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir bilgi ve belge sunmamıştır..."; Metin Bayram, B. No: 2018/21996, 25/2/2021, para.38.: "...mahrum kaldığı 1.195,47 TL alacak miktarının mali durumuna ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının olmadığı da gözetildiğinde.."; Güler Ertugay ve diğerleri, B. No: 2017/34088, 19/11/2020, para.32.: "...başvurucular, aleyhe hükmedilen 3.600 TL vekâlet ücretinden şikâyet etmektedirler. Takdir edilen vekâlet ücretinin başvurusunun içinde bulunduğu kişisel koşullara göre kendilerine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendileri için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamalarının olmadığı da gözetildiğinde önemli bir zararın olduğu kanaatine ulaşamamıştır..."; Erol Çiçek (2), B. No: 2017/22570, 29/9/2020; Nevri İlhan, B. No: 2017/24753, 15/9/2020; Saat ve Saat Teknik Servis Hizmetleri Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/25089, 8/9/2020, para.24.: "...Başvurucu, aleyhine uygulanan idari para cezası miktarının 3.294 TL olduğunu ifade etmektedir. Anılan miktarın saat ve takı satışı işiyle iştigal eden başvurusunun mali durumuna ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının olmadığı ..." Ali Özmen İnşaat Taah. Tur. Gıda Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/18746, 22/7/2020; Osman Nuri Kurt, B. No: 2017/33011, 10/3/2020, para.27.: "... Başvurucu açısından önem taşıyan husus, tahakkuk ettirilen vergiyi (2.222,70 TL) ödeyecek olmasıdır. Ödenecek vergi nedeniyle başvurusunun içinde bulunduğu kişisel koşullara göre kendisine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının olmadığı..."

³³² Eren A., s.569.

ifade eden ve parayla değerlendirilebilen her türlü mal varlığı hakkını kapsamaktadır³³³. Bu bağlamda mülk olarak değerlendirilmesi gerektiğinde kuşku bulunmayan menkul ve gayrimenkul mallar ile bunların üzerinde tesis edilen sınırlı ayni haklar ve fikri hakların yanı sıra icrası kabil olan her türlü alacak da mülkiyet hakkının kapsamına dahildir³³⁴.

Mülkün varlığının tespitinde öncelikle başvurucunun Anayasa'nın 35. maddesi uyarınca korunmayı gerektiren mülkiyete ilişkin bir menfaate sahip olup olmadığı noktasındaki hukuki durumu değerlendirilmektedir³³⁵. Ayrıca mülkiyet hakkının ihlal edildiğinden şikayet eden başvuru, önce böyle bir hakkının var olduğunu kanıtlamak zorundadır³³⁶.

Anayasa'nın 35. maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkı; mevcut durumdaki mal, mülk ve varlıkları koruyan bir güvence niteliğindedir. Bir kişinin halihazırda sahibi olmadığı bir mülkün mülkiyetini kazanma hakkı, kişinin bu konudaki menfaati ne kadar güçlü olursa olsun Anayasa'yla korunan mülkiyet kavramı içinde değildir³³⁷. İstisna olarak belli durumlarda bir ekonomik değer veya icrası mümkün bir alacağı elde etmeye yönelik meşru bir beklenti Anayasa'da yer alan mülkiyet hakkı güvencesinden yararlanabilecektir³³⁸.

Anayasa Mahkemesi öncelikle halihazırda başvurucuya ait mevcut bir mülkün olup olmadığını tespit eder. Başvuru, mevcut bir mülke sahip değil ise bu tespitten sonra bu mülkü/ekonomik değeri elde etmeye yönelik somut bir temele dayalı meşru beklentisinin olup olmadığı belirlenir.

Meşru beklenti, objektif temelden uzak bir beklenti olmayıp belirli bir kanun hükmüne veya başarılı olma ihtimalinin yüksek olduğunu gösteren yerleşik bir yargı içtihadına ya da ayni menfaatle ilgili hukuki bir işleme dayanan yeterli derecede somut nitelikteki bir beklentidir³³⁹. Dolayısıyla Anayasa ve AİHS'in ortak koruma kapsamında olan meşru beklentiye dayalı mülkiyet hakkının tespiti, mevcut hukuk

³³³ AYM, E.2015/39, K.2015/62, T. 1/7/2015.

³³⁴ Mahmut Duran ve diğerleri, B. No: 2014/11441, 1/2/2017, para.60.

³³⁵ Cemile Ünlü, B. No: 2013/382, 16/4/2013, para.26.

³³⁶ Mustafa Ateşoğlu ve diğerleri, B. No: 2013/1178, 5/11/2015, para.54.

³³⁷ Murat İslamoğlu, B. No: 2013/614, 25/6/2014, para.32.

³³⁸ Kemal Yeler ve Ali Arslan Çelebi, B. No: 2012/636, 15/4/2014, para.37.

³³⁹ Selçuk Emiroğlu, B. No: 2013/5660, 20/3/2014, para.28.

sisteminde iddia edilen mülkiyet iddiasının tanınmasına bağlı olup bu tespit, mevzuat hükümleri ve yargı kararları ile yapılmaktadır ³⁴⁰.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesince mülkün varlığı incelemesi “Esas Yönünden” inceleme başlığı altında ele alınsa da kabul edilebilirlik kriterleri arasında da mülkün varlığının olup olmaması önem arz edecektir. Zira başvurucunun Anayasa’nın 35. maddesi kapsamına giren korunmaya değer bir menfaatinin bulunmaması durumunda başvurunun, *konu bakımından yetkisizlik* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekmektedir. Bu sebeple, esas yönünden incelemesine geçilen bir başvuruda artık mülkün varlığının tespit edilmiş olduğu kabul edilebilir.

2. Müdahalenin Varlığı ve Türü

Mahkeme, mülkün varlığı incelemesinden sonra müdahalenin varlığını ve türünü tespit eder. Bu incelemede hakkın sınırlanması ölçütleri değerlendirilir. Anayasa’nın “Mülkiyet hakkı” kenar başlıklı 35. maddesi şöyledir:

Madde 35: Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

Anayasa’nın 35. maddesinde bir temel hak olarak güvence altına alınmış olan mülkiyet hakkı kapsamında kişinin, mülkünü kullanma, mülkünün semerelerinden yararlanma ve mülkü üzerinde tasarruf etme yetkilerinden herhangi birinin sınırlanması mülkiyet hakkına müdahale teşkil edecektir.

Anayasa’nın, mülkiyet hakkına müdahaleyle ilgili üç kural içerdiği görülmektedir³⁴¹. Mahkeme’nin “Recep Tarhan ve Afife Tarhan³⁴²” başvurusu kararında üç kural detaylı bir şekilde ele alınmıştır:

*Anayasa’nın 35. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin mülkiyet hakkına sahip olduğu belirtilmek suretiyle **mülkten barışçıl yararlanma hakkına** yer verilmiş;*

³⁴⁰ Üçgen Nakliyat Ticaret Ltd. Şti., B. No: 2013/845, 20/11/2014, para.37.

³⁴¹ H.Burak Gemalmaz, **Mülkiyet Hakkı**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi, Avrupa Konseyi, Ankara, 2018, s.5: AİHM’in erken dönem kararlarından bu yana P1-1’in normatif olarak üç kural içerdiği kabul edilmektedir. AYM de AY md. 35’in normatif yapısını benzer şekilde yorumlamaktadır.

³⁴² Recep Tarhan ve Afife Tarhan, B. No: 2014/1546, 2/2/2017.

ikinci fıkrasında da mülkten barışçıl yararlanma hakkına müdahalenin çerçevesi belirlenmiştir...Maddenin ikinci fıkrasında, genel olarak mülkiyet hakkının hangi koşullarda sınırlanabileceği belirlenerek aynı zamanda **mülkten yoksun bırakmanın** şartlarının genel çerçevesi de çizilmiştir... Maddenin son fıkrasında ise mülkiyet hakkının kullanımının toplum yararına aykırı olamayacağı kurala bağlanmak suretiyle devletin **mülkiyetin kullanımını kontrol etmesine ve düzenlemesine** imkân sağlanmıştır. Zira mülkiyet hakkının kullanımının toplum yararına aykırı olamaması, devletin mülkiyetin kullanımının toplum yararına uygun olarak düzenleyebilmesini gerektirmektedir. Bu durumda da devletin mülkiyetin kullanımını kontrol yetkisine sahip olduğunun kabulü zorunlu hâle gelmektedir.... Mülkten yoksun bırakma ve mülkiyetin düzenlenmesi, mülkiyet hakkına müdahalenin özel biçimleridir. Mülkten yoksun bırakma şeklindeki müdahalede mülkiyetin kaybı söz konusudur. Mülkiyetin kullanımının kontrolünde ise mülkiyet kaybedilmemekte ancak mülkiyet hakkının malike tanıdığı yetkilerin kullanım biçimi, toplum yararı gözetilerek belirlenmekte veya sınırlandırılmaktadır. Mülkten barışçıl yararlanma hakkına müdahale ise genel nitelikte bir müdahale türü olup mülkten yoksun bırakma ve mülkiyetin kullanımının kontrolü mahiyetinde olmayan her türlü "karışma"nın mülkten barışçıl yararlanma hakkına müdahale kapsamında ele alınması gerekmektedir. Bununla birlikte özellikle kamu otoritelerinin doğrudan mülkün kullanımına yönelik olmayan ancak sonuçları itibarıyla mülkiyet hakkını etkileyen "karışma"ları mülkten barışçıl yararlanma hakkına müdahale kapsamında görülmelidir.

Karara göre, mülkten yoksun bırakma ve mülkiyetin kullanımının kontrol edilmesi/düzenlenmesi (ikinci ve üçüncü kural) mülkiyet hakkına müdahalenin özel biçimlerini oluşturmaktadır. Bu nitelikte olmayan müdahaleler, mülkten barışçıl yararlanma hakkı (birinci kural) kapsamında değerlendirilecektir.

Mahkemece müdahalenin türü belirlenirken ilgili üç kuraldan hangisinin ihlal edildiği öncelikle tespit olunur. Mahkeme, müdahalenin ihlal oluşturup oluşturmadığı incelemesini bu tespite göre şekillendirir.

Müdahalenin türü, mülkten barışçıl yararlanmaya(birinci kural) ve mülkten yoksun bırakmaya (ikinci kural) ilişkin ise kural olarak tazminat ediminde bulunulması yani bir bedelin ödenmesi gerekli iken mülkiyetin kullanımının kontrolünün (üçüncü kural) söz konusu olduğu müdahalelerde, usuli güvencelerin sağlanması gereklidir.

3. Müdahalenin İhlal Oluşturup Oluşturmadığı

Anayasa Mahkemesi, mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin varlığını ve müdahalenin hangi müdahale türü kapsamında kaldığını belirledikten sonra mülkiyet

hakkına yapılan müdahalenin ihlale neden olup olmadığının tespiti için kanunilik, meşru amaç ve ölçülülük yönünden değerlendirme yapar.

a. Kanunilik

Mülkiyet hakkına yönelik müdahalelerde ilk incelenmesi gereken yapılan müdahalenin kanuna dayalı olup olmadığıdır. Eğer yapılan müdahalenin kanuna dayanması ölçütü sağlanmıyorsa diğer ölçütler açısından inceleme yapılmaksızın mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna varılacaktır.

Müdahalenin kanuna dayalı olması, şeklen bir kanunun varlığı ile birlikte ulaşılabilir, belirli ve öngörülebilir kanun hükümlerinin bulunması anlamını taşımaktadır³⁴³. Bu sebeple Mahkeme, kanunilik incelemesi yönünden değerlendirme yaparken; şekli anlamda kanunun varlığı, ulaşılabilirlik, belirlilik ve öngörülebilirlik kriterlerini incelemektedir.

b. Meşru Amaç

Anayasa'nın 13. ve 35. maddeleri uyarınca mülkiyet hakkı ancak kamu yararı amacıyla sınırlandırılabilir. Kamu yararı kavramı, mülkiyet hakkının kamu yararının gerektirdiği durumlarda sınırlandırılmasının meşru amacı ve sebebini ifade etmektedir. Bu kavram, aynı zamanda devlet organlarının takdir yetkisini de gündeme getirmektedir. Objektif bir tanıma elverişli olmayan kamu yararı ölçütü her somut olay temelinde ayrıca değerlendirilmelidir.

Güncel tarihli Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararında ³⁴⁴kamu yararının belirlenmesinde yasama ve yürütme organlarının geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu ve kamu makamlarının mülkiyet hakkına müdahale etmesi durumunda burada meşru bir kamu yararı amacının bulunduğunu varsaymak gerektiği belirtilmiştir.

³⁴³ Yılmazoğlu, s.555.

³⁴⁴ Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013,para.35.

Kamu yararı amacı ile başvurunun mülkiyet hakkı arasında olması gereken adil denge, başvurucuya tazminat ödenmesi veya başvurunun zararının başka yollarla telafi edilmesi şartıyla sağlanabilir³⁴⁵.

Mahkeme tarafından kamu yararına dayalı meşru bir amaç taşıdığı tespit edilen müdahalelerin ölçülülük kriteri bakımından incelemesine geçilmektedir.

c. Ölçülülük

Müdahalenin ihlal oluşturup oluşturmadığının tespitinin son aşamasında kamu makamları tarafından başvurunun mülkiyet hakkına yapılan müdahaleyle gerçekleştirilmek istenen amaç ile bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan araçlar arasında makul bir ölçülülük ilişkisinin olup olmadığı değerlendirilir³⁴⁶. Bu değerlendirmede, ilk önce müdahalenin ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye “elverişli” olup olmadığı, ikinci olarak da müdahalenin takip edilen amacı gerçekleştirmede “gerekli” olup olmadığı irdelenir. Mahkeme, ölçülülük incelemesinin son aşamasında “orantılılık” yönünden somut olayı değerlendirir. Orantılılık ise bireyin hakkına yapılan müdahale ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade eder.

Mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin, diğer kriterlerle birlikte son olarak ölçülülük kriterini de sağlaması durumunda başvurunun mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine karar verilmektedir. Anayasa Mahkemesi’nin, mülkiyet hakkına ilişkin olmak üzere, kararları gözden geçirildiğinde ölçülülük kavramının yer aldığı bazı kararlar şu şekildedir:

*...malike, uygulanan tedbirlere karşı savunma ve itirazlarını etkin biçimde ortaya koyabilme olanağının tanınması, söz konusu iddia ve savunmaların makul biçimde karşılanması, ayrıca malikin iyi niyetli olduğunun tespit edilmesi durumunda **zararının tazmini** gerekmektedir. Bu gerekliliklere uyulduğu takdirde mülkiyet hakkına yapılan müdahale ölçülü olacaktır³⁴⁷*

*...kamu yararının belirlenmesine ilişkin değerlendirmelerde **bariz bir takdir hatası veya açık keyfilik bulunduğu söylenemeyecektir**³⁴⁸.*

³⁴⁵ Hüseyin Akbulut ve Yusuf Akbulut, B. No: 2014/7643, 6/4/2017, para.32.

³⁴⁶ Muharrem Karabulut, B. No: 2017/28126, 10/12/2019, para.54.

³⁴⁷ Züliye Öztürk, B. No: 2014/1734, 14/9/2017, para.64.

³⁴⁸ Fatih Aydın, B. No: 2018/18936, 21/4/2021, para.58.,60.

...başvurucunun mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin, içerdiği kamu yararı amacı ile karşılaştırıldığında ve özellikle **başvurucunun kendi kusuruyla kanuna aykırılığa yol açtığı** gözetildiğinde başvurucuya **şahsi olarak aşırı bir külfet yüklenmediği** değerlendirilmiştir³⁴⁹.

...takvime bağlanan iadenin -faiz işletildiği yönünde herhangi bir iddia ileri sürülmediği nazara alındığında- **başvurucunun menfaatlerinin korunması bakımından uygun bir yöntem olduğu** ve başvurucunun mülkiyet hakkı ile kamu yararı arasındaki **adil dengeyi bozmadığı** anlaşıldığından mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülü olduğu sonucuna varılmıştır³⁵⁰.

...kamu gücü kullanılarak tahliyesinin yapılabileceğini ve kira sözleşmesi kapsamında tesis üzerine yaptığı yapıların kiranın bitiminden sonra İdare tarafından yıkabileceğini **öngörebilecek durumdadır...** kiralananı ne hâlde teslim almış ise o hâlde teslim etmeye mecbur olduğunu bilen başvurucu açısından 2003 yılı sonrasında yapıların yıkılmaması yönünde **meşru bir beklenti oluşturmayacağı** değerlendirilmiştir³⁵¹.

...şikâyetlerin derece mahkemelerince değerlendirilerek kök ve ek raporlar alındığı...**yeterli ve ilgili gerekçeye yer verildiği** anlaşılmaktadır...**müdahalenin yeterli ölçüde tazminat ödenmek suretiyle giderildiği** anlaşılmıştır³⁵².

...olayda başvurucuya idari para cezasının dışında herhangi bir adli veya idari yaptırım uygulanmamıştır... idari para cezası verilmesine yol açan fiilin **başvurucunun kusurundan kaynaklandığı**, somut olayda **kamu makamlarının özensiz bir tutum veya davranışının ise söz konusu olmadığı** gözetilmelidir³⁵³.

...zorlayıcı nitelikte kamu yararı amacına dayanan düzenlemenin, **başvurucuyu ağır ve tahammül edilemez bir yük altına sokmadığı**, müdahalenin amacı ile başvurucuya yüklenen külfetin orantılı olduğu sonucuna varılmıştır³⁵⁴.

...müdahalenin meşru amacı çerçevesinde **zorlayıcı toplumsal ihtiyaç ve yararın, başvurucuya yüklenen külfet ile karşılaştırıldığında daha ağır bastığı** anlaşılmaktadır³⁵⁵.

...şikâyete konu arama tedbirinin başvuru şirkete ait akaryakıt istasyonunda belirli ölçüde kazanç kaybına ve kazı yapılması nedeniyle zarara yol açtığı anlaşılmaktadır. Ancak mülkiyet hakkının kamu yararına uygun kullanımının kontrolü veya düzenlenmesine ilişkin üçüncü kural çerçevesinde suçla mücadele alanında **kamu makamlarının belirli bir takdir yetkisinin olduğu** dikkate alınmalıdır... şirketin ise gerek derece mahkemeleri önünde gerekse de bireysel başvuru kapsamında uğradığı zararın **kaçınılmaz olandan daha ağır olduğunu ispata yarar somut bir delil sunmadığı** ve ayrıca yargılama sonucuna bağlı

³⁴⁹ Taner Tanoğlu, B. No: 2018/1895, 21/4/2021, para.66.

³⁵⁰ Musa Baylan [GK], B. No: 2016/4384, 12/12/2019, para.74

³⁵¹ Fatma Yılmaz, B. No: 2017/14428, 13/1/2021, para.85,86

³⁵² Adalet Bahadır ve diğerleri, B. No: 2017/28144, 2/12/2020, para.52,53.

³⁵³ Necat Kaya, B. No: 2017/31072, 20/10/2020, para.72,73.

³⁵⁴ Zekiye Şanlı, B. No: 2012/931, 26/6/2014, para.62.

³⁵⁵ Sertaç Malik Eskişehirli, B. No: 2014/5659, 20/7/2017, para.49.

olarak *tazminat davası açılabilme imkânının da bulunduğuna işaret edildiği dikkate alınmalıdır*³⁵⁶.

İlgili kararlardan da anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi'nin, ölçülülük ilkesinin değerlendirilmesinde kullandığı ölçütler farklılaşmaktadır. Bu farklılığın sebebi her somut olayda müdahalenin türünün öncelikle tespit edilip buna göre ölçülülük incelemesine geçilmesidir. Mülkten barışçıl yararlanma, mülkten yoksun bırakma ve mülkiyetin kullanımının kontrol edilmesi/düzenlenmesine ilişkin kurallardan hangisi çerçevesinde inceleme yapılacaksa ona göre ölçülülük incelemesinde kullanılan kriterler değişebilmektedir. Örneğin; Anayasa Mahkemesi'nin birçok kararına konu olan taşınmazın kamulaştırılması işlemi mülkiyetten yoksun bırakma türünde bir müdahale teşkil etmektedir. Bu müdahale türünde daha çok “tazminat (taşınmazın gerçek bedeli) ödenip ödenmemesi” kriterine göre ölçülülük değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu konuda mahkeme “*Cevat Aydın*” başvurusu kararında şu şekilde belirtilmiştir:

Mülkiyet hakkından yoksun bırakma biçimindeki müdahalelerde, hedeflenen kamu yararı ile malikin bireysel yararı arasında gözetilmesi gereken adil denge ancak malike tazminat ödenmek suretiyle sağlanabilir. Diğer bir ifadeyle mülkten yoksun bırakmalarda malike tazminat ödenmesi, müdahaleyle malike yüklenen aşırı külfetin telafi edilmesini temin eden temel bir araçtır. Anayasa'nın 46. maddesi uyarınca kamulaştırma yoluyla malikin mülkiyet hakkının sona erdirildiği hâllerde malike ödenmesi gereken tazminat taşınmazın gerçek bedelidir. Bu itibarla taşınmazın gerçek bedelinin ödenmediği durumlarda somut olayın koşulları da gözetilerek müdahalenin orantılı olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

D. Mülkiyet Hakkına İlişkin İhlal Kararlarının Değerlendirilmesi

Bireysel başvuruların kabul edildiği tarihten 2021 yılı haziran ayına kadar sonuçlandırılan başvuru sayısı 271.727'dir. Bu kararlar içerisinde ihlal kararlarının sayısı 14.973 olup bunların %19,3'ünü oluşturan mülkiyet hakkına ilişkin ihlal kararlarının sayısı ise 2.893'tür³⁵⁷. Mülkiyet hakkı en çok başvuru yapılan ikinci temel hak olmasına rağmen ihlal kararlarının sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise bireysel başvurularda idari red alan veya kabul edilebilirlik

³⁵⁶ Elit Hancı Akaryakıt ve Petrol Ürünleri Gıda İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., B. No: 2015/20, 15/11/2018, para.71.

³⁵⁷ Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012 - 30/6/2021/2): https://www.anayasa.gov.tr/media/7543/bb_istatistik_2021-2.pdf, (10.01.2022).

aşamasından geçemeyen başvuruların sayısının oldukça yüksek oluşudur. Zira Mahkeme tarafından, bireysel başvuruların %89,2'si hakkında kabul edilemezlik, %4,6'sı hakkında da idari red kararı verilmiştir³⁵⁸.

1. Kamulaştırma

Kamulaştırma mal sahibinin istekli olup olmamasına bakılmaksızın özel mülkiyet içinde bulunan bir taşınmaz malın, kamu malları arasında yer almasını sağlayan bir yoldur³⁵⁹. Kamulaştırmaya ilişkin düzenleme, Anayasa'nın üçüncü bölümünde "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" arasında ve "Kamu Yararı" başlığı altında başlığı altında 46.maddesinde yer almıştır:

Kamulaştırma

Madde 46 : (Değişik: 3/10/2001-4709/18 md.) Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her halde peşin ödenir.

İkinci fıkrada öngörülen taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır.

İlgili maddede 2001 yılında değişiklik yapılmıştır. Değişiklikten önceki metinde³⁶⁰ yer alan "karşılıklarını peşin ödemek kaydıyla" ifadesi güncel madde metninde "gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla" olarak değiştirilmiştir. Bu ilkenin kabul edilmesi ile mülkiyet hakkının korunması anlamında gelişim gösterilmiştir. Bir diğer değişiklik ise "Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan

³⁵⁸ Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012 - 30/6/2021/2)

³⁵⁹ Turgut Tan, **İdare Hukuku, 2.Baskı**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013,s.582.

³⁶⁰ Maddenin ilk hali için bkz: Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli),https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekceli_anayasa_2021.pdf,(10.01.2022), s.259.

artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir” ifadesinin madde metnine eklenmesi ile kamulaştırma bedelinin arttırılması davalarında hükmedilen bedelin de peşin olarak ödenmesi koşulunun getirilmesiyle olmuştur. Üçüncü değişiklik ise maddenin ilk halinde yer alan “... taksitler eşit olarak ödenir ve peşin ödenmeyen kısım Devlet borçları için öngörülen en yüksek faiz haddine bağlanır.” ifadesi yerine “...taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır” ifadesinin kullanılmasıyla gerçekleşmiştir.

Anayasa’nın ilgili maddesinden çıkarılabilecek kamulaştırmaya ilişkin temel ilkeler aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

- 1) Kamulaştırma yalnız özel mülkiyette bulunan taşınmaz mallar için yapılabilir.
- 2) Kamulaştırma yapılmasında Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri yetkilidir.
- 3) Kamulaştırma kamu yararı amacıyla yapılabilir
- 4) Kamulaştırılan malın geçek değerinin peşin ve nakden ödenmesi zorunludur. Ancak taksitler halinde ödenmesi istisnai durumlarda söz konusu olabilecektir.
- 5) Kamulaştırma yasada gösterilen esas ve usullere göre yürütülmelidir.

Kamulaştırma işleminin Anayasa’ya uygunluğunu sağlayan bu koşullardan herhangi birinin eksikliği durumunda mülkiyete yapılan müdahale hukuksuz hale gelecektir. Mahkeme tarafından bu husus norm denetimi kararında³⁶¹:

Devlet ve kamu tüzel kişileri tarafından yapılabilmesi, kamu yararının bulunması, kamulaştırma kararının kanunda gösterilen esas ve usullerine uyulması, gerçek karşılığın kural olarak peşin ve nakden ödenmesi kamulaştırmanın anayasal öğeleridir. Temel unsurunun “kamu yararı” olduğu kabul edilen kamulaştırma, özel mülkiyet alanına devletin bir müdahalesidir. Kamulaştırma işlemi, taşınmaza el koymaya zorunlu kalındığında kamu yararının özel mülkiyet hakkından üstün tutulduğu durumlarla sınırlı olarak ve Anayasa’da belirlenen usul güvenceleri izlenerek yapıldığında hukuka uygun sayılır... Kamulaştırma, Anayasa’da özel mülkiyetin kamuya geçirilmesi konusunda başvurulabilecek bir yöntem olarak düzenlenmiş olup bir taşınmaz üzerindeki özel mülkiyet hakkının, malikin rızası olmaksızın, kamu yararı için ve karşılığı ödenmek koşuluyla Devlet tarafından sona erdirilmesidir. Bu yöntemle başvurulması için “gereklilik” ve “kamu yararının varlığı” koşullarının bulunması zorunludur. Kanun koyucu kamulaştırılacak arazi ve tesislerin tespitini “ihtiyaç duyulması” şartına bağlayarak “gereklilik” koşulunu düzenlemiştir. Ayrıca işlemin 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümlerine tabi olduğu belirtilerek, kamulaştırma yoluna ancak “kamu yararının

³⁶¹ AYM, E.2017/110, K.2017/133, T. 26/07/2017.

gerektirdiği hâllerde” başvurulabileceği düzenlenmiştir. ” şeklinde ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi’ne özellikle kamulaştırmada kamu yararı amacından kaynaklanan ve bu kavramın belirsizliği sebebiyle ortaya çıkan sorunlar sebebiyle sıklıkla başvuru yapılmaktadır. Başvuru konularından biri kamulaştırılan taşınmazın kamu yararı doğrultusunda hiç kullanılmadan üçüncü kişilere satılmasıdır. Bu başvurularda meşru amaç ve ölçülülük yönlerinden mülkiyet hakkının ihlaline karar verilmektedir³⁶². Mahkeme, kamulaştırılan taşınmazlara yönelik olarak kamu yararı amacına aykırı hukuki işlem ve tasarruflarda bulunulması yanında bu taşınmazların, makul bir süre geçtiği halde kamu yararı amacı doğrultusunda kullanılmamasını da mülkiyet hakkına ölçüsüz bir müdahale teşkil ettiği kanaatindedir.

Mahkeme ilgili kararında şu hususları vurgulamıştır³⁶³:

Kamulaştırma tarihinde kamu yararının soyut olarak bulunması yeterli olmayıp ayrıca bu doğrultuda kamulaştırma amacının somut olarak gerçekleştirilmesi de beklenmektedir... taşınmazın makul sayılamayacak bir süre kamulaştırma amacı doğrultusunda kullanılmamasının -taşınmazın değerinde bu sürede yaşanan artış karşısında mülkün oluşturduğu artı değerden mülk sahibinin yoksun bırakılmasına sebebiyet verdiği- mülk sahibine aşırı bir külfet yüklediği açıktır. Nitekim kanun koyucu da kamulaştırma amacına veya kamu yararına yönelik herhangi bir ihtiyaca tahsisine lüzumu kalmaması hâlinde taşınmazın kamulaştırılmasından vazgeçilerek mülk sahibine iade edilmesini sağlayan çeşitli düzenlemeler yapmıştır...Her ne kadar gerek bütçe imkânları gerekse kamulaştırma projesinin gerçekleşmesi önündeki muhtemel fiziksel ve ekonomik sebepler yüzünden kamulaştırma yapıldıktan sonra belirli bir süre boyunca kamu yararı amacının gerçekleşmemesi mazur görülebilirse de somut olayda olduğu gibi on bir yıl gibi bir süre boyunca belirtilen kamulaştırma amacına uygun hiçbir işlem yapılmaması makul görülemez.

Kamulaştırılan taşınmazın bedelinin tespiti işlemi, uzman derece mahkemelerin ve Yargıtay dairelerinin yetki ve görevleri arasındadır. Anayasa Mahkemesi bu konuda uzmanlaşmış bir mahkeme değildir. Bu bakımdan mülkiyet hakkının ihlali sebebiyle yapılan bireysel başvuruların incelenmesinde bedel veya değer düşüklüğünün karşılığını hesaplama görevine sahip değildir. Anayasa

³⁶² Nusrat Külâh, B. No: 2013/6151, 21/4/2016; Süleyman Oktay Uras ve Sevtap Uras, B. No: 2014/11994, 9/3/2017.

³⁶³ Derya Alpdoğan ve diğerleri, B. No: 2015/6845, 31/10/2018,para.51,53.

Mahkemesi'nin mülkiyet hakkına yapılan müdahale ile ödenen bedel arasındaki ilişki yönünden yapacağı tespit, orantılılık incelemesi ile sınırlı olacaktır³⁶⁴.

Mahkeme tarafından, güncel tarihli bir kararda, kamulaştırma bedelinin idare tarafından ödendiğinin kabul edilebilmesi için kamulaştırma bedelinin bankaya yatırılmasının yeterli olmadığı ayrıca ilgili kişiye bu bedeli tahsil edebilme imkanının da sağlanması gerektiği belirtilmiştir³⁶⁵.

Başka bir kararda³⁶⁶, Yargıtay tarafından kamulaştırılan taşınmazların bedel tespiti usulünün katı bir şekilde uygulanması nedeniyle başvurucunun “daha yüksek bir bedel alma düşüncesiyle” idarenin uzlaşma teklifini kabul etmeyip yerel mahkemece tespit edilen değere karşı temyiz yoluna başvurması ile kendisinin aleyhine bir durum ortaya çıkması karşısında; Anayasa Mahkemesi tarafından kamu yararı ile başvurucun mülkiyet hakkı arasında makul bir orantının kurulmamış olması ve başvuru üzerinde kamu yararı ile haklı gösterilemeyecek aşırı bir yük oluşturmaları sebebiyle ihlal kararı verilmiştir.

Yine bedel tespitiyle ilgili olarak kamulaştırma bedelinin düşük belirlenmiş olması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin yapılan bir başka başvuruda³⁶⁷; başvuru konusu davada yerel mahkeme kararının temyizi üzerine Yargıtay dairesinin kararı ile *"tespit edilen metrekaresi birim fiyatına ilave edilecek objektif değer artırıcı unsur oranının yüzde on oranında olacağı düşünülmeyen, daha yüksek oranda objektif değer artış oranı kabul eden bilirkişi raporuna göre fazladan bedele hükmedilmesinin"* doğru bulunmadığı gerekçesiyle Yerel Mahkeme kararı bozulmuştur. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay dairesi tarafından somut taşınmazla ilgili bir değerlendirme ve bilirkişi raporunda yer alan somut tespitlere yönelik herhangi bir açıklama yapılmadan soyut şekilde objektif değer artırıcı unsur oranının sınırlandırılmasını müdahale kapsamında değerlendirmiştir. Bu durumun taşınmazın

³⁶⁴ Mukadder Sağlam ve diğerleri, B. No: 2013/2511, 22/1/2015, para.49,55: "...somut başvuruya konu davada Yargıtay 5. Hukuk Dairesinin oturmuş içtihadı doğrultusunda irtifak hakkı kurulan kısımda taşınmazın niteliklerine, geometrik durumuna, yüzölçümüne ve enerji nakil hattının güzergâhına göre tespit edilen %52,85 oranındaki değer düşüklüğü karşılığı başvurularda ödenen bedel ile ulaşılmak istenen kamu yararı arasında orantısızlık bulunduğu veya adil dengenin gözetilmediğine dair bir husus saptanamamıştır."

³⁶⁵ Ali Zeyrek ve diğerleri, B. No: 2018/6376, 8/6/2021 : "...takdir edilen bedellerin bizzat başvurucunun adına açılmış bir hesaba yatırılmadığı, on beş adet taşınmaza ilişkin kamulaştırma bedelinin tek bir hesaba yatırılarak maliklerin kamulaştırma bedellerini alma imkânı idarece ortadan kaldırılmıştır..."

³⁶⁶ Selma Arıcan, B. No: 2013/7841, 21/5/2015.

³⁶⁷ Saadet Esin, B. No: 2014/18103, 26/10/2017.

gerçek değerinin ve müdahale nedeniyle taşınmazın değerinde meydana gelen azalmanın tam olarak tespit edilmesini engellemesi sebebiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Kamulaştırmaya ilişkin bir diğer başvuru konusu, kamulaştırma bedelinin tespiti davalarında belirlenen bedele, faiz işletilmemesi neticesinde kamulaştırma bedelinin değer kaybetmesidir. Bazı durumlarda kamu kurumları, uzun süren kamulaştırma bedelinin tespiti davalarında belirlenen bedele ilişkin faizi ödemeyerek kişinin alması gereken bedelin enflasyon karşısında azalmasına neden olmaktadır. Taşınmazı kamulaştırılan kişilere ödenen kamulaştırma bedelinin, kişinin uğradığı zararı telafi edebilmesi için taşınmazın gerçek karşılığı olması yanında, ödenen bedelin tespitiyle ödenmesi arasında geçen dönemde gözlemlenen enflasyona nispetle hissedilir derecede değer kaybetmemiş olması gerekir³⁶⁸.

Anayasa Mahkemesi, kamulaştırma bedelinin değer kaybına ilişkin bir kararında³⁶⁹:

*Yapılan incelemede başvurucuların mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülü olup olmadığı hususunda bir sonuca varmak için Mahkemece **tespit edilen gerçek değer ile başvuruculara yapılan ödemelerin enflasyon etkisi arındırılmış sonuçlarının karşılaştırılması** gerekmektedir. Elde edilmek istenen kamu yararı ile başvurucuların mülkünden mahrum kalması arasında makul dengenin sağlanıp sağlanmadığını ve müdahalenin ölçülü olup olmadığını tespit etmede önemli olan, yapılan ödemelerin değer kaybının toplam bedele oranı üzerinden başvurucuların maruz kaldığı yükü belirlemektir.*

şeklinde belirtilmiş ve devamında kamulaştırma bedelinin, Merkez Bankası verileri kullanılarak enflasyon karşısında değer kaybı giderilmiş karşılığı tespit edilmiştir.

Kamulaştırma bedelinin tespiti ve tescili davasında aleyhe vekalet ücretine hükmedilmesi nedeniyle yapılan başvuruda³⁷⁰ kamulaştırılan taşınmazın değerinin

³⁶⁸ Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013, para.59.

³⁶⁹ Ali Şimşek ve diğerleri, B. No: 2014/2073, 6/7/2017, para.66: "... Bedel tespiti sonrası, el koyma kararıyla ödenmiş olan bedel mahsup edilerek ödenen 7.072,90 TL'nin dava tarihi ile ödeme tarihi arasındaki enflasyon nedeniyle değer kaybı %19,31'dir. Başvuruculara dava tarihine göre belirlenerek ödenen kamulaştırma bedelinin ödeme tarihinde Merkez Bankası verileri kullanılarak enflasyon karşısında değer kaybı giderilmiş karşılığı 8.438,68 TL'dir."

³⁷⁰ Sadettin Ekiz, B. No: 2016/9364, 9/5/2019, para.63 : "dava öncesinde kamulaştırmayı yapan idare tarafından satın alma görüşmeleri yürütülmüş ancak taraflar arasında uzlaşma sağlanamadığı için idare kamulaştırma bedelinin tespiti ve tescil davası açmıştır. Ancak satın alma usulünde idare tarafından takdir edilen bedel 5.674,76 TL olup yapılan yargılama neticesinde kamulaştırma bedeli 10.219,58 TL olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla derece mahkemelerince belirlenen söz konusu tutar, satın alma usulünde teklif edilen bedelin yaklaşık iki katı olduğuna göre başvurunun davanın açılmasına sebebiyet verdiği söylenemez... her iki taraf yararına da vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmiş ise de başvurunun kendi yararına hükmedilen vekâlet ücretini 1136 sayılı Kanun'un 164.

belirlenmesinin kural olarak kamu makamlarının yükümlülüğünde olduğu ve ancak haklı gösterilebilecek belirli şartların varlığı halinde idari ve yargısal süreçlerdeki masrafların mülk sahibine yüklenebileceği tespitinde bulunulmuştur. Kararda sonuç olarak derece mahkemeleri tarafından daha yüksek bir bedelin tespit edilmesi ile bedel tespiti davası açılmasında haksız olunmadığı ve vekalet ücreti ödenmesinin kamulaştırma bedelinin önemli ölçüde azalmasına sebep olunacağı gerekçesiyle ihlal kararı verilmiştir.

Aynı kararda³⁷¹ Mahkeme, kamulaştırma bedelinin, satın alma usulünde belirlenen değerden daha düşük bir tutarda tespit edildiği davalarda vekalet ücreti bakımından somut olayın özelliğine göre değerlendirilme yapılmasına dikkat çekmiştir:

*...böyle durumlarda da hükmedilecek vekâlet ücretinin kamulaştırma bedelini önemli ölçüde azaltmaması gerekmektedir. Özellikle **kamulaştırma bedelinin nispeten düşük belirlendiği hâllerde vekâlet ücretinin de aynı oranda düşük belirlenmesi gerekir**. Aksi hâlde yani her durumda maktu vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmesi somut olayın özelliğine göre mülk sahibine aşırı bir külfet yüklenmesine yol açabilir.*

Kamulaştırılan taşınmaz üzerindeki muhdesat bedelinin acele el koyma dosyası ile ödenmesi ve kamulaştırma bedeline dahil edilmemesinden dolayı kamulaştırma bedelinin düşük tespit edilmesi nedeniyle yapılan bir diğer başvuruda³⁷², Mahkeme tarafından, başvuruçuların, acele elkoyma dosyası ile ödenen yapı bedelinin belirlenmesine ilişkin sürece katılamamasıyla savunma ve itirazlarını sunma imkanının bulunmaması ve başvuruçuların çekişmeli yargılama yapılması olanağı bulamamış olması sebebiyle “mülkiyet hakkının usuli güvencelerinin yerine getirilmediği” ve “başvuruçuların şikâyetlerinin ortadan kaldırılmadığı” gerekçeleriyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

maddesi uyarınca avukatına ödemekle yükümlü olduğu dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla başvuruçunun ödemek durumunda kaldığı vekâlet ücreti kendi yararına ödenen vekâlet ücretinin doğrudan bir karşılığı olarak görülemez... Sonuç olarak taşınmazı kamulaştırılan başvuruçunun satın alma usulündeki bedeli kabul etmediği olayda derece mahkemelerince daha yüksek bir bedelin tespit edilmesi başvuruçunun söz konusu davayı açmasında haksız olmadığını göstermektedir. Öte yandan kamulaştırmayı yapan idareye başvuruçunun vekâlet ücreti ödemek zorunda bırakılması kamulaştırma bedelinin önemli ölçüde azalmasına sebebiyet vermiş olup bu sonuca başvuruçunun davranışının yol açtığı gösterilemediğinden müdahale başvuruçuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklemektedir.”

³⁷¹ Sadettin Ekiz, B. No: 2016/9364, 9/5/2019, para.69.

³⁷² Burcu Çağlayan ve diğerleri, B. No: 2018/23027, 29/6/2021.

Anayasa Mahkemesi çeşitli kararlarında kamulaştırmasız el atma nedeniyle kanunilik ölçütü yönünden inceleme yapılmış ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Mahkeme'ye göre³⁷³:

Kamulaştırmasız el atma, idare tarafından Anayasa'ya ve kanuna aykırı olarak oluşturulmuş bir durumun hukuki olarak kabul edilmesine yol açmakta ve idareye kanuna aykırı davranışından fayda sağlama imkânı vermektedir. İdareye anayasal güvencelere aykırı olarak kamulaştırmaya ilişkin önceden belirli kuralların ötesine geçme imkânı sağlayan böyle bir uygulama ise mülkiyet hakkının korunması yönünden öngörülemez ve keyfî durumlara yol açmaktadır. Anayasa'nın 13., 35. ve 46. Maddelerinde öngörülen hukuki güvenceleri içermediği açık olan söz konusu uygulamanın kamulaştırma usulünün bir alternatifi olarak görülmemesi gerekmektedir.

Kamulaştırmasız el atmaya ilişkin aynı yönde bir başka kararda şu ifadeler yer verilmiştir³⁷⁴:

*Anayasa'nın 35. ve 46. maddeleri, taşınmaz üzerindeki mülkiyet hakkına son veren müdahalelerin yasal olmasını zorunlu tutmaktadır. Bu zorunluluk hukuk devletinin gereğidir. Anayasa'nın 46. maddesi hükmü ile 4/11/1983 tarihli ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu gereği asıl olan, kamulaştırma işlemi yapmak suretiyle idarenin taşınmazı iktisap etmesidir. Yöntem olarak Anayasa ve yasalara uygun bir **kamulaştırma işlemi yapılması söz konusu iken dayanağını Anayasa ve yasalardan almayan, bireylerin mülkiyet hakkına son veren bir uygulama olan kamulaştırmasız el atma yasalara uygun bir kamulaştırma ile aynı hukuki çerçeve içinde değerlendirilemez.** İdarelere resmî kamulaştırma kurallarının ötesine geçme imkânı sağlayan böyle bir uygulama, taşınmaz sahipleri için öngörülemeyen ve hukuki olmayan müdahale riskini taşımaktadır.*

Bir başka kararda³⁷⁵; başvuru tarafından, taşınmaza müdahale eden şirkete karşı açılan müdahalenin menî davası, Yerel Mahkemece kamulaştırmasız el atma davası olarak nitelendirilerek taşınmazın bedelinin Karayolları Genel Müdürlüğünden tahsiline ve taşınmazın idare adına tesciline karar verilmiştir. Mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruda kamulaştırma işlemi yapılmaksızın KGM'nin gözetimi altındaki Şirketin, başvuruçulara ait taşınmazlara hafriyat dökmek ve yol açmak suretiyle müdahalede bulunduğu, Anayasa ve kanunlarla belirlenmiş süreçler takip edilmeden başvuruçuların mülkiyetinde bulunan taşınmazlara kamulaştırmasız olarak el atıldığı anlaşıldığından müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı tespit edilerek ihlal kararı verilmiştir.

³⁷³ Şevket Karataş [GK], B. No: 2015/12554, 25/10/2018, para.58.

³⁷⁴ Celalettin Aşçıoğlu, B. No: 2013/1436, 6/3/2014, para.58.

³⁷⁵ İbrahim Oğuz ve diğerleri, B. No: 2013/5926, 6/10/2015.

2. Kadastro, Tapu ve İmar Uyuşmazlıkları

Tapuya ilişkin uyuşmazlıkların başında tapu sicilinin hatalı tutulmasından kaynaklanan sorunlar gelmektedir. Tapu sicilinin hatalı tutulmasından kaynaklanan zararların devlet tarafından tazmin edilmesi hususu, 4721 sayılı Kanun'un 1007. Maddesi ile düzenlenmiştir. İlgili madde ile tapu sicilinin tutulmasından doğan bütün zararlardan devletin sorumlu olacağı ve zararın doğmasında kusuru bulunan görevlilere devletin rücu edebileceği hüküm altına alınmıştır .

Aynı zamanda Hukuk Genel Kurulu'nun 18/11/2009 tarihli ve E.2009/4-383, K. 2009/517 sayılı ilamıyla “*tapu işlemleri kadastro tespiti işlemlerinden başlayarak birbirini takip eden işlemler olduğundan ve tapu kütüğünün oluşumu aşamasındaki kadastro işlemleri ile tapu işlemleri bir bütün oluşturduğundan bu kayıtlarda yapılan hatalardan 4721 sayılı Kanun'un 1007. Maddesine göre devletin sorumlu olduğunun kabulü gerektiği...*” belirtilerek kadastro tespit işlemlerinden kaynaklanan zararlarda da devletin sorumluluğunun gündeme geleceği kararlaştırılmıştır.

Tapu sicilinin yanlış tutulması sebebiyle zararın giderilmemesi durumunda hak ihlali gündeme gelecektir. AYM'nin “*Bekir Sağırdak*” kararında³⁷⁶:

Tapu Sicil Müdürlüğünün de kabul ettiği hatalı kaydı sonucu...başvurucunun imar ıslah çalışmaları sonucu fazladan toplam 109 m² yer edindiğine ve bu nedenle zarara uğramadığına dair İlk Derece Mahkemesi kanaatinin; başvurucunun gerek taşınmazı alım tarihinde gerekse taşınmaza malik olduktan sonra tapu kaydında görünen yüz ölçümü ile taşınmazın gerçekteki yüz ölçümünde bir farklılığın olduğunu anlayabileceği veya görebileceği yönünde de yargılama dosyasında herhangi bir emarenin tespit edilemediği hususu da dikkate alınarak başvurucu üzerinde aşırı ve orantısız bir yüke sebep olduğu, hakkın özüne dokunur şekilde ölçülülük ilkesini ihlal ettiği sonucuna varılmıştır. ifadelerine yer verilmiştir.

Benzer şekilde kadastroda yapılan hata nedeniyle taşınmaz tapularının bir bölümünün mükerrer kadastro gerekçesiyle iptal edilmesi karşısında yapılan bir başvuruda³⁷⁷:

³⁷⁶ Bekir Sağırdak, B. No: 2013/5669, 24/3/2016,para.37.; “başvurucunun, taşınmazına ait kayıtların kendi satın alma işleminin yaklaşık on altı yıl öncesinden beri devlet tarafından hatalı tutulmasından kaynakladığını ileri sürdüğü zararlarının karşılanması talebi bulunmaktadır...devlet tarafından tutulan kayıtlara güvenerek aldığı taşınmazın tapu sicilinde hatalı kayıt tutulması nedeniyle yüz ölçümünün gerçek değerinin üzerinde görünmesinden kaynaklanan zararının 4721 sayılı Kanun'un 1007. maddesine dayanarak açtığı davada telafi edilememesinin mülkiyetine saygı hakkını ihlal ettiğinden yakınmaktadır.)

³⁷⁷ Mehmet Koca, B. No: 2014/19791, 19/12/2017.

...kamu makamları tarafından oluşturulan tapuyu ifraz ve satın alma yoluyla edinen başvurunun tapularının Hazineye ait tapu ile çakışan bölümünün iptal edilmesi başvurucuya ağır bir külfet yüklemiştir. Önceki kadastroya istinaden lehine tapu oluşturulan Hazinesin menfaatlerinin korunmasında kamu yararı bulunmakta ise de devletin verdiği tapuya dayanarak **mülkiyet hakkı sahibi olan başvurunun da menfaatinin gözetilmesi ve bu çerçevede idarenin hatalı işleminin bütün sonuçlarının başvurunca yüklenmemesi** gerekmektedir. Bu bağlamda tapularının kısmen iptal edilmesi karşılığında başvurunca **tazminat ödenmesinin** başvurunca yüklenen külfeti hafifletecek ve kamu yararı ile bireysel menfaatlerin dengelenmesini sağlayacak önemli bir araç olduğu söylenebilir. belirtilerek zararın giderilmesine dikkat çekilmiştir.

Tapu iptal davası ile tazminat ödenmeksizin mülkten yoksun bırakılma durumunda da başvurunun mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmektedir³⁷⁸. Güncel tarihli bir başvuruda³⁷⁹:

...tapu kaydına dayanılarak taşınmazın başvurunun murisi adına tespiti edilmesinden sonra tapulama tespiti ve komisyon kararına itiraz davasında taşınmazın eski tapulu yer olduğu ancak orman tahdidine alınmakla tapuların hükmünü yitirdiği gerekçesiyle orman tahdidinin müseccel bulunduğu birliğin tapu kütüğüne aktarılmasına karar verilmesi ormanların korunması bağlamında kamu yararına dayalı meşru bir amacı içerse de mülkten yoksun bırakılan **başvurunca herhangi bir tazminat ödenmemesi, idarenin hatasından doğan zarara bütünüyle başvurunun katlanması sonucunu doğurmuştur.**

gerekçesiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçüsüz olduğu kanaatine varılmıştır. Bu başvuruda başvuruçuların avantajlı durumu vardır. Şöyleki; bu başvuruda, hakimlikçe 26/8/1987 tarihinde verilen karar ancak 5/7/2012 tarihinde kesinleşmiştir. Bu sebeple hakimlik kararı Anayasa Mahkemesi'nin zaman bakımından yetkisinin kapsamı dahilinde kalmıştır. Ancak Mahkeme'nin bu konuda önüne gelen diğer çoğu başvuru, zaman bakımından yetkisizlik kararı ile sonuçlanmaktadır.

Tazminatsız tapu iptali durumunda öncelikle TMK m.1007 de belirtilen başvuru yolları tüketilmelidir. Aksi takdirde başvurunun, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilebilecektir³⁸⁰.

Anayasa Mahkemesi, muhtemel bir alacağın güvence altına alınarak etkisizleşmesinin önüne geçilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan tedbirlerin alınması ve bu

³⁷⁸ Sabahat Günindi, B. No: 2018/15204, 9/6/2021 ; Adile Şölen Yücel ve diğerleri, B. No: 2017/15169, 15/9/2020.

³⁷⁹ Semahat Uzuner, B. No: 2018/14592, 15/6/2021, para.67 ; Aynı yönde bkz: Cemile Gökhan ve diğerleri, B. No: 2015/1203, 23/5/2018.

³⁸⁰ Hatice Avcı ve diğerleri, B. No: 2014/9788, 22/9/2016; Ahmet Hilmi Serter, B. No: 2014/10954, 17/11/2016.

tedbirler kapsamında kamu makamlarının, kişinin taşınmazı üzerinde belirli bir süreyle hukuki tasarruflarda bulunmasının sınırlandırılması bakımından, geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu kabul etmiştir. Ancak söz konusu tedbirlerin uygulanması ile taşınmazın sahibine “kaçınılmaz olandan aşırı bir külfet” yüklenmemesi gerektiği kararlarda belirtilmiştir. Bu doğrultuda hukuki ilişkinin diğer tarafının haklarını korumak için tedbiri uygulayan kamu makamlarının söz konusu tedbirin başvurusunun mülkiyet hakkına etkilerini de gözetmesi ve ölçsüz bir müdahaleye yol açmaması gerekmektedir³⁸¹. Bu yaklaşım birçok başvuruda esas alınmaktadır. Örneğin; tapu iptali ve tescili talebiyle açılmış bir davada taşınmazın tapu kaydına ihtiyati tedbir şerhi konulmasına karar verilmiş olması ve bu tedbirin 27 yıldan fazla bir süre devam etmesi nedeniyle yapılan bir başvuruda³⁸² bu tedbir sürecinin makul olmadığına karar verilmiştir. Bu nedenle mülkiyet hakkını sınırlandıran tedbirin başvurucuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklediği sonucuna varılmıştır.

Tapu tahsis belgesine dayanılarak kullanılan taşınmazın yıkımı veya tahliyesi sebebiyle oluşan hak ihlalleri de Mahkeme’ye başvuru yapılan konulardan bir diğeridir. Anayasa Mahkemesi *Ayşe Öztürk*³⁸³ kararında başvurusunun iddialarını ikiye ayırarak incelemiştir. İlk iddia, “binanın bulunduğu araziye ilişkin tapu tahsis belgesinin iptali nedeniyle mülkiyet hakkının ihlali iddiası”dır. Mahkemece, tapu tahsis belgesi ile başvurusunun kullanımına bırakılan taşınmazın(arazinin) tapuda Maliye Hazinesi adına tescil edilmiş olması sebebiyle tapu tahsis belgesinin başvurusuya, anayasal anlamda korunmaya değer bir menfaat sağlamadığı gerekçesiyle başvurunun “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna” karar verilmiştir. Aynı kararın devamında “binanın değeri ödenmeksizin tahliye kararı verilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası” ayrı olarak incelenmiştir. Mahkemece, sadece tapu tahsis belgesinin arazi üzerindeki mülkiyet hakkının başvurusuya ait olduğunu ispatlamaya yeterli olmadığı belirtilerek arazi üzerindeki binanın ise başvuru tarafından yapılmış olması ve kullanılması sebebiyle “bina üzerinde” başvurusunun mülkiyet hakkı bulunduğu kabul edilmiştir.

...tapu kaydı bulunmayan, ancak tapu tahsis belgesi ile taşınmaz (arazi) üzerine yapılan binayı yıllarca kullanan ve vergilerini ödeyen başvurusuya kamu

³⁸¹Hesna Funda Baltalı ve Baltalı Gıda Hayvancılık San. ve Tic. Ltd. Şti. [GK], B. No: 2014/17196, 25/10/2018,para.79.

³⁸²Şevket Budan, B. No: 2017/23296, 8/9/2020.

³⁸³ Ayşe Öztürk, B. No: 2013/6670, 10/6/2015.

makamları tarafından müdahale edilmediği ve bu duruma müsamaha gösterildiği, binanın başvurucaia ait olduğu, dolayısıyla mülkiyeti başvurucaia ait olan binanın değeri ödenmeksizin veya zararı telafi edici öneriler sunulmaksızın başvurucaunun tahliye edilmek istenmesinin mülkiyet hakkına müdahale teşkil ettiği açıktır...mülkiyeti başvurucaia ait binanın tahliyesinin talep edilmesine rağmen değerinin ödenmemesinin, başvurucaunun mülkiyet hakkına orantılı olmayan bir müdahale olduğu ve bina üzerindeki mülkiyet hakkını ihlal ettiği sonucuna varılmıştır. gerekçesi ile ihlal kararı verilmiştir.

Mahkemece, ileri tarihli “Feti Yılmaz ve diğlerleri” kararında ikili ayırım yapılmaksızın incelenmiş ve bina yönünden mülkün varlığı kabul edilmiştir ³⁸⁴:

Tapu tahsis belgesinin verildiği tarihten itibaren 2012 yılına kadar başvurucaaların murisi ve başvurucaalar yapıyı kullanmışlar ve tapu tahsis belgesinin mevzuata aykırılığı hususunda kamu makamlarınca uyarılmamışlardır. Dolayısıyla söz konusu yapının bu kadar uzun bir süre kullanılmasının başvurucaalar bakımından önemli bir ekonomik menfaat teşkil ettiği ve bu yönden başvurucaaların Anayasa’nın 35. Maddesi uyarınca mülkiyet hakkı kapsamında korunması gereken bir menfaatinin mevcut olduğu” kabul edilmiştir.

Kararın devamında, “Ayşe Öztürk” kararına atıf yapılarak “değeri ödenmeksizin veya zararı telafi edici öneriler sunulmaksızın başvurucaunun binadan tahliye edilmek istenmesinin veya binanın yıkılmasının mülkiyet hakkına ölçüsüz bir müdahale olduğu” sonucuna varılmıştır.

Bir başka başvuruya³⁸⁵ konu olayda, tapu tahsis belgesi verilen taşınmazın tapuda özel bir kişi adına kayıtlı olması sebebiyle tapu tahsis belgesinin iptal edilmesi söz konusudur. Bu kararda da tapu tahsis belgesi verilmesi koşullarının oluşmadığı hususunun derece mahkemelerince tespit edilmiş olmasına vurgu yapılmış ve mülkiyet

³⁸⁴Feti Yılmaz ve diğlerleri, B. No: 2017/37121, 11/12/2019,para.45; Kararın karşı oy gerekçesinde başvurucaunun mülk edinmesinin “Ayşe Öztürk” kararından farklı olduğuna vurgu yapılarak mülkün varlığı kabul edilmemiştir: “Somut olayda -yukarıda aktarılan kararlarımızdan farklı olarak-başvurucaaların murisinin, daha önceki yıllarda iktisap ettiği başka bir tapulu gayrimenkulünün bulunmasına ve 2981 sayılı Kanunun 13. maddesinin emredici hükmüne göre bu durum tapu tahsis belgesi düzenlenmesine engel olmasına rağmen gerçek dışı beyanda bulunarak, başvuru konusu taşınmaz için mezkûr belgeyi aldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, başvurucaaların ve murisinin, anılan yapıyı otuz yıldan daha uzun süre kullanmalarının ve idarî makamların buna müdahale etmemesinin başvurucaalar bakımından mülkiyet hakkı kapsamında korunması gereken önemli bir ekonomik menfaat oluşturduğu yönündeki kabulün hakkın kötüye kullanılmasının hukuk düzeni tarafından himaye edilmeyeceği yönündeki temel hukuk ilkesi bakımından isabetli olmadığı açıktır. Diğler taraftan, Kanuna ve yerleşik yargısal içtihadı dayandırmayan, temelsiz bir hak kazanma beklentisi mülkiyet hakkı güvencesinden yararlanacak meşru beklentinin kabulü için yeterli olmadığından, Kanunun mezkûr emredici hükmüne aykırı olarak elde edilen tapu tahsis belgesine dayalı bu uzun süreli kullanımın mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilecek meşru beklenti olarak kabul edilmesi de mümkün değildir”

³⁸⁵Süleyman Üstün, B. No: 2013/6767, 4/2/2016.

hakkının ihlali iddiası yönünden “konu bakımından yetkisizlik nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna” karar verilmiştir.

Yargı kararlarının yerine getirilmemesi hakkın ihlaline yol açabilecektir. “Necdet Çetinkaya³⁸⁶” başvurusunda başvuru, taşınmaz, ortaklığın giderilmesine dair verilen karara dayanarak satış memurluğu tarafından yapılan ihale sonucunda edinmiştir. Ancak Hazinesin hissedar olduğunun fark edilmemesi nedeniyle ortaklığın giderilmesi davasında taraf olarak gösterilmeksizin dava sonuçlandırılmıştır. Akabinde başvurunun satın aldığı taşınmazın tamamı için tesciline yönelik talebi, bu taşınmazın paydaşlarından olan Hazinesin satış kararı ve ihalenin tarafı olmadığı gerekçesiyle ilgili Tapu Sicil Müdürlüğü tarafından reddedilmiştir. Ayrıca başvuru tarafından açılan mülkiyetin tespiti ve tescil davası da reddedilmiştir. Yargıtay ise “alınan satış kararı ile yapılan ihalenin paydaş olmasına karşın taraf olarak alınmayan Hazineyi bağlamayacağı ve Hazinesin yer almadığı bir ilamın ya da ihalenin infaz edilemeyeceğinde kuşku bulunmadığı, açıklanan nedenlerle davanın reddedilmesinin doğru olduğu” gerekçesiyle hükmü onamıştır. Anayasa Mahkemesi, başvurunun taşınmazın ihale bedelini ödemesi ile tescilden önce taşınmazın mülkiyetini kazandığını, buna rağmen söz konusu taşınmazın “Hazinesin payı dışındaki diğer payları yönünden” başvuru adına tescil işleminin yapılmamasının başvuru, orantısız ve aşırı bir külfet altına soktuğunu ve adil dengenin başvuru aleyhine bozulduğunu belirtmiştir.

Ruhsatı olmayan binanın yıkılması nedeniyle yapılan başvurularda Mahkeme, başvurunun kullandığı taşınmazın yıkılıp yıkılmama konusunda belirsizlik yaşayıp yaşamadığı hususunu irdeler ve kamu makamlarının edilgen tutumlarının derece mahkemeleri tarafından dikkate alınmasına işaret eder.

Mahkeme bir kararında³⁸⁷ “kamu makamlarının binanın yıkımı için uzun süre hareketsiz kalması binanın yıkılıp yıkılmayacağı noktasında belirsiz bir durumun

³⁸⁶ Necdet Çetinkaya, B. No: 2013/7725, 24/3/2016.

³⁸⁷ Durali Gümüşbaş, B. No: 2015/6427, 10/10/2018, para.55.; Aynı yöne bkz: Rifat Algan, B. No: 2014/19138, 22/2/2018, para.51: “... kaçak olarak inşa edildiği anlaşılan bu yapının yıkımı için gerekli imkanlara sahip olan idarece uzun bir süre girişimde bulunulmadığı gibi belediyeçilik hizmetleri sunulması suretiyle yaklaşık yirmi iki yıl boyunca bu binada sosyal ortam ve aile çevresinin kurulmasına müsaade edildiği anlaşılmaktadır. Bu kadar uzun bir süre boyunca söz konusu binada yaşayan başvuru ve ailesi yönünden binanın kullanımının önemli bir ekonomik menfaat teşkil ettiği kuşkusuzdur. Kamu makamlarının belirsizliğe yol açan edilgen tutumu karşısında başvurunun bu durumun bir anda değişebileceğini öngörmesi de beklenemez.”

oluşmasına sebebiyet vermektedir. Böyle bir durumda başvurunun kamu makamlarının uzun bir süre boyunca devam eden edilgen tutumlarının bir anda değişebileceğini öngörmesini beklemek hakkaniyete aykırı olacaktır...” şeklinde ihlal kararı verilirken bir başka kararında³⁸⁸ ise “başvurucuya ait binanın ruhsatsız olarak inşa edildiği tespit edilmiş ve 10/4/2007 tarihinde bina mühürlenmiştir... Bunun yanında Belediye Encümeninin 12/4/2007 tarihli kararıyla binanın ıslahı için başvurucuya bir aylık süre verilmiş ayrıca başvuru hakkında idari para cezası uygulanmıştır... başvuru bu tarihte binanın ruhsata aykırı olduğunu öğrenmiş olup yıkılabileceğini öngörebilir durumdadır.” gerekçesi ile binanın yıkılması yönünden mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine karar verilmiştir.

Mahkeme, metruk hale gelen, çevre ve insan sağlığı açısından tehlike oluşturan binanın yıkılmasında kamu makamlarına tanınan takdir yetkisi ve kamu yararı amacının ağırlığı gereğince ve binanın yıkılmasının öngörülebilecek olması sebebiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahale ile başvurucuya aşırı bir külfet yüklenmediği kanaatindedir³⁸⁹.

Anayasa Mahkemesi, imar planında sit alanı ya da korunması gereken kültür varlığı olarak belirlenen taşınmazlara ilişkin olarak 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun bu kapsamdaki taşınmaz maliklerine tanıdığı hak, muafiyet ve kolaylıkları dikkate alarak değerlendirme yapmaktadır. Örneğin iş bu Kanunun m.15/f bendinde belirtildiği üzere sit alanında bulunan ve gerçek veya tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan taşınmazlar için kamulaştırma esası benimsenmemiş, bunun yerine takas imkanı getirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin takas yolunun kullanılıp kullanılamaması değerlendirmesinde, Danıştay’ın güncel tarihli bir kararı sebebiyle farklı kararlar verildiği görülmektedir. Mahkeme, kabul edilemez olduğuna karar verilen “Ayla Doğuoğlu³⁹⁰” başvurusunda:

³⁸⁸ Mustafa Duman, B. No: 2015/19177, 19/2/2019.

³⁸⁹ Mehmet Memiş, B. No: 2015/5380, 30/10/2018, para.49.: “başvurucuya ait bina, metruk bir hâle geldiği, bu durumun çevre halkının sağlığı açısından tehlike arz ettiği, çevre ve görüntü kirliliği oluşturduğu gerekçesiyle Belediye tarafından yıkım kararı alınarak yıktırılmıştır. Şehir plânlaması ve imar uygulamaları çerçevesinde yapıların ruhsata bağlanması ve özellikle çevre ile insan sağlığı bakımından tehlike arz eden yapıların inşa edilmesinin önüne geçilerek inşa edilenlerin ise ivedilikli yıkımı bakımından kamu makamlarının belirli bir takdir yetkileri bulunmaktadır. Ancak kamu makamlarının bu takdir yetkilerini zamanında, makul ve tutarlı bir biçimde kullanmaları gerekmektedir.”

³⁹⁰ Ayla Doğuoğlu, B. No: 2017/25596, 14/10/2020, para.40.

...konumu gereği kısıtlı olan ve üzerinde kesin yapılaşma yasağı bulunan bu taşınmaz yönünden 2863 sayılı Kanun'un maliklere tanıdığı takas imkânının etkili bir giderim sağlamayacağı söylenemez. Öte yandan başvurunun kendisine sağlanan bu haktan yararlanamadığı yönünde somut bir şikâyetinin olmadığı da açıktır. Somut olay bakımından başvurunun henüz böyle bir şikâyetinin de olmadığı dikkate alındığında mevcut aşama itibarıyla müdahalenin kamu yararı amacı ile başvurunun mülkiyet hakkının korunması arasındaki adil dengeyi bozmadığı ve ölçülü olduğu sonucuna varılmıştır.

Buna karşın Mahkemece, “Mehmet Umur Akarca³⁹¹” başvurusunda, Danıştay’ın yakın tarihli son içtihadı³⁹² ve yönetmelik maddesi gerekçe gösterilerek:

*Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörüm Bölgesi Uygulama İmar Planında park-çocuk bahçesi, oyun ve açık spor alanları olarak düzenlenecek alan kapsamında kalan taşınmazlar için **takas imkânının mümkün olmadığı** ve başvurucuya ait taşınmazın 22/7/1983 tarihli uygulama imar planında kamu hizmeti alanına ayrılmasına rağmen beş yılı aşan uzun bir süreden beri kamulaştırılmadığı gibi başvurucuya herhangi bir tazminat da ödenmediği dikkate alındığında...* şeklinde ifade edilerek mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Taşınmazın, imar planında kamu hizmeti alanına ayrılması sebebiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bir başka başvuruda³⁹³ imar planının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl içinde imar programına alınarak kamulaştırılması gerekirken işlem yapılamaması ve herhangi bir tazminat da ödenmemesi sebebiyle başvuru sahiplerinin mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülü olmadığına ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Aynı yönde çok sayıda başvuru mevcuttur³⁹⁴.

³⁹¹ Mehmet Umur Akarca, B. No: 2017/15318, 9/6/2021, para.32,48.

³⁹² Danıştay 6. Dairesi, E.2016/11961, K.2020/13828, T.28/12/2020 kararının ilgili kısmı şöyledir: “...Boğaziçi Sahil Şeridi ve Öngörüm Bölgesi Uygulama İmar planında ‘park - çocuk bahçesi, oyun ve açık spor alanları olarak düzenlenecek alan’ kullanımında kalan taşınmazlar için 2863 sayılı kanuna göre öncelikle takas yolunun kullanılarak taşınmazdaki kısıtlılığın giderilmesi yoluna başvurulduğunda, takas yolunun uygulanmasına ilişkin yukarıda anılan Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin k fıkrasına göre takas imkânının mümkün olmadığı açıktır. Bu durumda taşınmazdaki kısıtlılığın giderilmesi için kamulaştırmadan başka bir yol bulunmamaktadır. Kamulaştırma yapılabilmesi için özel kanun olan 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’nda ilgili idarenin gelirleri belirlenmiş olup anılan Kanunun 16. Maddesinin b fıkrası gereğince Belediyeler ve il özel idareleri ortak fonlarından her yıl Boğaziçi Alanı için ayrılan payın İller Bankası Genel Müdürlüğünce Boğaziçi Alanında yapılacak kamulaştırma işlemlerine tahsis edileceği düzenlenmiştir...”

³⁹³ Hüseyin Ünal, B. No: 2017/24715, 20/9/2018, para.58.: “...yerleşik Danıştay içtihadında, imar planlarının onaylanmasından itibaren beş yıllık süre geçmesine rağmen ilgili idarelerce imar planlarında kamu hizmetine ayrılan taşınmazların kamulaştırılmamasının mülkiyet hakkının kullanımında belirsizliğe yol açtığı kabul edilmiştir. Danıştay içtihadında makul görülen beş yıllık sürenin hesabında nihai karar tarihinin esas alındığı görülmektedir.”

³⁹⁴ Mehmet Seçer, B. No: 2018/15843, 24/3/2021; Fatma Feda, B. No: 2018/13259, 24/3/2021; Ayşe Karaoğlu ve diğerleri (2), B. No: 2018/8669, 24/3/2021; Şükrü Sürmeli, B. No: 2018/14970,

3. Sosyal Güvenlik Kurumu Alacakları

Sosyal güvenlik hakkının düzenlendiği Anayasa'nın 60. maddesinde "*Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar*" hükmü yer alır. Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi kararında sosyal güvenliğin, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan sosyal risklerin, kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerlerindeki gelir azaltıcı ve harcama artırıcı etkilerini en aza indirmek ayrıca sağlıklı ve asgari hayat standardını güvence altına alabilmek olduğu belirtilmiştir³⁹⁵. Bu güvencenin sağlanabilmesi için sosyal güvenlik kuruluşları oluşturulmalı ve kişilerin yaşlılık, hastalık, malullük, kaza ve ölüm gibi sosyal risklere karşı asgari yaşam düzeyleri korunmalıdır³⁹⁶.

Anayasa Mahkemesi mevzuata uygun şekilde ve yargısal içtihatlarla paralel şekilde sosyal yardım ödemesi almaya hak kazanan bireyin mülkiyet hakkı kapsamına giren bir menfaatinin oluştuğunu kabul etmektedir. Bu bakımdan emekli ikramiyesi alacağı, yaşlılık, ölüm, yetim aylıkları mülk kapsamında değerlendirilir.

Bir sosyal güvenlik ödemesinin değer kaybına uğratılarak ödenmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin birçok başvuru mevcuttur. Bu başvurular mülkiyetten barışçıl yararlanmaya ilişkin birincil kural çerçevesinde incelenmektedir. Alacağın değer kaybına uğratılarak ödendiği iddiasıyla yapılan "*Ferda Yeşiltepe*" başvurusu bu konuda emsal nitelik taşımaktadır³⁹⁷. Mahkeme ilgili kararlarda enflasyon oranını tespit ederken alacağın, TÜİK verileri kullanılarak enflasyon karşısında değer kaybının giderilmiş karşılığına işaret eder.

Mahkeme, kişinin mevcut mal varlığı haline gelmiş olan ödemenin geri istenmesine yönelik işlemin de Anayasa'nın 35. maddesi bağlamında mülk teşkil ettiğinin kabul etmektedir Sosyal güvenlik ödemesinin iadesinin istenmesi karşısında

31/12/2020; Levent Öztaş, B. No: 2018/37630, 30/9/2020; Halim Erdoğan ve Zeynep Banu Güler, B. No: 2017/34914, 21/7/2020 ; Habba Karataş, B. No: 2017/28344, 10/6/2020; Seyfettin Aytekin ve diğerleri, B. No: 2017/30559, 2/6/2020; Hayat Gıda Tekstil İhtiyaç Mad. Ev Ger. İnş. Oto Paz. Dağ. San. ve Tic. A.Ş. ve diğerleri, B. No: 2017/18013, 3/6/2020.

³⁹⁵ AYM, E.2003/81, K.2007/50, 17/04/2007.

³⁹⁶ AYM, E.2006/111, K.2006/112, T.15/12/2006.

³⁹⁷ Ferda Yeşiltepe [GK], B. No: 2014/7621, 25/7/2017, para.75: "...başvurucunun emekli ikramiyesine hak kazandığı tarihten ödemenin yapıldığı tarihe kadar geçen yirmi beş yıllık süredeki enflasyon oranları dikkate alındığında mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilen söz konusu alacağın değer kaybına uğratılarak ödendiği anlaşılmaktadır..."

yapılan başvurular, müdahalenin mülkiyetin kullanılmasının düzenlenmesi şeklindeki üçüncü kural çerçevesinde incelenmektedir. Mahkeme; iadesi istenen aylığa ilişkin hukuki bir belirlilik bulunmaması³⁹⁸ ; iade istemine dayanak teşkil eden kanuni düzenlemenin, iadeye ilişkin idari işlemin tesis edildiği tarihte yürürlükte olmaması³⁹⁹;başvurucunun, önemli bir meblağ oluşturan iade tutarını kısa sürede⁴⁰⁰ veya anaparanın yanında yüksek miktarda faizle birlikte ödemekle yükümlü kılınması⁴⁰¹; kanuni dayanağı olmaksızın kişinin banka hesabında bulunan paranın geri alınmış olması⁴⁰² durumlarında mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

³⁹⁸ Leyla Yücel, B. No: 2017/31861, 21/4/2021,para.61.: "... 2007 yılında vefat eden eşinden dolayı 506 sayılı Kanun hükümlerine göre ölüm aylığı bağlanan başvurucunun 1995 yılında vefat eden babasından dolayı ikinci kez ölüm aylığını hak edip edemeyeceği hususunda 1479 sayılı Kanun'da yer verilen hükümlerin uygulayıcı durumundaki SGK ve yargı mercilerince farklı yorumlandığı gibi SGK'nın 2/9/2017 tarihli genel yazısı ile önceki uygulamasının tam aksi yönde işlem yaptığı görülmektedir. Başvurucunun mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin dayanağını oluşturan ölüm aylığı bağlanması şartlarına dair 1479 sayılı Kanun'un 45. ve 46. maddelerine ilişkin iki farklı yorumun yürürlükte bulunması ve bu yorumlardan birine geçerlilik sağlayacak şekilde içtihadın birleştirilememesi hukuk kurallarının muhataplarının davranışlarına yön verme kapasitesini, dolayısıyla öngörülebilirliğini zayıflatmış ve bu durum hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine ters düşmüştür. Bu nedenlerle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin belirlilik ve öngörülebilirlik kriterlerini taşıyan bir kanuna dayanmadığı sonucuna ulaşılmıştır."

³⁹⁹ Sedat Haspolat, B. No: 2014/12849, 20/7/2017,para.78: "... başvurucuya ödenen yaşlılık aylıklarının iadesi yolundaki idari işlem 31/3/2008 tarihinde tesis edilmiştir. İşlemin tesis edildiği tarihte 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi yürürlükte değildir. Anılan hüküm 1/10/2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla 1/10/2008 tarihinde yürürlüğe giren söz konusu hükmün 31/3/2008 tarihinde tesis edilen idari işlemin yasal dayanağını teşkil etmesi mümkün değildir. Gerek idare tarafından gerekse derece mahkemelerince başkaca bir yasal dayanak da gösterilmediğinden başvurucuya ödenen yaşlılık aylıklarının iadesinin istenmesi suretiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin kanuni dayanaktan yoksun olduğu sonucuna ulaşılmıştır."

⁴⁰⁰ Kemal Özcan, B. No: 2017/18560, 12/2/2020, para.41: "...idare tarafından hatalı olarak ödendiği tespit edilen anapara tutarının iadesinin talep edilebileceği hususunda kuşku bulunmamaktadır. Aksine bir durumun başvurucunun sebepsiz zenginleşmesine yol açabileceği ve sosyal adaletle bağdaşmayacağı açıktır. Buna karşın alacağın başvurucudan tahsilindeki yöntem önem arz etmektedir. Olayda başvurucuya ödenen toplam 43.704,41 TL tutarındaki yaşlılık aylığının Kurumun bildiriminden itibaren bir ay içinde ödenmesine hükmedilmiştir. Başvurucunun işe başladığı ve yaşlılık aylığı tahsis talebinde bulunduğu tarihteki yaşına göre başkasına ait kısa sayılmayacak bir hizmet süresinin lehine değerlendirilmesinde üzerine düşen sorumluluğu tam anlamıyla yerine getirdiğinden söz edilemez ise de sigortalılara ait bilgi ve belgeleri tutması nedeniyle davalı idarenin daha fazla kusurlu olduğu gözetildiğinde başkaca bir geliri ve mal varlığı saptanmayan başvurucunun kendisi için önemli bir meblağ oluşturan bu rakamı bir ayda ödemekle yükümlü kılınması, başvurucuya kusurlu davranışıyla orantısız bir külfet yüklenmesi sonucunu doğurmaktadır."

⁴⁰¹ Uğur Ziyaretli, B. No: 2014/5724, 15/2/2017, para.76.: "...alacağın başvurucudan tahsilindeki yöntem önem arz etmektedir. Olayda, başvurucuya ödenen 36.100,39 TL yaşlılık aylıklarının yanında 11.659,53 TL de yasal faize hükmedilmiştir. Davalı idarelerin de kusurunun bulunduğu gözetildiğinde başvurucunun, anaparanın yanında 11.659,53 TL faiz ödemekle yükümlü kılınması, başvurucunun kusurlu davranışıyla orantısız bir külfet yüklenmesi sonucunu doğurmaktadır."

⁴⁰² Muratcan Kolçak, B. No: 2016/5490, 12/6/2019, para.52.: "... ödemenin yanlışlıkla yapıldığı kabul edilse dahi bu paranın iadesi ancak 5510 sayılı Kanun'un 96. Maddesi ya da sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre istenebilecek olup somut olay itibarıyla idarenin bu yönde bir iddiası da bulunmamaktadır. Bu hâlde kanuni bir dayanağı olmadan murisin banka hesabında bulunan paranın

Mahkeme başvuruların incelenip değerlendirilmesinde somut olayın özelliğine göre kişilerin yaşını, ekonomik durumlarını ve kusur oranlarını da göz önünde bulundurmaktadır.

Sosyal güvenlik aylığının bağlanmasında bütünüyle idarenin kusurlu olduğu ve sonrasında aylığın iptal edilmesi karşısında Anayasa Mahkemesi “Ümmü Çakır” başvurusunda mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir⁴⁰³. Kararın emsal nitelikteki kısmı şu şekildedir:

...somut olayda idare tarafından ölüm aylığı ödemelerinin yersiz olduğu yönündeki hatalı işlemin ancak yaklaşık on altı yıl sonra tespit edilebildiği, kamu kurumlarının uygun zamanda, uygun yöntemle ve tutarlı olarak hareket etme sorumluluğunda başarısız olduğu anlaşılmıştır... bu kadar uzun bir süre sonra yaşlılık aylığının iptal edilerek yapılan ödemelerin geri istenilmesi hukuk güvenliği ilkesini de zedelemektedir...İdarenin hatalı işlemlerinden doğan yükün bütünüyle kişiler üzerinde bırakılması mülkiyet hakkına yapılan müdahaleyi ölçüsüz kılar... Üstelik başvurucunun yaşı, başkaca herhangi bir gelirin bulunmaması ve aradan geçen bu süre sebebiyle yeni bir sigortalılık talebinde bulunma imkânının önemli ölçüde kısıtlanmış olması da dikkate alınmalıdır...hatanın yalnızca prim gün sayısının çakışmasından kaynaklandığı, eksik kalan prim gün sayısının ise oldukça az olduğu, başvurucunun üstelik zamanında bu gün sayısı üzerinden prim de ödemiş olduğu ve başvurucuya ödenen yaşlılık aylığının da mütevazı sayılabileceği gözetilmelidir.

Sosyal güvenlik alanında kanunların nasıl yorumlanacağını belirlenmesi konusunda yetki ve sorumluluk, uzman ilk derece mahkemelerinde ve istinaf, temyiz mahkemelerindedir. Ancak başvurucunun uyuşmazlığın sonucuna etkili olabilecek nitelikteki iddia ve itirazlarının mahkemeler nezdinde ilgili ve yeterli bir gerekçe ile karşılanıp karşılanmadığı hususu Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmektedir⁴⁰⁴.

geri alınmış olması ve bu işleme karşı açılan davada bu husus gözetilmeden karar verilmesinin mirasçı olan başvurucuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklediği sonucuna varılmıştır.”

⁴⁰³Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018.

⁴⁰⁴Fevzi İlhan, B. No: 2017/31442, 8/9/2020, para.50,53: “...başvurucunun uyuşmazlığın sonucuna etkili olabilecek ciddi mahiyetteki iddia ve itirazları derece mahkemelerince yukarıda değinildiği üzere karşılanmamıştır. Dolayısıyla somut olay bağlamında mülkiyet hakkının usule ilişkin güvencelerinin yerine getirilmediği kanaatine varılmıştır.”

4. Vergi Alacakları

1982 Anayasası'nda vergiye ilişkin düzenleme “Siyasi Haklar ve Ödevler” bölümünde “Vergi Ödevi” başlığı altında yer almaktadır. Anayasa'nın ilgili 73. maddesine göre ;

Madde 73 : Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.

Anayasa'nın 73. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. Mülkiyet hakkı açısından “kamu yararı” olarak öngörülen sınırlama sebebi, vergi açısından “kamu giderlerinin karşılanması zorunluluğuna” karşılık gelmektedir⁴⁰⁵. Birinci fıkrada belirtilen mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olma ise “mali güce göre vergilendirme” ilkesiyle bağlantılı olup bu ilke, kişilerin ekonomik ve kişisel durumlarının göz önüne alınarak vergilendirilmelerini ifade eder. Bu ilkeye uyulması ile vergi yükünün adil ve dengeli dağılımı da sağlanır⁴⁰⁶. Maddenin üçüncü fıkrasında öngörülen “vergilerin kanuniliği” ise vergi hukukunun birincil ilkesini oluşturmaktadır.

Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücü olarak tanımlanabilir⁴⁰⁷. Bu yetki, Anayasa'nın 73. maddesinde yer alan; verginin kanuniliği, kişilerin mali gücüne göre ödenmesi, genelliği, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı ilkeleriyle birlikte Anayasa'nın genel ilkeleriyle de sınırlandırılmıştır⁴⁰⁸.

⁴⁰⁵ Yıldırım Taylar, “Vergi Borcu İlişkinin Pasif Süjesi Olarak Birey ve Vergilendirme Yetkisinin Bireyin Hak, Özgürlük ve Ödevlerine Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, 2014, s.4955.

⁴⁰⁶ Mualla Öncel ve diğerleri, **Vergi Hukuku**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Cilt:1, 2.Baskı, Ankara, 1985, s.61.

⁴⁰⁷ Öncel ve diğerleri, s.39.

⁴⁰⁸ AYM, E.2003/33, K.2004/101, T.15/7/2004 .

Anayasa Mahkemesi'nin 16.09.1998 tarihli norm denetimi kararında⁴⁰⁹ devletin vergilendirme yetkisi ve vergi yükümlülüğü açıklanmıştır. Söz konusu karara göre :

Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine bağlı olarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuksal ve fiili güçten kaynaklanmaktadır. Kamu hizmetlerinin görülmesi için gereksinim duyulan mali kaynakların sağlanması amacıyla kullanılan vergilendirme yetkisi dar anlamda, devletin kamu gelirlerinden sadece vergi koymaya ilişkin yetkisini; geniş anlamda ise çağdaş devletin güvenlik, adalet ve eğitim gibi geleneksel görevlerinin yerine getirilmesinin yanında ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlara katkısının gerektirdiği giderleri karşılamak için gerçek ve tüzel kişilere getirdiği her türlü mali yükümlülüğe ilişkin yetkisini kapsamaktadır. Bu yetkiye dayanılarak kamu giderlerini karşılamak amacıyla alınan vergi, Anayasa'nın 73. maddesine göre gerçek ve tüzel kişilerin -yasalarla belirlenmek koşuluyla- mali güçlerine göre yerine getirmek zorunda olduğu bir yükümlülüktür. Devlet, bu yolla kamu giderlerini karşılamak için veya mali politikasının gereği olarak piyasa ekonomisinden bütçeye gelir aktarmaktadır.

Verginin niteliği gereği, kamu harcamalarının finansmanı için gerçek ve tüzel kişilerden ve hatta tüzel kişiliği olmayan topluluklardan alınan karşılıksız ekonomik bir değer olması sebebiyle, vergilerin konulması, tahsil edilmesi ve vergilendirme sürecinin yürütülmesi aşamalarında, vergilendirme yetkisi ile bireylerin hak ve özgürlüklerinin karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır⁴¹⁰.

Verginin kanuniliği ilkesi ise devletin vergilendirme yetkisinin sadece kanun çıkartmak suretiyle kullanılmasını ifade etmektedir⁴¹¹. Anayasa Mahkemesi'nin "Türkiye İş Bankası A.Ş." bireysel başvuru kararında verginin kanuniliği ilkesinin düzenlendiği Anayasa m. 73/f.3 hükmü ile vergisel yükümlülüklerin "belirliliği" ve "öngörülebilirliğinin" ve "vergi mükelleflerinin hukuki güvenliğinin" sağlanmak istendiği belirtilmiştir. Ayrıca Anayasa m.73'ün, vergi yoluyla mülkiyet hakkına yapılabilecek müdahalelerde, sağladığı korumanın AIHS'e göre daha üst düzey olduğu ifade edilmiştir⁴¹². Karara göre :

Anayasa'nın 13. ve 35. maddelerinde yer alan mülkiyet hakkına yönelik sınırlamaların kanunla yapılabileceğine ilişkin düzenlemeye paralel olarak, verginin kanuniliği ilkesinin düzenlendiği Anayasa'nın 73. maddesinin üçüncü fıkrası hükmü ile, vergi mükellefi bakımından vergisel yükümlülüklerin "belirliliği" ve "öngörülebilirliği" ve bu bağlamda vergi mükelleflerinin hukuki güvenliği sağlanmak istenmiştir. Söz konusu ölçütler

⁴⁰⁹ AYM, E.1997/62, K.1998/52, T.16/9/1998.

⁴¹⁰ Taylar, s.4950.

⁴¹¹ Doğan Şenyüz ve diğerleri, **Vergi Hukuku**, 12.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, s.28.

⁴¹² Türkiye İş Bankası A.Ş. [GK], B. No: 2014/6192, 12/11/2014,para.42.

mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin kanunla yapılması zorunluluğunun alt ölçütleri olarak da kabul edilen ölçütlerdir. Verginin belirli ve öngörülebilir olması, vergiye ilişkin hükümlerin "açık ve anlaşılır" olmasını gerektirmekte olup, Anayasa'nın 73. maddesinin üçüncü fıkrası ile Türk Hukukunda vergisel yükümlülüğün mutlaka kanunla konulmasını zorunlu tutan Anayasa hükmünün, vergi yoluyla mülkiyet hakkına yönelik müdahaleler karşısında kişilere AİHS'e göre daha üst düzey bir koruma sağladığı söylenebilir.

Verginin kanuniliği ilkesi, takdire dayalı keyfi uygulamaları önleyecek sınırlamaların kanunda yer almasını gerektirmektedir. Ayrıca vergi yükümlülüğüne ilişkin düzenlemelerin konulması, değiştirilmesi veya kaldırılmasına ilişkin hususların kanun ile düzenlenmesini de kapsamaktadır. Bu sebeple Vergi Usul Kanunu da dahil olmak üzere çok sayıda vergiye ilişkin kanun mevcuttur. Örneğin, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 sayılı Harçlar Kanunu, 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu, 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 4811 sayılı Vergi Barışı Kanunu gibi kanunlar vergiye ilişkin kanunlardır. Ayrıca başka konularda düzenlenmiş kanunlarda da vergiye ilişkin hükümler yer almaktadır.

Anayasa m.73/f.3, mali yükümlülüğün yalnızca kanunla konulabilmesi kuralı ile beraber “kanunun hiçbir şekilde bu konuda yürütme organını ve idareyi yetkili kılamayacağı” anlamını da ihtiva etmektedir⁴¹³. Örneğin; vergi kanunları ile belirlenen istisna miktarının Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan tebliğ ile azaltılması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin başvuruda⁴¹⁴

...oluşan belirsizlik doğrudan 3065 sayılı Kanun'dan kaynaklanmaktadır. İdare ise belirsizliği ortadan kaldırarak bir standart oluşturmak amacıyla Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan tebliğ ile belirlenen istisna miktarını esas almıştır. Maliye Bakanlığının vergi kanunlarındaki belirsiz hükümleri bu şekilde yorumlayarak bir standart oluşturması... alt ve üst sınırları belirtilmeyen bir istisnanın kapsamını belirlemesi vergilendirmede kanunilik ilkesine aykırıdır... gerekçesiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Aynı yönde bir başka başvuruda⁴¹⁵, “idare tarafından başvurucudan talep edilen katkı payının şekli anlamda bir kanuna dayalı olmadan Yönetmelik düzenlemesine

⁴¹³ AYM, E.2014/183, K.2015/122, T.30/12/2015.

⁴¹⁴ Bilnam İşletmecilik ve Ticaret A.Ş., B. No: 2016/3675, 3/11/2020.

⁴¹⁵ Elegance Hotel Turizm İşletmeleri A.Ş. [GK], B. No: 2015/19953, 26/6/2019.

dayalı olarak tahakkuk ettirilmesi” sebebiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin Anayasa’nın 13. ve 35. maddelerine aykırı olarak kanuni bir dayanağının mevcut olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anayasa’nın Dördüncü kısmının “Ekonomik Hükümler” başlıklı ikinci bölümünde yer alan 167/f.2. maddesinde “*Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Cumhurbaşkanına yetki verilebilir.*” hükmü yer almaktadır. Bu hükümde yer alan ek mali yükümlülükler kavramı belirsizdir. Bu sebeple doktrinde, maddede belirtilen “Cumhurbaşkanına yetki verecek kanunun”, madde 73/f.3 kapsamında bir kanun olması; aksi durumun vergilerin kanuniliği ilkesine aykırı olacağı vurgulanmış ve bu kanunda temel unsurların yer alması gerektiği belirtilmiştir⁴¹⁶.

Anayasa’nın 104. ve 119. maddelerinde düzenlenen Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile vergi konusunda düzenleme yapılabilmesi de verginin kanuniliği ilkesinin istinasını teşkil etmektedir. Ayrıca olağanüstü hal, savaş ve seferberlik süresince çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hakkında anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurmak da mümkün değildir⁴¹⁷.

Anayasa’nın 13., 35. ve 73. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde vergi yoluyla mülkiyet hakkının hakkın ihlal edilmemesi adına müdahalenin; vergiyi doğuran olay, vergi yükümlüsü, sorumlusu, verginin matrahı, miktarı ve oranlarının alt ve üst sınırları, tarhi, tahakkuku ve tahsili usulünün, yaptırım ve zamanaşımı gibi verginin belli başlı temel öğelerinin ulaşılabilir, belirli ve öngörülebilir şekilde düzenlemiş bir kanun hükmüne dayanması gerektiği anlaşılmaktadır⁴¹⁸.

Anayasa Mahkemesi, “*Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş.*” başvurusunda⁴¹⁹ verginin kanuniliği ilkesine vurgu yapmıştır. Şirket, elektrik enerjisini ve hava gazını başka bir kuruluştan almak yerine kendisinin ürettiği elektriği ve kok gazını kullanmaktadır. Şirket, kendisi tarafından üretilen elektrik ve kok gazı üzerinden vergi

⁴¹⁶ Yusuf Karakoç, “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Özel S., 2013, s.1271.

⁴¹⁷ Şenyüz ve diğerleri, s.31.

⁴¹⁸ İskenderun Demir ve Çelik A.Ş. [GK], B. No: 2015/941, 25/10/2018, para.67.

⁴¹⁹ Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş., B. No: 2015/4791, 14/11/2018, para.78-80.

alınması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğini iddia etmektedir. Söz konusu kararda, başvuru şirketin ürettiği “*elektrik ve hava gazı tüketim vergisinin esaslı unsurlarının kanunla belirli ve öngörülebilir bir biçimde düzenlenmemiş olması*” nedeniyle Anayasa'nın ilgili maddelerinde düzenlenen kanunilik ilkesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır:

...vergi sorumlusunun bulunmadığı durumlarda verginin nasıl tahsil edileceği, bir başka anlatımla bu hâlde verginin mükellef tarafından mı beyan edilmesi gerektiği belirsizdir...gerek verginin matrahının belirlenme yönteminin gerekse de verginin tahsil yönteminin vergilendirmenin esaslı unsurları olması nedeniyle kanunda belirli ve öngörülebilir şekilde düzenlenmesi gerekir...vergi matrahının ve verginin tahsil yönteminin belirsizliği ile bu konuda süregelen idari uygulama ve yargısal yorumlar, başvuru şirketi vergilendirme yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahale yönünden vergilerin kanuniliği ilkesinin ortaya çıkış ve düzenlenme amacına aykırı bir biçimde, vergi mükelleflerine sağlanan anayasal teminatlardan yoksun bırakmaktadır.

Mahkeme, asıl işlemin yargı kararıyla iptal edilmesine rağmen fer'i alacak olan gecikme faizinin başvuru şirketinden tahsili nedeniyle yapılan “*Erbakır Elektrolitik Bakır Mamulleri A.Ş.*” başvurusunda, gecikme faizinin kanuni dayanağı açıklanarak şu ifadelerle yer verilmiştir⁴²⁰:

İdarenin vergi alacağını süresinde alamayıp daha ileri bir tarihte alma durumunda kaldığında belirli bir ekonomik kayba mâruz kalacağı açıktır. Zira öncelikle alacağın geç tahsil edilmesi sonucu alacağın değeri, gecikme süresine tekabül eden faiz getirisi kadar azalmış olmaktadır. Ayrıca enflasyon sürecinin etkisiyle değerini yitiren alacak miktarı, aynı şekilde yine reel olarak da değer kaybetme durumuyla karşılaşmaktadır. Nitekim gecikme faizini ilk hükme bağlayan 4/12/1985 tarihli ve 3239 sayılı Kanun'un gerekçesinde de yer verildiği üzere bu alacaklar için faiz alınmasını gerektiren sebep, zamanında beyan edilmemek ve ödenmemek suretiyle haksız olarak devlet parasını uzun süre kullanan ve bu suretle menfaat sağlayan mükellefin mükâfatlandırılmasını önlemektir. Bu itibarla uğradığı zararı gecikme faizi almak suretiyle gidermeye çalışan vergi alacaklısı İdarenin bu tutumunun ekonomik açıdan haklı temellere dayanmakla meşru bir amaç taşıdığı aşîkârdır.

Kararın devamında ise gecikme faizinin ölçülü ve amaçla orantılı olması açısından bir değerlendirme yapılmıştır⁴²¹ :

Vergi hukukunda öngörülen yaptırımlar ile bu yaptırımlarla ulaşılmak istenen amacın orantılı olması gerekir. Eğer gecikme faizi ya da gecikme zammı şeklinde uygulama alanı bulan mali tazminat ile hapis cezası veya idari para cezası şeklinde uygulanan vergisel yaptırım; amaçla orantılı değilse diğer bir ifadeyle ceza muhatabı açısından katlanılmaz bir yük oluşturuyorsa ölçüsüz olarak değerlendirilebilir. Diğer bir deyişle vergi alacaklarının tahsilini

⁴²⁰ Erbakır Elektrolitik Bakır Mamulleri A.Ş., B. No: 2015/3930, 23/10/2019, para.44.

⁴²¹ Erbakır Elektrolitik Bakır Mamulleri A.Ş., para.50.

güçlendirmek üzere devletin mekanizmalar yaratması meşru olmakla birlikte bu amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olandan fazlasına itibar ederek mal varlığı haklarına müdahale etmesi ölçülü olarak kabul edilemez

Bununla birlikte, gecikme faizine karşı idari kararlara ait prosedürün izlenmesi gerektiğinin de “öngörülebilir” olmadığı belirtilmiştir⁴²²:

...usule ilişkin güvencelerin sağlanması bağlamında başvuru konusu olayda gecikme faizi talep edilmesinin bir idari karar olduğu ve dolayısıyla idari kararlara ait itiraz prosedürünün işletilmesi gerektiği hususunda tartışmasız ve açık kanuni bir belirleme bulunmamaktadır. Başvurucu da vergiye bağlı olarak ve birlikte talep edilmesi nedeniyle gecikme faizinin de tahakkuk prosedürüne tabi olduğunu düşünmüştür. İdari işlemde de gecikme faizinin ek vergi tahakkukundan ayrılan niteliğini ve buna karşı ayrıca başvurulabilecek idari ya da yargısal başvuru yollarını gösteren bir açıklama bulunmamaktadır... başvurucuya öngörülebilir ve dolayısıyla etkili bir başvuru hakkı tanınması durumunda asıl alacağın yanında gecikme faizinin de yargı kararıyla kaldırılmış olacağı açıktır.

Kararın sonuç kısmında ise “iyi yönetim ilkesine” vurgu yapılmış ve başvuru konusu olayda mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır⁴²³:

...yargı kararıyla mezkur işlemin asıl alacağa tekabül eden bir kısmının hukuka aykırı olduğu tespit edilerek bu kısmın iptali yoluna gidilmişse İdarece asıl alacağa bağlı fer'i borç olan gecikme faizinin de her zaman re'sen geri alınabilmesi de mümkündür ve İdarenin bu şekilde hareket etmesi de beklenir. Nitekim asıl alacak olan vergi cezasının yargı kararıyla ortadan kalktığı bir kamu borcu ilişkisinde fer'i alacak olan gecikme faizine ilişkin işlemin de sakat bir işlem hüviyeti kazanacağı ve ilgisine yükümlülük yükleyen sakat bir işlemin ise iyi yönetim ilkesine uygun hareket etme yükümlülüğü gereği İdare tarafından her zaman için geri alınabilmesi mümkündür...başvurucu hakkında tesis edilen ek KDV tahakkuk işleminin yargı kararıyla iptal edilmesine rağmen ortada kalan asıl vergi cezasına bağlı fer'i alacak olan gecikme faizinin başvurucudan tahsili yoluna gidilmesi başvurucuya aşırı bir külfet yüklenmesine yol açmıştır.

Mahkeme tarafından önemli bulunan bir diğer konu içtihat farklılığının, “hukuki belirlilik ilkesini” zedeleyebilecek ölçüde olmasıdır. “Ford Motor Company” kararı bu açıdan önem arz etmektedir. Kararda⁴²⁴:

Aynı kanun hükmüne ilişkin iki farklı yorumun yürürlükte bulunması ve bu yorumlardan birine geçerlilik sağlayacak şekilde içtihadın birleştirilememesi hukuk kurallarının, muhataplarının davranışlarına yön verme kapasitesini ve dolayısıyla öngörülebilirliğini zayıflatmaktadır... yatırım indirimi istisnasından yararlanan kazançlar üzerinden 193 sayılı Kanun'un geçici 61. maddesi uyarınca uygulanan %19,8 oranındaki stopajın mahiyetine ilişkin farklı içtihatların bulunması ve Kanun'un yürürlüğe girmesinin üzerinden uzun süre geçmesine

⁴²² Erbakır Elektrolitik Bakır Mamulleri A.Ş.,para.58.

⁴²³ Erbakır Elektrolitik Bakır Mamulleri A.Ş.,para.60,61.

⁴²⁴ Ford Motor Company, B. No: 2014/13518, 26/10/2017,para.70.

rağmen ilgili hükmün yorumunda yeknesaklığın sağlanamaması nedeniyle hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri zedelenmiştir.

gerekçesiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı yönde “Murat Çevik ”başvurusunda “...vergi mahkemesi, olaya uygulanan mevzuatın yorumlanmasında, Danıştay ilgili dairelerinin yerleşik kararları ve diğer bölge idare mahkemeleri kararlarından farklı ve “öngörülemez” nitelikte bir değerlendirme yaparak, davayı reddetmiştir.” şeklinde ifade edilerek yargılama sırasında hukuk kurallarının yorum ve uygulanmasının “öngörülemez” nitelikte olması sebebiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir⁴²⁵.

Vergi ziyai cezasının, aynı sektörde yer alan farklı mükellefler açısından farklı uygulanması ve sonuçlarının giderilmemesi bakımından mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan “Reis Otomotiv Ticaret ve Sanayi A.Ş” başvurusunda⁴²⁶ mülkiyet hakkı bağlamında “ayrımcılık yasağının ihlal edildiği” sonucuna varılmıştır:

*...araştırma ve inceleme sonucu düzenlenen raporda, vergi incelemesine tabi tutulan şirketler hakkında aynı konu ve riskli görülen işlemler benzer olmasına rağmen farklı uygulamalar ve mükellefler açısından farklı sonuçlar doğuran değerlendirmelerin yapıldığı tereddüde yer vermeyecek biçimde açık olarak tespit edilmiştir. Bu tespitlerden biri de indirimli ÖTV uygulandığı dönemde başvuru Şirketçe yapılan satışların muvazaalı olduğu gerekçesiyle Şirkete üç kat vergi ziyai cezası uygulanmakla birlikte aynı sektörde yer alan diğer şirketler hakkında yalnızca bir kat vergi ziyai cezası uygulandığı olgusudur...**vergi idaresinin tespit ettiği farklılığın sonuçlarını giderebilecek kesilen cezanın kısmen ya da tamamen geri alınması gibi araçlara sahip olmasına rağmen bunları uygulamaması, başvurunun mülkiyet hakkına yapılan ayrımcı muameleyi ağırlaştırmaktadır**...her ne kadar kamu makamlarının vergisel müdahaleler bakımından geniş bir takdir yetkisi bulunmakla birlikte somut olayın koşulları altında vergi incelemesinin konusu, ilişkin olduğu dönem ve kapsadığı mükellef grubunun açık bir şekilde sınırlı olduğu dikkate alındığında mülkiyet hakkına yapılan ayrımcı müdahale yönünden bu takdir yetkisinin daha belirgin sınırlarının mevcut olduğu kuşkusuzdur...objektif ve makul bir gerekçesi gösterilmeden mülkiyet hakkına yapılan ayrımcı müdahalenin sonuçları giderilmemiş, müdahalenin boyutu ve sonuçlarının ağırlığı ile bu sonuçlara yol açan idarenin işlemleri başvurucuya aşırı bir külfet yüklenmesine yol açmıştır.*

5. Fikri Mülkiyet

Fikri mülkiyet konusu olan haklar ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi patentleri markaları, endüstriyel tasarımları ve coğrafi işaretleri içine alan “sınai

⁴²⁵ Murat Çevik, B. No: 2013/3245, 11/12/2014,para.57.

⁴²⁶ Reis Otomotiv Ticaret ve Sanayi A.Ş. [GK], B. No: 2015/6728, 1/2/2018.

mülkiyet hakları” ikincisi ise “telif hakları” olarak adlandırılan yazılı edebi ve sanatsal eserler ile icra edilen, kaydedilen eserlerdir⁴²⁷.

Anayasa’nın mülkiyet hakkı ile ilgili olan 35. maddesi, fikri mülkiyet hakkının anayasal düzeyde korunmasının çerçevesini çizmektedir. Ayrıca Anayasa’nın 90.maddesinin 5.fikrasında belirtilen “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir...Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*” hükmü gereği eğer bir uluslararası anlaşma hükmü, hak sahibi bakımından ulusal mevzuatımızdan daha avantajlı bir düzenleme içeriyorsa, hak sahibi söz konusu uluslararası anlaşma hükmüne dayanabilecektir⁴²⁸.

Anayasa Mahkemesi, 31/01/2008 tarihli norm denetimi kararında⁴²⁹ 1961 Anayasası döneminde yerleşmiş içtihadından farklı olarak marka hakkının, mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirileceğine karar vermiştir. İlgili kararda:

Mülkiyet hakkının konusunu, maddi ve gayrimaddi mallar oluşturmaktadır. Taşınır ve taşınmaz mallar, maddi mallar kapsamında iken, fikri ve sınai mülkiyet hakları gayrimaddi mallar kapsamında yer almaktadır... Bir markanın sahibine sağladığı haklar, "marka hakkı" olarak adlandırılmakta ve fikri ve sınai mülkiyet hakları kapsamında yer almaktadır. Bu nedenle marka hakkı üzerinde yapılacak sınırlandırmalarda, Anayasanın "Mülkiyet hakkı" başlıklı 35. maddesinin esas alınması gerekmekte ve marka hakkının ancak kamu yararı amacıyla sınırlandırılabilmesi mümkün bulunmaktadır. ifadelerine yer verilmiştir.

556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de yer alan itiraz konusu kuralın iptali için yapılan başvuruda⁴³⁰; Anayasa’nın ikinci kısmının “*Kişinin Hakları ve Ödevleri*” başlıklı ikinci bölümünde yer alan mülkiyet hakkının KHK ile düzenlenmesinin mümkün olmaması sebebiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal kararı verilmiştir. Söz konusu norm denetimi kararında fikri ve sınai mülkiyet hakları içerisinde yer alan marka hakkının , “gayrimaddi mallar” kapsamında olması sebebiyle bu konuda KHK ile düzenleme yapılamayacağı belirtilmiştir.

⁴²⁷Türk Patent Enstitüsü, **Fikri Haklar Dünyanız**, WIPO Yayın No:907, 2012, [https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/FA599AB0-8F21-48A5-9CCE-42A8745A0187.pdf;jsessionid=059C91D9CF279C0651D6D1E2CAEE4B75,\(09.01.2022\),s.3](https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/FA599AB0-8F21-48A5-9CCE-42A8745A0187.pdf;jsessionid=059C91D9CF279C0651D6D1E2CAEE4B75,(09.01.2022),s.3).

⁴²⁸ Cahit Suluk ve diğerleri, **Fikri Mülkiyet Hukuku**, 5.Baskı, Seçkin Yayıncılık, ,Ankara,2021,s.34.

⁴²⁹ AYM, E.2004/3, K.2008/47, T.31/01/2008.

⁴³⁰ AYM, E.2016/148, K.2016/189, T.14/12/2016.

Ancak 10/3/2015 karar tarihli “Arnoldus Theodorus Bernardus Maria Nales” başvurusunda⁴³¹ başvurucunun; yerel mahkeme kararında Anayasa’nın 90. maddesinin beşinci fıkrasına aykırı olarak uluslararası anlaşma hükümlerinin dikkate alınmadığı ve Mahkeme ve Yargıtay kararlarının gerekçesiz olduğunu belirterek adil yargılanma hakkının ve patent hakkına yapılan tecavüz sebebiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmesi karşısında; Anayasa Mahkemesi tarafından mülkiyet hakkına ilişkin bir değerlendirilme yapılmaksızın yalnızca Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının unsurları açısından tespitlerde bulunulmuştur. Ayrıca mülkiyet hakkı bakımından inceleme yapılmamasının gerekçesi de kararda belirtilmemiştir.

Mahkeme’nin güncel tarihli kararında, patent hakkına ilişkin olarak önceki yaklaşımdan farklı bir yaklaşımla mülkiyet hakkı kapsamına inceleme yapıldığı görülmektedir. Mahkeme tarafından , patentin hükümsüzlüğüne karar verilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin 14/11/2018 karar tarihli “Novartis Ag” başvurusunda⁴³² patent hakkının da mülkiyet hakkının konusunu teşkil ettiği kabul edilmiştir.

...patent hakkı, sahibine belirli sürelerle bir tekel olabilme imkânı tanımaktadır. Buna göre patent sahibinin patent konusu ürünün veya usulün üretilmesi, satılması, kullanılması veya ithal edilmesi veya bu amaçlar için kişisel ihtiyaçtan başka herhangi bir nedenle olursa olsun elde bulundurulmasını önleme hakkı vardır. Böylelikle patent sahibi, hakkı üzerinde tek başına yararlanabilecektir. Bununla birlikte 551 sayılı mülga KHK’nın 88. maddesinde (6769 sayılı Kanun’un 125. maddesi) patentin kullanma hakkının üçüncü kişilere lisans sözleşmesi yoluyla devredilebileceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca yine 551 sayılı mülga KHK’nın 86. maddesine göre patent başvurusu veya patent, başkasına devir edilebileceği gibi miras yolu ile intikal edebilir veya rehin edilebilir. Yine 6769 sayılı Kanun’un 148. maddesinde de coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı dışındaki diğer sınai hakların devredilebileceği, miras yolu ile intikal edilebileceği, lisans konusu olabileceği, rehin verilebileceği, teminat olarak gösterilebileceği, haczedilebileceği veya diğer hukuki işlemlere konu olabileceği açıkça hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla patentin ekonomik bir mal varlığı değeri olduğu kuşkusuzdur

Sinema eserlerindeki fikri hakların, mülkiyet hakkı kapsamında yer aldığı Anayasa Mahkemesi’nin 29/12/2011 tarihli norm denetimi kararında şu şekilde belirtilmiştir⁴³³:

⁴³¹ Arnoldus Theodorus Bernardus Maria Nales, B. No: 2013/1211, 10/3/2015.

⁴³² Novartis Ag, B. No: 2015/11867, 14/11/2018, para.69,70.

⁴³³ AYM, E.2010/73, K.2011/176, T.29/12/2011.

Mülkiyet hakkının konusunu, maddi ve gayrimaddi mallar oluşturmaktadır. Taşınır ve taşınmaz mallar, maddi mallar kapsamında iken, fikrî ve sınai mülkiyet hakları gayrimaddi mallar kapsamında yer almaktadır. Dolayısıyla, sinema eserleri üzerindeki fikrî haklar da mülkiyet hakkı kapsamındadır.

Sinema eseri üzerindeki mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin olarak “Sadeş Safa Önal” bireysel başvurusu gündeme gelecektir. Senaryo yazarı olan başvuru 347 adet film senaryosu yazmış fakat bu filmler televizyonda izni olmaksızın gösterilmiştir. Anayasa Mahkemesi, “senaryo yazarının anılan filmler üzerinde mülkiyet hakkının bulunmaması” ve derece mahkemelerinin değerlendirmesinin “bariz takdir hatası veya açık keyfilik içermemesi” gerekçesiyle başvurunun konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Kararın ilgili kısmı şu şekildedir⁴³⁴:

...12/6/1995 tarihinden önce yapımına başlanan sinema filmlerinin sahibinin filmin yapımcısı; sözü edilen tarihten sonra yapımına başlananların sahibinin ise yönetmen, özgün müzik yazarı ve senaryo yazarı olduğu söylenebilir. Bu durumda 12/6/1995 tarihinden önce yapımına başlanan sinema filmlerinin senaryo yazarının anılan filmler üzerinde mülkiyet hakkının bulunmadığı anlaşılmaktadır... Başvurucu tarafından, Mahkemece ulaşılan bu kanaatin aksi sonuca varmayı gerektirecek herhangi bir bilgi ve belge sunulmadığı gibi Mahkemenin bu husustaki değerlendirmesinin bariz takdir hatası veya açık keyfilik içerdiği de söylenemez.”

6. Müsadere ve El Koyma

Müsadere, malvarlığına yönelik bir güvenlik tedbiri olarak suçla ilgili malvarlığı değerlerine el konulmasıdır. TCK uyarınca m.54’de düzenlenen eşya müsadere ve m.55’de düzenlenen kazanç müsadere olmak üzere iki tür müsadere mevcuttur.

Anayasa m.38/f.10 ise, kişinin ekonomik ve sosyal bakımından yok edilmesine neden olacak şekilde genel müsadereyi yasaklamaktadır⁴³⁵. Buna göre kişinin suçla ilgisi olmayan malları müsadere edilemeyecektir.

Anayasa Mahkemesi, müsadere veya mülkiyetin kamuya geçirilmesi yönündeki tedbirlerin mülkiyet hakkına müdahale teşkil ettiğini kabul etmiş ve “mülkten yoksun bırakma sonucuna yol açsa dahi” (birinci kural) niteliğini ve amacını

⁴³⁴ Sadeş Safa Önal, B. No: 2014/15232, 8/3/2017, para.34-36.

⁴³⁵ Anayasa 38. Madde, Değişik onuncu fıkra. : “Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.”

gözeterek müdahaleleri “*mülkiyetin kamu yararına kullanılmasının kontrolüne veya düzenlenmesine*” ilişkin üçüncü kural çerçevesinde incelemiştir⁴³⁶.

Müsaderenin uygulanabilmesi için kural olarak kişinin suç işlediğinin sabit olduğu konusunda kesin bir hüküm bulunmalıdır. Bunun istisnasını, TCK m.54 de belirtilen “ suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olan eşya” oluşturmaktadır. Bu nitelikteki eşyalar müsadere edilebilecektir.

Mahkeme tarafından kişi hakkında HAGB kararı verilmiş ise suç işlendiğini ortaya koyan ve hukuki açıdan sonuç doğurmaya elverişli kesinleşmiş bir hüküm mevcut olmadığından müsadere tedbirinin uygulanması kural olarak mümkün olmayacaktır⁴³⁷. Ancak Yargıtay’ın aksi yöndeki kararlarına göre , hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş ise de suçun işlenmesinde kullanılan aracın müsaderesine hükmedilebilmesi mümkün olabilmektedir⁴³⁸.

Müsadereye ilişkin en yaygın sorunların başında HAGB kararına itiraz edilmesi halinde itiraz merciinin “*müsadere kararını esasen inceleyip incelemediği*” meselesi gelmektedir. Bu konuda öncelikle Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun 11.07.2014 tarihli kararının⁴³⁹ incelenmesinde fayda vardır. Bu kararda öncelikle TCK’da düzenlenen müsadere kavramı ele alınmıştır:

*Müsadere, bir şeyin mülkiyetinin devlete geçmesi sonucunu doğurmakta olup, 5237 sayılı TCK’nda müsadere bir **güvenlik tedbiri** olarak kabul edilmiştir...Kural olarak müsadereye hükmedilmesi için **kasıtlı bir suçun işlenmesi** zorunlu olmakla birlikte, bu suçtan dolayı **bir kimsenin mutlaka cezaya mahkum edilmesi gerekmemektedir**. Örneğin suçun işlenmesinde kullanılan eşyanın, bunu kullanan fail akıl hastası olması nedeniyle cezalandırılmasa dahi müsaderesine hükmedilebilecektir. Üçüncü fıkra, müsadere **orantılılık** kuralı kabul edilmiş olup, buna göre, suçta kullanılan eşyanın müsadere edilmesinin işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle hakkaniyete aykırı olacağı anlaşıldığı durumlarda, eşyanın müsaderesine hükmedilmeyebilecektir. Maddenin dördüncü fıkrasına göre, **üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşyanın, eylem suç oluşturmaya dahi her halde müsaderesine hükmolunacaktır**.*

⁴³⁶ Hasan Dere, B. No: 2018/22595, 15/6/2021, para.26.

⁴³⁷ Devrim Güngör ve Haluk Toroslu, "Müsadere ve Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması İlişkisi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:65, Sayı:4, 2016, s.1977.

⁴³⁸ Güngör ve Toroslu, s.1978.

⁴³⁹ Yargıtay CGK, E. 2014/6-66, K. 2014/365,T. 11.07.2014.

Söz konusu kararın devamında, HAGB hükmünde yer alan müsadere kararının temyizden incelenmesinin mümkün olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda hükmün açıklanmasının geriye bırakılması kararının hukuki niteliği incelenmiştir. Bu karara karşı "itiraz" kanun yoluna gidilebileceği, ancak davanın düşmesi kararı verildiğinde veya hükmün açıklanması ya da yeni bir hüküm kurulması halinde temyiz edilebilme imkanına kavuşabileceği, bu aşamadan önce henüz hukuken varlık kazanmamış bulunan bu hükmün temyiz merciince denetlenebilme imkanı bulunmadığı belirtilmiştir. İtiraz mercii tarafından hem maddi olay hem de hukuki yönden inceleme yapılarak⁴⁴⁰, öncelikle eylemin sabit olup olmadığı, eşyanın iyiniyetli üçüncü kişiye ait bulunup bulunmadığı, eşyanın müsadereesine karar verilmesinin orantılılık kuralına uygun olup olmadığı değerlendirilerek, sonuçta müsadere konusundaki kararın da isabetli bulunup bulunmadığını kapsayacak şekilde bir karar verilmelidir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu ilgili kararının sonuç kısmında şu ifadelerle yer vermiştir:

Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş olması nedeniyle hükmün henüz hukuken varlık kazanmaması ve beş yıllık denetim süresi göz önünde bulundurulduğunun da, hak kayıplarına neden olunmasının önüne geçilebilmesi amacıyla, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen durumlarda, TCK'nun 54/4. maddesinde belirtilen üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşyalar hariç olmak üzere, müsadereye konu eşyanın denetim süresi içerisinde ve gerektiğinde belirlenecek şartlar dahilinde yediemin sıfatıyla sanığa teslimine karar verilir verilemeyeceği hususu da ayrıca yerel mahkemelerce değerlendirilmelidir.

Yargıtay Ceza Kurulu kararına rağmen uygulamada bu durum farklılık arz etmekte ve itiraz mercileri genellikle HAGB kararını şekli açıdan incelemektedir. Buna ilişkin “Mahmut Üçüncü ”başvurusunda⁴⁴¹ Anayasa Mahkemesi itiraz mercii tarafından müsadere ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmaması ve başvurusunun müsadereye ilişkin savunma ve itirazlarını karşılamayan İlk Derece Mahkemesi kararının salt HAGB kararının koşulları yönünden incelenmesi sebebiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

⁴⁴⁰ Yargıtay CGK, E. 2012/534 K. 2013/15, T. 22.01.2013.

⁴⁴¹ Mahmut Üçüncü, B. No: 2014/1017, 13/7/2016, para.101 ; Aynı yönde bkz : Süleyman Başmeydan [GK], B. No: 2015/6164, 20/6/2019, para.63: “...mülkiyet hakkına müsadere yoluyla yapılan müdahalenin, keyfî veya hukuka aykırı olup olmadığı ileri sürülebilecek bir yol olarak öngörülen temyiz yoluna başvuru imkânının askıya alınarak HAGB kararı ile birlikte infazına girişilmesinin -yol açılan belirsizlik ve yeterli güvencelerin sağlanmadığı dikkate alındığında- başvurusuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklediği kanaatine varılmıştır.”

Müsadere kararı verilebilmesi için eşyanın “*iyi niyetli üçüncü kişilere ait olmaması koşulu*” aranmaktadır. Buna rağmen müsadere kararı verilmiş ise iyi niyetli eşya malikine, eşyasını -tehlikeli olmaması kaydıyla- geri kazanabilme olanağının tanınması veya iyi niyetli malikin bu nedenle oluşan zararının tazmin edilmesi gerekmektedir ⁴⁴². Bu halde Anayasa Mahkemesi, tazminat yolunun açık olduğu gerekçesiyle mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine kanaat getirmektedir⁴⁴³.

Başvurucunun, müsadere edilen aracın “kaçak eşya” olduğunu öğrenmesi üzerine aracı satın aldığı A.B. aleyhine, aralarındaki satış sözleşmesine dayalı olarak tazminat davası açabileceği gibi, “kaçak eşya” niteliğindeki aracın bu şekilde ülkeye getirilmesinde ilgili idarenin kusuru olduğu kanaatinde ise bu konuda ilgili idare aleyhine tazminat veya tam yargı davası açması da mümkündür. Bu nedenle “kaçak eşya” olarak nitelenen aracın müsadere edilmesinin, başvurucuyu aşırı ve telafi edilemez bir yük altına sokmadığı kabul edilmiştir.

Müsaderenin kanuni dayanağı bulunmaması durumunda da hak ihlali gündeme gelecektir. Konuyla ilgili bireysel başvuruya konu somut olayda⁴⁴⁴ başvuru, bağlama limanında adına kayıtlı bulunan tekne ile balık avcılığı yaparken yasak yöntemler kullandığının tespiti üzerine idari yaptırıma tabi tutulmuş ve söz konusu teknenin müsaderesine karar verilmiştir. Ancak kanun yararına bozma neticesinde Yargıtay tarafından idari yaptırım kararına dayanak teşkil eden ilgili kanun hükmünün yürürlükten kalktığına işaret edilmiş ve müsaderenin kanuni bir dayanağının bulunmadığı belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesince:

*... teknesinin iadesine karar verilmesi başvurunun mağduriyetini kısmi olarak gidermiş durumdadır. Ancak **başvurucu ayrıca fiili elkoyma ve müsadere***

⁴⁴² Bekir Yazıcı [GK], B. No: 2013/3044, 17/12/2015, para.74-78: “ Bu ilkeler çerçevesinde hukuk sistemimizde kaçak eşyanın “iyi niyetli” maliki yönünden müsadere edilen eşyaların geri kazanılmasına veya tazminine yönelik etkin bir hukuk yolunun mevcut olup olmadığı irdelenmelidir...Danıştay Onuncu Dairesinin 16/12/2009 tarihli ve E.2007/62, K.2009/10528 sayılı kararı şöyledir:...*bu araçları satın ve devir alan iyi niyetli üçüncü kişilerin sahibi bulundukları araçlara sonradan el konulması halinde uğradıkları zararların hizmet kusuru ilkesi uyarınca ilgili idarelerden tazmini gerekmektedir...* Bu durumda müsadere nedeniyle uğranılan zararın tazminine dair etkin bir tazminat yolunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak başvuru konusu olayda başvuru, aracının müsadere edilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğini iddia etmekle birlikte zararının giderilmesine yönelik derece mahkemeleri nezdinde bir tazminat talebinde bulunmamıştır.”

⁴⁴³ Osman Bayrak, B. No: 2013/3803, 25/2/2015, para.83.

⁴⁴⁴ Hasan Dere, B. No: 2018/22595, 15/6/2021; Aynı yönde bkz: Mustafa Teke, B. No: 2016/12039, 9/5/2019; Cengiz Turgut, B. No: 2016/7508, 4/7/2019, para.52: “başvurucunun tablosu Zile Sulh Ceza Hâkimliğinin kararıyla yanıltıcı nitelik taşıdığı gerekçe gösterilerek suçta kullanılmasını önlemek amacıyla müsadere edilmiştir. Ancak müsadereye ilişkin Sulh Ceza Hâkimliğinin bu kararında herhangi bir kanuni dayanak gösterilmemiştir”

nedeniyle uğradığı zararın da giderilmesini talep etmektedir. Olayda başvurucunun teknesine fiilen 20/2/2018 tarihinde el konulmuş, daha sonra 8/5/2018 tarihinde müsadere kararı verilmiş, nihayet ancak Yargıtay Dairesinin 9/5/2019 tarihli kararıyla iade yönünde hüküm tesis edilmiştir. Dolayısıyla kanuni bir dayanağı olmadan uygulandığı anlaşılan elkoyma ve müsadere sürecinin yaklaşık 1 yıl 2 ay devam ettiği görülmektedir. Bu sürenin ise makul olmadığı açıktır. Bu itibarla **başvurucunun mülkiyet hakkına yapılan ve kanuni dayanağı bulunmayan müdahalenin yol açtığı zararları giderebilecek bir hukuk yolu mevcut olmayıp zararları da karşılanmadığından** başvurucuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklendiği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla müdahale, kamu yararı ile başvurucunun mülkiyet hakkı arasındaki adil dengeyi bozmuş olup ölçüsüzdür. şeklinde mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Müsadere ile elkoyma birbirinden farklı kavramlardır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 123. maddesinde koruma tedbiri olarak düzenlenen el koyma tedbiriyle delil teşkil edebilecek nitelikteki eşya eşyanın belirli bir süre devletin hakimiyetinde kalması sağlanmaktadır. Hukuki niteliği itibarıyla el koyma, geçici bir tedbirdir.

El koyma tedbirinin uzun sürmesi sebebiyle Anayasa Mahkeme tarafından mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilebilmektedir⁴⁴⁵. Kamu makamlarının, kanuna dayalı olarak ve ilgili kamu yararı amacı doğrultusunda mülkiyet hakkına müdahale teşkil eden tedbirler uygulaması ve bu tedbirlerin belirli bir süre de devam etmesi ancak *“bireyin haklarının korunmasının gerekliliklerine uyulduğu takdirde”* ölçülü görülebilecektir⁴⁴⁶.

Anayasa Mahkemesi tarafından, el koyma nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönündeki başvurularda; her el koyma tedbirinin kaçınılmaz olarak zarara yol

⁴⁴⁵ Onur Tur Uluslararası Nakliyat Ltd. Şti., B. No: 2015/947, 15/11/2018, para.75 : “... soruşturma ve kovuşturmanın uzun sürmesi nedeniyle söz konusu tedbir şerhlerinin ancak 11 yıl 1 ay geçtikten sonra kaldırılabilirdi dikkate alınmalıdır. Bunun sonucu olarak başvuru belirtilen süre boyunca taşınmazı üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunamamış, ayrıca geçen süre sebebiyle mülkünde yıpranma ve değer azalışı gibi olumsuz ekonomik sonuçlarla karşılaşmıştır. Ancak başvurucunun bu yüzden uğradığı zarar derece mahkemelerince hukuk kurallarının katı bir yorumuna dayalı olarak giderilmemiştir...”

⁴⁴⁶ Hanife Ensaroğlu, B. No: 2014/14195, 20/9/2017, para.78: “...el konulan otobüsün müsadere edilemeyeceğinin anlaşılmasına ve başvurucunun finansal kiracısı olduğu otobüsün sicil kaydına şerh konulmak suretiyle daha az zarara yol açabilecek bir yolun da varlığına rağmen yargılama sonuna kadar otobüse fiilen alıkonulması şeklindeki müdahalenin ölçülülük anlamında gereklilik ölçütünü sağlamadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında el konulan otobüsün derece mahkemelerince iyi niyetli üçüncü kişi konumundaki finansal kiralama Şirketi ile kiracısı olan başvurucuya ait olduğu tespit edildiği ve ortada tedbirin devamını gerektirir makul ve haklı bir gerekçe de bulunmadığı hâlde el koyma tedbirinin fiilî olarak uygulanmasına devam edilmesi ve iade hükmünün infazı kesinleşme şartına bağlanarak mülkiyetin kısıtlanma süresinin uzamasına neden olunması orantılı da değildir. “

açtığı ancak “kaçınılmaz olanın üzerinde bir zarara yol açılması ” ve haksız yere yapılan el koyma yüzünden uğranılan “zararların da giderilmemesi ”durumunda mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin başvurucuya aşırı bir külfet yüklediği kabul edilmektedir⁴⁴⁷.

Olağanüstü hal süreci içerisinde, ceza soruşturması yürütülen kişilerin mal varlığına suçtan elde edildiği şüphesiyle ve muhtemel bir müsadereyi güvence altına almak için el konulması sebebiyle, hak ihlali iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvurularda Mahkeme öncelikle mülkiyet hakkının korunmasının gerektirdiği usule ilişkin güvencelerin sağlanıp sağlanmadığı hususunu incelemiştir. Bu konuda Mahkemece; elkoyma kararına yapılan itirazın yine aynı hakimlik tarafından incelenmesi⁴⁴⁸, el konulan mal varlığı değerlerinin müsadereyi yönünde yerel mahkeme tarafından bir hüküm tesis edilmemiş olması⁴⁴⁹, müsadere kararı verilmediği halde tedbirin fiilen devam ettirilmesi ve tedbirin kaldırılmasına yönelik kararın icra edilmemesi⁴⁵⁰ durumlarında elkoyma suretiyle yapılan müdahalenin ölçüsüz olduğuna kanaat getirilmiştir.

⁴⁴⁷Yeter Deri Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş., B. No: 2015/8867, 21/2/2019,para.84 : “... başvurunun ihraç etmek istediği tekstil ürünlerine kaçak eşya olduğu şüphesiyle Gümrük İdaresince el konulmuş ancak yapılan ceza soruşturması ve kovuşturması neticesinde bu ürünlerin kaçak olmadıkları tespit edilmiştir. Gümrük makamlarının belirtilen tespitleriyle bu eşyaya yaklaşık üç yıl sekiz ay boyunca fiili olarak el konulmuş, başvuru bu süre boyunca eşyasından yararlanamamış ve bu eşyanın geçen sürede değer kaybına uğradığı da tespit edilmiştir. Bu süreçte fiilen el koyma dışında daha hafif bir aracın da tercih edilmediği görülmektedir. Buna rağmen herhangi bir tazminat da ödenmediğine göre el koyma suretiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin başvurucuya şahsi olarak aşırı bir külfet yüklediği açıktır.”

⁴⁴⁸ Ahmet Tomak, B. No: 2016/74138, 12/11/2019,para. 66: “...Başvurucunun mal varlığına Kocaeli 1. Sulh Ceza Hâkimliğince elkoyma tedbiri uygulanmış, başvurunun karara karşı yaptığı itiraz ise yine aynı Hâkimlikçe değerlendirilerek reddedilmiştir. Hâlbuki 5271 sayılı Kanun’un 267. ve 268. maddelerine göre kararına itiraz edilen Sulh Ceza Hâkimliğinin itirazı yerinde görmemesi durumunda en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie göndereceği hüküm altına alınmıştır. İtiraz mercii ise 263. maddenin (3) numaralı fıkrasına göre o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen Hâkimlik olarak düzenlenmiştir. Buna karşın somut olayda ise başvurunun elkoyma tedbirine karşı yaptığı itirazının kanunda öngörülen merciiine gönderilmediği görülmektedir. Böylelikle başvurucuya kanun ile tanınan bir hukuk yolu önünde söz konusu elkoyma kararının keyfi veya hukuka aykırı olduğunu ileri sürebilme imkânından yoksun bırakıldığı açıktır.”

⁴⁴⁹ Tuna Tunç, B. No: 2016/80432, 12/11/2019, para.61,62: “... başvurunun atılı suçtan cezalandırılmasına karar veren Ağır Ceza Mahkemesi el konulan mal varlığı değerlerinin müsadereyi yönünde bir hüküm tesis etmemiştir. Mahkeme böyle bir hüküm tesis etmediği gibi söz konusu mal varlığı değerlerine yönelik tedbirin devamı veya sona erdiği yönünde de bir karar vermemiş olup Anayasa Mahkemesi’nin konu hakkındaki yazısı üzerine tedbirin devam ettiğini bildirmiştir. Dolayısıyla soruşturma ve kovuşturma sürecine bir bütün olarak bakıldığında müsadere yönünde bir hüküm verilmediği hâlde elkoyma tedbirinin devamına niçin gerek duyulduğu anlaşılamamaktadır. Mahkeme tedbirin devamının gerekçesini ve kanuni dayanağını da göstermemiştir.”

⁴⁵⁰ İsmail Şahan, B. No: 2016/54509, 28/11/2019.

7. Mülkiyet Hakkına İlişkin Diğer İhlal Kararları

Ülkeler arası karşılıklılık bulunmadığı gerekçesine dayalı olarak mirasçılık belgesi verilmemesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin “Antoine Balit ve diğerleri” başvurusunda⁴⁵¹ başvurusular, Halep Şeriat Mahkemesinden alınmış şeri veraset ilamında muris Saaïd Nicola Balit’in mirasçıları olduklarının açık olmasına rağmen kamulaştırmasız el atma davasında bu ilamın geçerli görülmeyerek Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinden veraset ilamı sunulmasının istendiğini belirtmiştir. Mirasçılık belgesi verilmesi davasının reddi ile birlikte kamulaştırmasız el atma davasına devam etme ve haklarına kavuşma imkanından mahrum kalarak zarara uğradıklarını ifade eden başvurusular, kamu yararı ile kişisel yarar arasında bulunması gereken dengenin bozulduğunu ileri sürmüşlerdir. Anayasa Mahkemesi tarafından:

*...mevzuata göre Suriye uyruklu kişilerin mal edinmelerine ilişkin birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Bununla birlikte Yargıtay içtihadına göre⁴⁵² mirasçılık belgesi verilmesi taleplerinde mirasçıların Suriye vatandaşı olmalarının söz konusu belgenin verilmesine bir engel oluşturmadığı kabul edilmektedir... derece mahkemeleri kararlarında, süregiden içtihattan ayrılarak neden farklı bir değerlendirme yapıldığına ilişkin herhangi bir gerekçe ortaya konulmamıştır...yerleşik içtihattan ayrılmak suretiyle **karşılıklılık ilkesi bulunmadığı belirtilerek başvurusulara mirasçılık belgesi verilmemesinin kanuni dayanağının derece mahkemelerince makul ve yeterli bir gerekçe ile ortaya konulamadığı** görülmektedir. Bu hâliyle ilgili Kanun’un somut olayda belirli ve öngörülebilir bir şekilde uygulanmadığı anlaşılmaktadır.*

gerekçesiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin öngörülebilir bir kanuni dayanağının bulunmaması sebebiyle ihlal kararı verilmiştir.

⁴⁵¹ Antoine Balit ve diğerleri, B. No: 2017/16211, 2/6/2020.

⁴⁵² Yargıtay HGK, E.2009/5-422, K.2009/579, T.23/12/2009 kararının ilgili kısmı şöyledir: "... Suriye uyruklu olup Türkiye de taşınmazı bulunan şahıslar yönünden özel bir düzenleme getirilmiş ; anılan düzenlemeler sonucu Türkiye de taşınmazı bulunan şahısların mülkiyet hakları sınırlandırılmış olmasına karşın, ortadan kaldırılmamıştır...tapu maliki ve mirasçıların mülkiyet hakkının devam ettiği ve taşınmaza ilişkin olarak her türlü dava hakkının bulunduğu...kuşkusuzdur." ; Yargıtay 14. HD, E.2016/8239, K.2019/2548, T.21/3/2019 kararının ilgili kısmı şöyledir: "...Türkiye’de bulunan taşınmazları edinmede karşılıklığın bulunmaması halinde ise mirasçıların miras bırakanla irs ilişkisini ve miras paylarını gösterecek ve Türkiye’de bulunan taşınmazların mirasçılara geçmeyeceği yönünde kayıt içerecek şekilde mirasçılık belgesi düzenlenmelidir. Mahkemece açıklanan bu olgular göz ardı edilerek yazılı şekilde hüküm verilmesi doğru görülmediğinden hükmün bozulması gerekmiştir."

Yunan uyruklu başvuruçunun , ülkeler arası karşılıklılık bulunmadığı gerekçesine dayalı olarak mirasçı olarak kabul edilmemesi nedeniyle yaptığı bir başka başvuruda Mahkeme kanuni dayanağının ortaya konamaması sebebiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir⁴⁵³:

...derece mahkemelerinin olay tarihi itibarıyla yürürlükte olan kanun hükümleri çerçevesinde karşılıklılık ilkesi yönünden Yunanistan'da Türk vatandaşlarının miras yoluyla mal edinemedikleri yönünde açık bir tespit olmamasına rağmen mirasçılık belgesinin iptal edilmesinin kanuni dayanağını makul ve yeterli bir gerekçe ile ortaya koyamadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda 2644 sayılı Kanun'un 35. maddesinin somut olayda yeterince öngörülebilir biçimde uygulanmadığı dikkate alındığında başvuruçunun mirasçılığının tanınmaması suretiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin öngörülebilir bir kanuni dayanağının bulunmadığı değerlendirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, para cezaları nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddialarını da incelemiştir. Başvuruçunun mal varlığında azalmaya neden olacak para cezası tutarındaki bedel mülkü oluşturmaktadır. Kanunlarda öngörülen yükümlülüklerle uyulmaması nedeniyle verilen para cezaları mülkiyetin kamu yararına kullanımının kontrolüne ilişkin üçüncü kural kapsamında incelenmektedir.

Geçiş ücreti ödemedi otayoldan geçiş yapılması kabahatine dayalı olarak idari para cezası verilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin başvuruda⁴⁵⁴ Mahkeme, idarenin geç bildirimde bulunması sebebiyle başvuruçunun zarara uğramış olduğunu kabul ile ihlal kararı vermiştir. Kararın sonuç kısmında şu ifadelerle yer verilmiştir :

Her ne kadar araca hatalı etiket takılmış olması başvuruçunun kusurlu davranışından kaynaklanmakta ise de idarenin ilk ihlalli geçişe ilişkin bildirimini söz konusu geçişin meydana geldiği tarihten yaklaşık 1,5 yıl sonra başvuruçuya tebliğ ettiği dikkate alındığında ihlalli geçişlerin müteaddit defa tekrarlanması noktasında idarenin geç bildirimde bulunmasının da etkili olduğu gözardı edilemez.

İnfaz edilmiş olan adli para cezasına dayanak mahkûmiyetin ortadan kaldırılmış olmasına rağmen paranın iade edilmemesi nedeniyle yapılan başvuruda⁴⁵⁵, başvuruçucu ödemiş olduğu bedelin iade edilmemesi nedeniyle

⁴⁵³ İoanis Maditinos, B. No: 2015/9880, 8/5/2019, para.63.

⁴⁵⁴ Postaş Lojistik A.Ş., B. No: 2018/14585, 27/1/2021.

⁴⁵⁵ Ayda Yavuz, B. No: 2017/39772, 13/10/2020 para.70 : “...Bununla birlikte Yargıtay içtihadına göre derece mahkemelerinin başvuruçunun ileri sürdüğü hukuki nedenlerle bağlı olmayıp hukuk kurallarını re'sen uygulamakla yükümlü olduğu ve etkin bir çözüm imkanı sunduğu kabul edilen 5271 sayılı Kanun'un 141. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (j) bendi kapsamında adli para cezasına konu bedelin iade edilebileceği kabul edilmiştir. Buna rağmen derece mahkemelerin

uğradığı zararın tazmini için hakimlerin hukuki sorumluluğuna dayalı olarak dava açmış ve açılan dava derece mahkemelerince reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay kararına da atıfla, derece mahkemelerin hakimlerin hukuki sorumluluğu ile sınırlı bir inceleme yapıp iade talebi yönünden yeterli bir değerlendirme yapmaması nedeniyle başvurunun kanuni dayanaktan yoksun hale gelmiş adli para cezasına konu bedele kavuşamadığını tespit etmiştir.

Adli para cezasının usulsüz tebliğine rağmen kesinleştirilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bir başka başvuru⁴⁵⁶ hakkında; başvurunun kararın tebliğine ilişkin iddialarının değerlendirilmemesi ve başvurunun, müdahaleye ilişkin savunma ve itirazlarını etkili şekilde ortaya koyma olanağından yoksun bırakılması sebebiyle ihlal kararı verilmiştir.

Belediye tarafından başvuru sahiplerinin murisine kiralanan bina için hem belediyeye kira bedeli hem de ilgili taşınmazın maliki olan kamu kurumuna ecrimisil ödenmesi ve bununla birlikte yıkım kararı verilen bina için başvuru sahiplerine tazminat ödenmemesi nedenleriyle yapılan başvuruda ; başvuru sahiplerinin yüklendiği külfetin telafi edilmemesi sebebiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçüsüz olduğuna karar verilmiştir⁴⁵⁷.

Yargılama giderlerinin ölçülülüğü önem taşımaktadır. Bir yargılama giderinin, uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlamayan bir işlem için yapıldığı ilk anda anlaşılıyorsa bu yargılama giderinin ödenmesi mülkiyet hakkına müdahale oluşturacaktır. Bununla ilgili olarak, idari para cezasına itiraz çerçevesinde yapılan bilirkişi ücretinin başvuru sahibi tarafından ödenmesine karar verilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda Anayasa Mahkemesi tarafından yargılama giderlerinin ölçülülüğü bakımından değerlendirme yaparak

hakimlerin hukuki sorumluluğu ile sınırlı bir inceleme yapıp söz konusu bent kapsamında iade talebi yönünden yeterli bir değerlendirme yapmadıkları anlaşılmaktadır.”

⁴⁵⁶ Züliye Öztürk, B. No: 2014/1734, 14/9/2017, para.75 : “...Derece Mahkemesi, başvuru sahiplerinin bu şikayetini "eski hâle getirme" olarak nitelendirip incelenmesi için dosyayı Yargıtay’a göndermiş ise de gerek Yargıtay gerekse de İlk Derece Mahkemesince bu şikayet ile ilgili herhangi bir karar verilmemiştir...”

⁴⁵⁷ Tülay Arslan ve diğerleri, B. No: 2014/7051, 2/2/2017.

ihlal kararı verilmiştir⁴⁵⁸. Anayasa Mahkemesi'nin emsal kararları doğrultusunda⁴⁵⁹ bilirkişi raporu delilinin niteliğine vurgu yapılmıştır:

Anayasa Mahkemesi, yargılama sırasında bilirkişi görüşüne başvurulması yönünden yargısal makamların geniş bir takdir yetkisinin olduğunu kabul etmektedir. Bunun yanında kimi durumlarda ancak bilirkişi incelemesi yaptırıldıktan sonra bu incelemeye gerek duyulmadığı anlaşılabileceği gibi makul gerekçelerle bilirkişi görüşüne itibar edilmeyerek hüküm de tesis edilebilir. Ancak hâkimin hukuk bilgisiyle çözümlenebileceği ilk bakışta açık bir şekilde anlaşıldığı hâlde bilirkişi görüşüne başvurularak bu yargılama giderlerinin ilgili tarafa yükletilmesi mülkiyet hakkına ölçüsüz bir müdahaleye yol açar.

Görüleceği üzere Anayasa Mahkemesi'nin mülkiyet hakkına ilişkin yapılan bireysel başvuru konuları sınırlı değildir. Ayrıca mülkiyet hakkının niteliği ve kapsamı gereği hemen hemen bütün hukuk disiplinleriyle ilişkili olması sebebiyle başvuru konuları da oldukça çeşitlidir.

⁴⁵⁸ A.D., B. No: 2015/10393, 9/1/2019, para.72: “...Anayasa'nın 141. maddesinin son fıkrasına göre davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir. Bu fıkra da yer alan davaların en az giderle sonuçlanması kuralı, aynı zamanda Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkının korunmasının gerekliliklerinden biridir. Bu gereklilik çerçevesinde yargılama kapsamında yapılan giderlerin, bu giderlere yol açan davayı kaybeden veya itirazında haksız bulunan tarafa yükletilmesi mülkiyet hakkına yapılan müdahaleyi ölçülü kılabılır. Ancak yargılama sırasında hangi delillerin toplanacağı ve bu delillerin nasıl değerlendirileceği kural olarak derece mahkemelerinin takdirinde olmakla birlikte uyuşmazlığın çözümüne hiçbir yarar sağlamadığı ilk bakışta (prima facie) anlaşılan yargılama masraflarının yapılması bireylerin mal varlığından gerekli olmadığı hâlde yol açılan önemli bir eksilme sebebiyle müdahaleyi ölçüsüz kılar. Son olarak yargılama giderleri yükletilmesinin herhâlde, yargı sisteminin iyi yönetilmesi amacı çerçevesinde kamu yararı ile karşılaştırıldığında müdahalenin bireylere şahsi olarak aşırı bir külfete yol açmaması gerekir. Dolayısıyla yargı makamlarının gerek dava sırasında yargılama giderlerinin yapılması gerek yargılama sonucunda bu giderlere hükmedilmesi aşamalarında mülkiyet hakkının korunmasının gerektirdiği dikkat ve özeni göstererek ölçüsüz bir külfete yol açmamaları gerekmektedir.”

⁴⁵⁹ AYM, E.2017/20, K.2018/75, T.5/7/2018: “... özel veya teknik bilgiyi içeren uzmanlık gerektiren konularda bilirkişiye başvurulması adil yargılanma hakkının gereği olarak değerlendirilmelidir... Bununla birlikte hukuk kurallarını resen araştırarak bulmak, yorumlamak ve olaya uygulamak zaten hâkimin işidir... Anayasa'nın 138. maddesinde de hukuka uygun olarak hüküm verme yetkisi hâkime tanınmıştır.” ; Saadet Esin, B. No: 2014/18103, 26/10/2017, para.46: “Bilirkişi raporu, hâkimin uyuşmazlığı çözerken dikkate alacağı takdiri bir delilden ibarettir. Hâkim; bilirkişi görüşünü içeren raporun yeterliliğini, raporda açıklanan görüş ve kanaatin itibar edilebilirliğini, dayandığı olguları göz önünde bulundurarak hükme esas alınıp alınmayacağını serbestçe değerlendirebilir ve takdir eder...Aksi takdirde şekil olarak hükmü kuran hâkim olsa da gerçekte hüküm bilirkişi tarafından verilmiş olur ki bu durum yargı yetkisinin devri anlamına gelir...” ; AYM, E.2017/20, K.2018/75, T.5/7/2018: “...Bu bağlamda 6754 sayılı Kanun'un gerekçesinde de ifade edildiği üzere düzenlemenin amacının hâkime verilen mutlak yargı yetkisinin -bilirkişi vasıtasıyla dahi olsa- bir başkasına devrini önlemek olduğu, hukuk kurallarını resen araştırmak, yorumlamak ve uygulamak hâkimin görevi kapsamında kaldığından uyuşmazlık hakkında bir de bilirkişi atanmasının gereksiz yere yargılama giderlerinin artmasına ve buna bağlı olarak yargılama sürelerinin uzamasına sebebiyet vereceği, salt hukuki konularda bilirkişiye ihtiyaç bulunmadığı belirtilmiştir...”

SONUÇ

Mülkiyet kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında “güç, hakimiyet ve iktidar” anlamlarını taşıdığı görülmektedir. Bu anlam da anlaşılacağı üzere mülkiyet, kişilerin ve toplumların hayatında geçmişten günümüze değin önemli bir yere sahip olmuştur. Bununla birlikte bir hukuk kavramı olarak mülkiyet hakkı, “insan hakları” kurumunun içerisinde yer alan “temel hak” olarak kabul edilmektedir. Roma hukukundan günümüze değin mülkiyet hakkı, birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar ışığında ele alınıp üzerinde çalışılan bir hak olmuştur. Roma hukukunda, mülkiyetin malike sağladığı üç önemli yetki-kullanma (usus), yararlanma (fructus), tasarruf etme (abusus)- sebebiyle mülkiyetin, malike sınırsız ve mutlak bir hakimiyet tanıdığı değerlendirilmiştir. Her ne kadar bu görüş benimsenmiş olsa da Roma Hukuku’nda mülkiyet hakkının, birtakım sosyoekonomik nedenler, kamu yararı, komşuluk hukuku, hakkın kötüye kullanılmaması ve dürüstlük ilkeleri gereğince sınırlandırılması da söz konusu olmuştur.

Hukukumuzda mülkiyet hakkının niteliği ve genel çerçevesi Medeni Kanun’da düzenlenmiştir. “Mülkiyet hakkının içeriği” başlığı altında “*Bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde, o şey üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir.*” şeklinde ifade edilmiştir. Özel hukuk kavramı olarak mülkiyet; aynı bir hak olarak nitelendirilirken kamu hukukunda; özel hukuktaki tanımının ötesinde, taşınır veya taşınmazlar üzerindeki hakimiyetten çok daha fazlasını ifade eden, tüm malvarlığı değerlerini kapsayan bir insan hakkı olarak yer almaktadır. Mülkiyet hakkının kaynağı ve sınırlarına ilişkin düzenlemeleri ise başta Anayasa olmak üzere kamu hukukuna özgü mevzuatta bulmak mümkündür. Anayasa’nın 35. maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkının en önemli niteliği ise “temel hak” oluşudur. Çeşitli hukuk disiplinleri açısından önem arz eden mülkiyet hakkı ile ilişkili olarak Medeni Kanun ve Anayasa dışında da birçok kanunda düzenlemelerin yer aldığını görmek mümkündür.

Mülkiyet hakkı, tarihsel süreç içerisinde temelde üç farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Bunlardan ilki olan “liberal mülkiyet anlayışı” John Locke’un fikirleri ile gelişmiştir. Bu anlayışa göre kişinin mülkiyet hakkı, sahibine mutlak ve sınırsız bir yetki tanımaktadır. İkinci bir yaklaşım olan “Marksist yaklaşımda” ise liberal sistemin

tam aksi yönünde eşyanın mülkiyeti kişiden alınıp devlete tanınmıştır. Marksizm, özellikle üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin ortadan kaldırılarak sınıfsız bir toplum düzenine geçilmesi gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Karma(modern) yaklaşım ise liberal yaklaşımın yaratabileceği eşitsizlik durumunun sosyal tedbirler yoluyla çözülmesi temeline dayanır. Sosyal mülkiyet anlayışı olarak da adlandırılan karma yaklaşımda kişiye mülkiyet hakkını toplum yararına uygun olarak ve başkasına zarar vermeksizin kullanma ödevi yüklenirken devlete de mülkiyet hakkının kamu yararı amacına dayanarak sınırlandırılması hakkı tanınır.

Çalışmanın bir diğer konu başlığında uluslararası hukuk belgelerinde mülkiyet hakkı incelenmiştir. Bugün genellikle en eski tarihli ve somut nitelikte insan hakları belgesi olarak kabul edilen 1215 tarihli Magna Carta’da bütün hür kişilerin hak ve hürriyetleri tanınarak hukukun üstünlüğü fikri benimsenmiştir. Bu belgede, mal ve mülkün korunmasına ilişkin özel olarak düzenlenmiş hüküm mevcuttur. Ayrıca “kanunsuz vergi olmaz ilkesinin” izleri ilk olarak bu fermana görülmektedir. Mülkiyet hakkının düzenlendiği bir başka metin, Fransız Devrimi’nin sonucunda kabul edilen 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’dir. Bildiride, John Locke’un fikirlerinin yansımaları ile “mülkiyetin mutlak ve tabii bir hak olduğu” ifade edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasına gelindiğinde, 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ile mülkiyet hakkının, açıkça tanındığı ve içeriğinin belirginleştirildiği görülmektedir. Uluslararası insan hakları belgeleri içinde önemli bir yere sahip olan 1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde mülkiyet hakkı, 1954 tarihinde yürürlüğe giren ek protokolün birinci maddesinde düzenleme bulmuş ve zaman içerisinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile şekillenerek günümüzdeki anlamına kavuşmuştur. Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı AİHM’e başvuru yolunun açık olduğu dikkate alındığında, AİHM kararlarının iç hukuktaki içtihat ile uyumunun sağlanması ve Anayasa Mahkemesi’ne yapılacak bir bireysel başvuru söz konusu olduğunda başvuru konusu hakların tespiti açısından AİHM içtihadının takip edilmesi önem taşımaktadır.

Ulusal hukukta ise Kanuni Esas-i’den evvelki anayasal metinlerde mülkiyet hakkının yer aldığını görmek mümkündür. Osmanlı-Türk anayasacılık hareketlerinin başında gelen 1808 tarihli Sened-i İttifak’ta “can ve mal güvenliğine saygı” sözü ile birlikte vergiye ilişkin birtakım düzenlemeler de yer almıştır. 1839 tarihli Tanzimat

Fermanı'nda da can ve mal güvenliği, şeref ve haysiyetin korunması, kişi güvenliği ile ilgili esaslar, din ayırımı gözetilmeksizin bütün Osmanlı uyruklarına eşit olarak tanınmış ve ceza hukukuna dair çeşitli ilkeler konulmuştur. Hukuksal açıdan Tanzimat Fermanı'nın tamamlayıcısı niteliğinde olan ve 1876 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nda ise daha çok Müslüman ve Gayrimüslimler arasındaki eşitliği sağlamak üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun yanı sıra, bazı kişi hakları da güvence altına alınmıştır. Tanzimat Fermanı'nda yer alan can, mal, ırz ve namusa dokunulmaması ilkesi bir kez daha belirtilmiştir. Ayrıca eziyet ve işkencenin önleneyeğine ilişkin hükümlerle birlikte mahkumlarının mallarının müsadere edilemeyeceği, gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında vergi eşitliğinin sağlanması yani cizyenin kaldırılması, yabancıların Osmanlı Devleti'nde taşınmaz mal edinebilmeleri gibi mülkiyete ilişkin vaatler bu fermana yer almıştır.

1876' da yürürlüğe giren ve ilk anayasa niteliğine sahip Kanun-i Esasi'de hak ve özgürlükler ilk kez geniş bir liste halinde yer almıştır. Mülkiyet hakkına ilişkin düzenleme Kanun-i Esasi'nin 21. maddesi ile yapılmış ve mal ve mülk güvenliği anayasallaşarak kamu yararı gerektirmedikçe ve parası peşin ödenmedikçe kimsenin mülkünün elinden alınmaması ilkesi benimsenmiştir. Vergiye ilişkin maddelerde “verginin herkesin mali gücü oranında alınacağı” ve “bir kanuna dayanmadıkça vergi ve resim adı altında hiç kimseden bir akçe dahi alınmayacağı” belirtilmiştir. 1921 Anayasası döneminde ise temel hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemelere yer verilmemiş, Kanun-u Esasinin hükümleri geçerliliklerini korumaya devam etmiştir.

Klasik anayasa anlayışına ve sistematığına uygun olarak yapılandırılan 1924 Anayasası'nda tabii hak anlayışıyla ve liberal- bireyci bir yaklaşımla temel hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bakımdan Anayasa'nın 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinde yer alan insanın doğal haklarına benzer hükümler ihtiva ettiği görülmektedir. Temel olarak “can, mal, ırz ve konut dokunulmazlığı”, kamulaştırma ve vergiye ilişkin hükümlerle mülkiyet hakkı düzenlenmiş ancak hakkın korunması açısından yargısal güvenceler getirilmemiştir.

Temel hak ve hürriyetlere 1961 Anayasası ile geniş ve ayrıntılı şekilde yer verilmiş, sınırlandırılma rejimi düzenlenmiş ve 1961 Anayasası ile kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi ile temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik yargısal güvence getirilmiştir. 1876 Kanun-i Esasi ve 1924 Anayasası'nda klasik anlamda ele

alınan mülkiyet hakkı, 1961 Anayasası'nda modern mülkiyet anlayışına uygun olarak toplumsal bir niteliği olduğu gerekçesi ile üçüncü bölümde "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlığı altında düzenlenmiştir. Artık mülkiyet hakkı klasik görüşten ayrılarak mutlak ve tabii bir hak olma özelliğini yitirmiş ve malike toplum yararına bazı ödevler yükleyen bir sosyal hak niteliğine kavuşmuştur. Anayasa'nın 36. maddesinde: *"Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz."* hükmü ile mülkiyet hakkının ancak kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlanabileceği düzenlenmiştir. Bunun dışında Anayasa'nın 11. maddesi uyarınca temel hak ve hürriyetlerin, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceği belirtildiğinden *"mülkiyet hakkının özüne dokunmama"* sınırı da Anayasa ile belirlenmiştir. Anayasa'da tarımın ve çiftçinin korunmasına ilişkin maddeler ile kamulaştırma, devletleştirme ve vergi ödevi maddeleri de mülkiyet hakkı ile ilgilidir.

1982 Anayasası dönemine gelindiğinde otoriter bir anlayışın yansımaları ile beraber temel hak ve özgürlüklerin, devlet ve toplumun huzurunun gerisinde kaldığı ve hem özel hem genel sınırlandırma rejimine tabi tutulduğu görülmektedir. İlerleyen yıllarda yapılan Anayasa değişiklikleri ile otoriter yapının izleri silinmeye çalışılmıştır. Özellikle 2001 Anayasa değişiklikleri ile temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve kötüye kullanılamaması konusunda yapılan değişikliklerle temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması amaçlanmıştır.

1982 Anayasası'nda mülkiyet hakkı, "Temel Hak ve Hürriyetler başlığını taşıyan ikinci kısmının, "Kişinin Hakları ve Ödevleri" başlıklı ikinci bölümünde (m.35) yer almıştır. Maddeye göre :

"Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz."

Madde metninde mülkiyet hakkının sınırlandırma sebepleri belirtilmiş, toplum yararına aykırı kullanılamayacağı ifadesiyle de hakkın sosyal yönüne vurgu yapılmıştır. Anayasa'da 2001 yılında yapılan değişiklik ile Anayasa'nın 13. maddesinde sayılan genel sınırlama sebepleri kaldırılmış ve temel hak ve hürriyetlerin, özerlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddesinde belirtilen sebeplere

bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği kabul edilmiştir. Mülkiyet hakkı artık 35. maddenin ikinci fıkrasına göre ancak kamu yararı amacıyla ve kanunla olmak koşuluyla 13. maddede belirtilen “sınırlamanın sınırları” çerçevesinde sınırlandırılabilir. Buna göre sınırlandırmanın; hukuki dayanağı olan kanunilik şartına uyulması ve meşru bir sınırlandırma nedeni olarak kamu yararının bulunması koşuluyla, hakkın özüne dokunmadan ve Anayasa’nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun yapılması gerekecektir.

Anayasa’nın 35.maddesi dışında çok sayıda maddede mülkiyet hakkı ile ilişkili hükümlere yer verilmiştir. 1982 Anayasası’nda mülkiyet hakkını doğrudan ilgilendiren ve özellikle bireysel başvurularda rol oynayan başta kamulaştırmaya ilişkin 46. madde, müsadereye ilişkin 28/f.8. madde, 30. madde ve 38/f.9. madde, konut dokunulmazlığı ve el koyma tedbirine ilişkin 21. madde, kıyılara ilişkin 43. madde, toprak mülkiyetine ilişkin 44. madde, devletleştirme ve özelleştirmeye ilişkin 47. madde, sosyal güvenliğe ilişkin 60 ve 61. Madde, kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin 63. madde, vergiye ilişkin 73. madde, doğal kaynaklara ilişkin 168. madde, ormanlara ilişkin 169/ f.2 madde, mülkiyet hakkı ile ilişkili hükümleri ihtiva etmektedir.

Anayasal anlamda mülkiyet hakkının korunması Anayasa Yargısı ile mümkün olabilmektedir. Türkiye’de 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile getirilen, Anayasa, AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yapabilmesi hakkı, mülkiyet hakkının korunmasına ilişkin bir etkili bir hukuk yolu olmuştur. Anayasa Mahkemesi, 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren hak merkezli bir yaklaşımla bireysel başvuruları karara bağlamaktadır. Mülkiyet hakkı ile ilgili olarak da büyük ölçüde bir görüş birliği ve içtihadi birikim sağlanmıştır. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik kriterlerine uygun olması son derece önemlidir. Aksi halde başvurular “kabul edilemezlik” riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Zira Mahkeme’ye yapılan başvuruların yaklaşık yüzde doksanı esas incelemesine geçilmeksizin bu aşamada kabul edilemez bulunmaktadır.

Mahkeme tarafından kabul edilebilirlik kriterleri bakımından uygun bulunan başvuruların esas yönünden incelenmesine geçilmektedir. Mahkemece öncelikle

mülkün ve müdahalenin varlığını tespit edildikten sonra müdahalenin ihlal oluşturup oluşturmadığı incelemesi yapılmaktadır. Anayasal mülk kavramı, ekonomik değer ifade eden ve parayla değerlendirilebilen her türlü mal varlığı hakkını kapsamaktadır. Başvurucunun mevcut bir mülke sahip olmadığının tespiti durumunda bu mülkü/ekonomik değeri elde etmeye yönelik somut bir temele dayalı meşru beklentisinin olup olmadığı belirlenmektedir. Meşru beklenti, objektif temelden uzak bir beklenti olmayıp belirli bir kanun hükmüne veya başarılı olma ihtimalinin yüksek olduğunu gösteren yerleşik bir yargı içtihadına ya da aynı menfaatle ilgili hukuki bir işleme dayanan yeterli derecede somut nitelikteki bir beklentidir.

Mahkeme, mülkün varlığı incelemesinden sonra müdahalenin varlığını ve türünü tespit etmektedir. Müdahalenin türü belirlenirken, “*mülkten barışçıl yararlanma*”, “*mülkten yoksun bırakma*” ve “*mülkiyetin kullanımını kontrol etmesi ve düzenlemesi*” kurallarından hangisinin ihlal edildiği öncelikle tespit olunur. Sonrasında ise mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin “kanunilik”, “meşru amaç” ve “ölçülülük” kriterleri yönünden değerlendirilmesi yapılır. Kanunilik unsurunun ve meşru amacın varlığı halinde son olarak ölçülülük incelemesi yapılmaktadır. Bu incelemede önce müdahalenin, ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye “elverişli” olup olmadığı, ikinci olarak da müdahalenin takip edilen amacı gerçekleştirmede “gerekli” olup olmadığı irdelenir. Mahkeme, ölçülülük incelemesinin son aşamasında “orantılılık” yönünden somut olayı değerlendirir. Mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin, diğer kriterlerle birlikte son olarak ölçülülük kriterini de sağlaması durumunda başvurucunun mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine karar verilmektedir.

Bireysel başvuruların kabul edildiği tarihten 2021 yılı haziran ayına kadar sonuçlandırılan başvuru sayısı 271.727’dir. Bu kararlar içerisinde ihlal kararlarının sayısı 14.973 olup bunların %19,3’ünü oluşturan mülkiyet hakkına ilişkin ihlal kararlarının sayısı ise 2.893’tür. Mülkiyet hakkına ilişkin ihlal kararlarının başvuru sayısına oranla çok az sayıda olması, kabul edilebilirlik aşamasında kalan ve idari red alan başvuru sayısının çok sayıda olması ile açıklanabilmektedir.

Anayasa’ya mülkiyet hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuru konularının başında “kamulaştırma” gelmektedir. Özellikle kamulaştırmada kamu yararı amacından kaynaklanan ve bu kavramın belirsizliği sebebiyle ortaya çıkan sorunlar sebebiyle sıklıkla başvuru yapılmaktadır. Ayrıca kamulaştırma bedelinin tespiti,

belirlenen bedele faiz işletilmemesi neticesinde kamulaştırma bedelinin değer kaybetmesi, kamulaştırma bedelinin düşük tespit edilmesi, kamulaştırma bedelinin tespiti ve tescil davasında aleyhe vekalet ücretine hükmedilmesi ve kamulaştırmaz el atmaya ilişkin konularda bireysel başvuru yapılmaktadır.

Yine kamulaştırma gibi bir diğer önemli konu tapu, kadastro ve imar uyumsuzluklarıdır. Tapu sicilinin yanlış tutulması sebebiyle zararın giderilmemesi, tapu iptal davası sonucunda tazminat ödenmeksizin mülkten yoksun bırakılma, mülkiyet hakkını sınırlandıran tedbirin uzun sürmesi, tapu tahsis belgesine dayanılarak kullanılan taşınmazın yıkımı veya tahliyesine karar verilmesi, imar planın kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl içinde kamulaştırılma işleminin yapılmaması durumlarında mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilebilmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu alacakları da sıklıkla bireysel başvuru konusu olabilmektedir. Anayasa Mahkemesi, mevzuata uygun şekilde ve yargısal içtihatlarla paralel şekilde sosyal yardım ödemesi almaya hak kazanan bireyin mülkiyet hakkı kapsamına giren bir menfaatinin oluştuğunu kabul etmektedir. Bir sosyal güvenlik ödemesinin değer kaybına uğratılarak ödenmesi, kişinin mevcut mal varlığı haline gelmiş olan ödemenin geri istenmesi, aylığın iptal edilmesi başlıca başvuru konularıdır.

Anayasa'nın 73. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. Maddenin üçüncü fıkrasında “*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır*” hükmü ile öngörülen “vergilerin kanuniliği” ise vergi hukukunun birincil ilkesini oluşturmaktadır. Devletin vergilendirme yetkisi, Anayasa'nın 73. maddesinde yer alan; verginin kanuniliği, kişilerin mali gücüne göre ödenmesi, genelliği, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı ilkeleriyle birlikte Anayasa'nın genel ilkeleriyle de sınırlandırılmıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından, vergiye ilişkin bireysel başvuru ihlal kararlarında genellikle verginin kanuniliği ilkesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Mahkeme'nin önemli gördüğü bir diğer durum da içtihat farklılığının hukuki belirlilik ilkesini zedeleyecek ölçüde olmasıdır. Vergi ziyai cezasının, aynı sektörde yer alan mükellefler açısından farklı uygulanması da mülkiyet hakkının ihlaline yol açabilmektedir.

Fikri mülkiyet konuları olan “sınai mülkiyet hakları” ve “telif hakları” da mülkiyet hakkına ilişkin Anayasa m. 35 ve Anayasa m.90/f.5. maddesinin koruması altındadır. Bu haklara ilişkin müdahalelerde bireysel başvuru yoluna gidilebilmektedir. Anayasa Mahkemesi içtihatlarında; fikri mülkiyetin, mülkiyet hakkı kapsamında incelenmesi konusundaki yaklaşım zamanla değişiklik göstermiştir. Günümüzde fikri ve sınai mülkiyet haklarının gayrimaddi mallar kapsamında bulunmakla birlikte mülkiyet hakkının konusunu teşkil ettiği kabul edilmektedir.

Malvarlığına yönelik güvenlik tedbiri olarak suçla ilgili malvarlığı değerlerine el konulması müsadere olarak tanımlanmaktadır. TCK’da eşya müsadere ve kazanç müsadere olmak üzere iki tür müsadere öngörülmüştür. Müsadereye ilişkin en yaygın sorunların başında HAGB kararının itiraz merciye taşınması durumunda “*müsadere kararının esasen incelenip incelenmediği*” konusu gelmektedir. Bireysel başvuru kararlarında, HAGB kararının şekli açıdan incelemesiyle yetinilmesi, müsadere karar verilen eşyanın iyi niyetli üçüncü kişilere ait olması, müsadere kararının kanuni dayanağının bulunmaması, el koyma tedbirinin kaçınılmaz olanın üzerinde bir zarara yol açılması, el koyma tedbirinin uzun sürmesi ve bu sebeple uğranılan zararların giderilmemesi durumlarında mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilebilmektedir.

Anayasa Mahkemesi’nin mülkiyet hakkına ilişkin yapılan bireysel başvuru konuları sınırlı değildir. Mülkiyet hakkının niteliği ve kapsamı gereği hemen hemen bütün hukuk disiplinleriyle ilişkili olması sebebiyle başvuru konuları da çeşitlilik göstermektedir. Mahkeme’ye, ülkeler arası karşılıklılık bulunmadığı gerekçesine dayalı olarak mirasçılık belgesi verilmemesi, geçiş ücreti ödemedi otayoldan geçiş yapılması kabahatine dayalı olarak idari para cezası kesilmesi, adli para cezasına dayanak mahkûmiyetin ortadan kaldırılmış olmasına rağmen paranın iade edilmemesi, yargılama giderlerinin ölçülülük taşınmaması gibi birbirinden oldukça farklı konuda başvuru yapıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Anayasa Mahkemesi, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)**,Anayasa Mahkemesi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2021, https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekceli_anayasa_2021.pdf, (10.01.2022).

Atar, Yavuz. **Türk Anayasa Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara , 2019.

Aybay, Rona. **Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.

Bakırcı, Fahri. **John Locke 'da Mülkiyet Anlayışı**, Babil Yayıncılık, Ankara, 2004.

Çavdar, Tevfik. **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, İmge Yayınevi, Ankara, 1995.

Dinç, Güney. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2007.

Erdoğan, Mustafa. **Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019.

Erdoğan, Belgin. **Roma Eşya Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 2012.

Eren, Abdurrahman. **Anayasa Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

Eren, Fikret. **Mülkiyet Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara,2011.

Etgü, M. Akif. **Kamu Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mülkiyet Hakkına Bakışı**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Gemalmaz, H. Burak. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı**, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.

Gemalmaz, H.Burak. **Mülkiyet Hakkı**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi, Avrupa Konseyi, Ankara, 2018.

Gözler, Kemal. **İnsan Hakları Hukuku**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2017.

Güriz, Adnan. **Hukuk Başlangıcı**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019.

Güriz, Adnan. **Hukuk Felsefesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.

Güriz, Adnan. **Kapitalist İdeoloji**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.

Güriz, Adnan. **Sosyal Demokrasi İdeolojisi**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011.

Güriz, Adnan. **Teorik Açıdan Mülkiyet Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018.

Kabaoğlu, İbrahim. **Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Kalabalık, Halil. **İdare Hukuku Dersleri**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021.

Kalabalık, Halil. **İnsan Hakları Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

Koschaker, Paul ve Ayiter Kudret. **Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Hukukunun Ana Hatları**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977.

Küçük, Salim. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Açıkça Dayanaktan Yoksunluk”, **Anayasa Mahkemesine Bireysel**

Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, (Ed. Hüseyin Turan, Recep Kaplan), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015,ss.187-208.

Locke, John. **Two Treatises of Government**, The Works of John Locke, (Prepared by Rod Hay for the Mc Master University Archive of the History of Economic Thought), Vol:V, London, 1823.

Marx, Karl, Friedrich Engels. **Komünist Manifesto**, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Mumcu, Ahmet. **Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007.

Oğuzman, M.Kemal, Özer Seliçi ve Saibe Oktay Özdemir. **Eşya Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2014.

Öncel, Mualla, Nami Çağan, Ahmet Kumrulu. **Vergi Hukuku**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.

Örücü, Esin. **Taşınmaz Mülkiyetine Bir Kamu Hukuku Yaklaşımı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul,1976.

Özbudun, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara,2012.

Söğütlü, Özlem. **Roma Özel Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

Sağlam, Fazıl. **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,Ankara,1982.

Sandıklı, Atilla. **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012.

Serozan, Rona. **Eşya Hukuku**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2014.

Smith, Adam. **Ulusların Zenginliği**, çev. Metin Saltoğlu, Palme Yayınevi, Ankara, 2011.

Smith, Adam. **Hukuk Üzerine Adalet, Kamu Düzeni, Devletin Gelirleri ve Silahlı Güçler**, çev. Ahmet Celiloğlu, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Sommer Konuk, Bahar. **Bir Temel Hak Garantisi Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Soysal, Mümtaz. **100 Soruda Anayasa'nın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997.

Suluk, Cahit, Rauf Karasu ve Temel Nal. **Fikri Mülkiyet Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Şenel, Alaettin. **Siyasi Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995.

Şenyüz Doğan, Mehmet Yüce, Adnan Gerçek. **Vergi Hukuku**, 12.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2021.

Tahiroğlu, Bülent. **Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları**, Der Yayınları, İstanbul, 2001.

Tan, Turgut. **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.

Tanilli, Server. **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukuku'na Giriş**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.

Tanör, Bülent. **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.

Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancaktar ve Rıfat Murat Önok. **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Türk Patent Enstitüsü. **Fikri Haklar Dünyanız**, WIPO Yayın No:907, 2012, https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/FA599AB0-8F21-48A59CCE42A8745A0187.pdf;jsessionid=059C91D9CF279C0651D6D1E2CAEE4B75_, (10.01.2022).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt:8, 19.08.1982, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c008/dm_02008130.pdf, (10.01.2022).

Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt. **Türk Hukuk Tarihi**, Ankara, 2011.

Yarmalı Eyüp Sabri ve Selçuk Alp. **Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011.

Yüzbaşıoğlu Necmi. “2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Anayasa ve Uyum Yasaları**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2003, ss.28-46.

Zevkliler, Aydın. **Mülkiyetin Yapısı ve Mülkiyetten Doğan Ödevler**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977.

MAKALELER

Akıllıoğlu, Tekin. “Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler”, **İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 1988, ss.11-22.

Akipek, Jale G. “Mülkiyet Kavramı Üzerinde Bir İnceleme”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 1969, ss.1-15.

Akşin, Sina. “Sened-i İttifak ile Manga Carta’nın Karşılaştırılması”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:16, Sayı:27, 1992, ss.115-123.

Aliefendioğlu, Yılmaz. “2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt:19, 2002,ss.141-176.

Ayaydın, Cem. “İdari Yargının Sahip Olduğu İşlevler ve Tabi Olduğu Sınırlamalar Hakkında Bazı Tespitler ve Değerlendirmeler”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:69, Sayı:1-2, 2011, ss. 505-592.

Bucaktepe, Adil. “Birinci ve İkinci Meşrutiyet Anayasalarında Öngörülen Devlet Modelleri Hakkında Bir Değerlendirme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:42, 2014, ss. 45-56.

Bulut, Nihat. “Mülkiyet Konusundaki Temel Yaklaşımlar ve Türk Anayasasında Mülkiyet Hakkı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:3-4, 2006, ss.15-26.

Caniklioğlu, Dikmen Meltem. “Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Mahmut Tefik Birsal Armağanı, İzmir,2001,ss.461-494.

Conway, David. “Klâsik Liberalizm”, çev. Atilla Yayla, **Liberal Düşünce**, Yıl:16, Sayı: 64, 2011, ss. 85-90.

Çağıl, Orhan. “Marksizm ve Hürriyet”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 48, Sayı 1-4, 1983,ss.195-222.

Çetin, Halis. “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2001, ss.219-237.

Döner, Ayhan, Yeşim Çelik. “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruyu İnceleme Aşamaları, Ortaya Çıkan Sorunlar ve Sonuçları”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1,2016, ss. 275- 294.

Ekinci, Hüseyin. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi”, **Anayasa Yargısı**, Cilt:30, 2013, ss. 161-197.

Etgü, M. Akif. “Marxist Mülkiyet Yaklaşımı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı:3-4, 2008, ss. 113-133.

Fendoğlu, H. Tahsin. “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (Ay. md.13.)” , **Anayasa Yargısı**, Cilt:18, Sayı:1, 2002, ss.111-149.

Güngör, Devrim ve Haluk Toroslu. "Müsadere ve Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması İlişkisi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:65, Sayı:4, 2016, ss.1967-1980.

Göztepe, Ece. “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:95, 2011,ss.13-40.

İlal, Ersan. “Magna Carta”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 34, Sayı: 1-4, 1969, ss.210-242.

Kantarcıoğlu, Çakır Meryem. “Ortak Toprakların Özel Mülkiyete Dönüşmesi Mi? İngiliz Çitleme Hareketleri ile 1858 Arazi Kanunnamesine Dair Bir Karşılaştırma”, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt:13, Sayı:30, 2018, ss.103-140.

Karadeniz, Çelebican, Özcan. “Çağdaş Mülkiyet Anlayışı Dolayısıyla Roma Mülkiyetinin Yeniden Değerlendirilmesi Zorunluluğu”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 3-4, Prof. Dr. Hikmet Belbez’in Hatırasına Armağan, Ankara, 1987, ss.157-184.

Karakoç, Yusuf. “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Özel S., 2013, s.1259-1308.

Kılıç, Ramazan ve Mine Demirçelik. "Mülkiyet Kavramının Tarihsel Gelişimi Sürecinde Ortaçağ ve Reform Hareketi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, 2015, ss.181-190.

Konan, Belkıs. “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devleti’ne Bakış”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:4, 2011,ss. 253-288.

Öktem, Niyazi. “Fransız Devrimi’nin Felsefesi ve Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:53, Sayı: 1-4,1990,ss.267-272.

Örücü, Esin. “1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesine Göre Hakkın Özü Kavramı ve Mülkiyet Hakkının Özü”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt :41, Sayı: 3-4, İstanbul, 1975, ss.145-161.

Özcan, Mehmet Tefik. “John Locke’ un Birey Anlayışının Felsefi Temelleri”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:52, Sayı:1-4, 1987, ss.559-586.

Rumpf, Christian. “Ölçülülük İlkesi ıve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt:10, Ankara, 1993, ss.25-48.

Sencer, Muzaffer. “İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi” , **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2, 1990, ss.3-21.

Soysal, Mümtaz. “İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği” , **Anayasa Yargısı**, Cilt:3, 1987, ss.39-59.

Şahin, Adil. “Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda ve Türk Anayasa Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması Sorunu”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı:53-54, 2009, ss.65-83.

Şimşek, Suat. “Mülkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz -I”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:91, 2010, ss.181-228.

Şimşek, Suat. “Mülkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz -II”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:92, 2011, ss.312-349.

Şimşek, Suat. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarına Göre Mülkiyet Hakkının Korunması Açısından Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri” , **Sayıştay Dergisi**, Sayı:84, 2012, ss.1-24.

Tanör, Bülent. “Türkiye’de Yeni Anayasal Düzen”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 242, 1985,ss.19-23.

Taylar, Yıldırım. “Vergi Borcu İlişkisinin Pasif Süjesi Olarak Birey ve Vergilendirme Yetkisinin Bireyin Hak, Özgürlük ve Ödevlerine Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan, 2014, ss. 4943-4987.

Topuzkanamış, Şafak Evran. “1982 Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlükler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, 2019, ss.1767-1793.

Türe, İlknur ve Fatih Türe. Liberalizm, Mülkiyet Hakları ve Hukuk Devleti Üzerine, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 1, 2014, ss.357-369.

Yanık, Murat. “1982 Anayasası’nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslararası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1-2, 2008, ss.1133-1161.

Yılmaz, Zülfiye. “Olumlu Edim Gerektiren Sosyal Hakların Sınırı: Karşılaştırmalı Hukuk Perspektifinden 1961 ve 1982 Anayasaları Dönemi Uygulamaları” , **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:72, Sayı:1, 2014, ss. 695-728.

Yılmazoğlu, Yunus Emre. “İçtihat Farklılıklarının Temel Hak ve Özgürlükler Yönünden Değerlendirilmesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı:13, 2019, ss. 551- 662.

Yüksel Metin. “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı 1, Yıl 2017, ss.1-74.

TEZLER

Konan, Belkıs. **Osmanlı Devleti’nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2006.

Uçar, M. Ali. **Mülkiyet Hakkının Anayasal Gelişimi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.anayasa.gov.tr>

<https://www.tbmm.gov.tr>

<https://tr.wikipedia.org>

<https://sozluk.gov.tr>

KARARLAR

Anayasa Mahkemesi, E.1962/208, K.1963/1, T.04/01/1963.

Anayasa Mahkemesi, E.1963/3, K.1963/67, T.26/03/1963.

Anayasa Mahkemesi, E.1963/17, K.1963/84, T. 08/04/1963.

Anayasa Mahkemesi, E.1964/13, K.1964/43, T.02/06/1964.

Anayasa Mahkemesi, E.1963/138, K.1964/71, 11/12/1964.

Anayasa Mahkemesi, E.1966/3, K.1966/23, T.28/04/1966.

Anayasa Mahkemesi, E.1963/156, K.1966/34, T.20/09/1966.

Anayasa Mahkemesi, E.1963/144, K.1967/6, T.14/02/1967.

Anayasa Mahkemesi, E.1963/336, K.1967/29, T. 27/09/1967.

Anayasa Mahkemesi, E.1967/10, K.1967/49, T.28/12/1967.

Anayasa Mahkemesi, E.1967/47, K.1969/9, T.30/01/1969.

Anayasa Mahkemesi, E.1967/41, K.1969/57, T.25/10/1969.

Anayasa Mahkemesi, E.1969/69, K.1970/18, T.07/04/1970.

Anayasa Mahkemesi, E.1970/22, K.1971/20, T.18/02/1971.

Anayasa Mahkemesi, E.1970/42, K.1971/30, T.09/03/1971.

Anayasa Mahkemesi, E.1973/32, K.1974/11, 26/03/1974.

Anayasa Mahkemesi, E.1976/38, K.1976/46, T.12/10/1976.

Anayasa Mahkemesi, E.1985/21, K.1986/23, T. 06/10/1986

Anayasa Mahkemesi, E.1985/8, K.1986/27, T.26/11/1986.

Anayasa Mahkemesi, E.1986/17, K.1987/11, T. 22/05/1987

Anayasa Mahkemesi, E.1988/34, K.1989/26, T. 21/06/1989.

Anayasa Mahkemesi, E.1990/7, K.1990/11, T.21/06/1990.

Anayasa Mahkemesi, E.1993/8, K.1993/31, T. 22/09/1993.

Anayasa Mahkemesi, E.1995/17, K.1995/16, T.21/06/1995.

Anayasa Mahkemesi, E.1997/62, K.1998/52, T.16/9/1998.
Anayasa Mahkemesi, E.1999/33, K.1999/51, T.29/12/1999.
Anayasa Mahkemesi, E.1999/46, K.2000/25, T.20/09/2000.
Anayasa Mahkemesi, E.2000/35, K.2001/90, T. 24/05/2001.
Anayasa Mahkemesi, E.2003/33, K.2004/101, T.15/7/2004.
Anayasa Mahkemesi, E.2006/111, K.2006/112, T.15/12/2006.
Anayasa Mahkemesi, E.2003/81, K.2007/50, 17/04/2007.
Anayasa Mahkemesi, E.2007/4, K.2007/81,T. 18/10/2007.
Anayasa Mahkemesi, E.2004/3, K.2008/47, T.31/01/2008.
Anayasa Mahkemesi, E.2008/16, K.2008/116, T. 05/06/2008.
Anayasa Mahkemesi, E.2009/59, K.2011/69, T. 28/04/2011.
Anayasa Mahkemesi, E.2010/73, K.2011/176, T.29/12/2011.
Anayasa Mahkemesi, E.2011/58, K.2012/70, T.17/05/2012.
Anayasa Mahkemesi, E.2012/65, K.2012/128,T. 20/09/2012.
Anayasa Mahkemesi, E.2013/39, K.2013/65, T.22/05/2013.
Anayasa Mahkemesi, E.2012/100, K.2013/84,T. 04/07/2013.
Anayasa Mahkemesi, E.2013/147, K.2014/75, T.09/04/2014.
Anayasa Mahkemesi, E.2013/95, K.2014/176, T.13/11/2014.
Anayasa Mahkemesi, E.2014/177, K.2015/49, T.14/05/2015.
Anayasa Mahkemesi, E.2015/39, K.2015/62, T. 1/7/2015.
Anayasa Mahkemesi, E.2014/183, K.2015/122, T.30/12/2015.
Anayasa Mahkemesi, E.2016/36, K.2016/187, T. 14/12/2016.
Anayasa Mahkemesi, E.2016/148, K.2016/189, T.14/12/2016.
Anayasa Mahkemesi, E.2016/165, K.2017/76, T.15/03/2017.
Anayasa Mahkemesi, E.2017/110, K.2017/133, T. 26/07/2017.
Anayasa Mahkemesi, E.2016/133, K.2017/155, T. 15/11/2017.
Anayasa Mahkemesi, E.2017/89, K.2018/5, T.18/01/2018.
Anayasa Mahkemesi, E.2017/20, K.2018/75, T.5/7/2018.
Anayasa Mahkemesi, E.2019/50, K.2019/96, T. 25/12/2019.
Danıştay 6. Dairesi, E.2016/11961, K.2020/13828, T. 28/12/2020.
Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2012/534 K. 2013/15, T. 22.01.2013.
Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2014/6-66, K. 2014/365, T. 11.07.2014.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E.2009/5-422, K.2009/579,T. 23/12/2009.
Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010 / 4-4 , K. 2010/56, T.03.02.2010.
Yargıtay 14. Hukuk Dairesi, E.2016/8239, K.2019/2548, , T. 21/3/2019.

BİREYSEL BAŞVURU KARARLARI

Abdulaziz Cedan ve diğerleri, B. No: 2016/32270, 7/4/2021.
Abdülkerim Çakmak ve diğerleri, B. No: 2014/1964, 23/2/2017.
Abdullah Yavuz, B. No: 2016/59096, 7/11/2019.
Abdulselam Tunç, B. No: 2013/6986, 5.11.2014.
Abdurrahman Fırat ve Mehmet Arif Fırat, B. No: 2017/33534, 15/12/2020.
A.C. ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016.
Adalet Bahadır ve diğerleri, B. No: 2017/28144, 2/12/2020.
A.D. B. No: 2015/10393, 9/1/2019.
Adem Tezel ve diğerleri, B. No: 2017/17830, 14/10/2020.
Adile Şölen Yücel ve diğerleri, B. No: 2017/15169, 15/9/2020.
Agavni Mari Hazaryan ve diğerleri, B. No: 2014/4715, 15/6/2016.
Ahmet Acar ve diğerleri, B. No: 2018/22894, 15/6/2021.
Ahmet Hilmi Serter, B. No: 2014/10954, 17/11/2016.
Ahmet İhsan Tabanlıoğlu ve diğerleri, B. No: 2016/12007, 22/1/2019.
Ahmet Korkmaz, B. No: 2017/14888, 15/9/2020.
Ahmet Melih Acar, B. No: 2012/329, 12/2/2013.
Ahmet Oflas, B. No: 2018/14172, 30/6/2021.
Ahmet Sağlam, B. No: 2013/3351, 18/9/2013.
Ahmet Tomak, B. No: 2016/74138, 12/11/2019.
Akın Öztüğ ve diğerleri, B. No: 2016/14924, 28/11/2019.
Alibahadır Peker ve diğerleri, B. No: 2017/31698, 14/10/2020.
Ali Ekber Emre, B. No: 2015/3427, 17/7/2019.
Ali Emre ve diğerleri, B. No: 2015/3958, 23/1/2019.
Ali Kara, B. No: 2018/3740, 9/6/2021.
Ali Kemal Renklioglu, B. No: 2012/171, 12/2/2013.
Ali Özmen İnşaat Taah. Tur. Gıda Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/18746, 22/7/2020.

Ali Rıza Akıncı ve diğerkleri, B. No: 2018/22268, 15/6/2021.

Ali Serindağ ve diğerkleri, B. No: 2016/7060, 10/6/2020.

Ali Sevim ve diğerkleri, B. No: 2015/3364, 17/7/2019.

Ali Sakarya, B. No: 2014/1346, 26/10/2016.

Ali Şimşek ve diğerkleri, B. No: 2014/2073, 6/7/2017.

Ali Zeyrek ve diğerkleri, B. No: 2018/6376, 8/6/2021.

Antoine Balit ve diğerkleri, B. No: 2017/16211, 2/6/2020.

Arif Güven, B. No: 2014/13966, 15/2/2017.

Arman Mazman, B. No: 2013/1752, 26/6/2014.

Arnoldus Theodorus Bernardus Maria Nales, B. No: 2013/1211, 10/3/2015.

Asime Çiğdem Yaşar, B. No: 2018/2500, 7/4/2021.

Asiye Elboğa ve diğerkleri, B. No: 2018/4431, 9/6/2021.

Ayda Yavuz, B. No: 2017/39772, 13/10/2020.

Aydan Tümer, B. No: 2018/29908, 15/6/2021.

Aydın Yavuz ve diğerkleri [GK], B. No: 2016/22169, 20/6/2017.

Ayfer Atalay, B. No: 2017/34828, 3/6/2020.

Ayhan Tanrıvermiş, B. No: 2015/18565, 17/6/2020.

Ayla Doğuoğlu, B. No: 2017/25596, 14/10/2020.

Ayşe Karaoğlu ve diğerkleri (2), B. No: 2018/8669, 24/3/2021.

Ayşe Öztürk, B. No: 2013/6670, 10/6/2015.

Ayşe Türk ve diğerkleri, B. No: 2018/1906, 21/4/2021.

Azize Arı, B. No: 2016/724, 16/1/2020.

Aziz Gülşen, B. No: 2014/20070, 23/3/2017.

Bafra Un Yem Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., B. No: 2018/23263, 13/4/2021.

Bekir Sağırdağ, B. No: 2013/5669, 24/3/2016.

Bekir Yazıcı [GK], B. No: 2013/3044, 17/12/2015.

Betül Mişokka, B. No: 2014/866, 16/2/2017.

Bilnam İşletmecilik ve Ticaret A.Ş., B. No: 2016/3675, 3/11/2020.

Birsan Tütüncüler, B. No: 2018/5586, 9/6/2021.

Burcu Çağlayan ve diğerkleri, B. No: 2018/23027, 29/6/2021.

Büğdüz Köyü Muhtarlığı, B. No: 2012/22, 25/12/2012.

Cafer Arslan, B. No: 2014/18133, 9/3/2017.

Celal Balabanlı, B. No: 2017/24339, 3/11/2020.

Celal Pörklü, B. No: 2014/16542, 8/3/2017.

Celalettin Aşçıoğlu, B. No: 2013/1436, 6/3/2014.

Cem Koyunoğlu ve diğerleri, B. No: 2017/39706, 28/11/2019.

Cemal Ataş, B. No: 2015/5117, 19/2/2019.

Cemile Ünlü, B. No: 2013/382, 16/4/2013.

Cengiz Karakoç ve diğerleri, B. No: 2015/5840, 8/5/2019.

Cengiz Turgut, B. No: 2016/7508, 4/7/2019.

Cevat Aydın, B. No: 2014/13886, 4/10/2017.

Cüneyt Ali Turgut, B. No: 2013/8332, 10/3/2016.

Çavuş Köyü Muhtarlığı, B. No: 2013/4291, 9/9/2015.

Çölbeyi Loj. Nak. Güm. Deniz. İnş. Turz. San. ve Tic. Ltd. Şti, B. No: 2014/12354, 9/11/2017.

Ç.t.v.s.t.A.Ş., B. No: 2017/34853, 10/3/2020.

Daygınat Magom.edzhamilova ve diğerleri, B. No: 2015/516, 20/3/2019.

Derya Alpdoğan ve diğerleri, B. No: 2015/6845, 31/10/2018.

Diana Kutlar, B. No: 2017/33788, 10/2/2021.

Dicle Enerji Yatırım Sanayi ve Ticaret A.Ş., B. No: 2018/13737, 16/6/2021.

Durali Gümüşbaş, B. No: 2015/6427, 10/10/2018.

Eke Metal Group A.Ş., B. No: 2018/24331, 13/4/2021.

Elegance Hotel Turizm İşletmeleri A.Ş. [GK], B. No: 2015/19953, 26/6/2019.

Elif Burcu Çakır ve diğerleri, B. No: 2014/4556, 11/5/2017.

Elit Hancı Akaryakıt ve Petrol Ürünleri Gıda İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2015/20, 15/11/2018.

Embiya Usta, B. No: 2018/29381, 15/6/2021.

Emin Sönmez ve diğerleri, B. No: 2017/27310, 16/9/2020.

Emre Karakurum ve diğerleri, B. No: 2017/23503, 14/10/2020.

Engin Gök ve diğerleri, B. No: 2013/3955, 14/4/2016.

Erbakır Elektrolitik Bakır Mamulleri A.Ş., B. No: 2015/3930, 23/10/2019.

Erdem Caner Bener [GK], B. No: 2018/13422, 22/1/2021.

Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş., B. No: 2015/4791, 14/11/2018.

Erendiz Önal, B. No: 2014/1133, 30/6/2014.

Erol Cumbul ve Ünal Cumbul, B. No: 2018/19078, 13/4/2021.

Erol Çiçek (2), B. No: 2017/22570, 29/9/2020.

Erol Güler, B. No: 2013/8173, 14/4/2016.

Ersin Aka, B. No: 2015/9439, 9/6/2020.

E.S.K.B. No: 2017/20801, 19/11/2020.

Faris Aslan, B. No: 2014/1026, 20/5/2015.

Fatih Aydın, B. No: 2018/18936, 21/4/2021.

Fatma Fedâ, B. No: 2018/13259, 24/3/2021.

Fatma Gökot, B. No: 2013/5697, 21/4/2016.

Fatma Yılmaz, B. No: 2017/14428, 13/1/2021.

Fedayim Patlar ve diğerleri, B. No: 2018/35798, 14/10/2020.

Ferda Yeşiltepe [GK], B. No: 2014/7621, 25/7/2017.

Feti Yılmaz ve diğerleri, B. No: 2017/37121, 11/12/2019.

Fevzi İlhan, B. No: 2017/31442, 8/9/2020.

Ford Motor Company, B. No: 2014/13518, 26/10/2017.

G.I. ve diğerleri, B. No: 2017/5849, 24/3/2021.

Gülen Yem Hammaddeleri Gıda Tarım Hayvancılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Güler Ertugay ve diğerleri, B. No: 2017/34088, 19/11/2020.

Gürkan Kaçar ve diğerleri, B. No: 2014/11855, 13/9/2017.

Habba Karataş, B. No: 2017/28344, 10/6/2020.

Hacı İbrahim Pala ve diğerleri, B. No: 2017/31345, 11/3/2020.

Halil Erdoğan, B. No: 2014/7059, 7/6/2017.

Halim Erdoğan ve Zeynep Banu Güler, B. No: 2017/34914, 21/7/2020.

Halime Sare Aysal [GK], B. No: 2013/1789, 11/11/2015.

Hamdi Uluçay, B. No: 2017/36300, 29/9/2020.

Hamit Kaya, B. No: 2012/338, 2/7/2013.

Hanife Ensaroğlu, B. No: 2014/14195, 20/9/2017 .

Haralambos Sakati ve diğerleri, B. No: 2015/15815, 4/4/2019.

Hasan Dengiz, B. No: 2016/4091, 26/2/2020.

Hasan Dere, B. No: 2018/22595, 15/6/2021.

Hasan Fuat Seçkiner, B. No: 2017/14468, 29/9/2020.

Hasan Mutlu, B. No: 2018/22691, 30/6/2021.

Hasan Uçar, B. No: 2018/1901, 26/5/2021.

Hatice Avcı ve diğerleri, B. No: 2014/9788, 22/9/2016.

Hatice Can, B. No: 2013/9782, 17/7/2014.

Hayat Gıda Tekstil İhtiyaç Mad. Ev Ger. İnş. Oto Paz. Dağ. San. ve Tic. A.Ş.ve diğerleri, B. No: 2017/18013, 3/6/2020.

Hesna Funda Baltalı ve Baltalı Gıda Hayvancılık San. ve Tic. Ltd. Şti. [GK], B. No: 2014/17196, 25/10/2018.

Hikmet Balabanoğlu, B. No: 2012/1334, 17/9/2013.

Hilmi Kahya, B. No: 2018/7543, 18/5/2021.

Hüseyin Akbulut ve Yusuf Akbulut, B. No: 2014/7643, 6/4/2017.

Hüseyin Bozkurt ve diğerleri, B. No: 2019/2450, 16/12/2020.

Hüseyin Udum, B. No: 2014/14551, 21/6/2017.

Hüseyin Ünal, B. No: 2017/24715, 20/9/2018.

İşin Yüksel, B. No: 2019/16305, 4/5/2020.

İbrahim Oğuz Yapar, B. No: 2012/829, 5/3/2013.

İbrahim Oğuz ve diğerleri, B. No: 2013/5926, 6/10/2015.

İbrahim Okur, B. No: 2016/50394, 27/2/2020.

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, B. No: 2013/1430, 21/11/2013.

İhsan Vurucuoğlu, B. No: 2013/539, 16/5/2013.

İlhan Begeç, B. No: 2018/23068, 26/5/2021.

İoanis Maditinos, B. No: 2015/9880, 8/5/2019.

İskenderun Demir ve Çelik A.Ş. [GK], B. No: 2015/941, 25/10/2018.

İsmail Buğra İşlek, B. No: 2013/1177, 26/3/2013.

İsmail Şahan, B. No: 2016/54509, 28/11/2019.

Kadriye Sever, B. No: 2018/24071, 10/2/2021.

Kamber Usta, B. No: 2016/5766, 9/7/2020.

Kemal Özcan, B. No: 2017/18560, 12/2/2020.

Kemal Yeler ve Ali Arslan Çelebi, B. No: 2012/636, 15/4/2014.

Kenan Arslan ve Yusuf Sönmez, B. No: 2017/30700, 18/11/2020.

K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016.

Leyla Daimagüler ve diğerleri, B. No: 2012/1143, 17/7/2014.

Leyla Yücel, B. No: 2017/31861, 21/4/2021.

Levent Öztaş, B. No: 2018/37630, 30/9/2020.

Mahmut Duran ve diğerleri, B. No: 2014/11441, 1/2/2017.

Mahmut Üçüncü, B. No: 2014/1017, 13/7/2016.

Martisong Martouhutı ve diğerleri, B. No: 2017/22784, 31/12/2020.

Mapfre Sigorta A.Ş., B. No: 2018/5832, 8/6/2021.

Marmara Mühendislik Müt. San. Tic. Ltd. Şti., B. No: 2018/30350, 15/6/2021.

Martin Murphy O'connor, B. No: 2018/30784, 9/6/2021.

Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013.

Mehmet Ali Aslan, B. No: 2013/2429, 30/3/2016.

Mehmet Ali Aydın [GK], B. No: 2013/9343, 4/6/2015.

Mehmet Arif Madenci, B. No: 2014/13916, 12/1/2017.

Mehmet Erdoğan, B. No: 2018/15596, 30/6/2021.

Mehmet Keçeci, B. No: 2018/24673, 21/10/2020.

Mehmet Koca, B. No: 2014/19791, 19/12/2017.

Mehmet Kocaağa, B. No: 2017/21161, 30/6/2020.

Mehmet Memiş, B. No: 2015/5380, 30/10/2018.

Mehmet Seçer, B. No: 2018/15843, 24/3/2021.

Mehmet Şerif Çelik, B. No: 2018/14651, 21/10/2020.

Mehmet Umur Akarca, B. No: 2017/15318, 9/6/2021.

Metin Bayram, B. No: 2018/21996, 25/2/2021.

Muhammet Ali Yılmaz ve diğerleri, B. No: 2014/8403, 10/10/2019.

Muharrem Karabulut, B. No: 2017/28126, 10/12/2019.

Mukadder Sağlam ve diğerleri, B. No: 2013/2511, 22/1/2015.

Murat Beydili [GK], B. No: 2019/14642, 17/6/2021 .

Murat Çevik, B. No: 2013/3245, 11/12/2014.

Murat İslamoğlu, B. No: 2013/614, 25/6/2014.

Muratcan Kolçak, B. No: 2016/5490, 12/6/2019.

Musa Baylan [GK], B. No: 2016/4384, 12/12/2019.

Mustafa Ateşoğlu ve diğerleri, B. No: 2013/1178, 5/11/2015.

Mustafa Duman, B. No: 2015/19177, 19/2/2019.

Mustafa Gönülal, B. No: 2018/22450, 7/4/2021.

Mustafa Karaca, B. No: 2014/11657, 22/6/2017.

Mustafa Oğuz, B. No: 2017/36715, 11/3/2020.
Mustafa Özyurt, B. No: 2014/2250, 17/5/2016.
Mustafa Teke, B. No: 2016/12039, 9/5/2019.
Mühittin Hüseyinoğlu, B. No: 2016/4970, 16/1/2020.
Mürvet Karayılan ve diğerleri, B. No: 2013/9792, 11/3/2015.
Nazım Candan, B. No: 2018/3326, 10/3/2021.
Nazlı Sabırlı ve diğerleri, B. No: 2017/29503, 21/7/2020.
Nazmiye Akman, B. No: 2013/1012, 16/4/2013.
Necat Kaya, B. No: 2017/31072, 20/10/2020.
Necati Gündüz ve Recep Gündüz, B. No: 2012/1027, 12/2/2013.
Necdet Çetinkaya, B. No: 2013/7725, 24/3/2016.
Necmiye Çiftçi ve diğerleri, B. No: 2013/1301, 30/12/2014.
Nedret Başaran, B. No: 2017/30316, 2/12/2020.
Nevri İlhan, B. No: 2017/24753, 15/9/2020.
Nihattin Çifci, B. No: 2019/33259, 31/12/2020.
Novartis Ag, B. No: 2015/11867, 14/11/2018.
Nursen Emre, B. No: 2017/40382, 30/9/2020.
Nusrat Külâh, B. No: 2013/6151, 21/4/2016.
Oktay Ulaş, B. No: 2017/17782, 3/12/2020.
Onur Doğanay, B. No: 2013/1977, 9/1/2014.
Onur Tur Uluslararası Nakliyat Ltd. Şti., B. No: 2015/947, 15/11/2018.
Orhan Durak, B. No: 2017/37525, 19/10/2021.
Osman Bayrak, B. No: 2013/3803, 25/2/2015.
Osman Nuri Kurt, B. No: 2017/33011, 10/3/2020.
Ömer Ak, B. No: 2017/30340, 4/11/2020.
Ömer Fettahoğlu, B. No: 2016/6803, 28/11/2019.
Öztürk Yazıcı, B. No: 2014/4549, 22/2/2017.
Peter John Dessent, B. No: 2016/13120, 1/7/2020.
Postaş Lojistik A.Ş., B. No: 2018/14585, 27/1/2021.
Rauf Zülfükar, B. No: 2014/1068, 23/2/2017.
Recep Tarhan ve Afife Tarhan, B. No: 2014/1546, 2/2/2017.
Reis Otomotiv Ticaret ve Sanayi A.Ş. [GK], B. No: 2015/6728, 1/2/2018.

Rifat Algan, B. No: 2014/19138, 22/2/2018.

Saadet Esin, B. No: 2014/18103, 26/10/2017.

Saat ve Saat Teknik Servis Hizmetleri Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/25089, 8/9/2020.

Sabahat Günindi, B. No: 2018/15204, 9/6/2021.

SadeF Safa Önal, B. No: 2014/15232, 8/3/2017.

Sadettin Ekiz, B. No: 2016/9364, 9/5/2019.

Sadi Can, B. No: 2018/1163, 18/5/2021.

Sait Dil, B. No: 2013/4254, 23/3/2016.

Salih Alkan, B. No: 2013/4747, 31/3/2016.

SantaFarma İlaç Sanayi A.Ş., B. No: 2013/5554, 6/2/2014.

Saycan Çorak, B. No: 2015/3430, 21/2/2019.

Sedat Haspolat, B. No: 2014/12849, 20/7/2017.

Sedat Vardarlı, B. No: 2016/75770, 12/6/2019 .

Selçuk Emiroğlu, B. No: 2013/5660, 20/3/2014.

Selma Arıcan, B. No: 2013/7841, 21/5/2015.

Semahat Uzuner, B. No: 2018/14592, 15/6/2021.

Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17/9/2013.

Sertaç Malik Eskişehirli, B. No: 2014/5659, 20/7/2017.

Sevim Akat Eşki, B. No: 2013/2187, 19/12/2013.

Seydağa Tekin, B. No: 2015/3968, 21/2/2019.

Seyfettin Aytekin ve diğerleri, B. No: 2017/30559, 2/6/2020.

Seyfeddin Bahar, B. No: 2014/10204, 5/4/2017.

Seyithan Akkuş, B. No: 2013/4267, 24/2/2016.

Sinan Albayrak, B. No: 2018/3133, 4/5/2020.

Süleyman Başmeydan [GK], B. No: 2015/6164, 20/6/2019 .

Süleyman Oktay Uras ve Sevtap Uras, B. No: 2014/11994, 9/3/2017.

Süleyman Üstün, B. No: 2013/6767, 4/2/2016.

Şahin Mehmet Çelik, B. No: 2015/12343, 25/1/2018.

Şemsettin Köseoğlu ve Zafer Köseoğlu, B. No: 2016/73175, 29/9/2020.

Şentürk [GK], B. No: 2014/13478, 25/7/2017.

Şevket Budan, B. No: 2017/23296, 8/9/2020.

Şevket Karataş [GK], B. No: 2015/12554, 25/10/2018.

Şeyda Eromi, B. No: 2018/28351, 8/6/2021.
Şükrü Durmuş, B. No: 2017/18047, 24/3/2021.
Şükrü Sürmeli, B. No: 2018/14970, 31/12/2020.
Taner Tanoğlu, B. No: 2018/1895, 21/4/2021.
Tuna Tunç, B. No: 2016/80432, 12/11/2019.
Turhan Kanaoğlu, B. No: 2016/11436, 21/3/2019.
Tülay Arslan ve diğerleri, B. No: 2014/7051, 2/2/2017.
Türkan Bal [GK], B. No: 2013/6932, 6/1/2015.
Türkiye İş Bankası A.Ş. [GK], B. No: 2014/6192, 12/11/2014.
Uğur Ziyaretli, B. No: 2014/5724, 15/2/2017.
Ulaş Yılmaz (2), B. No: 2019/35669, 9/9/2020.
Üçgen Nakliyat Ticaret Ltd. Şti., B. No: 2013/845, 20/11/2014.
Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018.
Vahap Akay ve Ruhsar Akay, B. No: 2013/7963, 20/4/2016.
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. (2), B. No: 2018/14110, 9/6/2021.
Yasemin Mutlu, B. No: 2013/1426, 25/3/2014.
Yeter Deri Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş. B. No: 2015/8867, 21/2/2019 .
Yosif Lindiridi ve Manol Lindiridi, B. No: 2013/2058, 25/6/2015.
Youtube Llc Corporation Service Company ve diğerleri [GK], B. No: 2014/4705, 29/5/2014.
Yunis Ağlar, B. No: 2013/1239, 20/3/2014.
Yusuf Dilekçi, B. No: 2014/12026, 21/9/2017.
Zafer Öztürk, B. No: 2012/51, 25/12/2012.
Zekiye Şanlı, B. No: 2012/931, 26/6/2014.
Zeliha İçyer ve diğerleri, B. No: 2015/4688, 12/9/2019.
Zülküf Türkmen, B. No: 2019/480, 13/10/2020.
Züliye Öztürk, B. No: 2014/1734, 14/9/2017.